

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ»**

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Матеріали
VI Міжнародної науково-практичної конференції
м. Дніпро, 05 червня 2026 року

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

*Матеріали
VI Міжнародної науково-практичної конференції
05 червня 2026 року*

Дніпро
2026

Рекомендовано до друку Вченою радою Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет» (протокол від 27.07.2026 № 13).

З-12 Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення : матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 05 черв. 2026 р.). Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2026. 242 с.

Збірник конференції містить матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення» (05.06.2026), у роботі якої взяли участь представники закладів вищої освіти, наукових установ, правоохоронних органів, недержавних установ України та іноземних держав.

Матеріали науково-практичної конференції надруковані в авторській редакції.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

докт. юрид. наук, проф. **Олег КИРИЧЕНКО** (голова); канд. юрид. наук, доц. **Олександр ХРИСТОВ** (заст. голови); канд. юрид. наук, доц. **Тетяна АЛФЬОРОВА**; докт. юрид. наук, доц. **Вадим ДАВИДЮК**; канд. юрид. наук **Сергій ДУБОВ**; докт. юрид. наук, проф. **Євген ЛЕГЕЗА**; канд. юрид. наук, доц. **Тетяна ЛЕЖНЄВА**; докт. юрид. наук, проф. **Вадим НЕГОДЧЕНКО**; канд. юрид. наук, доц. **Станіслав ЧЕРНОП'ЯТОВ**; **Андрій МІРОШНИК** (секретар).

ISBN 978-617-8981-32-7

© ВНПЗ ДГУ, 2026
© Автори, 2026

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ

Кириченко О.В.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ..... 11

Акімов М.О.

ДО ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ОЦІНЮВАННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ЯКОСТІ РОБОТИ ПРАВООХОРОННИХ
ОРГАНІВ..... 15

Шамара О.В., Комашко В.В.

ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПІДСЛІДНОСТІ В КОНТЕКСТІ
ВИКОНАННЯ ДОРОЖНЬОЇ КАРТИ З ПИТАНЬ ВЕРХОВЕНСТВА
ПРАВА..... 17

Вороніна К.О., Ліпинський В.В.

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА
ЗАСАДА ТЛУМАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНИХ
ПРАВОВИХ НОРМ..... 22

Ірха Ю.Б.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНТРОЗВІДУВАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ..... 25

Літвін Ю.І., Літвін Л.Ю.

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-
ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНТРОЗВІДУВАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ВНУТРІШНЬОЇ ТА ВЛАСНОЇ
БЕЗПЕКИ ДЕРЖПРИКОРДОНСЛУЖБИ..... 29

Титаренко О.О.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДОКТРИНИ З ПРОФЕСІЙНОГО
ВТРУЧАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ..... 33

Шинкаренко І.О.

ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА КУРСАНТІВ ЯК
СКЛADOVA ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИННОСТІ..... 36

Вдов А., Пренько Я.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ
ДИСКРИМІНАЦІЇ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ..... 39

Тимчишин П.А., Ємець О.М.

МІЖНАРОДНЕ БЕЗПЕКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ
КІБЕРЗАХИСТУ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ..... 43

Маняков І.В., Головченко Д.В.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ
ІНТЕГРОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ КОРДОНОМ У
ПРОТИДІЇ ТРАНСКОРДОННІЙ ЗЛОЧИННОСТІ..... 46

Leheza Y.

FOREIGN EXPERIENCE OF STATES IN STRENGTHENING
NATIONAL SECURITY..... 49

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Фаріон О.Б.

ПРОТИДІЯ ТРАНСКОРДОННІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ: СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ
УДОСКОНАЛЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО УПРАВЛІННЯ
ДЕРЖАВНИМ КОРДОНОМ УКРАЇНИ..... 54

Давидюк В.М.

ПРОБЛЕМАТИКА СТВОРЕННЯ ТА ПОЧАТКУ ДІЯЛЬНОСТІ
СПЕЦІАЛЬНОГО ТРИБУНАЛУ ЩОДО ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ ПРОТИ
УКРАЇНИ..... 55

Ящур П.О., Ємець О.М.

ПРОТИДІЯ КІБЕРШАХРАЙСТВУ ЩОДО
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ВОЛОНТЕРІВ ТА ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЯК НАПРЯМ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ..... 58

Кабіцька О.В.

ТАКТИЧНА МЕДИЦИНА ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ..... 61

Шевченко А.Д., Кабіцька О.В.

ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ
ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: ВИКЛИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ АГРЕСІЇ..... 64

Деркач К.М., Булгакова Ю.М.

ТЕРИТОРІАЛЬНО ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД
ДО ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 66

Ковальчук Я.В., Булгакова Ю.М.

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ
КОМЕНДАНТСЬКОЇ ГОДИНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ
ВИРІШЕННЯ..... 70

Логвиненко Б.О.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ПІД ЧАС ДІЇ ОСОБЛИВОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО
СТАНУ В УКРАЇНІ..... 73

Макушев П.В., Дубов С.М.

ВІЙСЬКОВА ДИСЦИПЛІНАРНА ПРАКТИКА ТА ЇЇ
ОСОБЛИВОСТІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ..... 76

Федосєєв В.В.

ОБ'ЄКТИ ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ У ЗБРОЙНИХ
КОНФЛІКТАХ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ
В КОНТЕКСТІ СТАТТІ 438 КК УКРАЇНИ..... 80

Христов О.Л., Феденко Я.І.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОПТИМІЗАЦІЇ ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА
РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ ВЧИНЮЮТЬСЯ ІЗ
ЗАСТОСУВАННЯМ БПЛА, РАКЕТНОЇ ЧИ РЕАКТИВНОЇ ЗБРОЇ..... 82

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ, КРИМІНОЛОГІЧНІ, КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ, КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Kaliyev A.A.

DIGITALIZATION OF CRIME AND NEW EVIDENTIARY
REQUIREMENTS IN CRIMINAL PROCEEDINGS..... 87

Kainazarova D.B.

PREVENTION OF CORRUPTION RISKS IN THE CONTEXT OF
DIGITALIZATION OF PUBLIC ADMINISTRATION..... 89

Nataliia Glynska

STANDARDS OF PROPER NOTIFICATION A PERSON OF
SUSPICION IN ABSENTIA PROCEEDINGS: INTERNATIONAL
CRITERIA AND NATIONAL PRACTICE..... 92

Христова Ю.В.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ
ЗАХИСТУ ПРАВОСУДДЯ..... 95

Хізанов О.Д., Ємець О.М. ДІЯЛЬНІСТЬ КІБЕРПОЛІЦІЇ У ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ РУХУ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ЯК ЗАГРОЗІ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ..	97
Кривопуск О.Г. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ЩОДО ВІДОМОСТЕЙ, ОТРИМАНИХ ВІД ІНШИХ ОСІБ (У ПОРЯДКУ СТ. 97 КПК – ПОКАЗАННЯ З ЧУЖИХ СЛІВ).....	99
Павлова Н.В. ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ОТРИМАННЯ ДОСТУПУ ДО ДОКУМЕНТІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ НЕРУХОМОСТІ.....	103
Щербина Є.М. СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ ПРИ ЗАХИСТІ ПРАВА ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	105
Янченко М.В., Павлова Н.В. РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ВЕРСІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЦІЛЕСПРЯМОВАНOSTІ ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ.....	108
Савчук О.Ю. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	111
Білінський М.-А. П. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ЗГАСЛИХ РЕКВІЗИТІВ ДОКУМЕНТІВ У ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ.....	114
Рубець К.В. КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУДОВО- ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ.....	117
Сівцова О.Ю., Сахненко О.В. ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	119
Serghei Derenev HOUSE SEARCH AS AN INTRUSIVE EVIDENTIARY PROCEDURE: THE TENSION BETWEEN THE PUBLIC INTEREST IN ESTABLISHING THE TRUTH AND THE PROTECTION OF PRIVATE LIFE IN THE LIGHT OF THE ECtHR'S CASE-LAW.....	122
Ткаченко А.О. ОСОБИСТІСНО-РОЛЬОВІ ВЛАСТИВОСТІ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКА ВЧИНЯЄ ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ: КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ.....	127

Ткаченко П.І., Яцюк Т.С.

КВАЛІФІКУЮЧІ ТА ОСОБЛИВО КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ
ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ:
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР..... 131

Ткаченко П.І.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ СКЛАДОВІ КРИМІНОЛОГІЧНОГО
ПОРТРЕТА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКА ПОРУШУЄ ВИМОГИ
РЕЖИМУ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ..... 134

Ларкін М.О.

МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА
ЗДОРОВ'Я ОСОБИ, УЧИНЕНИХ ЧЛЕНАМИ МОЛОДІЖНИХ
НЕФОРМАЛЬНИХ ГРУП (ОБ'ЄДНАНЬ): ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ..... 138

Пекарський С.П.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ
КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ..... 140

Лукомська А.А.

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ОБСТАНОВКИ ВЧИНЕННЯ
НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ,
БЛАГОДІЙНИХ ПОЖЕРТВ ТА БЕЗОПЛАТНОЇ ДОПОМОГИ..... 143

Вакуленко А.Е.

РОЛЬ ГЛАСНОГО СПРИЯННЯ ГРОМАДЯН ОПЕРАТИВНИМ
ПІДРОЗДІЛАМ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАПОБІГАННЯ
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ..... 147

Бондаренко А.О., Зеленський С.М.

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ПРОТИДІЯ ПРАВООХОРОННИХ
ОРГАНІВ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ..... 149

Булгакова Ю.М.

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КОЕФІЦІЄНТА ЗЛОЧИННОСТІ В
УКРАЇНІ У ПЕРІОД З 2018 ПО 2025 РОКИ..... 151

Калінін М.В.

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ ПРИМІЩЕНЬ, ЩО Є МІСЦЕМ ПОДІЇ ПІД
ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК..... 155

Гребенюк М.П., Пиріг І.В.

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
У КРИМІНАЛІСТИЧНОМУ РОЗПІЗНАВАННІ ОБЛИЧЧЯ..... 157

Пиріг І.В.

МІСЦЕ ЦИФРОВИХ СЛІДІВ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛІСТИКИ..... 159

Булгаков І.С. ПЕРЕКЛАДАЧ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ТА НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ.....	162
Ханькевич А.М. СТРУКТУРОВАНІ АНАЛІТИЧНІ ТЕХНІКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕБІАСИНГУ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ.....	165
Ткачук Д.В. ПРОБЛЕМАТИКА ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕМІЩЕННЮ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ.....	169
Макаров Д.Д., Пиріг І.В. ПРОБЛЕМАТИКА ДОПУСТИМОСТІ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ.....	171
Форостянова М.І., Пиріг І.В. КРИМІНАЛІСТИЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСОБИ ЗА ВІДЕОЗАПИСОМ.....	173
Чепік А.М., Пиріг І.В. ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП, ЩО ВИКРАДАЮТЬ ГУМАНІТАРНУ ДОПОМОГУ.....	177
Статіва І.І. ПРО ПОТРЕБУ В ОБШУЦІ ОСОБИ ЯК ОКРЕМІЙ СЛІДЧІЙ (РОЗШУКОВІЙ) ДІЇ.....	180
Воліков Т.А. УМОВИ, ЯКІ СПРИЯЮТЬ СТВОРЕННЮ БАНД І ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	183

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

Serghei Derenev, Laurențiu Scobici THE SOCIO-ECONOMIC IMPACT OF THE DEGRADATION OF WATER RESOURCES IN THE DNIESTER RIVER BASIN.....	187
Алфьорова Т.М. КІБЕРХАРАСМЕНТ ЯК СУЧАСНА ФОРМА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЦИФРОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	191
Мосейко А.Г. ІШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ.....	195

Борисенко С.І.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ВЛАСНОСТІ ПРИ
УКЛАДЕННІ ДОГОВОРІВ ДАРУВАННЯ ТА ДОВІЧНОГО
УТРИМАННЯ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ... 198

Дюкарєв М.В.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОННОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ..... 202

Лисенко Б. О., Куцик К. В.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ЯК ГАРАНТІЯ
ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ..... 205

Бунчужна В.Є., Логінова М.В.

НІКЧЕМНІ ПРАВОЧИНИ ТА ЇХ ПРАВОВІ НАСЛІДКИ У
КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ..... 208

Лежнєва Т.М., Черноп'ятов С.В.

ЗАХОДИ СУДУ ЩОДО ПРИМИРЕННЯ ПОДРУЗЖЯ У ПРОЄКТІ
ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ (№ 15150)..... 211

Черноп'ятов С.В., Лежнєва Т.М.

ТРИВАЛІСТЬ ВІДСУТНОСТІ НА РОБОТІ ЯК КВАЛІФІКУЮЧА
ОЗНАКА ПРОГУЛУ: НОВЕЛИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ..... 215

Шевченко А.А., Біла А.В.

СПАДКОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ У
ПРАКТИЦІ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК: ПРОБЛЕМИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО СУПРОВОДУ..... 219

Буряк Д.М., Біла А.В.

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОГО ВИГЛЯДУ ЮРИСТА ПІД ЧАС
ПРОВАДЖЕННЯ ПРАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 222

Біла А.В., Векшин І.І.

ЗАХИСТ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У ПОРЯДКУ
ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА: ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ ТА
РЕАЛІЗАЦІЇ..... 225

Біла А.В., Коссович А.О.

ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ
ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ..... 229

Танких Д.В., Булгакова Ю.М.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМ ЕКСТРЕНОЇ
ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ..... 231

Біла А.В., Соколов С.А.

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ АДВОКАТУРИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ПРАВОВОГО ПРОСТОРУ: ОСВІТНІ СТАНДАРТИ, ПРОФЕСІЙНА
ЕТИКА ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА ЄС..... 235

Іванішко Д.Р., Біла А.В.

АДВОКАТСЬКА ТАЄМНИЦЯ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА
ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ. ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ ДІЯЛЬНОСТІ
АДВОКАТА В СУЧАСНИХ УМОВАХ..... 238

Ludmyla Prisniakova

MATHEMATICAL MODELING OF THE MEDIATION PROCESS..... 240

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ

Кириченко Олег Вікторович

доктор юридичних наук, професор,

ректор

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2046-9522>

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства головним напрямом діяльності держави у сфері охорони прав і свобод людини і громадянина та їх інтересів є забезпечення правопорядку та протидія злочинності як одна із форм правоохоронної діяльності, що впливає на стримування розповсюдження правопорушень, у тому числі й злочинності.

Сьогодні чинні механізми забезпечення правопорядку та протидії злочинності є недосконалими, оскільки не вирішеними залишаються проблеми щодо недосконалості підходів до формування державної політики та правового регулювання відносин у сфері забезпечення правопорядку та протидії злочинності; відсутності скоординованих дій між суб'єктами забезпечення правопорядку та протидії злочинності; потребує розподіл повноважень, функцій і сфер відповідальності між правоохоронними органами, створення ефективної системи їхньої взаємодії тощо. У зв'язку з цим слід назвати декілька основних проблем, пов'язаних із забезпеченням правопорядку та протидії злочинності в Україні:

1. Недостатньо ефективна державна політика у сфері забезпечення правопорядку та протидії злочинності, відсутність стратегії протидії злочинності в умовах воєнного стану.

Державна політика у цій сфері реалізується через вироблення та прийняття відповідних нормативно-правових актів (у першу чергу законодавчих актів), що спрямовані з одного боку на забезпечення діяльності суб'єктів протидії злочинності, а з іншого – на забезпечення належного функціонування системи протидії злочинності.

На сьогодні залишається проблема щодо розробки та прийняття законів України «Про основи протидії злочинності» та «Про правоохоронну діяльність та правоохоронні органи» тощо.

Деякі позитивні кроки в цьому напрямі є, хоча деякі вони є й дискусійними. Так, відповідно до Стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027

роки одними із стратегічних пріоритетів є: 1) дієвість і ефективність органів правопорядку та прокуратури як невід'ємної складової сектору безпеки і оборони, в межах якого вони забезпечують національну безпеку України, у тому числі громадські безпеку й порядок, протидіють злочинності з урахуванням стратегічних цілей та відповідно до стандартів прав людини і основоположних свобод, у тому числі із забезпеченням гендерної рівності; 2) послідовна кримінальна політика, пріоритетом у якій є запобігання злочинності, невідворотність відповідальності, захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення інтересів потерпілого [1].

У зв'язку з цим виникає перше питання, а саме: розмежування понять «правоохоронні органи» та «органи правопорядку». Існує думка, що найпродуктивнішим підходом у розмежуванні цих понять є функціональний підхід, який спирається на основі завдання та функцій відповідних органів, цілком узгоджується з положеннями Конституції України та відповідає положенням Дорожньої карти з питань верховенства права, Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки та Урядового Плану заходів до нього [2].

Створення якісного нормативно-правового підґрунтя можливо лише за наявності стратегії, яка повинна відображати основні напрями правових та стратегічних засад протидії злочинності.

Стратегію протидії злочинності визначає концепція, якої сьогодні не існує. Лише до 2015 р. існувала Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, яка була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1209 р., та існує Стратегія боротьби з організованою злочинністю, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126-р. Доречі, на сьогодні розроблюється нова Стратегія боротьби з організованою злочинністю на 2026–2030 роки [3]. Крім того, згідно з Рішенням РНБО України «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні» від 06.05.2015 р. та з метою недопущення загострення криміногенної ситуації в окремих регіонах України, мінімізації впливу відповідних загрозливих чинників на національну безпеку, підвищення ефективності захисту прав і свобод громадян було визначено пріоритетним напрямом щодо протидії злочинності.

У зв'язку з підвищеною суспільною небезпечністю більшості кримінальних правопорушень та тенденцій їх розповсюдження в країні (а після війни ми прогнозуємо динаміку щодо їх збільшення) [4, с. 59], на сьогодні слід вже напрацьовувати стратегію протидії злочинності з урахуванням превентивних напрямів діяльності правоохоронних органів. Слід зазначити, що основною функцією діяльності правоохоронних органів є превентивна діяльність та відповідно пріоритетним напрямом протидії злочинності є запобігання кримінальним правопорушенням (профілактика, попередження та припинення), що передбачає такі форми, які повинні

стримувати особу від наміру вчинити кримінальне правопорушення або доведення кримінально протиправного умислу до кінця [5, с. 13].

Також одними із пріоритетних напрямів удосконалення правового забезпечення діяльності суб'єктів протидії злочинності є розробка та прийняття нового Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та удосконалення норм Кримінального процесуального кодексу України щодо негласних слідчих (розшукових) дій; приведення законів України, які регламентують діяльність щодо протидії окремим видам злочинності (кримінальним правопорушенням).

Успішність реалізації державної політики протидії злочинності залежить від ефективності здійснення кадрової політики. На жаль, в правоохоронних органах із року в рік погіршувалася робота з персоналом, у результаті чого із-за різних причин, зі служби звільнялося значна кількість працівників, і в першу чергу слідчих та оперативних підрозділів, які мали значний досвід роботи, що призводило насамперед до втрачання наступності поколінь. Тому одним із актуальних питань реформування правоохоронних органів є підготовка висококваліфікованих фахівців для тих підрозділів, які безпосередньо здійснюють протидію злочинності. Не менш актуальним залишається й питання щодо дотримання прав і свобод громадян та законності працівниками правоохоронних органів, оскільки систематично порушуються з боку правоохоронних органів права людини під час забезпечення правопорядку та проведення мобілізаційних заходів.

2. Неефективне реагування з боку правоохоронних органів на корупційні прояви у суспільстві та притягнення винних осіб у корупції до відповідальності.

На сьогодні у суспільстві існує запит на протидію корупції. Але правоохоронні органи недостатньо оперативно реагують на звернення громадян з приводу корупційних діянь та виявляються неспроможними ефективно розслідувати корупційні правопорушення. Одним із показників неефективності є недоведення справи до суду або недоведення вини особи в суді.

На сьогодні існує ряд органів, які ведуть протидію корупції в Україні, але виникають проблеми щодо розмежування їх компетенції, дублювання повноважень, координації взаємодії, встановлення сфери відповідальності тощо. Вони, як правило, ведуть боротьбу з наслідками. Разом з тим, вони не ведуть боротьбу з причинами. Слід зазначити, що основна мета діяльності правоохоронних органів – недопущення вчинення кримінальних правопорушень.

Кількість зареєстрованих корупційних кримінальних правопорушень зростає. Разом з тим простежується ряд негативних тенденцій, зокрема: 1) відкриваються кримінальні провадження за формальними ознаками кримінально протиправного діяння та у подальшому припиняються з різних причин; 2) відкриті кримінальні провадження відносно службових осіб придбає широкий оголос у засобах масової інформації, а їх подальше

припинення за реабілітуючими та іншими ознаками визиває негативну реакцію у суспільстві та є підставою для критики правоохоронних органів та влади в цілому.

Сучасний стан забезпечення правопорядку та протидії злочинності вимагає від законодавця та правоохоронних органів пошуку нових шляхів удосконалення механізму протидії злочинності в частині правового, організаційного та тактичного забезпечення. Тому цілком обґрунтовано постає питання про підвищення ефективності забезпечення правопорядку та протидії злочинності із застосуванням усієї сукупності засобів правового впливу.

Успішне вирішення зазначених проблем можливе лише у разі поєднання зусиль представників юристів-практиків та науковців. У вирішенні цих проблем ключова роль приділяється юридичній науці, без творчого інтелектуального внеску якої неможливо добитися реального вдосконалення законодавства й підвищення професійного рівня юридичних кадрів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки : Указ Президента України від 11.05.2023 № 273/2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#n9> (дата звернення: 15.05.2026).
2. URL : <https://parlament.org.ua/analytics/konczepczyia-projektu-zakonu-pro-organy-pravoporyadku/> (дата звернення: 15.05.2026).
3. Стратегія боротьби з організованою злочинністю 2026-2030: МВС провело друге засідання міжвідомчої робочої групи. URL : <https://mvs.gov.ua/news/strategiia-borotbi-z-organizovanoiu-zlocinnistiu-2026-2030-mvs-provelo-druge-zasidannia-mizvidomcoyi-robocoyi-grupi> (дата звернення: 27.03.2026).
4. Кириченко О. В. Стратегія протидія кримінальним правопорушенням проти громадської безпеки: оперативно-розшуковий аспект. *Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики* : матер. Регіон. наук.-практ. конф. (Дніпро, 6 груд. 2024 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 58-61.
5. Кириченко О. В. Теоретичні засади формування системи оперативно-розшукової протидії злочинності. *Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення* : матер. І Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 черв. 2021 р.). Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2021. С. 12-17.

Акімов Михайло Олександрович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
ORCID 0000-0001-7715-0259

ДО ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ЯКОСТІ РОБОТИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Процес інтеграції України до Європейського Союзу обумовлює (серед іншого) докорінне реформування правоохоронних органів; йдеться, зокрема, і про унормування порядку визначення результатів їх діяльності. На виконання цього захід 4.3.1. завдання 4.3. плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки [1], передбачає розроблення та подання до Верховної Ради України законопроєкту щодо визначення (удосконалення) основних критеріїв оцінки ефективності та якості роботи органів правопорядку та прокуратури, а також системи їх оцінювання.

Офіс Генерального прокурора, визначений головним виконавцем цього заходу, розробив відповідний законопроєкт (далі – законопроєкт ОГП), у якому, однак, уже на стадії його погодження заінтересованими органами державної влади убачається низка щонайменше дискусійних положень.

Так, згідно статті 6 законопроєкту ОГП критерії оцінювання ефективності та якості роботи органів правопорядку та прокуратури визначаються законами, які регулюють діяльність органів правопорядку та прокуратури, або підзаконними нормативно-правовими актами, прийнятими на їх основі.

Водночас відповідно до статті 8 Законопроєкту ОГП принципами застосування критеріїв оцінювання є конкретність (визначені цілі є чіткими та однозначними), вимірюваність (кожний показник має кількісне та якісне визначення), досяжність (показники встановлюються з урахуванням наявних матеріальних, фінансових та кадрових ресурсів) та релевантністю (показники відповідають стратегічним цілям органу).

Якщо ж додати, що згідно статті 9 законопроєкту ОГП результат оцінювання оформлюється у вигляді звіту, який затверджується керівником органу правопорядку та прокуратури або особою, яка виконує його обов'язки, утворюється замкнене коло: орган здійснює оцінювання власної діяльності та затверджує її результати, що за відсутності будь-якого зовнішнього чи незалежного контролю в цілому позбавляє таке оцінювання навіть найменших ознак об'єктивності, особливо з урахуванням того, що законопроєкт ОГП не містить жодної вказівки на те, як саме будуть використані результати оцінювання і не передбачає жодних наслідків правового чи організаційно-управлінського характеру у випадку, якщо воно буде негативним.

Далі, відповідно до статті 4 законопроекту ОГП органами правопорядку для цілей цього Закону є Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, Служба безпеки України, Державна митна служба України, їх структурні та територіальні підрозділи». При цьому використане поняття «органи правопорядку» ані законопроект ОГП, ані чинне законодавство не визначають. Натомість стаття 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [2] містить термін «правоохоронні органи», і перелік таких органів не є тотожним переліку органів правопорядку у статті 4 законопроекту ОГП. Зазначене суперечить статті 34 Закону України «Про правотворчу діяльність» [3], відповідно до якої норми права, що містяться у нормативно-правовому акті, мають відповідати вимогам однозначності їх розуміння, узгодженості з нормативно-правовими актами рівної юридичної сили та уніфікованості вжитої в них термінології.

Крім того, у переліку органів, оцінювання ефективності та якості роботи яких передбачається здійснювати згідно із законопроектом ОГП, відсутні Національне антикорупційне бюро України, Державна кримінально-виконавча служба та Управління державної охорони України, що тією чи іншою мірою також виконують правоохоронні функції і теж потребують встановлення порядку оцінювання ефективності та якості їх діяльності.

Нарешті, відповідно до прикінцевих положень законопроекту ОГП передбачається внести зміни до законів, що регламентують діяльність певних правоохоронних органів, визначивши критерії оцінювання ефективності та якості їх роботи. При цьому до числа відповідних критеріїв стосовно Державного бюро розслідувань та Служби безпеки України пропонується віднести показники інтегрування гендерного підходу та ефективної протидії проявам дискримінації. Навіть не вступаючи у дискусію стосовно доцільності та своєчасності визначення подібного критерію (особливо щодо названих органів), варто замислитись: чому ж у такому разі аналогічний критерій не запропоновано визначити і для Національної поліції України, Державної прикордонної служби України та Бюро економічної безпеки України?

Наостанок вважаємо за доцільне висловити сподівання на те, що Офіс Генерального прокурора при доопрацюванні законопроекту, що розглядається, врахує належним чином висловлені зауваження.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про затвердження плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.08.2024 № 792-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 19.04.2026).

2. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 № 3781-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> (дата звернення:

19.04.2026).

3. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 19.04.2026).

Шамара Олександр Володимирович

доктор філософії у галузі права,
старший дослідник, доцент,
головний науковий співробітник
Київського інституту Національної гвардії України
ORCID: 0000-0002-0571-0437

Комашко Володимир Володимирович

доктор філософії у галузі права, старший
дослідник, заслужений юрист України
завідувач відділу правової та антикорупційної
політики центру безпекових досліджень
Національного інституту стратегічних досліджень

**ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПІДСЛІДНОСТІ В КОНТЕКСТІ
ВИКОНАННЯ ДОРОЖНЬОЇ КАРТИ З ПИТАНЬ ВЕРХОВЕНСТВА
ПРАВА**

В науковій публікації продовжено наукову дискусію [1] щодо ефективних шляхів виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, схваленого Указом Президента України від 11.05.2023 №273/2023 [2], а також розгляд шляхів реалізації Дорожньої карти з питань верховенства права «Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.05.2025 №475-р [3], в контексті організації діяльності Бюро економічної безпеки України та посилення її спроможностей [4].

Дорожня карта з питань верховенства права є *всеохоплюючим стратегічним документом, що визначає комплекс реформ у межах переговорного процесу щодо членства України в ЄС* за переговорними Розділом 23 «Судова влада та основоположні права» та Розділом 24 «Юстиція, свобода і безпека». Цей документ є однією з ключових передумов відкриття офіційних переговорів про вступ України до ЄС у межах Кластера 1 «Основи процесу вступу до ЄС», що відкривається першим і закривається останнім. Його розробка та подальше виконання свідчать про готовність України відповідати стандартам ЄС, зміцнюють довіру з боку держав-членів та підсилюють статус України як надійного партнера.

Пунктом 4.3 Боротьба з організованою злочинністю (загальні засади боротьби з організованою злочинністю) Дорожньої карти з питань

верховенства права передбачено прийняття та імплементація змін до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) та інших законів, щодо вдосконалення інституту підслідності, у якому буде передбачено: 1) чітке розмежування підслідності органів досудового розслідування; 2) консолідацію повноважень органів правопорядку щодо розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки в єдиному органі правопорядку – Бюро економічної безпеки України (за винятком кримінальних правопорушень підслідних Національному антикорупційному бюро України).

Стратегія забезпечення державної безпеки, затверджена Указом Президента України від 16.02.2022 № 56/2022 [5], визначає реальні й потенційні загрози державній безпеці України, напрями та завдання державної політики у сфері державної безпеки, що є основою для планування і реалізації політики у сфері державної безпеки. Серед об'єктів забезпечення державної безпеки визначено економічний потенціал держави. У зв'язку із цим, слушним буде визначити для Бюро економічної безпеки України, у ст. 216 КПК України, в якості альтернативної підслідності ст. 113 (Диверсія) Кримінального кодексу України (далі – КК України), у разі, якщо об'єктом посягання буде встановлено економічний потенціал держави та/або економічна безпека України.

Слід ще раз звернути увагу, що Стратегія забезпечення державної безпеки серед основних завдань державної політики у сфері забезпечення державної безпеки визначає – економічний потенціал України та її економічну безпеку, а також системну протидію економічному тероризму. В рамках протидії тероризму, слід врахувати, що Бюро економічної безпеки України відповідно до ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» включено до числа суб'єктів, які здійснюють боротьбу з тероризмом у межах своєї компетенції. У зв'язку із цим постає питання щодо включення до альтернативної підслідності Бюро економічної безпеки України, в рамках запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави, кримінальних правопорушень, передбачених статтею 209¹ (Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення) та ст. 258⁵ (Фінансування тероризму) КК України, у разі якщо злочинні посягання спрямовані на шкоду економічній безпеці держави або її економічному потенціалу.

На Бюро економічної безпеки України, як центральний орган виконавчої влади, покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держав, з метою забезпечення фінансової безпеки України, у зв'язку із цим доцільно віднести до його підслідності ст. 209 (Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом) КК України.

Крім того, слід звернути увагу на зміни внесені до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», де до ст. 5 внесено зміни відповідно до яких Бюро економічної безпеки України включено до державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю. У зв'язку із цим доцільно віднести до альтернативної підслідності Бюро економічної безпеки України кримінальні правопорушення – ст. 255 (Створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній); ст. 255¹ (Встановлення або поширення злочинного впливу, у разі, якщо їх об'єкт посягання є економічна безпека держави та її економічний потенціал); ст. 209 (Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом) КК України, у разі якщо злочинні посягання спрямовані завдати шкоди економічній безпеці держави або її економічному потенціалу та зашкодити інтересам України у зовнішньоекономічній діяльності.

Стаття 216 КПК України визначає підслідність Бюро економічної безпеки України, зокрема детективи органів Бюро економічної безпеки України здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 199, 200, 203-2, 204, 205-1, 206, 212, 212-1, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 224, 229, 231, 232, 232-1, 232-2, 233 КК України, віднесених до розділу VII Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності.

Проведений аналіз дає підстави констатувати, що виходячи зі статусу Бюро економічної безпеки України на нього Законом покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави, проте не всі кримінальні правопорушення, що посягають на функціонування економіки держави, передбачені Кримінальним кодексом України віднесено до підслідності Бюро економічної безпеки України.

Стратегією економічної безпеки України на період до 2025 року [6], що прийнята на підставі пункту 66 Стратегії національної безпеки України та затверджена Указом Президента України від 11.08.2021 № 347/2021, визначено стратегічний курс у сфері економічної безпеки, серед іншого у пункті 21.1 визначено завдання у сфері фінансової безпеки – *розбудова ефективної моделі боротьби зі злочинами в економічній сфері шляхом забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки України.*

Запропоновані зміни до законодавства України відповідають напрямам реалізації Дорожньої карти з питань верховенства права схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.05.2025 № 475-р. Така розбудова навряд досягне її мети та відповідної ефективності, без реалізації запропонованих змін до законодавчих актів України.

Разом із тим, слід констатувати відсутність в Україні нової Стратегією економічної безпеки України та Стратегії забезпечення державної безпеки, а дія чинних Стратегій вплив у 2025 році.

В рамках виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-

2027 роки слід констатувати, що з моменту прийняття Закону України «Про Бюро економічної безпеки» [7] у правозастосовній діяльності склався вакуум серед органів правопорядку, які мають право на рівні закону здійснювати контррозвідувальний захист економічної безпеки держави та її економічного потенціалу. Вперше на цю проблему була звернута увага фахівцями консультативно-дорадчого органу Президента України у 2022 році [8] та у подальшому розкрито вітчизняними науковцями у своїх наукових публікаціях [4].

Одним з шляхів розв'язання зазначеної проблеми став законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування органів правопорядку у сфері забезпечення захисту економічної безпеки України та її економічного потенціалу» [9]. Метою законопроекту визначено необхідність законодавчого унормування забезпечення контррозвідувального захисту економічної безпеки України та її економічного потенціалу шляхом надання таких повноважень Бюро економічної безпеки. Крім того, законопроектом поставлено мету:

- виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, схваленого Указом Президента України від 11.05.2023 №273/2023, шляхом надання прокуратурі України можливості ефективно забезпечувати дотримання вимог Конституції та законів України в діяльності органів сектору безпеки щодо виявлення порушення прав і свобод людини і громадянина та дотримання стану правопорядку в уповноважених органах сектору безпеки, під час здійснення оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності;
- положень Указу Президента України від 23.07.2025 №544 [10] про заходи для скорочення бюрократичних процедур та проведення негайного аудиту державних видатків, з метою більш раціонального використання державних коштів та максимального спрямування державних ресурсів для захисту незалежності України та посилення її обороноздатності в умовах правового режиму воєнного стану, у зв'язку із забезпеченням контррозвідувального захисту економічної безпеки України та її економічного потенціалу та недопущення дублювання функцій органів правопорядку.

У зв'язку із цим гостро постає питання організації дієвого та ефективного нагляду прокуратури за дотриманням органами та підрозділами, які мають право здійснювати контррозвідувальну діяльність вимог Конституції та законів України, а також дотримання ними прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Це питання глибоко, системно та обґрунтовано було викладено в попередніх наукових працях [11; 12; 13; 14].

Список використаних джерел та літератури:

1. Shamara O.V. Priority measures within the framework of the implementation of the comprehensive strategic plan for reforming law enforcement agencies as part of the security and defense sector of Ukraine for 2023-2027. Global Trends in the Development of Information Technology and Science: Collection of

Scientific Papers with Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Conference. International Scientific Unity. August 27-29, 2025. Stockholm, Sweden. P.114-117. <https://doi.org/10.70286/ISU-27.08.2025.002>.

2. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки : Указ Президента України від 11.05.2023 №273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (дата звернення: 23.09.2025).

3. Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС». розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.05.2025 № 475-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.01.2026).

4. Shamara O.V. Bureau of Economic Security as a Subject of Counterintelligence Protection of the Economic Security of Ukraine. Science and Technology: Theory, Practice and Progress: Collection of Scientific Papers with Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference. International Scientific Unity. September 3-5, 2025. Krakow, Poland. P. 200-205. <https://doi.org/10.70286/ISU-03.09.2025.004>.

5. Стратегія забезпечення державної безпеки: Указ Президента України від 16.02.2022р. № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0088525-21#Text> (дата звернення: 23.01.2026).

6. Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року: Указ Президента України від 11.08.2021 №347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0048525-21#Text>. (дата звернення: 23.01.2026).

7. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 №1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення: 23.01.2026).

8. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень «Удосконалення правових основ діяльності Бюро економічної безпеки», №293/591 від 18.08.2022.

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування органів правопорядку у сфері забезпечення захисту економічної безпеки України та її економічного потенціалу: проект Закону України від 02.09.2025 №13725. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/57236> (дата звернення: 23.01.2026).

10. Про заходи для скорочення бюрократичних процедур та проведення негайного аудиту державних видатків: Указ Президента від 23.07.2025 №544/2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/544/2025#Text> (дата звернення: 17.01.2026).

11. Шамара О.В., Комашко В.В. Нагляд прокурора за додержанням Конституції та законів України органами та підрозділами, що проводять контрозвідувальну діяльність: законодавчий та суб'єктивний аспект // *Інформація і право*. № 2(53) (2025). С. 244-257. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.2\(53\).334268](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.2(53).334268).

12. Shamara O.V. Komashko V.V. État actuel du contrôle exercé par le parquet sur le respect de la loi par les organes et unités menant des activités de contre-espionnage. *Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique*: c avec des matériaux de la VIII conférence scientifique

et pratique internationale, Paris, 4 avril 2025. Paris: La Fedeltà, 2025. С. 67-77.
<https://doi.org/10.36074/logos-04.04.2025.014>.

13. Шамара О.В., Комашко В.В. Контррозвідувальна діяльність організації нагляду прокурора за додержанням Конституції та законів України органами та підрозділами, що її провадять. *Проблеми формування й реалізації державної політики в секторі безпеки та оборони* : матер. Міжрегіон. круглого столу (м. Київ, 23 трав. 2025 р.) Київ : Київ. Ін-т Національної гвардії України, 2025. С. 125-138.

14. Шамара О.В., Комашко В.В. Щодо посилення прокурорського нагляду за дотриманням Конституції та законів України органами та підрозділами, що здійснюють контррозвідувальну діяльність. *Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення* : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 27 черв. 2025 р.). Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2025. С. 31-41.

Вороніна Крістіна Олексіївна

здобувачка вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Університету митної справи та фінансів

ORCID 0009-0006-2293-6047

Ліпинський Владислав Віталійович

доктор юридичних наук,

професор кафедри публічного та

приватного права

Університету митної справи та фінансів

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ЗАСАДА ТЛУМАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНИХ ПРАВОВИХ НОРМ

Європейська інтеграція України та динаміка публічно-правових відносин вимагають фундаментального переосмислення того, як держава реалізує свою охоронну функцію. Особливе місце у цьому процесі посідає практика застосування норм щодо адміністративної відповідальності. Зважаючи на те, що норми адміністративно-деліктного права за своєю суттю є репресивними та пов'язаними з обмеженням прав, їх інтерпретація суб'єктами владних повноважень не повинна зводитися до сліпого формалізму чи механічного алгоритму.

Головним інструментом стримування та ключовим орієнтиром у процесі такого тлумачення є принцип верховенства права, який закріплений у статті 8 Конституції України та визначає гуманістичний вектор усього правозастосування [1].

Розглядаючи верховенство права як фундаментальну засаду тлумачення адміністративно-деліктних правових норм, слушною є позиція К. Ізбаш та Т. Коломоець про те, що за відсутності однозначного легального визначення

цього принципу, його зміст має розкриватися через обов'язкове превалювання прав і законних інтересів людини у відносинах із суб'єктами публічної адміністрації та безумовне підпорядкування діяльності державних інституцій потребам захисту особи [7].

На думку В. В. Ліпинського, «принципи тлумачення адміністративно-деліктних правових норм – це визначальні керівні ідеї та основоположні засади, які справляють організуючий та аксіологічний вплив на процес тлумачення норм адміністративно-деліктного права, що забезпечує адекватне, повне та правильне розкриття змісту відповідних формально визначених правил поведінки, ефективність правотлумачної діяльності в цілому та досягнення інших основних та факультативних завдань інтерпретації адміністративно-деліктних правових норм». Отже, зафіксовані в юридичній доктрині принципи є не просто теоретичними категоріями, а дієвим практичним інструментом, який мінімізує ризики суб'єктивного чи упередженого трактування правових приписів [4].

У своїх наукових пошуках В. В. Ліпинський підкреслює, що інтелектуальна діяльність із розкриття змісту правових норм повинна наскрізно пронизуватися принципом верховенства права, трактуючи його як вимогу будувати будь-яку інтерпретаційну практику на засадах гуманізму. Відтак, суб'єкт владних повноважень під час юридичного аналізу деліктів зобов'язаний ставити інтереси фізичної особи вище за державний прагматизм, уникаючи механічного та шаблонного підходу до застосування обмежень.

Водночас така правотлумачна діяльність має безпосередній праксеологічний вимір, оскільки позитивний вплив задекларованих гуманістичних засад прямо визначається рівнем їх реальної дієвості. У зв'язку з цим, комплексне правове дослідження потребує окреслення засобів оцінювання результатів інтерпретаційної практики. Як зазначає В. В. Ліпинський, об'єктивними критеріями ефективності тлумачення адміністративно-деліктних правових норм, що дозволяють виміряти його практичну цінність та відповідність ідеалам верховенства права, виступають:

- рівень реалізації прав і свобод особи;
- політичні критерії;
- цільові критерії;
- критерії конфліктності;
- економічні критерії;
- поведінкові критерії [5].

Дослідження критеріїв ефективності у працях В. В. Ліпинського відображає процес переходу абстрактного принципу верховенства права у площину конкретних імперативів для правозастосувача. В інституті адміністративної відповідальності, де каральний потенціал держави є найбільш відчутним, зазначені критерії перетворюють верховенство права на своєрідний регуляторний фільтр. І тому будь-яке тлумачення каральної норми позбавляється суб'єктивізму, адже його головним мірилом стає гарантування прав людини перед обличчям влади.

З огляду на це, принцип верховенства права вимагає від інтерпретатора застосування людиноцентричного підходу під час аналізу складів адміністративних правопорушень. Верховенство права зобов'язує суб'єкта владних повноважень трактувати будь-яку колізію чи нечіткість в тексті адміністративно-деліктного закону виключно на користь особи.

Яскравим практичним вираженням цієї доктрини у світлі європейської інтеграції України є необхідність адаптації вітчизняного митного права до стандартів Європейського Союзу. Як обґрунтовує В. В. Ліпинський, інтеграційні процеси вимагають фундаментального переосмислення практики застосування адміністративних штрафів за порушення митних правил. На відміну від чинного вітчизняного підходу, де діють абсолютно визначені жорсткі санкції (наприклад, автоматичний штраф у розмірі 100% вартості товарів з їх конфіскацією за недекларування), європейський правовий вектор вимагає безумовного дотримання принципу пропорційності[6].

Відповідно до частини 1 статті 42 Митного кодексу ЄС, кожна держава-член повинна передбачити санкції за недотримання митного законодавства, які мають бути не просто стримувальними, а насамперед дієвими та пропорційним [2].

Європейські стандарти, що також закріплені у правилах Конвенції про гармонізацію та спрощення митних процедур (Кіотська конвенція), виключають механічне та шаблонне накладення надмірних стягнень [3].

Орієнтація вітчизняного правового простору на стандарти Європейського Союзу актуалізує докорінну трансформацію правозастосовної парадигми – відхід від карально-фіскальних пріоритетів на користь гуманістичного та людиноцентричного адміністрування. Процес адаптації національного законодавства до приписів Митного кодексу ЄС унаочнює, що дієвість інституту відповідальності за правопорушення визначається не жорсткістю чи лінійним автоматизмом стягнень. Натомість ключовим критерієм стає спроможність державних органів гнучко диференціювати заходи примусу, зважаючи на специфіку індивідуального правового становища кожної особи.

Отже, критерії ефективності інтерпретаційного процесу підтверджують, що верховенство права діє як гнучкий механізм оцінювання справедливості у публічно-правовій сфері. Принцип верховенства права забезпечує, що роз'яснення норм з боку владних суб'єктів орієнтований на утвердження правомірної поведінки, нівелювання конфліктного потенціалу в суспільстві та гарантування прав особи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 26.05.2026).

2. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення 26.05.2026).

3. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Киотська конвенція) Рада митного співробітництва, Всесвітня митна організація; Конвенція, Положення, Правила [...] від 18.05.1973. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_643#Text (дата звернення 26.06.2026).

4. Ліпинський В.В. Принципи тлумачення адміністративно-деліктних правових норм: доктринальний аналіз. Том 3 № 5 (2025): Аналітично-порівняльне правознавство. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/342921> (дата звернення 26.05.2026).

5. Ліпинський В.В. Критерії ефективності тлумачення адміністративно-деліктних правових норм. Право і суспільство. № 6-2 частина 2/2020. С.78-88. URL: https://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/6-2_2020/part_2/14.pdf (дата звернення 26.05.2026).

6. Ліпинський В.В. Шляхи тлумачення законодавчих положень про адміністративні штрафи за порушення митних правил для їх приведення у відповідність до верховенства права. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». № 4 (2021): Аналітично-порівняльне правознавство. С.168-174. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/255105> (дата звернення 26.05.2026).

7. Ізбаш К., Коломієць Ю. Верховенство права як провідний принцип адміністративного судочинства. Актуальні проблеми правознавства. 3 (27)/2021. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1261/1307> (дата звернення 26.05.2026).

Ірха Юрій Богданович

кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України
завідувач наукової лабораторії права
національної та міжнародної безпеки
Інституту інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України,
доцент кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету
ORCID 0000-0002-6442-0974

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНТРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Розбудова суверенної держави неминуче вимагає створення надійної системи захисту її національних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз. З цією метою формується національний сектор безпеки і оборони, де особливе місце посідають контррозвідувальні органи, відповідальні як за захист фундаментальних основ державності, недопущення насильницької зміни конституційного ладу, так і за виявлення, попередження та нейтралізацію неправомірного іноземного втручання у державну політику, економіку, оборонний потенціал, інформаційний простір, критичну інфраструктуру та інші стратегічно важливі сфери життєдіяльності суспільства.

Ефективна контррозвідувальна діяльність (далі – КРД) – це не тільки протидія конкретним шпигунам, диверсантам, державним зрадникам, терористам, екстремістам, сепаратистам, але й комплексна інформаційно-аналітична робота, спрямована на захист державних та суспільних інституцій від прихованих впливів, забезпечення незалежності управлінських рішень, гарантування недоторканності та стійкості всього конституційного ладу.

В Україні діяльність контррозвідувальних органів має глибоке історичне підґрунтя, що закладалося під впливом вікової боротьби нашого народу за самовизначення та географічного розташування країни на зламі цивілізаційного протистояння Сходу і Заходу. Досліджуючи історико-правові витоки вітчизняних спецслужб, Б.В. Бернадський зазначає, що українська контррозвідка пройшла складний і тривалий еволюційний шлях. Перші контррозвідувальні заходи із захисту державних інтересів фіксуються ще в епоху Київської Русі та Литовсько-Руської держави. У подальшому вони постійно видозмінювалися разом із розвитком самої державно-правової системи. Вчений наголошує, що через тривалу відсутність власної держави правове регулювання та розвиток контррозвідки на українських землях відбувалися в межах російської імперської доктрини «поліцейської держави», що базувалась на посиленні регулюючої ролі держави в житті суспільства [1, с. 35–37].

Після здобуття незалежності у 1991 році Україна обрала демократичний прозахідний шлях розвитку, що обумовило необхідність зміни пріоритетів у роботі всього державного апарату, зокрема й спецслужб. Відмова від радянської спадщини потребувала створення нової правової моделі функціонування контррозвідки, яка унеможливила б її використання для репресій та забезпечила б підзвітність і підконтрольність суспільству.

У нашій державі головним органом, що відповідає за КРД, є Служба безпеки України. Водночас окремими контррозвідувальними функціями наділені Державна прикордонна служба України, Управління державної охорони України та розвідувальні органи України [2, ст. 5]. Здійснюючи КРД, зазначені суб'єкти мають насамперед керуватися нормами та принципами, визначеними в Конституції України, адже цей нормативний акт має в державі найвищу юридичну силу та становить фундамент правової системи та суспільного життя. Хоча Основний Закон детально не регламентує специфіку цієї діяльності, саме він встановлює правові орієнтири її здійснення. Зокрема, у Конституції України закріплено:

- цінності, що є основою української державності та підлягають безумовному захисту;
- функції держави, зокрема щодо забезпечення національної, державної та інформаційної безпеки України, захисту її державного суверенітету та територіальної цілісності;
- засади функціонування органів публічної влади, їх посадових і службових осіб;
- механізми формування вищих органів державної влади;

- систему стримувань і противаг для недопущення узурпації державної влади, її незаконного захоплення;
- систему конституційних прав і свобод, гарантії їх охорони та захисту, а також підстави для їх легітимного обмеження.

Демократія; верховенство права; людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека, права і свободи; недискримінація; відповідальність держави перед людиною; ідеологічна, економічна та політична багатоманітність; національна безпека; розподіл влади; парламентський та судовий контроль – це не лише конституційні терміни, а імперативи, які визначають зміст та спрямованість КРД, а також межі роботи вітчизняної контррозвідки.

Відповідно до Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» КРД – це спеціальний вид діяльності у сфері забезпечення державної безпеки, яка здійснюється з використанням системи контррозвідувальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових заходів. Її головною метою є попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на державну безпеку України, усунення умов, що їм сприяють, та причин їх виникнення. Завданнями КРД є:

- добування, аналітична обробка та використання інформації, що містить ознаки або факти розвідувальної, терористичної та іншої діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України;
- протидія розвідувальній, терористичній та іншій діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України;
- розроблення і реалізація заходів щодо запобігання, усунення та нейтралізації загроз інтересам держави, суспільства та правам громадян.

В Україні КРД здійснюється гласно і негласно. Гласні контррозвідувальні заходи передбачають використання відкритих (офіційних) форм і методів роботи у сфері забезпечення державної безпеки. Негласні контррозвідувальні заходи здійснюються із залученням осіб, які конфіденційно співпрацюють з контррозвідувальними органами і підрозділами, а також з використанням оперативних, оперативно-технічних та спеціальних сил і засобів [2, ст. 1, 2, 8].

Особливістю КРД є те, що її проведення не обумовлене лише наявністю ознак вчинення кримінального правопорушення, як це властиво для класичної оперативно-розшукової чи слідчої діяльності. На переконання М.О. Шиліна, оскільки загрози державній безпеці і національним інтересам України можуть бути як реальними, так і потенційно можливими, а також існують причини й умови їх виникнення, то попередження, виявлення та припинення цих явищ повинні здійснюватися безперервно. Відтак КРД повинна здійснюватися переважно на превентивних засадах, а не за наявності складу злочину або

факту заведення контррозвідувальної справи щодо невідомої особи, яка вчинила протиправне діяння [4, с. 125]. Для забезпечення такого підходу контррозвідувальні органи використовують широкий спектр форм і методів добування інформації.

За твердженнями А.М. Черняка, виявлення контррозвідувальними підрозділами осіб і фактів, що становлять інтерес для Служби безпеки України – це комплекс цілеспрямованих заходів, які вживають для виявлення, отримання та накопичення нових, раніше не відомих відомостей, важливих для протидії терористичній та іншій протиправній діяльності. Зазвичай збирання таких відомостей здійснюється шляхом комплексного використання кількох джерел: негласних контррозвідувальних заходів, радіоелектронної розвідки, комп'ютерної розвідки, аналітичної розвідки на основі аналізу відомостей з відкритих джерел тощо. Процес виявлення ознак підготовки чи здійснення такої діяльності передбачає отримання та перевірку первинної інформації про осіб і факти, що становлять інтерес для контррозвідувальних підрозділів [5, с. 141].

Незважаючи на пріоритетність превентивного підходу, КРД об'єктивно містить і реактивну складову, яка реалізується тоді, коли загрози державній безпеці України трансформуються у конкретні протиправні дії. За таких обставин реактивні контррозвідувальні заходи спрямовуються на припинення протиправної діяльності, нейтралізацію наявних загроз, локалізацію їх наслідків та встановлення всіх причетних осіб на території держави та за її межами.

Варто наголосити, що гласна і негласна превентивна та реактивна КРД має здійснюватися на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені виключно Конституцією та законами України. При проведенні відповідних контррозвідувальних заходів співробітники цих органів мають уникати будь-яких проявів зловживань та свавілля. Вони зобов'язані виявляти повагу до людської гідності та забезпечувати дотримання прав і свобод кожної особи незалежно від її громадянства, оперативного чи процесуального статусу, скоєних нею діянь, їх мотивів та наслідків.

З огляду на це, усі розглянуті вище конституційні імперативи мають не лише слугувати непорушним правовим орієнтиром у поточній діяльності контррозвідки, а й враховуватися під час ухвалення нових чи модернізації чинних нормативно-правових актів у сфері КРД та національної безпеки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бернадський Б.В. До питання про періодизацію історії контррозвідки в Україні. *Роль і місце національної спецслужби в історії українського державотворення* : збірник матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 25-річчя Служби безпеки України (м. Київ, 17 берез. 2017 р.). Київ : ВПЦ «Київський Університет», 2017. С. 36–37.

2. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26.12.2002. URL: № 374–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text> (дата звернення: 20.05. 2026).

3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.05.2026).

4. Шилін М.О. Щодо вирішення проблеми законодавчого визначення підстав контррозвідувальної діяльності. *Роль і місце національної спецслужби в історії українського державотворення* : збірник матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 25-річчя Служби безпеки України (м. Київ, 17 берез. 2017 р.). Київ : ВПЦ «Київський Університет», 2017. С. 125–126.

5. Черняк А.М. Контррозвідувальне забезпечення протидії тероризму. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 1–2. С. 136–147. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/136-147>.

Літвін Юрій Іванович

кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
науково-дослідного відділу
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
ORCID 0000-0002-0967-738X

Літвін Людмила Юрївна

кандидат юридичних наук, доцент,
м. Хмельницький
ORCID 0000-0003-2318-7085

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ВНУТРІШНЬОЇ ТА ВЛАСНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖПРИКОРДОНСЛУЖБИ

Аналіз нормативно-правового регулювання окремих напрямів діяльності підрозділів забезпечення внутрішньої і власної безпеки Державної прикордонної служби України (Держприкордонслужби) як суб'єктів контррозвідувальної діяльності, свідчить про наявність низки прогалин, усунення яких сприятиме належному нормативно-правовому забезпеченню їх діяльності, зокрема:

1. Законом України (ЗУ) «Про контррозвідувальну діяльність» (№ 374-IV від 26.12.2002) на момент його прийняття було визначено:

- спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності є Служба безпеки України (ч.1 ст.5);

- *окремі* контррозвідувальні заходи виключно в інтересах забезпечення *охорони державного кордону України*, ... можуть проводити розвідувальні органи України..., яким законами України "Про оперативно-розшукову

діяльність" та "Про розвідувальні органи України" надано право здійснювати оперативно-розшукову чи розвідувальну діяльність (ч.2 ст.5).

У ст. 7 цього ж Закону визначено, що **функції органів, підрозділів та співробітників Служби безпеки України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність** окреслені Законом України "Про Службу безпеки України", а ч. 2 – закріплено **перелік їх прав, які можуть реалізовуватись для виконання контррозвідувальних завдань**.

ЗУ «Про контррозвідувальну діяльність» (в редакції від 29.03.2016) у ч. 2 ст. 7 розширено коло суб'єктів контррозвідувальної діяльності, до яких віднесено також **підрозділи забезпечення внутрішньої і власної безпеки Держприкордонслужби**, що наділені правом на проведення **окремих контррозвідувальних заходів** виключно в інтересах забезпечення **охорони державного кордону України (ДКУ)**.

Однак, у даному Законі відсутні як бланкетні, так і відсилочні норми, які визначають перелік (обсяг) **окремих контррозвідувальних заходів**, на проведення яких уповноважені підрозділи внутрішньої і власної безпеки Держприкордонслужби щодо забезпечення охорони ДКУ.

Перелік **окремих контррозвідувальних заходів** не передбачено і в ЗУ «Про Державну прикордонну службу України».

Частиною 2 ст. 19 Конституції України передбачено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

А тому, доцільно **обсяг повноважень підрозділів забезпечення внутрішньої і власної безпеки Держприкордонслужби у сфері забезпечення охорони державного кордону України врегулювати на законодавчому рівні у відповідному нормативно-правовому акті**.

У зв'язку з цим пропонується викласти у новій редакції відповідно ст. 7 ЗУ «Про контррозвідувальну діяльність» та ст. 20 ЗУ «Про Державну прикордонну службу України», якими **передбачити обсяг (перелік) повноважень підрозділів забезпечення внутрішньої і власної безпеки Держприкордонслужби для здійснення контррозвідувальних заходів в інтересах забезпечення охорони та захисту ДКУ**.

2. Аналіз законодавчого регулювання виконання завдань Держприкордонслужбою, у цілому, та контррозвідувальної діяльності підрозділів забезпечення внутрішньої і власної безпеки Держприкордонслужби, зокрема, свідчить про необхідність вдосконалення його окремих положень.

Так, відповідно до п.10 ст.19 ЗУ «Про державну Прикордонну службу України» (в редакції № 2952-ІХ від 24.02.2023), на Держприкордонслужбу відповідно до визначених завдань покладається також здійснення контррозвідувальних заходів в інтересах забезпечення **охорони та захисту ДКУ**.

ЗУ «Про Прикордонні війська України» (втратив чинність 03.04.2003) у ст.2 передбачав – Органами охорони державного кордону є з'єднання та частини Прикордонних військ України, які виконують поставлені перед Прикордонними військами України завдання щодо **захисту державного кордону** України та **охорони її суверенних прав у виключній (морській) економічній зоні**. Тобто з моменту прийняття, 03.04.2003 ЗУ «Про Державну прикордонну службу України» та до внесення в нього змін 24.02.2023 на Держприкордонслужбу було покладено завдання лише щодо **«захисту» ДК (без «охорони»)**.

ЗУ «Про контррозвідувальну діяльність» (ч.2 ст.5), як спеціальний нормативно-правовий акт, визначає, що підрозділи забезпечення внутрішньої і власної безпеки Держприкордонслужби уповноважені здійснювати контррозвідувальні заходи в інтересах забезпечення лише (авт.) **«охорони» ДКУ**. У той час як ЗУ «Про Державну прикордонну службу України» в редакції від 24.02.2023 та до теперішнього часу – додатково поклав завдання на Держприкордонслужбу щодо здійснення крім **«захисту»** також **«охорону» ДК**. Таким чином, з часу прийняття ЗУ «Про контррозвідувальну діяльність», 26.12.2002 та до теперішнього часу, відповідно до ч.2 ст.5 підрозділи забезпечення внутрішньої і власної безпеки Держприкордонслужби наділені повноваженнями на здійснення контррозвідувальних заходів в інтересах забезпечення **охорони ДК (без захисту)**.

Викладене надає підстави констатувати про наявність змістовної колізії правових норм у вказаних законодавчих актах.

Тобто, контррозвідувальні заходи в інтересах забезпечення **охорони** державного кордону підрозділи забезпечення внутрішньої і власної безпеки Державної прикордонної служби України *набули легальності з 23.03.2023*, коли було покладено на Держприкордонслужбу обов'язок щодо **охорони** державного кордону, у той час як - контррозвідувальні заходи в інтересах забезпечення **захисту** державного кордону підрозділів забезпечення внутрішньої і власної безпеки Держприкордонслужби не можуть бути визнані легальними, так як ЗУ «Про контррозвідувальну діяльність» *не передбачає такий вид забезпечення недоторканості державного кордону при здійсненні контррозвідувальних заходів підрозділами забезпечення внутрішньої і власної безпеки Держприкордонслужби*.

На теперішній час в умовах війни органи охорони ДК та їх підрозділи як «de facto», так і «de jure» виконують обов'язки щодо забезпечення як **охорони, так і захисту ДКУ**. **З метою усунення прогалини у нормативно-правовому регулюванні контррозвідувальної діяльності** підрозділів забезпечення внутрішньої і власної безпеки Держприкордонслужби, доцільно у ч.2 ст.5 ЗУ «Про контррозвідувальну діяльність» **після слова «..охорони..», викласти в редакції ...«охорони та захисту»...** та закріпити дане положення у редакції – **«Контррозвідувальні заходи в інтересах забезпечення охорони та захисту державного кордону України,... можуть проводити підрозділи забезпечення внутрішньої і власної безпеки Державної прикордонної**

служби України, ... яким законами України "Про оперативно-розшукову діяльність"... надано право здійснювати оперативно-розшукову ... діяльність.»

3. Відповідно до ст.41 КПК України оперативні підрозділи Держприкордонслужби у т.ч. підрозділи забезпечення внутрішньої і власної безпеки на підставі письмових доручень слідчого, дізнавача, прокурора здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальних провадженнях, у тому числі при скоєнні державної зради. Під час виконання цих доручень співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого (ч.2 ст.41 КПК України), а тому – відноситься до сторони кримінального провадження (п.19 ч.1 ст.3 КПК України), що викликає потребу в узгодженні норми спеціального Закону України «Про Державну прикордонну службу» (п.10 ч.2 ст.19) з нормами загального – КПК України (ст.41). А тому, пропонується п.10 ч.2 ст.19 ЗУ «Про Державну прикордонну службу» викласти у редакції – «На Державну прикордонну службу України відповідно до визначених законом завдань покладаються: «здійснення розвідувальної, інформаційно-аналітичної, адміністративно-юрисдикційної, **кримінальної процесуальної** та оперативно-розшукової діяльності, а також здійснення контррозвідувальних заходів в інтересах забезпечення охорони та захисту державного кордону України».

4. Практика свідчить, що потреба у сприянні при проведенні контррозвідувальної діяльності виникає не тільки у Служби безпеки України, а також в інших суб'єктах проведення контррозвідувальних заходів у межах повноважень, визначених ЗУ «Про контррозвідувальну діяльність». У зв'язку з цим ч. 4 ст. 5 ЗУ «Про контррозвідувальну діяльність» пропонується викласти у редакції – «Правоохоронні та інші органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації України, незалежно від форми власності, в межах, визначених законами України та іншими нормативно-правовими актами, сприяють органам і підрозділам Служби безпеки України у проведенні контррозвідувальної діяльності в інтересах забезпечення державної безпеки», **а також – суб'єктам проведення контррозвідувальних заходів у межах повноважень, визначених законом».**

Таким чином, викладене свідчить про важливу роль підрозділів внутрішньої і власної безпеки Держприкордонслужби у контррозвідувальному забезпеченню охорони та захисту ДКУ, а також – нагальну потребу подальшого вдосконалення їх нормативно-правового регулювання.

Титаренко Олексій Олексійович

доктор юридичних наук, доцент,
начальник науково-дослідної лабораторії з питань
підготовки персоналу та проблем правоохоронної
діяльності Національної гвардії України
Київського інституту Національної гвардії України
ORCID: 0000-0002-3271-9402

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДОКТРИНИ З ПРОФЕСІЙНОГО ВТРУЧАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Сучасні безпекові виклики, пов'язані з повномасштабною збройною агресією російської федерації проти України, зумовлюють необхідність удосконалення підходів до службово-бойової діяльності Національної гвардії України (далі – НГУ). Важливим елементом трансформації системи підготовки та практичного застосування підрозділів НГУ стало впровадження у 2025 році Доктрини з професійного втручання, затвердженої наказом Командувача НГУ від 15.08.2025 №923 [1]. Презентація Доктрини відбулося у грудні 2025 року на базі Київського інституту НГУ [2]. Доктрина формує сучасну модель дій військовослужбовців НГУ під час виконання правоохоронних, безпекових та бойових завдань, а також визначає єдині підходи до застосування сили, спеціальних засобів і тактичних прийомів у різних оперативних умовах. Даний документ відноситься до доктринальних військових публікацій, на підставі якої в подальшому можуть бути відпрацьовані регламентуючі військові публікації та навчально-методичні військові публікації для використання в підрозділах НГУ [3].

Доктрина з професійного втручання НГУ є складовою загального процесу реформування сектору безпеки і оборони України та наближення стандартів підготовки особового складу до практик держав-членів НАТО і країн FIER [4]. Особливе значення документу полягає у формуванні комплексної системи професійних дій військовослужбовців, орієнтованої на законність, пропорційність застосування сили, забезпечення прав людини та ефективне реагування на кризові ситуації.

Однією з ключових особливостей Доктрини є запровадження поняття «професійне втручання», під яким розуміється комплекс правових, тактичних, психологічних та комунікативних заходів, що здійснюються військовослужбовцями НГУ під час реагування на правопорушення, кризові ситуації або загрози громадській безпеці. Такий підхід передбачає інтеграцію професійної підготовки, правової культури, тактичного мислення та психологічної готовності особового складу.

Доктрина базується на правових, етичних, тактичних і стратегічних принципах, спрямованих на охорону громадської безпеки і порядку та забезпечення громадської безпеки, а також забезпечення дотримання прав і свобод громадян. У НГУ професійне втручання регулюється чіткими

правилами і ґрунтується на системному підході, адаптованому до ситуації, що склалася.

Важливим положенням Доктрини є орієнтація на диференційоване застосування сили залежно від рівня загрози та поведінки правопорушника. У цьому контексті особливого значення набуває концепція поетапного реагування, яка передбачає використання насамперед превентивних і деескалаційних заходів та лише за необхідності – застосування фізичної сили, спеціальних засобів або зброї.

Доктрина також акцентує увагу на розвитку комунікативної компетентності військовослужбовців НГУ. Ефективна професійна комунікація розглядається як один із ключових інструментів попередження конфліктів, зниження рівня агресії та деескалації кризових ситуацій. У цьому аспекті професійне втручання передбачає: використання переговорних технік; психологічний вплив; управління поведінкою натовпу; кризову комунікацію; вербальне попередження перед застосуванням сили.

Особливу увагу Доктрина приділяє психологічній готовності особового складу подолання страху та стресу. В умовах сучасної війни військовослужбовці НГУ виконують завдання в обстановці високого стресу, невизначеності та постійної небезпеки. Тому професійне втручання передбачає наявність у військовослужбовця: стресостійкості; навичок самоконтролю; здатності швидко оцінювати обстановку; психологічної готовності до прийняття рішень в екстремальних умовах; навичок командної взаємодії.

У цьому контексті Доктрина узгоджується із сучасними підходами до професійної підготовки військовослужбовців НГУ, орієнтованими на розвиток професійних компетентностей, лідерства та адаптації до бойових умов [5].

Важливим напрямом Доктрини є впровадження сучасних тактичних моделей дій. Професійне втручання розглядається не лише як правоохоронна діяльність, а як комплексна система реагування на широкий спектр загроз: масові заворушення; диверсійні прояви; терористичні загрози; діяльність незаконних збройних формувань; кризові ситуації в умовах воєнного стану.

Цей документ враховує сучасний бойовий досвід НГУ, отриманий під час участі у відсічі збройної агресії РФ, та орієнтує систему підготовки на практичне відпрацювання дій у реалістичних умовах.

Суттєвим положенням Доктрини є орієнтація на стандартизацію професійної підготовки. Документ визначає необхідність формування єдиних методичних підходів до навчання військовослужбовців НГУ, впровадження сучасних тренінгових технологій, сценарного моделювання, ситуаційних вправ та комплексних практичних занять.

Крім того, Доктрина спрямована на забезпечення сумісності підрозділів НГУ із силами безпеки і оборони України та міжнародними партнерами. Такий підхід відповідає загальним тенденціям реформування сектору безпеки

України та впровадженню стандартів НАТО у систему професійної військової освіти.

Отже, Доктрина з професійного втручання НГУ є важливим концептуальним документом, який формує сучасну модель службово-бойової діяльності НГУ. Її ключовими особливостями є комплексний підхід до професійної підготовки, орієнтація на законність і пропорційність застосування сили, розвиток психологічної стійкості та комунікативної компетентності особового складу, а також адаптація системи підготовки до сучасних безпекових викликів і бойового досвіду. Впровадження положень Доктрини сприятиме підвищенню ефективності виконання завдань НГУ, професіоналізації особового складу та розвитку сумісності з європейськими та євроатлантичними безпековими структурами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Доктрина з професійного втручання (ВКП НГУ 10-00(08).02), затверджена наказом Командувача НГУ від 15.08.2025 №923. URL: https://ngu.gov.ua/wp-content/uploads/2025/08/vkp_ngu_10_0008_02_doktryna_z_profesijnogo_vtruchannya.pdf
2. Розвиток правоохоронної складової діяльності КІ НГУ. URL: <https://kingu.edu.ua/2025/12/rozvitok-pravoohoronnoyi-skladovoyi-diyalnosti-kingu/>
3. Доктрина з розвитку військових публікацій у Національній гвардії України (ВКП НГУ 7-01(07).03), затверджена наказом Командувача НГУ від 11.05.2026 №555. URL: <https://ngu.gov.ua/wp-content/uploads/2026/05/vkp-ngu-7-0107.03-doktryna-z-rozvytku-vijskovykh-publikaczij-v-ngu.pdf>
4. Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо правового статусу формувань із функціями Національної гвардії в окремих країнах-членах НАТО. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32793.pdf>
5. Головня, А., та Білай, С. (2021). Теоретичні основи підвищення кваліфікації офіцерів національної гвардії України. *Чесць і закон*, 2 (77), 35–41. <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2021/2/77/237377>
6. Тактика дій підрозділів НГУ при виконанні бойових завдань : підруч. / Власюк В. В., Зінченко С. В., Лановий С. В., Легенчук С. В. Київ : КІ НГУ, 2024. 324 с.

Шинкаренко Інна Олександрівна
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, соціології та
педагогіки Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
ORCID ID:0000-0003-0040-2010

ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА КУРСАНТІВ ЯК СКЛADOVA ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Сучасні трансформаційні процеси у сфері забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та світі зумовлюють необхідність удосконалення системи професійної підготовки працівників правоохоронних органів. Особливого значення набуває професійно-психологічна підготовка курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, оскільки саме на етапі навчання формуються базові компетентності майбутнього поліцейського, його професійне мислення, поведінкові моделі та психологічна готовність до службової діяльності.

Ефективність правоохоронної діяльності значною мірою залежить від здатності поліцейського правильно оцінювати криміногенні ситуації, розуміти психологію злочинної поведінки, встановлювати контакт із різними категоріями громадян та приймати виважені рішення в умовах ризику та невизначеності. У цьому контексті професійно-психологічне навчання виступає ключовим елементом формування комплексної готовності майбутніх правоохоронців до виконання службових завдань [1, с. 138].

Задачі та зміст професійно-психологічного навчання курсантів визначаються завданнями їх професійної діяльності та функціями, які вони мають здійснювати під час несення служби. Основними ключовими аспектами є:

- психологічна характеристика протиправних діянь, включаючи характеристику мотивації злочинів, сприйняття та оцінки значущих зовнішніх умов та поведінки потерпілого, планування ними дій, психічного стану суб'єкта (афекту, стресу, сп'яніння), прояв підсвідомої регуляції у злочинній поведінці, вплив умов життєдіяльності та обставин ситуації на протиправну поведінку;
- особистісні передумови протиправної поведінки, їх врахування під час висування версій та викриття злочинців, психологічні особливості різних типів злочинців, фактори та механізми формування протиправної діяльності особи;
- методи виявлення психологічних особливостей особистості злочинця, правила складання психологічного портрета злочинця;
- психологічні особливості злочинних груп, що мають різну кримінальну спеціалізацію, тривалість злочинної діяльності та особливості складу

(ієрархія, внутрішньогрупові норми та звичаї, взаємовідносини та взаємовплив, особливості функціонування, мотивація вступу до групи);

- психологічні рекомендації, які необхідно використовувати при встановленні контакту та взаємодії з різними категоріями людей з метою отримання інформації, необхідної для виявлення злочину, розшуку та викриття винних;

- психологічні рекомендації щодо проведення пошукової діяльності при розкритті та розслідуванні злочинів, включаючи огляд місця злочину з пошуком доказів та слідів, проведення обшуку, здійснення спеціального спостереження;

- психологічні рекомендації щодо проведення опитування різних категорій людей з метою розкриття злочинів, а також щодо проведення слідчих дій, таких як допит, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, впізнання, слідчий експеримент, враховуючи особливості різних учасників слідчого процесу (потерпілий, свідок, підозрюваний, неповнолітній);

- психологічна характеристика сприйняття громадянами діяльності поліцейських та рекомендації щодо забезпечення позитивного іміджу правоохоронців, а також рекомендації щодо формування довіри громадян та готовності у сприянні в розкритті злочинів;

- психологічні правила дій в екстремальних ситуаціях у припиненні злочинних діянь та затриманні злочинців, а також у ситуаціях, пов'язаних із застосуванням юридичних санкцій та обмежень;

- системне психологічне пояснення факторів злочинності, зокрема, деяких факторів внутрішнього порядку (психічні характеристики суб'єктів правосвідомості) і зовнішні фактори – соціальні умови та вплив [2, с. 114].

Вищезазначені психологічні знання є основою психологічного навчання майбутніх поліцейських. Засвоєння цих знань дозволяє сформувати вміння їх використовувати для психологічного аналізу явищ, що виникають у професійній діяльності, вироблення психологічно оптимальних мір та правильного здійснення професійних дій, що забезпечує найбільшу результативність. Професійні психологічні вміння можна класифікувати таким чином:

- рефлексивні вміння – виражаються через психологічну спостережливість, здатність визначати психічні явища, пов'язані з поведінкою людей, подіями, що відбуваються, особливостями особистості людини та групової психології, а також здійснювати саморефлексію (розуміти власний стан, якості та вчинки);

- діагностичні вміння – виявляються через засвоєння методів та методичних прийомів цілеспрямованого пізнання психічних явищ, а також виявлення певних психологічних властивостей особи та станів, соціально-психологічних явищ у групах (громадська думка, настрої, ієрархія у групі за ступенем впливовості і т. п.);

- описові вміння – полягають в умінні давати вичерпну та комплексну характеристику психічного явища (їх змісту, ступеня сформованості, інтенсивності прояву), у правильному використанні понятійного апарату;

- пояснювальні вміння – проявляються у розумінні причинно-наслідкових зв'язків у психологічному поясненні індивідуальної та групової протиправної та іншої поведінки, а також при поясненні процесу та факторів формування певних особистісних якостей, а також особливостей групової психології;

- прогностичні вміння – проявляються у висуванні обґрунтованих прогнозів щодо можливих дій індивіда чи групи людей у певних ситуаціях на підставі знань особистісних властивостей та особливостей групової психології;

- комунікативні вміння – являють собою розвинуту здатність здійснювати психологічно оптимальний спілкування з різноманітною метою: встановлення психологічного контакту з різними типами людей; координація позицій, формування згоди, готовності до підпорядкування, до співпраці під час взаємодії з особою; надання правомірного психологічного впливу, спрямованого на отримання інформації, управління поведінкою людини чи групи людей, на запобігання протиправної поведінки;

- уміння психологічного моделювання – виражаються в здатності розробляти психологічно оптимальну тактику заходів та дій під час здійснення розшукової та слідчої діяльності у різних ситуаціях [3, с. 128].

Формування зазначених психологічних знань та умінь забезпечує ряд професійно важливих установок та здібностей, серед яких слід назвати наступні:

- психологічна аналітичність – схильність обмірковувати і розуміти психологічну складову вчинків людини, особливості її особистості (мотиви, стани, явища в групах і т. п.);

- психологічна спостережливість – схильність звертати увагу та визначати ознаки різних психічних явищ;

- психологічна прогностичність – установка оцінювати психологічні наслідки впливу обставин і суб'єктивних умов, впливів, подій;

- психологічна доцільність – схильність враховувати психологічну складову явищ, моделювати психологічно оптимальні варіанти дій, заходів, умов і т. п.;

- схильність до саморефлексії, як готовність оцінювати психологічні наслідки своїх дій та звертати увагу на оцінку іншими свого вигляду, поведінки, стилю взаємодії, впливів, спілкування і т. п. [4, с. 146]

Отже, професійно-психологічна підготовка курсантів є ключовою складовою формування готовності майбутніх поліцейських до ефективного забезпечення правопорядку та протидії злочинності, оскільки забезпечує засвоєння знань про психологічні особливості злочинної поведінки, розвиток практичних умінь аналізу, прогнозування та комунікації, а також формування професійно важливих якостей, необхідних для дій у складних і екстремальних

умовах службової діяльності, що в цілому підвищує результативність правоохоронної роботи та сприяє зміцненню рівня публічної безпеки і правопорядку.

Список використаних джерел та літератури:

1. Шинкаренко І. О. Роль когнітивної гнучкості у професійному становленні курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. С. 137-142. DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2026.2/22>.
2. Санніков О., Полянцева О. Флексибільність і розсудливість у системі властивостей особистості професіонала. *Вісник післядипломної освіти: збірник наукових праць. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*. 2022. Вип. 22 (51). С. 100–120. DOI [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-22\(51\)-100-120](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-22(51)-100-120).
3. Батраченко І., Плошинська А. Когнітивна психологія фізичної активності особистості : монографія. Дніпро : видавець Біла К.О., 2023. 228 с. URL:http://lib.dnu.dp.ua/rep/ps/knygy/avtor/Kognityvna_psyhologiya_fizych_akty_v_osob.pdf (дата звернення: 20.05.2026).
4. Свідерська О. І., Піхович І. А. Психологічна гнучкість та життєстійкість студентської молоді. *Вісник Національного університету оборони України. Вип. 5 (81) 2024*, Київ. С. 143–150. DOI. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-81-5-143-150>.

Вдов Аанастасія

здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Інституту права та безпеки
Одеського державного університету
внутрішніх справ

Пренько Яна

викладач
кафедри мовної підготовки
Одеського державного університету
внутрішніх справ

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ

Сучасне міжнародне право розглядає принцип недискримінації як один із фундаментальних елементів захисту прав людини, що забезпечує рівність усіх людей у гідності та правах незалежно від будь-яких ознак. Цей принцип закріплено в ключових універсальних і регіональних документах, які формують систему стандартів, обов'язкових для держав-учасниць. Україна, як держава, що ратифікувала більшість основних міжнародних договорів у цій

сфері та обрала курс на європейську інтеграцію, взяла на себе зобов'язання щодо імплементації цих норм у національне законодавство та практику.

У сучасних умовах глобальних викликів – міграційних криз, збройних конфліктів, зростання ксенофобії, расизму та інших форм нетерпимості – ефективність міжнародно-правових механізмів протидії дискримінації набуває особливого значення. Для України, яка перебуває в умовах воєнного стану, актуальність теми зумовлена необхідністю посиленого захисту вразливих груп населення, таких як внутрішньо переміщених осіб, національних меншин, осіб з інвалідністю, жінок тощо, а також гармонізацією національного законодавства з європейськими стандартами в рамках процесу вступу до Європейського Союзу. Незважаючи на прогрес у формуванні антидискримінаційної бази, проблеми практичної реалізації норм, недостатня статистика, низька правова обізнаність населення та складнощі доведення фактів дискримінації в судах вимагають системного аналізу та вдосконалення механізмів імплементації [1].

Універсальну систему захисту від дискримінації закладає Загальна декларація прав людини 1948 р. (статті 1, 2, 7), яка проголошує рівність усіх людей у гідності та правах. Ці положення конкретизовані в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р. (статті 2, 26) та Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. (стаття 2), які забороняють дискримінацію за широким переліком ознак.

Центральним універсальним інструментом є Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р., яка ратифікована Україною у 1969 р., вона визначає расову дискримінацію як «будь-яке розрізнення, виключення, обмеження чи перевагу за ознаками раси, кольору шкіри, родового чи національного походження, метою або наслідком якої є знищення чи утиск визнання, користування або здійснення прав людини на рівних засадах» [2]. Конвенція зобов'язує держави вживати законодавчих, судових та адміністративних заходів для її ліквідації. Моніторинг здійснює Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації через періодичні доповіді та індивідуальні скарги.

Серед інших ключових документів ООН – Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. (далі - CEDAW), Конвенція про права осіб з інвалідністю 2006 р. та Конвенція про права дитини 1989 р. Ці акти передбачають як негативні зобов'язання, такі як утримання від дискримінації, так і позитивні - спеціальні заходи для забезпечення фактичної рівності.

На європейському рівні основоположним документом є Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., зокрема стаття 14, яка гарантує користування правами та свободами без дискримінації за будь-якою ознакою (стать, раса, колір шкіри, мова, релігія тощо) [4]. Протокол № 12 до Конвенції встановлює загальну заборону дискримінації

щодо будь-якого права, передбаченого національним законодавством [5]. Європейський суд з прав людини активно розвиває практику, розрізняючи пряму та непряму дискримінацію, запроваджуючи концепції позитивних зобов'язань держав і розумного пристосування. Європейський Союз доповнює ці стандарти директивами (2000/43/ЕС, 2000/78/ЕС) та Хартією ЄС про основоположні права (стаття 21).

Імплементація міжнародних стандартів у національне законодавство та практику України. Конституційні засади недискримінації закріплені в статті 24 Конституції України, яка проголошує рівність громадян перед законом, забороняє привілеї чи обмеження за різними ознаками та передбачає спеціальні заходи для забезпечення рівності прав жінки і чоловіка [1].

Рамковим актом національного антидискримінаційного законодавства став Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 р. № 5207-VI (зі змінами) [3]. Закон дає визначення дискримінації як ситуації, за якої особа та/або група осіб за певними ознаками зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами у будь-якій формі, крім правомірно обґрунтованих випадків. Він закріплює форми дискримінації – пряма, непряма, переслідування, підбурювання, принцип позитивних дій, перенесення тягаря доведення та механізми захисту – адміністративний, судовий та через Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Імплементація здійснюється через внесення змін до галузевого законодавства таких як Кодекс законів про працю, Закони «Про освіту», «Про медіа» тощо, прийняття стратегій забезпечення рівних прав та можливостей, планів дій щодо протидії дискримінації та гармонізацію з *acquis* ЄС. Україна регулярно звітує перед договірними органами ООН та Радою Європи, а практика ЄСПЛ застосовується національними судами відповідно до Закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

У сфері зайнятості заборонено дискримінаційні вимоги до вакансій, у тому числі за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Для осіб з інвалідністю запроваджено принцип розумного пристосування відповідно до Конвенції ООН 2006 р. Захист національних меншин здійснюється на підставі Рамкової конвенції Ради Європи. Водночас існують виклики: недостатня статистика злочинів на ґрунті ненависті, проблеми доведення непрямої дискримінації, вплив воєнного стану на права вразливих груп [6].

Отже, міжнародно-правові механізми протидії дискримінації утворюють цілісну систему універсальних і регіональних стандартів, яка вимагає активної та ефективної імплементації на національному рівні. Україна досягла значного прогресу, сформувавши конституційні засади, спеціальний

Закон № 5207-VI та галузеву антидискримінаційну базу. Однак для підвищення ефективності цих механізмів необхідне подальше вдосконалення законодавства зокрема, посилення відповідальності за злочини ненависті, розвиток судової практики відповідно до стандартів ЄСПЛ, підвищення правової культури суспільства та активна діяльність інституцій захисту прав людини. Повна імплементація міжнародних стандартів є не лише виконанням міжнародних зобов'язань, а й запорукою побудови демократичної, правової держави, в якій кожен громадянин незалежно від будь-яких ознак може повноцінно реалізовувати свої права та свободи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Посібник з європейського антидискримінаційного права / Європейське агентство з фундаментальних прав. Київ, 2023. 196 с.
2. Посібник зі статті 14 Конвенції (заборона дискримінації) та статті 1 Протоколу № 12 / Рада Європи ; Європейський суд з прав людини. 2025.
3. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2015. 98 с.
4. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 25. Ст. 269
5. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21.12.1965. *Офіційний вісник України*. Ратифікована 1969 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_105 (дата звернення: 09.05.2026).
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. (з протоколами). *Офіційний вісник*. Ратифікована Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 09.05.2026).
7. Антидискримінаційне законодавство в Україні. Дорожня карта / ПРООН. 2024. 20 с.
8. Посібник із запобігання та протидії дискримінації / Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. 2024. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/guide-to-preventing-discrimination19082024-1.pdf> (дата звернення: 09.05.2026).
9. Заборона та протидія дискримінації: міжнародний досвід та правове регулювання в Україні. 2025. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/zaborona-ta-protidiiia-diskriminaciyi-miznarodnii-dosvid-ta-pravove-reguliuвання-v-ukrayini> (дата звернення: 09.05.2026).

Тимчишин Павло Андрійович
курсант 3-го курсу ННПД
Національної академії внутрішніх справ
Ємець Олег Миколайович
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
та національної безпеки
ORCID 0000-0002-0864-2302

МІЖНАРОДНЕ БЕЗПЕКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ КІБЕРЗАХИСТУ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В умовах повномасштабної збройної агресії кіберпростір став одним із ключових середовищ, у якому вирішується питання безперервності державного управління, захищеності критичної інфраструктури та стійкості суспільства до зовнішнього тиску. За таких обставин взаємодія з міжнародними партнерами у сфері кіберзахисту є неабияк актуальною, оскільки розширює можливості держави щодо своєчасного реагування на масштабні кіберзагрози та посилює загальну спроможність системи національної безпеки.

Міжнародне безпекове співробітництво у сфері кіберзахисту прямо пов'язане зі стійкістю національної безпеки України, оскільки масштабна кібератака спрямовується не лише на окремий інформаційний ресурс, а на здатність держави безперервно ухвалювати рішення, забезпечувати роботу критичних систем і зберігати довіру суспільства до інституцій. Цифрова інфраструктура, на якій тримається державне управління, зв'язок, енергетика, фінансові сервіси, транспортна координація та функціонування державних реєстрів, уже давно перестала бути допоміжним середовищем. Її порушення одразу переходить у площину публічного управління, оборони, економічної стабільності й безперервності роботи держави в цілому. Через це міжнародне співробітництво у сфері кіберзахисту слід розглядати не як зовнішній додаток до національної системи безпеки, а як один із реальних механізмів її посилення [1].

Масштаб цієї загрози добре видно зі свіжої статистики. За даними Держспецзв'язку, у 2025 році CERT-UA опрацювала майже 6000 кіберінцидентів, а кількість ворожих атак зросла на 37 відсотків. У середньому фіксувалося близько 15 кіберінцидентів на день, а також відстежувалося понад 150 кластерів кіберзагроз. Такі показники показують не лише інтенсивність тиску на український цифровий простір. Вони свідчать і про те, що кіберпростір уже став окремою ділянкою протистояння, де удар спрямовується по державному управлінню, критичній інфраструктурі, фінансовій системі та безпековому сектору одночасно. Коли інцидент зачіпає

одразу кілька сфер, збереження стійкості залежить не тільки від внутрішніх сил, а й від швидкості залучення зовнішньої експертизи, перевірених сервісів реагування та налагодженого міжнародного обміну інформацією [4].

Європейський Союз уже сформував кілька пов'язаних між собою механізмів, які працюють у разі значних і масштабних кіберінцидентів. Правову основу для цього створив Cyber Solidarity Act, що набрав чинності 4 лютого 2025 року. На його основі діє EU Cybersecurity Reserve, адміністрування якого покладено на ENISA. Цей інструмент дозволяє залучати перевірених постачальників послуг кіберзахисту для підтримки реагування і відновлення після великої атаки. Поряд із резервом функціонують CSIRTs Network та EU-CyCLONe: перша мережа забезпечує технічний обмін інформацією про інциденти, вразливості та способи реагування, а друга поєднує операційний і стратегічний рівні під час кіберкризи. У червні 2025 року Рада ЄС схвалила оновлений Cyber Blueprint, який визначає порядок дій від виявлення інциденту до відновлення після нього. У сукупності це дає Україні доступ не просто до окремої форми допомоги, а до вже побудованої системи підтримки, яка працює в безпековому просторі Європейського Союзу [2].

Для України ключове значення має те, що цей механізм уже став доступним на практиці. 12 березня 2026 року Верховна Рада України ратифікувала Угоду у формі обміну листами між Україною та Європейським Союзом про внесення змін до статті 1(1) Угоди про участь України у програмі Європейського Союзу «Цифрова Європа» (2021–2027), що відкрило доступ до Резерву кібербезпеки Європейського Союзу [1]. У парламентському повідомленні зазначено можливість залучення експертної, технічної та технологічної підтримки у режимі реального часу, а також використання інструментів виявлення, стримування та відновлення після кібератак [1]. За такої побудови міжнародне безпекове співробітництво переходить із площини політичної підтримки в площину практичної допомоги, яку можна включати тоді, коли кібератака виходить на рівень реальної загрози для стійкості держави.

Зовнішні механізми кіберзахисту дають реальний результат лише тоді, коли вони поєднуються з чітко організованою системою реагування всередині держави. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформації та кіберзахисту державних інформаційних ресурсів, об'єктів критичної інформаційної інфраструктури» від 27 березня 2025 року закріпив порядок реагування на інциденти кібербезпеки, кібератаки і кіберзагрози, визначив правила інформування про значні інциденти, а також розмежував ролі національної, галузевих і регіональних команд реагування [3]. За такої побудови міжнародна допомога не приєднується до національної системи випадково чи епізодично, а включається в уже визначену послідовність дій і відповідальності. Під час масштабного інциденту це має пряме значення для національної безпеки, оскільки мова йде вже не лише про технічне відновлення ураженої системи, а про збереження

керованості держави, зв'язку між її інституціями та безперервного функціонування критичних процесів.

Отже, міжнародне безпекове співробітництво у сфері кіберзахисту входить до числа практичних чинників зміцнення національної безпеки України, оскільки воно розширює спроможність держави реагувати на масштабні кібератаки, підтримувати безперервність роботи критичних систем і зберігати керованість у кризовій ситуації. Доступ до механізмів Європейського Союзу у сфері кіберзахисту має значення не лише як етап співпраці, а як реальний інструмент посилення стійкості держави. Подальше значення цього напрямку пов'язане з тим, наскільки повно такі механізми будуть включені в щоденну практику захисту української цифрової інфраструктури та в національну систему реагування на кіберінциденти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Верховна Рада ратифікувала Угоду з ЄС, яка надасть Україні доступ до Резерву кібербезпеки Євросоюзу // Верховна Рада України. 12.03.2026. URL: <https://www.rada.gov.ua/print/271245.html> (дата звернення: 14.04.2026).
2. EU Cybersecurity Reserve // ENISA. URL: <https://www.enisa.europa.eu/topics/eu-incident-response-and-cyber-crisis-management/eu-cybersecurity-reserve> (date of access: 14.04.2026).
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформації та кіберзахисту державних інформаційних ресурсів, об'єктів критичної інформаційної інфраструктури : Закон України від 27.03.2025 № 4336-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4336-20> (дата звернення: 14.04.2026).
4. CERT-UA у 2025 році опрацювала майже 6000 кіберінцидентів: кількість ворожих атак зросла на 37 % // Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. URL: <https://cip.gov.ua/en/news/cert-ua-u-2025-roci-opracyovala-maizhe-6000-kiberincidentiv-kilkist-vorozhikh-atak-zroslo-na-37> (дата звернення: 14.04.2026).

Маняков Іван Валерійович

старший викладач кафедри прикордонної безпеки
факультету професійної освіти та лідерства,
Національна академія Державної прикордонної
служби України ім. Богдана Хмельницького
ORCID: 0000-0002-7160-7745

Головченко Дмитро Вікторович

слухач заочної форми навчання
факультету професійної освіти та лідерства,
Національна академія Державної прикордонної
служби ім. Богдана Хмельницького
ORCID: 0009-0004-2382-3760

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ІНТЕГРОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ КОРДОНОМ У ПРОТИДІЇ ТРАНСКОРДОННІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Однією з ключових умов забезпечення правопорядку та ефективної протидії злочинності в сучасних умовах є розвиток міжнародного співробітництва у сфері інтегрованого управління державним кордоном. Глобалізаційні процеси, зростання транскордонної злочинності, нелегальної міграції, контрабанди зброї, торгівлі людьми та кіберзагроз зумовлюють необхідність формування комплексної системи взаємодії між державами та міжнародними організаціями.

Відповідно до Стратегії інтегрованого управління державним кордоном України [6], міжнародне співробітництво визначається важливою умовою забезпечення ефективного функціонування системи прикордонної безпеки та впровадження європейських стандартів управління кордонами. Основною метою такої співпраці є нарощення оперативної та технічної взаємодії між системами інтегрованого управління кордонами України та держав – членів ЄС.

Особливого значення у сучасних умовах набуває співпраця України з Європейською Агенцією прикордонної та берегової охорони Frontex, Консультативною місією Європейського Союзу в Україні, Міжнародною організацією з міграції та іншими міжнародними структурами [4; 7]. Подібна взаємодія сприяє удосконаленню механізмів обміну інформацією, аналізу ризиків, проведенню спільних прикордонних операцій та імплементації європейських стандартів безпеки.

Серед основних загроз у сфері прикордонної безпеки Стратегія визначає активізацію транскордонної злочинності, нелегальної міграції, терористичних проявів, контрабанди зброї, наркотичних речовин та торгівлі людьми [1; 2; 7]. У зв'язку з цим особливого значення набуває розвиток спільного патрулювання державного кордону, проведення міжнародних спеціальних

операцій та створення механізмів оперативного реагування на кризові ситуації.

Важливим напрямом міжнародного співробітництва є розвиток системи спільного прикордонного та митного контролю у пунктах пропуску через державний кордон України. На сьогодні спільний контроль уже запроваджено у пунктах пропуску на кордоні з Республікою Польща та Республікою Молдова. Це дозволяє прискорити контрольні процедури, підвищити рівень виявлення правопорушень та мінімізувати корупційні ризики[3; 5].

Одним із перспективних напрямів розвитку міжнародної взаємодії є формування спільної системи аналізу ризиків відповідно до стандартів ЄС. У Стратегії наголошується на необхідності розвитку автоматизованого інформаційного обміну між суб'єктами інтегрованого управління державним кордоном та доступу до європейських інформаційних систем і баз даних. Це забезпечить більш ефективне прогнозування та попередження загроз транскордонної злочинності.

Окремої уваги потребує морський напрям міжнародного співробітництва. Цілями стратегічних завдань передбачається створення об'єднаного морського координаційного центру та розвиток обміну інформацією з державами – членами ЄС і НАТО щодо морської обстановки [5;7]. Реалізація цих заходів сприятиме посиленню безпеки морських кордонів України та ефективній протидії незаконній діяльності у морському просторі.

Таким чином, міжнародне співробітництво є одним із визначальних елементів сучасної системи інтегрованого управління державним кордоном та важливим інструментом забезпечення правопорядку і протидії злочинності. Подальший розвиток партнерства України з ЄС, НАТО та міжнародними організаціями, удосконалення механізмів обміну інформацією, спільного аналізу ризиків та проведення міжнародних операцій сприятимуть зміцненню національної та міжнародної безпеки, а також прискорять інтеграцію України до європейського безпекового простору.

Варто зазначити, що сучасна система інтегрованого управління державним кордоном України ґрунтується на результатах реалізації попередньої Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року, яка фактично стала основою для формування нової редакції Стратегії. Попередня стратегія передбачала масштабний комплекс заходів щодо розвитку міжнародного співробітництва, міжвідомчої взаємодії, спільного аналізу ризиків, створення механізмів обміну інформацією та координації суб'єктів інтегрованого управління кордонами.

У межах її реалізації було створено Координаційний центр інтегрованого управління кордонами та аналізу ризиків, який нині функціонує як важливий елемент системи міжвідомчої взаємодії [6;7]. Діяльність центру забезпечує підготовку об'єктивної оперативної, аналітичної та інформаційної продукції для суб'єктів інтегрованого управління кордонами, сприяє своєчасному виявленню загроз транскордонної злочинності та підвищує ефективність прийняття управлінських рішень.

Нова редакція Стратегії інтегрованого управління державним кордоном значною мірою спирається на вже створені механізми координації та міжвідомчої взаємодії, водночас оптимізуючи перелік завдань відповідно до сучасних безпекових викликів, пов'язаних із повномасштабною збройною агресією проти України, євроінтеграційними процесами та необхідністю посилення міжнародної співпраці у сфері протидії транскордонній злочинності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про державний кордон України : Закон України № 1777-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. С. 5. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1777-12>.
2. Про Державну прикордонну службу України : Закон України № 662-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. С. 208. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=661-15>.
3. Про затвердження Порядку здійснення координації діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань додержання режимів на державному кордоні : постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.1999 № 48. *Офіційний вісник України*. 1999. № 3. С. 14. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=48-99-%EF>.
4. Концепція інтегрованого управління кордонами, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.10.2010 № 2031. *Офіційний вісник України*. 2010. № 83. С. 2918. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2031-2010-%F0>.
5. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції інтегрованого управління кордонами : розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.01.2011 № 2-р. *Урядовий кур'єр*. 2011. № 24. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2-2011-%F0>.
6. Про утворення Координаційного центру управління державним кордоном : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.04.2024 № 426. *Офіційний вісник України*. 2024. № 37. С. 59. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/426-2024-%D0%BF>.
7. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань інтегрованого управління державним кордоном : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2024 № 1464. *Офіційний вісник України*. 2025. № 5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1464-2024-%D0%BF>.

Yevhen LEHEZA

Doctor of Law, Professor,
Senior Researcher of the Research Laboratory on
Current Problems of Jurisprudence and
Psychology of the Research Institute of
Dnipro Humanitarian University
ORCID ID: 0000-0001-9134-8499

FOREIGN EXPERIENCE OF STATES IN STRENGTHENING NATIONAL SECURITY

Today, the world pays special attention to the formation and provision of national security, taking into account modern security challenges and globalization trends. The relevance of researching this topic lies in the fact that national security is an important condition for the functioning and development of an individual, society, and the state. Today, problems in the sphere of national security are characterized by a large number of threats of various levels; many such threats are global, including military conflicts and wars. An adequate understanding of the invasion of the Russian Federation to Ukraine that occurred on February 24, 2022, demands the identification of the main actors and factors, texts, and contexts that have converged dialectically in the realization of the dramatic events that represent a war of defense with characteristics of hybrid war on the part of Russia, for the Ukrainian society as a whole in the general framework of the commission of war crimes and crimes against humanity by the invading troops, as evidenced by the ruthless killings (massacres) of thousands of civilians in the cities of Bucha, Borodyanka, Gostomel, Irpin, Buzova, and others.

Therefore, one of the problems of ensuring national security consists of changing the concept of the education system, updating approaches to the formation of education standards, and forming the digital space of the education system. So, in the United States of America, the state policy regarding the impact of education on the national security is as follows [1].

First, science, technology, engineering, mathematics (STEM), and modern foreign languages have been identified as priority areas of knowledge and training for ensuring national security in the United States of America in recent years. The main fields of application of knowledge in the field of STEM education are artificial intelligence, cyber security, quantum informatics, advanced technologies, and manufacturing;

Second, the main risks to the United States of America's national security are a decrease in the level of mastery of STEM - skills, and knowledge among American schoolchildren and graduates of higher education institutions; raising the level of education in the field of natural sciences, mathematics, technical, computer sciences in other countries, first of all, geopolitical adversary countries; reduction in the number and share of American students and graduates of higher education

institutions studying STEM disciplines; decrease in the number of American higher education graduates specializing in STEM; decrease in the quality of teaching STEM education; the presence of a persisting gap in academic achievement between different demographic groups [2].

Third, the main consequences of these risks are a shortage of qualified personnel in the branches of the national economy related to the sphere of national security and advanced technologies, which is filled by migrants, including those from geopolitical adversary countries; inability of the US STEM education system to meet domestic demand for a STEM-qualified workforce; digital illiteracy of American citizens.

Fourth, reduction of national security risks in the sphere of education is ensured by: improving STEM teaching and providing support to working teachers; increasing the number and share of students of STEM disciplines at all levels of education; increasing the number of graduates of higher education institutions specializing in the field of STEM sciences; availability of STEM education; forming basic and applied research knowledge in the field of STEM in graduates of educational organizations provided that this knowledge is necessary for career development in a wide list of STEM professions and priority areas, such as computer engineering and cyber security, artificial intelligence, quantum physics and robotics [3].

The problems that have arisen in the system of ensuring national security in wartime conditions are connected, first of all, with military aggression and the occupation of some regions of Ukraine. Therefore, important elements of the national security system include the formation of effective means of the country's defense capability, redistribution of funding taking into account the level of development of the defense-industrial complex, formation of scientific research laboratories with their activities aimed at the development of new methods of protecting the population and military personnel, development and testing of innovative weapons, etc.

In addition, the legislative branch of the state has developed and adopted several regulatory and legislative acts taking into account the real threats to the independence of Ukraine, its sovereignty, and democracy, but the insufficient efficiency of particularly state bodies made it difficult to develop and implement an effective policy [4]. At the same time, the public management of the national security system (in addition to other main aspects) focused on the presence of a growing shortage of financial resources, which made it difficult to allocate funds to ensure production and purchase of modern weapons and military equipment in the necessary volumes.

Another important problem of national security consists in the provision of information security, ensuring the protection of society from fakes and distortions of information leading to panic among the population, a negative perception of public management decisions by state authorities, loss of trust in state authorities, which can to irreparable consequences in conditions of war. Today, the processes of social transformation are taking place rapidly; these processes are based on

information-communication, and technical-technological changes, naturally leading to the emergence of risks concerning dysfunctional and disorganized states of the social system, its institutions, and subsystems. Currently, the sovereignty of a national state is significantly limited in the information and intellectual spheres; that is why in modern conditions significant growth is typical for threats and risks associated with the information sphere, which is an integral part of the entire national security. National security includes several main directions, one of which is ensuring security in the information sphere. Sustainable development of the country can be ensured by a complex of measures, a systematic interaction of directions in various fields, aimed at protecting interests both at the micro level of an individual and at the macro level of the entire state.

One of the main negative factors affecting the condition of information security consists of increased possibilities for information and technical influence on the information infrastructure for military purposes. At the same time, intensified activities of organizations carrying out intelligence on the work of scientific organizations and state enterprises, in particular on organizations of the defense-industrial complex [5].

At the current stage of ensuring national security and the evolution of global trends, mental security is the key to the survival of society and the state. Military operations, information challenges, and globalization processes causing specific side effects pose a significant danger to the mentality. It should be taken into account that information technologies and globalization are objective processes that cannot be stopped or reversed. In addition to negative factors, globalization, and information technologies also have positive aspects, therefore, of course, the impact of globalization processes must be taken into account to compensate for its mental costs in the mechanism of ensuring national security. However, globalization is not the main threat to mental security. The most serious destructive effect on the mentality is caused by informational distortions and fakes. In this case, the matter is about the tools of “soft power”, which is less expensive and more effective compared to military or economic methods. This problem is becoming one of the most important problems in ensuring national security in the world. Mental safety includes the following aspects: education, cultural and tourist sphere, spiritual, social, and labor sphere, etc.

Financing is one of the important problems in the system of ensuring national security. The financial security of a state as a component of its national security is the basis of the economic development of the country, which ensures the sovereignty and integrity of the country, as well as a decent standard of living for its citizens. In the conditions of martial law, the issues of financial security of the state become of great importance, since the defense of the country, the army, functioning of the defense and security agencies rely on sufficient and stable financial support, both domestically and with the involvement of international aid [6]. Therefore, the search for sources of financing and determination of directions for the use of financial resources is the basis of ensuring the protection and development of production in the country in peacetime and, are extremely important in wartime. Elements of the

state's financial security include available financial resources, the possibility of their accumulation and stable use to ensure victory over the enemy, eliminate threats to the state integrity of Ukraine and its national interests, and security of the country's citizens; these elements require legal regulation [7].

There is a separate problem of ensuring patriotic education of children and youth to form their national self-awareness and understanding of the importance of language and national culture in the system of national security. It is patriotic education that will fulfill the role of developing national identity and national unity of our society.

Preventing and combating corruption is an important problem in ensuring national security both in peacetime and in wartime. Corruption affects not only the legal, social, and economic spheres but also the military sphere where it brings great changes. First of all, corruption destroys the development of the military-industrial complex, prevents the introduction of innovative means of protection for military personnel, it disturbs the development and testing of new weapons, and new technologies, and hampers the provision of military personnel with the necessary equipment, protection and weapons. All this is necessary for the defense and protection of our country as well as for the liberation of territories from occupation.

Unfortunately, systemic measures for preventing and combating corruption do not bring effective results. Sometimes this is due to the lack of political will, sometimes the reason consists of the ineffectiveness of corruption combating mechanisms, often this is due to the unprofessionalism of personnel representatives who form and implement the anti-corruption policy of Ukraine. The problem of corruption in wartime conditions harms not only the situation in the regions where hostilities are taking place but also undermines the reputational capital (pull of goodwill) of our country in the international arena. Damage to the country's reputation may lead to the fact that Ukraine's allies will not trust our state and will not provide such vital assistance in financing the defense-industrial complex, innovative weapons, and technologies, and this may lead to irreparable consequences on the battlefield. Therefore, overcoming corruption becomes a priority for ensuring the national security of Ukraine.

List of reference^s:

1. Yevgeny Leheza, Maryna Savielieva, and Olena Dzhafarova, 'Structural and Legal Analysis of Scientific Activity Regulation in Developed Countries', *Baltic Journal of Economic Studies* 4, no. 3 (2018): 147–57, <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-3-147-157>.

2. Antonio Herman, 'America's STEM Crisis Threatens Our National Security', *American Affairs* 3, no. 1 (2019), <https://americanaffairsjournal.org/2019/02/americasstem-crisis-threatens-our-national-security>.

3. 'Cotton, Blackburn, Kustoff Unveil Bill To Restrict Chinese Stem Graduate Student Visas & Thousand Talents Participants', *Tom Cotton - Senator for Arkansas*, 27 May 2020, <https://www.cotton.senate.gov/news/press-releases/cotton-blackburn-kustoff-unveil-bill-to-restrict-chinese-stem-graduate-student-visas-and->

thousand-talents-participants#:~:text=Washington%2C D.C. - Senator Tom Cotton,graduate studies in STEM fields.

4. Yevhen Leheza et al., 'Introduction of Electronic Governance Technologies in Administrative, Social and Labor Relations: Legal Regulation and Foreign Experience', *Revista de La Universidad Del Zulia* 14, no. 39 (2023): 450–456, <https://doi.org/10.46925//rdluz.39.25>.

5. V. Yu. Bohdanovich, Boris Vorovich, and E. I. Marko, 'Information Security as a Basis for Military Security of the Company', *Collection of Scientific Works of the Center for Military and Strategic Research of the National Defense University of Ukraine* 64, no. 3 (2019): 44–48, <https://doi.org/1033099/2304-2745/2018-3-64/44-48>.

6. Olena Volobuieva et al., 'Criminal and Administrative Legal Characteristics of Offenses in The Field of Countering Drug Trafficking: Insights from Ukraine', *Yustisia Jurnal Hukum* 12, no. 3 (2023): 269–77, <https://doi.org/10.20961/yustisia.v12i3.79443>.

7. D. V. Korobtsova, 'Legal Provision of Financial Security of the State in Martial Law', *Analytical and Comparative Jurisprudence*, no. 2 (2022): 141–46, <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.27>.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Фаріон Олег Борисович

доктор військових наук, професор,
професор кафедри прикордонної безпеки
факультету професійної освіти та лідерства,
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
ORCID ID 0000-0001-6751-0468

ПРОТИДІЯ ТРАНСКОРДОННІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ КОРДОНОМ УКРАЇНИ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України суттєво змінила безпекове середовище держави та актуалізувала необхідність удосконалення механізмів забезпечення прикордонної безпеки.

Сучасні виклики у сфері охорони державного кордону характеризуються зростанням рівня транскордонної злочинності, активізацією нелегальної міграції, контрабанди зброї, боєприпасів, наркотичних засобів, торгівлі людьми та інших проявів протиправної діяльності, що становлять загрозу національній безпеці держави. В умовах воєнного стану зазначені загрози набувають системного характеру та посилюються кризовими явищами, пов'язаними з тимчасовою окупацією окремих територій України, зміною логістичних маршрутів, руйнуванням прикордонної інфраструктури на державному кордоні з російською федерацією, значним навантаженням і порушенням ритмічності функціонування пунктів пропуску через державний кордон України.

Ефективна протидія транскордонній злочинності, відповідно до положень Стратегії інтегрованого управління державним кордоном України (далі – ІУДКУ), повинна ґрунтуватися на принципах міжвідомчої координації, ризик-орієнтованого підходу, всебічної ситуаційної обізнаності, забезпечення постійної готовності суб'єктів ІУДКУ до реагування на зміни обстановки на державному кордоні, а також розвитку міжнародного співробітництва. У цьому контексті особливого значення набувають формування єдиної системи аналізу ризиків, удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення, автоматизація процесів обміну даними між суб'єктами ІУДКУ, а також упровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і технологій штучного інтелекту в процеси моніторингу та контролю обстановки на державному кордоні України.

Одним з основних напрямів реалізації Стратегії ІУДКУ є посилення спроможностей її суб'єктів щодо протидії транскордонній злочинності шляхом розвитку міжвідомчої взаємодії між Державною прикордонною службою України, Службою безпеки України, Національною поліцією України, митними та міграційними органами. Важливе значення у цьому процесі відводиться функціонуванню координаційного центру ІУДКУ, міжвідомчих аналітичних груп, а також проведенню спільних спеціальних прикордонних операцій, спрямованих на виявлення та припинення каналів незаконної діяльності на державному кордоні України.

Стратегічними пріоритетами державної політики у зазначеній сфері також визначено модернізацію систем технічного спостереження, розвиток безпілотних авіаційних комплексів, удосконалення прикордонного та митного контролю на основі результатів аналізу ризиків, упровадження спільного прикордонного контролю з державами-членами Європейського Союзу та розвиток міжнародного співробітництва з Європейською агенцією з питань прикордонної та берегової охорони Frontex. Реалізація зазначених заходів сприятиме адаптації національної системи ІУДКУ до європейських стандартів та забезпеченню ефективного реагування на сучасні загрози прикордонній безпеці.

Отже, в умовах воєнного стану протидія транскордонній злочинності повинна розглядатися як один з пріоритетних напрямів реалізації державної політики у сфері ІУДКУ. Комплексне впровадження положень Стратегії ІУДКУ, розвиток міжвідомчої взаємодії, цифровізація процедур прикордонного контролю, удосконалення системи аналізу ризиків та поглиблення міжнародного співробітництва забезпечать підвищення ефективності охорони державного кордону України та зміцнення національної безпеки держави.

Давидюк Вадим Миколайович

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID 000-0001-8998-1981

ПРОБЛЕМАТИКА СТВОРЕННЯ ТА ПОЧАТКУ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛЬНОГО ТРИБУНАЛУ ЩОДО ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Протягом останнього часу в контексті російсько-української війни усе частіше постає питання справедливого миру для України, досягнення якого напряму пов'язане і з реальним покаранням осіб, відповідальних за російську агресію стосовно України, в тому числі керівництва рф.

Вчинення повномасштабної агресії росії стосовно України в лютому 2022 року – це грубе порушення усіх норм міжнародного права. З початку

вказаного вторгнення, юридична спільнота країн демократичного світу обговорює правові механізми, які б дозволили реально притягнути агресора до відповідальності.

Не сприяє можливості реального покарання посадових осіб країни-агресора і той факт, що росія є постійним членом Радбезу ООН з відповідним правом вето. І саме тому, фактично від початку збройної агресії росії навесні 2022 року, світова юридична спільнота почала обговорювати можливість створення спеціального міжнародного трибуналу, який би міг притягнути до реальної відповідальності усіх осіб, у тч. з числа вищого керівництва росії, відповідальних за вказану злочинну агресію.

Фактично, після початку повномасштабного вторгнення росії до України склалася така ситуація, що реальне покарання злочинців, відповідальних за російську агресію стосовно України напряму пов'язане зі створенням та початком повноцінного функціонування відповідного спеціального трибуналу.

Протягом декількох років, в країнах демократичного світу тривали непрості дискусії з вказаного питання. Весною 2025 року було досягнуто компромісу і в травні, під час зустрічі міністрів закордонних справ чотирьох десятків держав на засіданні у Львові, ухвалено рішення про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України [1].

В червні 2025 року у Страсбурзі Президент України Володимир Зеленський та Генеральний секретар Ради Європи Ален Берсе підписали Угоду про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України (далі Спеціального трибуналу) [2].

Не дивлячись на певне затягування підготовчого процесу, на початку травня поточного року Рада Європейського Союзу затвердила рішення про підписання Розширеної часткової угоди щодо Спеціального трибуналу. Фактично, вказане рішення означає, що Європейський союз увійде до його керівного комітету [3].

Як результат, 15 травня у Кишиневі Євросоюз і 36 держав-членів Ради Європи схвалили фінальний установчий документ Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України [4].

Саме ухвалення вказаного документу дає усі юридичні підстави для початку його роботи. Фактично, залишилось зробити два останніх кроки.

Перший – розпочати практичну реалізацію уже прийнятих документів, зокрема визначити приміщення, в якому буде знаходитись Спеціальний трибунал, опрацювати всю необхідну інфраструктуру (в тч безпекову), обрати 15 суддів, які проведуть усю підготовчу роботу, необхідну для його запуску.

І другий, найважливіший – початок повноцінної роботи Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України, а саме проведення розслідувань, висунення обвинувачень та ухвалення відповідних вироків.

Враховуючи усі прийняті на сьогоднішній вищевказані юридичні рішення, особливого значення набуває процес збору якісної доказової бази протиправної діяльності фігурантів злочинної агресії росії проти України.

Увесь наш правоохоронний блок, на чолі з Генеральною прокуратурою України, за активної участі фахівців відповідних міжнародних інституцій в найкоротший термін повинні налагодити якісний алгоритм збору та передачі до Спеціального трибуналу відповідних доказів злочинної агресії, з дотриманням усіх вимог міжнародного права.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну триває уже більше ніж німецько-радянська війна 1941-1945 років. Країна-агресор не виказує жодної політичної волі стосовно припинення війни та продовжує чинити терор серед мирного населення українських міст і сіл.

Зокрема, за інформацією Офісу Генерального прокурора України, станом на травень 2026 року правоохоронці документують і розслідують понад 256 тисяч міжнародних злочинів, вчинених росією проти України. Зібрана доказова база налічує понад 44 терабайти цифрових доказів. Загальна кількість підозрюваних в скоєнні злочинів становить понад 1100 осіб [4]

Саме тому, якнайшвидший початок роботи Спеціального трибуналу - це один із реальних механізмів юридичного впливу на країну агресора, який покаже усьому світовому співтовариству, що злочинна агресія проти будь-якої суверенної держави призводить до невідворотного покарання її ініціаторів, у тч політичного керівництва країни-агресора, а також інших осіб, які безпосередньо вчиняли воєнні злочини або ж сприяли їм в тій чи іншій формі.

Список використаних джерел та літератури:

1. У Львові чотири десятки держав ухвалили політичне рішення про створення Спеціального трибуналу для керівництва РФ : *Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/news/ulvovi-chotiri-desyatki-derzhav-uhvalili-politichne-rishennya-pro-stvorenniya-specialnogo-tribunalu-dlya-kerivnictva-rf> (дата звернення: 28.05.2026).

2. Україна і Рада Європи уклали угоду про створення Спеціального трибуналу щодо злочину російської агресії проти України: *Офіційний сайт Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-i-rada-yevropi-uklali-ugodu-pro-stvorenniya-specialn-98669> (дата звернення: 28.05.2026).

3. Макрон і ЄС ведуть Путіна до трибуналу: *Aspi News*. URL: <https://aspi.com.ua/news/politika/makron-i-es-vedut-putina-do-tribunalu#gsc.tab=0> (дата звернення: 28.05.2026).

4. Спецтрибунал щодо Росії: як він працюватиме: *dsnews.ua*. URL: https://www.dsnews.ua/ukr/world/spectribunal-shchodo-rosiji-yak-vin-pracyuvatime-16052026-459478#google_vignette (дата звернення: 28.05.2026).

Ящур Павло Олександрович

курсант 3-го курсу

Навчально-наукового інституту

поліцейської діяльності

Національної академії внутрішніх справ

Ємець Олег Миколайович

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри

оперативно-розшукової діяльності

та національної безпеки

Національної академії внутрішніх справ

ORCID: 0000-0002-0864-2302

ПРОТИДІЯ КІБЕРШАХРАЙСТВУ ЩОДО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ВОЛОНТЕРІВ ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЯК НАПРЯМ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У період дії воєнного стану стрімке розширення цифрових сервісів, онлайн-комунікації та дистанційних форм допомоги не лише спростило взаємодію в суспільстві, а й створило додаткові можливості для злочинного використання таких інструментів. Особливо актуальними є випадки, коли об'єктом шахрайських посягань стають особи, від яких безпосередньо залежать оборона держави, волонтерська підтримка та соціальна стійкість суспільства.

Кібершахрайство щодо військовослужбовців, волонтерів та внутрішньо переміщених осіб у період дії правового режиму воєнного стану виходить далеко за межі звичайної майнової злочинності, оскільки посягання спрямовується не лише на кошти окремого потерпілого, а на ті соціальні та оборонні зв'язки, завдяки яким держава зберігає керованість і суспільну стабільність. Коли псевдоволонтери відкривають фальшиві збори нібито на потреби підрозділу, коли військовослужбовцю надсилають шахрайське посилення під виглядом сервісного повідомлення або виплати, а внутрішньо переміщеним особам пропонують неіснуючу допомогу від держави чи міжнародних організацій, шкода не замикається на одному рахунку чи одній банківській картці. У таких схемах втрачаються кошти, послаблюється довіра до цифрових сервісів, зростає тривожність серед тих груп, які вже перебувають у складнішому становищі через дію правового режиму воєнного стану, а разом із цим послаблюється і безпека держави, яку Закон України «Про національну безпеку України» пов'язує із захищеністю національних інтересів, державного суверенітету та суспільної стабільності [1].

Офіційні дані підтверджують, що шахрайство в цифровому середовищі вже стало масовим явищем. Національна поліція у 2024 році зазначала, що шахрайство становить понад 20 відсотків від усієї злочинності, а серед жертв злочинців часто є військовослужбовці, волонтери, родини загиблих захисників

і внутрішньо переміщені особи; водночас у 2023 році поліцією було зареєстровано понад 80 тисяч шахрайств [2]. Національний банк України повідомив, що сума збитків від незаконних дій та шахрайських операцій з використанням платіжних карток за 2024 рік зросла на 37 відсотків і досягла 1,1 млрд грн, 83 відсотки таких випадків сталися в Інтернеті, а 93 відсотки збитків припали саме на онлайн-операції [3]. На тлі цих показників кібершахрайство щодо військовослужбовців, волонтерів та внутрішньо переміщених осіб вже не можна зводити до поодиноких епізодів, оскільки підвищений ризик для цих груп поєднується з великою кількістю цифрових шахрайств загалом.

Найнебезпечніші схеми у цій сфері поєднують соціальну інженерію, емоційний тиск і використання суспільно чутливих тем. У таких ситуаціях обман будується на довірі до потреб підрозділу, до термінового збору, до повідомлення про виплату, компенсацію або іншу допомогу, а цифрові канали зв'язку дають шахраям можливість діяти швидко, масово і на значній відстані від потерпілого. Цільовий вибір саме військовослужбовців, волонтерів та внутрішньо переміщених осіб має очевидний безпековий зміст: перші пов'язані з обороною, другі – з матеріальною підтримкою підрозділів і окремих військових, треті – із соціальною стабільністю та функціонуванням державних і міжнародних сервісів допомоги. Через це втрата коштів, витік банківських даних чи руйнування довіри до цифрових інструментів підтримки одночасно послаблює кілька важливих для держави напрямів [2].

Такі схеми не можуть залишатися лише в площині звичайного реагування на окрему заяву потерпілого, тому роль кіберполіції виходить далеко за межі фіксації одного епізоду чи одного способу обману. Закон України «Про Національну поліцію» відносить до повноважень поліції інформаційно-аналітичну діяльність, використання інформаційних ресурсів та здійснення заходів, пов'язаних із виявленням і припиненням кримінальних правопорушень, а Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» пов'язує захист національних інтересів у кіберпросторі з діяльністю уповноважених державних органів [1]. У практиці кіберполіції це означає виявлення фішингових ресурсів, фальшивих акаунтів, підроблених сторінок зборів, каналів розсилки, цифрових слідів входу до банківських застосунків і маршрутів подальшого перерахування коштів. Звіт про діяльність Департаменту кіберполіції Національної поліції України у 2024 році показує, що підрозділ не обмежувався документуванням окремих фактів, а проводив і спеціалізовані інформаційні кампанії, серед яких названо «Кібербезпека військовослужбовців» спільно з ТрО ЗСУ та «Протидія шахрайствам на темі військовополонених» спільно з Офісом Омбудсмана [4]. Це свідчить, що протидія таким схемам уже розгортається не лише у формі досудового розслідування, а й у форматі цільової профілактики, спрямованої на ті категорії осіб, які найчастіше стають мішенню шахраїв.

Найбільша практична складність пов'язана з тим, що шахрайські схеми розраховані на швидке добровільне передання грошей або конфіденційних

даних, а це ускладнює розмежування між моментом виникнення загрози, фактом обману і подальшим рухом коштів. Військовослужбовець може сприйняти фейкове повідомлення як частину звичного службового чи банківського інформування, волонтер – як термінову потребу підрозділу, а внутрішньо переміщена особа – як реальний шанс отримати виплату, на яку вона очікує. Національний банк України зауважив, що у 2024 році 84 відсотки від загальної суми всіх збитків від карткового шахрайства були спричинені соціальною інженерією, коли користувачі самостійно розголошували реквізити платіжних карток, коди підтвердження або інші дані [3]. За такої моделі дій шахрая найскладнішим стає ранній етап, коли правопорушення ще маскується під звичайне повідомлення, благодійний збір або сервісну комунікацію, а захист цих категорій осіб пов'язаний не лише з блокуванням уже виявлених схем, а з постійним поєднанням оперативного реагування, профілактики, інформаційного супроводу і швидкого сповіщення про нові ризики.

Отже, протидія кібершахрайству щодо військовослужбовців, волонтерів та внутрішньо переміщених осіб прямо пов'язана із захистом національної безпеки України, оскільки такі посягання зачіпають не лише приватні кошти потерпілих, а оборону, волонтерську допомогу, довіру до цифрових сервісів і соціальну стабільність у період дії правового режиму воєнного стану. Результат у цій сфері дає поєднання правового регулювання, діяльності кіберполіції, взаємодії з банківським сектором, цільової профілактики та своєчасного інформування тих груп, які опинилися під найбільшим ризиком. Коли військовослужбовці, волонтери та внутрішньо переміщені особи захищені від цифрового шахрайства, держава захищає не лише окремих громадян, а й власну стійкість у площині національної безпеки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19> (дата звернення: 15.04.2026).
2. У 2024 році поліцейські впроваджують нові стратегії протидії шахрайським схемам // Департамент Кіберполіції. 19.01.2024. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/u--rocz-i-policzejski-vprovadzhu-yut-novi-strategiyi-protidy-i-shahraj-skym-sxemam-3324/> (дата звернення: 15.04.2026).
3. Кількість випадків шахрайства з картками знизилася, збитки за ними – зросли // Національний банк України. 12.05.2025. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/kilkist-vipadkiv-shahraystva-z-kartkami-znizilasya-zbitki-za-nimi--zrosli> (дата звернення: 15.04.2026).
4. Звіт про діяльність Департаменту кіберполіції Національної поліції України у 2024 році // Департамент Кіберполіції. 31.01.2025. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/zvitpro-diyalnist-departamentu-kiberpolicziyi-nacizionalnoyi-policziyi-ukrayiny-u--rocz-i-7074/> (дата звернення: 15.04.2026).

Кабіцька Оксана Володимирівна

старший викладач кафедри
спеціальної фізичної та домедичної підготовки
Донецького державного університету
внутрішніх справ
ORCID: 0009-0002-9906-1120

ТАКТИЧНА МЕДИЦИНА ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія проти України та запровадження правового режиму воєнного стану спричинили суттєву трансформацію функціонального навантаження правоохоронних органів, насамперед Національної поліції України. Сучасні безпекові виклики обумовлюють необхідність залучення поліцейських не лише до виконання традиційних правоохоронних функцій, а й до реагування на наслідки бойових дій, ліквідації наслідків ракетних обстрілів, терористичних актів, диверсій, техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій [1].

За таких умов тактична медицина набуває особливого значення як міждисциплінарний елемент професійної підготовки працівників сектору безпеки і оборони. Її впровадження у систему службової підготовки поліцейських є важливим чинником підвищення рівня особистої безпеки правоохоронців, зниження смертності серед постраждалих та забезпечення ефективного реагування на кризові ситуації.

Сучасний поліцейський дедалі частіше виступає «першим реагувальником» (first responder), який прибуває на місце події раніше за бригади екстреної медичної допомоги. Саме від його здатності оперативно оцінити обстановку, визначити наявні загрози та надати домедичну допомогу залежить виживання постраждалих у перші критичні хвилини після травмування. У науковій літературі цей період визначається як «золота година», коли своєчасність медичного втручання суттєво впливає на прогноз виживання потерпілого [2].

Тактична медицина являє собою систему організаційних, медичних та тактичних заходів, спрямованих на надання домедичної допомоги в умовах підвищеної небезпеки, обмеженого часу та дефіциту ресурсів. Її концептуальна основа базується на принципі поєднання медичних алгоритмів із вимогами тактичної обстановки [14].

В умовах воєнного стану працівники Національної поліції України дедалі частіше стикаються з травмами бойового та комбінованого характеру, серед яких: мінно-вибухові ушкодження, осколкові та вогнепальні поранення, масивні зовнішні кровотечі, політравми, опіки різного ступеня, компресійні травми внаслідок руйнування будівель, баротравми, гострі психоемоційні реакції та посттравматичні стресові розлади [3, 4].

Аналіз сучасного бойового досвіду свідчить, що найбільш поширеними причинами потенційно попереджуваної смерті є: масивна кровотеча, обструкція дихальних шляхів, напружений пневмоторакс, гіпотермія та травматичний шок [15].

У зв'язку з цим підготовка поліцейських повинна чітко базуватися на сучасних міжнародних стандартах Tactical Combat Casualty Care (TCCC), адаптованих до специфіки правоохоронної діяльності. Основу тактичної допомоги становить алгоритм MARCH, який передбачає послідовне усунення безпосередніх загроз життю [5]:

Практика російсько-української війни підтвердила ефективність раннього використання турнікетів, гемостатичних засобів та оклюзійних наліпок. Застосування сучасних засобів домедичної допомоги дозволяє суттєво знизити рівень летальності ще до етапу евакуації постраждалого до медичного закладу [13].

Особливого значення набуває формування у поліцейських практичних навичок роботи в «гарячій», «теплій» та «холодній» зонах. В умовах активної загрози життя пріоритетним є забезпечення тактичної переваги та особистої безпеки. Надання допомоги повинно здійснюватися з урахуванням оперативної обстановки, ризику повторного ураження та необхідності швидкої евакуації [6].

Важливою складовою є також міжвідомча взаємодія між Національною поліцією України, підрозділами ДСНС, військовими формуваннями та службою екстреної медичної допомоги. Ефективність реагування на масові інциденти значною мірою залежить від узгодженості дій усіх суб'єктів сектору безпеки [16].

Попри активне впровадження елементів тактичної медицини у систему професійної підготовки поліцейських, на сьогодні існує низка проблемних аспектів [12].

По-перше, спостерігається недостатній рівень практикоорієнтованої підготовки. Значна частина занять має переважно теоретичний характер, що негативно впливає на формування стійких алгоритмів дій в умовах стресу.

По-друге, існує нерівномірність матеріально-технічного забезпечення різних підрозділів. Не всі працівники забезпечені сучасними індивідуальними аптечками (IFAK), сертифікованими турнікетами та засобами гемостазу [7].

По-третє, потребує вдосконалення нормативно-правове регулювання підготовки з тактичної медицини, зокрема щодо уніфікації навчальних програм, критеріїв оцінювання навичок та порядку сертифікації інструкторів.

Окремою проблемою є психологічна неготовність частини працівників діяти в умовах масових жертв, значного емоційного навантаження та дефіциту часу. У кризових ситуаціях саме психоемоційна стійкість визначає ефективність прийняття рішень [10].

З метою підвищення ефективності системи підготовки поліцейських у сфері тактичної медицини доцільно реалізувати такі заходи:

1. Удосконалення професійної підготовки шляхом збільшення частки практичних занять, тренувань та симуляційних сценаріїв.
2. Інтеграція міжнародних стандартів ТССС/ТЕСС у систему службової підготовки Національної поліції України.
3. Створення єдиних відомчих стандартів домедичної підготовки правоохоронців з урахуванням сучасного бойового досвіду.
4. Забезпечення особового складу сучасними засобами домедичної допомоги, включаючи індивідуальні аптечки, турнікети, гемостатичні препарати та засоби евакуації.
5. Проведення регулярних міжвідомчих навчань із залученням ДСНС, медичних служб та військових підрозділів.
6. Розвиток системи психологічної підготовки до дій в умовах високого рівня стресу та масових уражень населення.
7. Впровадження сценарного навчання із моделюванням реальних ситуацій: ракетні удари, теракти, масові заворушення, вибухи, обвали будівель [8].

Таким чином, тактична медицина в умовах воєнного стану є важливою складовою системи забезпечення правопорядку та національної безпеки. Формування у працівників Національної поліції України навичок домедичної допомоги дозволяє мінімізувати втрати серед цивільного населення та особового складу, підвищити ефективність реагування на кризові ситуації та забезпечити належний рівень публічної безпеки [11].

Подальший розвиток системи підготовки з тактичної медицини має здійснюватися на засадах міждисциплінарності, практикоорієнтованості, інтеграції міжнародних стандартів та врахування сучасного бойового досвіду України [9].

Список використаних джерел та літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII.
4. Про екстрену медичну допомогу : Закон України від 05.07.2012 № 5081-VI.
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII.
6. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI.
7. Про затвердження Порядку надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.03.2022 № 441.
8. Про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.01.2016 № 50.

9. Tactical Combat Casualty Care Handbook. 5th Revision. Committee on Tactical Combat Casualty Care (CoTCCC), 2021.
10. Tactical Emergency Casualty Care (TECC) Guidelines for First Responders. National Association of Emergency Medical Technicians (NAEMT). 2022.
11. Butler F. K., Holcomb J. B., Shackelford S. Tactical Combat Casualty Care: Guidelines and Evidence-Based Medicine // Journal of Trauma and Acute Care Surgery. 2021. Vol. 90(6). P. 1–12.
12. Phtls: Prehospital Trauma Life Support. 10th ed. Burlington : Jones & Bartlett Learning, 2023. 896 p.
13. Домедична підготовка в умовах бойових дій : навч.-метод. посіб. ; за ред. В. О. Крилюка. Київ : МОЗ України, 2022. 214 с.
14. Тактична медицина для сил безпеки та оборони : навч. посіб. ; за заг. ред. О. М. Литвиненка. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2023. 287 с.
15. Крилюк В. О., Гур'єв С. О. Організація надання екстреної медичної допомоги в умовах надзвичайних ситуацій та бойових дій. *Медицина невідкладних станів*. 2022. № 4. С. 15–23.
16. Бадюк М. І., Микита О. О. Тактична медицина як складова професійної підготовки працівників сектору безпеки України. *Юридична психологія*. 2023. № 1(32). С. 98–105.

Шевченко Андрій Дмитрович

курсант Навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка
Донецького державного університету
внутрішніх справ

Кабіцька Оксана Володимирівна

старший викладач кафедри
спеціальної фізичної та домедичної підготовки
Донецького державного університету
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: ВИКЛИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ АГРЕСІЇ

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну національна система правосуддя зіткнулася з викликом історичного масштабу. Масовість та систематичність воєнних злочинів вимагають не лише оперативності, а й принципово нових підходів до збору та фіксації доказів. Основним інструментом у цьому процесі є стаття 438 Кримінального кодексу

України, яка передбачає відповідальність за порушення законів та звичаїв війни [1].

Ключовою особливістю розслідування воєнних злочинів є їхній нерозривний зв'язок із нормами міжнародного гуманітарного права (МГП). Національне законодавство базується на положеннях Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів до них [2]. Проте правозастосовна практика стикається з проблемою бланкетності статті 438 КК України, що змушує слідчих та прокурорів звертатися до міжнародних договорів для деталізації складів злочинів. Сучасні наукові дослідження наголошують, що в умовах агресії критично важливо забезпечити правильну кваліфікацію діянь, відрізняючи воєнні злочини від загальнокримінальних правопорушень [4].

Документування злочинів у зоні активних бойових дій або на деокупованих територіях пов'язане з ризиками для життя слідчих груп. Основними викликами є замінування територій, триваючі обстріли та навмисне знищення доказів окупаційними військами. В таких умовах на перший план виходить цифрова криміналістика та OSINT (розвідка на основі відкритих джерел). Використання супутникових знімків, аналіз відео з камер спостереження та перехоплень розмов стають фундаментом доказової бази [5]. Національна система правосуддя змушена адаптувати процесуальні норми для легітимізації таких доказів у суді.

Станом на 2024 рік Офісом Генерального прокурора зареєстровано понад 120 тисяч воєнних злочинів [3]. Це створює колосальне навантаження на органи досудового розслідування. Викликом є брак спеціалізованих кадрів, які мають досвід роботи саме з міжнародними злочинами. Крім того, робота зі свідками та потерпілими потребує особливого підходу через глибокі психологічні травми, що спонукає до впровадження стандартів «людиноцентричного» правосуддя.

Розслідування воєнних злочинів в умовах агресії – це боротьба за встановлення істини, яка триває паралельно зі збройною боротьбою. Виклики, що стоять перед Україною, потребують подальшої гармонізації кримінального законодавства з Римським статуттом, посилення міжнародної співпраці та впровадження новітніх технологій документування. Ефективність національної системи правосуддя сьогодні стане фундаментом для майбутніх процесів у міжнародних трибуналах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154.
3. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. Статистика воєнних злочинів. URL: <https://www.gp.gov.ua/>.
4. Баулін О. В. Кримінально-правова кваліфікація воєнних злочинів: навч. посіб. Київ: Юридична думка, 2022. 184 с.

5. Документування воєнних злочинів у період збройної агресії РФ : метод. посіб. ; за заг. ред. О. О. Кравченко. Київ, 2023. 140 с.

Деркач Катерина Миколаївна

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Булгакова Юлія Миколаївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ТЕРИТОРІАЛЬНО ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ДО ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження спеціального правового режиму воєнного стану в Україні спричинило істотні зміни у сфері податково-правового регулювання та вплинуло на функціонування податкової системи держави. Не можна не погодитися з науковицею М.М. Бліхар [1], що у цих умовах держава змушена одночасно вирішувати декілька важливих завдань: забезпечувати наповнення бюджету для фінансування обороноздатності країни, соціальної підтримки населення та відновлення зруйнованої інфраструктури, а також створювати умови для збереження діяльності бізнесу та підтримки економічної стабільності.

Саме тому пошук балансу між фіскальними інтересами держави та підтримкою суб'єктів господарювання став одним із головних викликів сучасного етапу розвитку країни. За таких обставин особливо важливою стає дієвість податково-правового регулювання, адже саме воно виступає одним із основних механізмів забезпечення фінансової стабільності держави, зміцнення її оборонного потенціалу та підтримання соціально-економічної безпеки. Податки є головним джерелом наповнення державного бюджету, завдяки якому фінансуються потреби Збройних Сил України, реалізуються програми соціального захисту населення та здійснюється відновлення пошкодженої інфраструктури.

Разом із цим, умови воєнного стану потребують швидкого пристосування системи податкових правовідносин до нових економічних реалій. Це пов'язано зі зниженням платоспроможності суб'єктів господарювання, переміщенням населення, знищенням або пошкодженням виробничих об'єктів, трансформацією економічної структури та зміною державних пріоритетів. У результаті виникає необхідність пошуку балансу між інтересами держави щодо забезпечення стабільних бюджетних надходжень і потребою створення сприятливих умов для функціонування, збереження та подальшого розвитку бізнесу.

Питанням специфіки податкової політики в умовах воєнного стану присвячено багато досліджень сучасних вчених-економістів та практиків. Їхні роботи зосереджені на аналізі нових податкових змін, прийнятих з початку війни, та їхньому впливі на систему оподаткування в цілому. Так, В.П. Горин, П.В. Була, В.С. Чорноус [2] досліджують особливості податкової політики нашої країни в умовах воєнного стану виокремлюючи реалії, безпекові виклики та перспективи подолання, Матвійчук Л. і Олійник Л. [3] проводять аналіз змін податкового законодавства та їхнього вплив на рівень податкового навантаження підприємства в умовах воєнного стану.

З початку запровадження воєнного стану держава вжила низку невідкладних заходів, спрямованих на збереження підприємницької активності та мінімізацію адміністративного навантаження на бізнес. Відповідно до Закону України від 03.03.2022 р. № 2118 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» (далі -Закон) [4], були запроваджені податкові пільги та послаблені вимоги до звітності платників податків. Цим Законом було визначено особливості подання звітності та сплати податків в умовах воєнного часу, послаблено відповідальність платників при неможливості виконання податкових вимог за об'єктивних підстав.

Також, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2120 [5] до закінчення воєнного стану було введено особливі умови оподаткування єдиним податком, зокрема:

- звільнено від сплати єдиного податку ФОП 1 та 2 груп;
- розширено коло платників податків, які можуть бути зараховані на спрощену систему оподаткування ;
- підвищено граничний дохід платників 3 групи до 10 млрд грн на рік та знято обмеження щодо кількості працівників, а отже стало можливим застосування спрощеної системи оподаткування для більшості платників податків в Україні, за винятком невеликої кількості найбільших компаній;
- збільшено кількість платників податків, які несплачують податок на майно, за рахунок переходу платників із загальної системи оподаткування на спрощену систему оподаткування;
- знижено ставки єдиного податку для третьої групи платників податку до 2% від обороту без ПДВ;
- фізичні особи-підприємці усіх груп, особи, що здійснюють незалежну професійну діяльність, та члени фермерських господарств були звільнені від сплати ЄСВ за себе, незалежно від того, отримують вони дохід чи ні.

Варто зазначити, що з травня 2023 року політика пільгового оподаткування набуває ознак територіальної адресності: згідно норм Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку,

плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки за знищене чи пошкоджене нерухоме майно» від 11.04.2023 р. № 3050-IX [6] на територіях, які зазнали окупації або на яких ведуться (велись) бойові дії було впроваджено такі податкові пільги: звільнення від екологічного податку, від плати за землю земельних ділянок, забруднених вибухонебезпечними предметами чи на яких розташовані споруди фортифікації. Також для платників податків з визначених Законом територій було призупинено норму щодо загального мінімального податкового зобов'язання.

Вищезазначені нормативно-правові акти дали можливість платникам податків пережити економічний шок початкового періоду війни і відновити економічну активність. Але після відновлення ділової активності підприємств, уряд був змушений повернутися до постійної посткризової моделі оподаткування.

На мою думку, на сьогодні потрібен диференційований підхід до оподаткування підприємств: підприємства, які знаходяться на територіях активних бойових дій, мають отримувати привілеї, але це мають бути дійсно дієві програми, пільги чи механізми. Наприклад, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки за знищене чи пошкоджене нерухоме майно» від 11.04.2023 р. № 3050-IX на територіях, які зазнали окупації або на яких ведуться (велись) бойові дії було передбачено наступні податкові пільги: звільнення від екологічного податку, від плати за землю земельних ділянок, забруднених вибухонебезпечними предметами чи на яких розташовані споруди фортифікації, а також призупинення сплати загального мінімального податкового зобов'язання.

А також, урядова програма «Доступні кредити 5-7-9 %», яку розроблено відповідно до Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва, затвердженого постановою КМУ від 24 січня 2020 року № 28 (зі змінами станом на 16.02.2026), відповідно до якої підприємства, які розташовані в зоні бойових дій та ця територія внесена до Переліку територій, на яких ведуться бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією (Перелік), можливе пільгове кредитування під 3,0%.

Але на практиці ці пільги можна отримати лише тоді, коли повністю територіальна громада внесена до Переліку. Через те, що для отримання пільгового кредиту основою є форма 20-ОПП «Повідомлення про об'єкти оподаткування або, пов'язані з оподаткуванням або через які провадиться діяльність. І в графу 6 цієї форми: код за КАТОТТГ заноситься код з класифікатора 3-го рівня, який відображає територіальну громаду цілком, а не село, так код за класифікатором села - цине 4 рівень. Отже, якщо землі знаходяться на території яких ведуться бойові дії, але вся територіальна громада не внесена до цього Переліку то підприємство фактично позбавлене можливості отримати пільговий кредит. Саме такими є сучасні виклики практичного застосування механізмів державної підтримки бізнесу.

Отже, я вважаю, що необхідним є територіально диференційований підхід до оподаткування та обов'язкове внесення змін щодо застосування коду за КАТОТТГ. Це може бути запровадження спеціального податкового режиму для територій активних бойових дій, прифронтових територій:

1) запровадження податкових канікул для підприємств, які розташовані на територіях де ведуться активні бойові дії, тобто тимчасове повне або часткове звільнення від: податку на прибуток, єдиного податку, ПДВ, земельного податку та податку на нерухомість;

2) зниження податкових ставок — тимчасове зменшення ставки податку на прибуток, зниження ставки ЄСВ для роботодавців, пільгові ставки для малого та середнього бізнесу.

Таким чином, територіально диференційований підхід до податкового регулювання в умовах воєнного стану може стати ефективним інструментом одночасного забезпечення фінансової стійкості держави та підтримки економічної активності в регіонах, що зазнали найбільшого негативного впливу збройної агресії.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бліхар М.М. Податково-правове регулювання в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи вдосконалення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 9. С. 113-116. URL: https://lsej.org.ua/9_2025/25.pdf

2. Горин В.П., Була П.В, Чорноус В.С. Податкова політика України в умовах воєнного часу: реалії, безпекові виклики та перспективи подолання. *Економічна наука*. 2024. № 18. С. 23–31. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/4579/4618>

3. Матвійчук Л, Олійник Л. Податкове навантаження вітчизняних підприємств в умовах воєнного стану: методичний аспект. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 3. С. 192-198. URL: <https://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/07/2022-306-28.pdf>

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 № 2118-IX: текст зі змінами станом на 25.11.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20>. (дата звернення 20.02.2026).

5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120: текст зі змінами станом на 01.01. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення 20.02.2026).

6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 11.04.2023 № 3050-IX: текст зі змінами станом на 01.01.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3050-20#Text> (дата звернення 20.02.2026).

Ковальчук Яків Валерійович

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Булгакова Юлія Миколаївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ КОМЕНДАНТСЬКОЇ ГОДИНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Внаслідок запровадження 24 лютого 2022 року воєнного стану, на всій території України було також введено комендантську годину. Згідно із Законом України «Про правовий режим воєнного стану», комендантська година – це заборона перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень [ст.8, 1].

Відповідно до п. 5 Порядку здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 08.07.2020 № 573, комендантська година запроваджується шляхом видання наказу військовим командуванням або військовою адміністрацією [2].

Зазначеним наказом призначається комендант, визначаються час, протягом якого діє комендантська година, порядок створення, функціонування і місцезнаходження комендатури та її склад [2].

До повноважень коменданта відповідно до законодавства України належить право, за умови наявності подій, які несуть реальну загрозу для життя і безпеки осіб, вживати заходи для обмеження перебування, свободи пересування, в'їзду та виїзду з території чи на територію, а також встановлювати спеціальний режим світломаскування. Забезпечення дотримання обмежень, запроваджених у зв'язку з введенням комендантської години, належить до компетенції патрулів, які безпосередньо підпорядковуються коменданту.

Патрулі мають право здійснювати перевірку в осіб посвідчення, документи, що посвідчують особу, підтверджують громадянство України чи спеціальний статус особи, або паспортні документи іноземця, особи без громадянства, документи, що підтверджують законність перебування на території України, та перепустки, а в разі їх відсутності: затримувати відповідних осіб та доставляти в органи або підрозділи Національної поліції для встановлення особи; за потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, які ними перевозяться [2].

Таким чином, патрулі, які здійснюють контроль за дотриманням комендантської години, мають право лише здійснювати перевірку документів для встановлення особи, яка порушила його дотримання, а у разі відмови особи від пред'явлення документів, за якими можна встановити особистість, або відсутності цих документів, вони повинні доправити порушників до відділу Національної поліції для подальшого встановлення особи.

Притягнути до адміністративної відповідальності порушника відповідно до ст. 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) можливо тільки за умови злісної непокори законному розпорядженню або вимозі члена громадського формування з охорони громадського порядку, у нашому випадку – представників патрулів, які здійснюють контроль за дотриманням обмежень передбачених комендантською годиною, у зв'язку з їх участю в охороні громадського порядку [3].

Отже, при порушенні особами обмежень під час дії комендантської години працівниками Національної поліції найчастіше складається протокол про вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185 КУпАП про злісну непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського із подальшим направленням матеріалів до суду.

За вчинення правопорушення передбаченого ст. 185 КУпАП у судовому порядку вже неодноразово розглядались справи за порушення обмежень під час дії комендантської години. Для прикладу – це справа № 289/518/22 від 30.03.2022, розглянута суддею Радомишльського районного суду Житомирської області [4] та справа № 170/259/22 від 20.07.2022, розглянута суддею Шацького районного суду Волинської області [5]. Згідно із результатами розгляду вищезазначених справ судами винесено постанови про накладення на правопорушників штрафу у розмірі 136 грн (8 неоподаткованих мінімумів доходів громадян).

Інших підстав з моменту введення воєнного стану до теперішнього часу для притягнення до адміністративної відповідальності осіб, винних у порушенні обмежень під час дії комендантської години, законом не передбачено.

Така існуюча юридична неврегульованість між фактичною заборонаю та відсутністю спеціальної санкції в КУпАП, на мою думку, підриває принцип правової визначеності та ефективність державного управління в умовах воєнного стану.

Тобто головною юридичною проблемою у даному випадку є відсутність спеціального складу правопорушення, що змушує працівників правоохоронних органів вдаватися до субсидіарного застосування ст. 185 КУпАП, що не завжди відповідає принципу справедливості та правової визначеності.

За таких обставин порушення комендантської години (пасивна дія) не є тотожним злісній непокорі (активна протидія). У свою чергу, це створює ризик

закриття справ судами через відсутність складу правопорушення, якщо особа не чинила опору під час затримання.

Судові рішення у вищевказаних справах також демонструють, що за вчинення правопорушення передбаченого ст. 185 КУпАП суди накладають мінімальні штрафи (136 грн.), які не виконують превентивної функції та не відповідають рівню загрози національній безпеці в умовах війни.

На даний час в рамках подолання такої правової невизначеності Кабінетом Міністрів України внесено до Верховної Ради України проект закону за №13633 від 15.08.2025 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за порушення вимог особливого правового режиму – воєнного стану, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях» (далі – законопроект №13633) [6].

Згідно із цим документом пропонується доповнити КУпАП новою статтею, якою встановлюється адміністративна відповідальність за: порушення правил в'їзду (входу) та перебування у населених пунктах, де проводиться загальна обов'язкова евакуація, без спеціально виданих перепусток чи посвідчень; порушення комендантської години – перебування у заборонений час на вулицях чи в інших громадських місцях без відповідних документів.

Крім того, цим законопроектом передбачено внесення змін до статті 262 КУпАП, які надають поліції право здійснювати адміністративне затримання осіб, що порушили встановлені правила. Проте на цей час законопроект залишається неприйнятим.

За результатом викладеного, з огляду на відсутність у КУпАП спеціального складу правопорушення за порушення комендантської години, існуючий механізм притягнення до відповідальності через ст. 185 КУпАП є малоефективним та порушує принцип правової визначеності.

На мою думку, основний шлях подолання такої невизначеності полягає в ухваленні законопроекту №13633, який кваліфікує порушення комендантської години як окреме адміністративне правопорушення та встановлює в умовах воєнного стану чіткий правовий механізм притягнення до відповідальності осіб за її порушення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 04.05.2026).
2. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України № 573 від 8 липня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.05.2026).
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 04.05.2026).

4. Справа № 289/518/22 від 30.03.2022, розглянута суддею Радомишльського районного суду Житомирської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103795269> (дата звернення: 04.05.2026).

5. Справа № 170/259/22 від 20.07.2022, розглянута суддею Шацького районного суду Волинської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105347792> (дата звернення: 04.05.2026).

6. Проект Закону № 13633 від 15.08.2025 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за порушення вимог особливого правового режиму – воєнного стану, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57083> (дата звернення: 05.05.2026).

Логвиненко Борис Олексійович
доктор юридичних наук, професор,
т.в.о. завідувача кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ
ORCID 0000-0003-1894-4889

ОКРЕМІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ДІЇ ОСОБЛИВОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Неспровокована збройна агресія, розв’язана проти України у лютому 2022 року обумовила потребу запровадження особливого правового режиму воєнного стану. Нагадаємо, відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Варто наголосити, що в умовах дії особливих правових режимів вивчення адміністративного права набуває особливого значення. Це стосується трансформації відносин у сфері публічного адміністрування, зростання пріоритету публічного інтересу, оптимізації повноважень публічної адміністрації тощо. Динамічний характер норм адміністративного права під

час дії особливих правових режимів обумовлює потребу в їх належному розумінні та ефективній реалізації. Крім цього, в особливих умовах змінюється зв'язок адміністративного права з іншими галузями права – як традиційними, так і комплексними [2, с. 5].

Примітно, що дія воєнного стану як особливого правового режиму також позначається на інституті адміністративної відповідальності в Україні, на чому слід зупинитися більш детально.

Першим, умовно визначеним нами аспектом є вплив на основний нормативно-правовий акт, який регламентує адміністративну відповідальність – Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). Зауважимо, що з початком повномасштабного вторгнення законодавцем було активізовано нормотворчу діяльність у сфері адміністративної відповідальності. Так було прийнято низку законів щодо внесення змін до КУпАП, спрямованих на забезпечення правового режиму воєнного стану. Серед таких новел можна виокремити Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо удосконалення відповідальності за порушення правил військового обліку та законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 09.05.2024 № 3696-IX [3].

Другим аспектом було визначено удосконалення положень окремих норм КУпАП, юридичний склад яких пов'язаний з дією відповідного особливого правового режиму. Наприклад, це ст. 188-51 «Невиконання законних вимог Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин», ст. 210-1 «Порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію» КУпАП тощо [4].

Третім аспектом ми вважаємо посилення заходів адміністративної відповідальності. Так, ст. 35 «Обставини, що обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення» КУпАП, серед іншого закріплено, що обтяжує відповідальність за адміністративне правопорушення вчинення правопорушення в умовах стихійного лиха або за інших надзвичайних обставин [4]. Тобто це стосується і дії особливого правового режиму воєнного стану.

Четвертим аспектом є особливості провадження у справах про адміністративні правопорушення. Відповідні зміни стосуються як стадій провадження, так і суб'єктного складу осіб, наділених повноваженнями адміністративної юрисдикції. Серед таких можна виокремити зміну строків накладення адміністративного стягнення. Так, відповідно до ч. 9 ст. 38 КУпАП «адміністративне стягнення за вчинення в особливий період правопорушень, передбачених статтями 210, 210-1 цього Кодексу, може бути накладено протягом трьох місяців з дня його виявлення, але не пізніше одного року з дня його вчинення» [4].

На підставі викладеного можна зупинитися на основній проблемі що стосується адміністративно-деліктного законодавства. Мова йде про фрагментарність та застарілість норм і положень КУпАП. Результатом

численних змін і доповнень, частина з яких була реалізована в умовах дефіциту часу, стали колізії між окремими законодавчими нормами, прогалини та неефективність правозастосування.

Таким чином, аналіз окремих аспектів адміністративної відповідальності під час дії особливого правового режиму воєнного стану в Україні дозволяє дійти наступних висновків.

Запровадження воєнного стану суттєвим чином вплинуло на інститут адміністративної відповідальності: а) з'явилися нові склади адміністративних правопорушень; б) збільшилось коло суб'єктного складу правопорушників та органів уповноважених здійснювати провадження; в) змінилися окремі процесуальні правила провадження в справах про адміністративні правопорушення; г) були посилені заходи адміністративної відповідальності; ґ) КУпАП було доповнено юридичними складами пов'язаних із воєнним станом адміністративних правопорушень; д) посилено санкції за окремі види правопорушень.

Варто наголосити, що удосконалення адміністративно-деліктного законодавства потребує системного підходу, який має поєднувати у собі як системну кодифікацію норм, так і запровадження ефективних механізмів правозастосування в особливий період дії воєнного стану.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

2. Адміністративне право під час дії особливих правових режимів : навч. посіб. (у визначеннях, таблицях і схемах) / Р. З. Голобутовський, Б. О. Логвиненко. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 176 с.

3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо удосконалення відповідальності за порушення правил військового обліку та законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 09.05.2024 № 3696-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3696-20#n2>

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text>

Макушев Петро Васильович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри історії та
теорії держави і права
Університет митної справи та фінансів
ORCID 0000-0001-8693-1428

Дубов Сергій Миколайович

кандидат юридичних наук, завідувач
науково-дослідної лабораторії з актуальних
проблем юриспруденції та психології
Дніпровського гуманітарного університету
ORCID 0000-0002-9015-2248

ВІЙСЬКОВА ДИСЦИПЛІНАРНА ПРАКТИКА ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військова дисципліна є фундаментальною основою боєздатності будь-яких збройних сил, а в умовах повномасштабної війни та безпрецедентної за своїми масштабами дії правового режиму воєнного стану її значення набуває виключно екзистенційного характеру для забезпечення виживання держави. Архітектура військового управління спирається на беззаперечне підпорядкування, чітку субординацію, дисципліну та неухильне виконання наказів, що в мирний час забезпечується системою статутних норм, а в умовах війни – додатковими механізмами кримінально-правового примусу.

У загальнотеоретичному розумінні дисципліна – це усталений порядок дій індивідів, модель їхньої поведінки, що відповідає праву, моралі та вимогам конкретної організації, або обов'язкове дотримання встановленого порядку всіма членами колективу. Водночас виділення військової дисципліни в окремий вид об'єктивно зумовлюється специфікою сфери її застосування та особливостями адміністративно-правового статусу її носіїв – військовослужбовців.

Військова дисциплінарна практика нерозривно пов'язана з розмежуванням видів юридичної відповідальності. На сьогодні система відповідальності військовослужбовців включає дисциплінарну, адміністративну, кримінальну та матеріальну відповідальність. Важливо зазначити, що ефективна система протидії військовим правопорушенням має базуватися на комплексному поєднанні заходів адміністративного попередження, припинення та безпосередньо відповідальності. Метою військової юстиції у цьому контексті є сприяння підтриманню військової дисципліни (правопорядку в ЗСУ) в рамках верховенства права через справедливе здійснення правосуддя.

Багатовимірний аналіз військової дисциплінарної практики в Україні вимагає структурованого та послідовного розгляду кількох взаємопов'язаних вимірів: від сухих кримінологічних статистичних даних, що розкривають

істинний масштаб проблеми, до складних питань кримінально-правової кваліфікації діянь, тенденцій судового правозастосування та, зрештою, оцінки новітніх законодавчих інструментів депеналізації та реінтеграції. Тільки такий цілісний підхід дозволяє зрозуміти справжню природу викликів, що постали перед сектором безпеки і оборони.

Підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності є невиконання або неналежне виконання військовослужбовцем своїх службових обов'язків, а також порушення військової дисципліни чи громадського порядку. У таких випадках командир зобов'язаний відреагувати: нагадати про обов'язки служби або застосувати дисциплінарне стягнення.

Законодавство передбачає чітку градацію стягнень: від зауваження, догани чи суворої догани до позбавлення чергового звільнення з розташування військової частини [3]. Під час обрання виду стягнення командир повинен враховувати характер та обставини вчинення правопорушення, його наслідки, попередню поведінку особи, а також тривалість її військової служби.

Сучасна дисциплінарна практика базується на кількох імперативних заборонах: по-перше, категорично заборонено за одне правопорушення накладати кілька дисциплінарних стягнень; по-друге, неприпустимим є накладення стягнення на весь підрозділ замість індивідуального притягнення до відповідальності безпосередньо винних осіб (заборона колективної відповідальності).

Ключовим інструментом військової дисциплінарної практики є службове розслідування. У Збройних Силах України порядок його проведення регламентується наказом Міністерства оборони України № 608. Службове розслідування – це сукупність дій, спрямованих на з'ясування обставин правопорушення та визначення міри відповідальності причетних осіб [2].

Процедура ініціюється виключно письмовим наказом командира (начальника), в якому зазначаються підстави, особа, щодо якої проводиться розслідування, склад комісії та строки. Термін проведення розслідування становить до 1 місяця з можливістю продовження ще на місяць. Дисциплінарне стягнення має бути накладене не пізніше 10 діб з моменту, коли стало відомо про проступок, або протягом місяця після завершення службового розслідування (без урахування часу на лікування чи відпустку). Крім того, застосування стягнення після спливу шести місяців з моменту виявлення проступку є недопустимим [3].

Надзвичайно важливою проблемою практики є недотримання прав військовослужбовців під час розслідувань. Військовослужбовець має право: знати про підстави розслідування, надавати усні та письмові пояснення (або відмовитися від їх надання), подавати докази, знайомитися з актом розслідування в частині, що його стосується, та оскаржувати рішення. Якщо комісія проводить перевірку без залучення особи, перекручує пояснення або відмовляє в ознайомленні з матеріалами, це є прямим порушенням процедури, яке є підставою для скасування результатів в адміністративному або судовому порядку.

В умовах повномасштабної війни однією з найгостріших проблем є самовільне залишення військової частини. Кількісні показники військових кримінальних правопорушень в Україні, згідно з консолідованими даними Офісу Генерального прокурора та Державного бюро розслідувань, з моменту початку повномасштабного вторгнення у 2022 році правоохоронними органами було відкрито понад 250 тисяч кримінальних проваджень за фактами самовільного залишення військової частини або місця служби (СЗЧ) та дезертирства [9]. Ця колосальна цифра ілюструє масштабний виклик для всієї системи комплектування, підготовки та управління ЗСУ, адже вона репрезентує еквівалент кількох десятків повноцінних бойових бригад, які тимчасово або назавжди випали з процесу збройної боротьби.

Залежно від обставин, за СЗЧ передбачена або сувора дисциплінарна, або кримінальна відповідальність. На жаль превалює кримінальна статистика: 2022 рік: 6600 справ про СЗЧ та 3400 про дезертирство; 2023 рік: 17600 справ про СЗЧ та 7800 про дезертирство; 2024 рік: 67800 справ про СЗЧ та 23300 про дезертирство [6,7].

Динаміка законодавства у 2024–2025 роках демонструє спробу держави знайти баланс між покаранням та збереженням кадрового потенціалу війська. Зокрема, було впроваджено механізми умовно-дострокового звільнення для осіб, які виявили бажання проходити службу за контрактом та відповідають встановленим вимогам. Крім того, ухвалено зміни, згідно з якими військовослужбовці, що добровільно повернулися до своїх частин до 1 січня 2025 року, підлягають звільненню від кримінальної відповідальності [8]. Застосовується також практика закриття кримінальних проваджень, якщо встановлено, що військовослужбовець є непридатним до служби.

Отже, сучасна військова дисциплінарна практика в Україні функціонує в екстремальних умовах та стикається з низкою викликів. По-перше, офіційна відкрита статистика незаперечно свідчить про те, що явище самовільного залишення військової частини давно переросло рамки поодиноких порушень дисципліни і набуло характеру масштабної, системної управлінської кризи. По-друге, теоретична та практична правова кваліфікація військових правопорушень залишається одним із найскладніших викликів для всієї правоохоронної та судової систем держави.

Для покращення ситуації необхідно: 1. Забезпечити дієвий механізм позасудового (подання рапорту вищому командирі) та судового оскарження рішень, якщо права військовослужбовця були порушені. 2. Адаптувати дисциплінарні статuti та нормативну базу до реалій сучасної війни, забезпечивши баланс між жорсткою військовою ієрархією та дотриманням базових конституційних прав особи. 3. Спираючись на Закон України № 3902-ІХ стало активно використовувати інституту депеналізації, що є стратегічно вивіреним кроком у трансформації системи військового правосуддя України. 4. Необхідне оновлення концепції військової дисципліни шляхом інституційної модернізації Дисциплінарного статуту ЗСУ (відповідно до проєкту № 13037), з метою його гармонізації зі стандартами НАТО та

положеннями Резолюції ООН 1325, що дасть ціннісний зсув в українській армії.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 № 2232-XII (зі змінами та доповненнями). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 14.05.2026).
2. Наказ Міністерства оборони України від 21.11.2017 № 608 «Про затвердження Порядку проведення службового розслідування у Збройних Силах України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1503-17#Text> (дата звернення: 14.05.2026).
3. Закон України «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України» від 24.03.1999 № 551-XIV (зі змінами та доповненнями). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text> (дата звернення: 15.05.2026).
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення (в частині військових адміністративних правопорушень). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 16.05.2026).
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 19.05.2026).
6. Статистика кримінальних проваджень: в ОГП розказали скільки людей вчинили СЗЧ. Судово-юридична газета. 11.11.2025. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/345871-statistika-kriminalnikh-provadzhen-v-ogp-rozkazali-skilki-lyudey-vchinili-szch> (дата звернення: 20.05.2026).
7. У 4 рази побільшало справ про СЗЧ за рік. Оpendatabot. 14.11.2025. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/awol-2025> (дата звернення: 20.05.2026).
8. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку звільнення від кримінальної відповідальності військовослужбовців, які вперше вчинили деякі злочини під час дії воєнного стану : Закон України від 21.11.2024 № 4087-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4087-20#Text> (дата звернення: 24.05.2026).
9. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/>

Федосєєв Володимир Васильович

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу
дослідження проблем кримінального права
Науково-дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
ORCID 0009-0001-6131-8499

ОБ'ЄКТИ ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ В КОНТЕКСТІ СТАТТІ 438 КК УКРАЇНИ

Особливістю сучасних збройних конфліктів є властива їм висока інтенсивність бойових дій, поєднана з активним залученням у воєнні операції об'єктів інфраструктури різного призначення. Водночас на практиці нерідко виникають істотні складнощі із визначенням правового статусу відповідного об'єкта через можливість використання, здавалося б, цілком цивільного об'єкта у військових цілях, що зумовлено динамічним характером воєнних дій, у межах яких функціональне призначення об'єктів інфраструктури може змінюватися залежно від потреб сторін збройного протистояння. Особливо гостро ця проблема постає під час кримінально-правової кваліфікації діянь як воєнних злочинів, передбачених ст. 438 КК України, адже помилки у визначенні правового статусу відповідного об'єкта можуть мати своїм наслідком як безпідставне притягнення до відповідальності, так і до її уникнення за порушення законів і звичаїв війни.

Певну ясність у розв'язання цієї проблеми вносить звернення до норм міжнародного гуманітарного права, які будучи основним джерелом регламентації правил ведення збройних конфліктів, вимагають чіткого розмежування цивільних та воєнних об'єктів, забороняючи сторонам конфлікту спрямовувати свої воєнні дії проти цивільних об'єктів. Йдеться насамперед про Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (далі – Протокол I), від 8 червня 1977 року¹. Так, відповідно до ст. 48 Протоколу I для забезпечення поваги й захисту цивільного населення та цивільних об'єктів сторони, що перебувають у конфлікті, *повинні завжди розрізняти цивільне населення й комбатантів, а також цивільні й воєнні об'єкти та відповідно спрямовувати свої дії тільки проти воєнних об'єктів* [1]. Разом із тим, загальний захист *цивільних* об'єктів визначається положеннями ст. 52 Протоколу I, де чітко зазначається, що цивільними є всі ті об'єкти, які не є воєнними, тобто такими, які через свій характер, розміщення, призначення або використання, по-перше, *вносять ефективний вклад у воєнні*

¹ *Примітка.* Протокол ратифіковано із заявою Указом Президії Верховної Ради УРСР № 7960-XI (7960-11) від 18.08.89. Дата підписання Україною: 12 грудня 1977 р. Набуття чинності для України: 25 липня 1990 р.

дії, а по-друге, повне або часткове руйнування, захоплення чи нейтралізація яких за існуючих у даний момент обставин надає *явну воєнну перевагу*. При цьому, у разі сумніву в тому, чи не використовується об'єкт, який звичайно призначений для цивільних цілей, для ефективної підтримки воєнних дій, передбачається, що такий об'єкт використовується в цивільних цілях [1].

При цьому особливо складними з точки зору правової оцінки є об'єкти, що одночасно використовуються для цивільних і військових цілей. Такі об'єкти традиційно відносять до категорії об'єктів *подвійного використання*, оскільки вони виконують важливі функції для цивільного населення, але водночас можуть забезпечувати здійснення воєнних операцій. До типових прикладів об'єктів подвійного використання належать елементи логістичної інфраструктури (дороги, мости, залізничні колії, порти та аеропорти), об'єкти енергетичної інфраструктури, зокрема електростанції та мережі електропостачання, системи зв'язку і передачі даних тощо. До того ж чимало таких об'єктів знаходяться під *спеціальним захистом*, оскільки належать до споруд та конструкцій, які містять небезпечні сили (дамби, греблі, атомні електростанції), часткове або повне знищення яких може мати катастрофічні гуманітарні наслідки для цивільного населення та об'єктів, які знаходяться поблизу них. Саме через їхнє значення для життя населення та одночасну здатність істотно впливати на хід воєнних дій ці об'єкти становлять підвищену складність їх розмежування, а отже, й правової оцінки посягань на них, що зумовлює необхідність застосування комплексного підходу з урахуванням як фактичних обставин, так і критеріїв, закріплених у міжнародному гуманітарному праві.

Вбачається, що визначальним критерієм для віднесення об'єкта подвійного використання до військових є *не його формальне цивільне призначення, а фактична роль, яку він відіграє у конкретній воєнній ситуації*. Так, якщо у розумінні вище наведеної норми ч. 2 ст. 52 Протоколу I такий об'єкт здійснює «ефективний внесок» у ведення воєнних дій, спрямованих проти супротивника та націлених на його поразку, нейтралізацію або захоплення, що мають явну військову перевагу (зокрема, шляхом забезпечення пересування військ, постачання озброєння і матеріальних ресурсів, управління військовими підрозділами або координації бойових операцій та ін.), то він може бути визнаний військовим об'єктом незалежно від його одночасного цивільного використання. Важливою умовою при цьому є наявність *конкретної та очевидної* військової переваги, очікуваної від його ураження або нейтралізації.

Таким чином, одночасне цивільне використання об'єкта саме по собі не виключає можливості його кваліфікації як військового. Вирішальне значення тут має сукупність обставин, зокрема характер і масштаб військового використання об'єкта, його значення для досягнення воєнних цілей, а також контекст конкретних воєнних дій. Водночас така кваліфікація не звільняє сторони збройного конфлікту від обов'язку дотримуватися принципів *розмежування, пропорційності та воєнної необхідності*, що покликані мінімізувати шкоду цивільному населенню та цивільним об'єктам під час

нападу на об'єкт подвійного використання. Тобто, атака на об'єкт подвійного використання, що може визначатись як військова ціль, є незаконною, якщо вона спричинила заподіяння випадкової шкоди цивільним особам, яка буде надмірною щодо очікуваної конкретної та безпосередньої військової переваги.

Важливо також враховувати, що оцінка правомірності ураження об'єкта повинна здійснюватися саме на момент прийняття рішення про напад, що не допускає використання застарілих даних або гіпотетичних припущень щодо можливого майбутнього використання об'єкта. До того ж будь-який напад має бути обумовлений наявністю актуальної та очевидної військової необхідності й спрямований на досягнення конкретної військової переваги саме у момент його здійснення. Водночас об'єкти, які набули статусу військових виключно внаслідок їх фактичного використання, відновлюють свій цивільний статус одразу після припинення їх ефективного внеску у воєнні дії проти супротивника або за відсутності подальшої явної військової переваги від їх ураження.

Отже, належна кримінально-правова кваліфікація діянь та ефективність притягнення до відповідальності за воєнні злочини безпосередньо залежить від правильного визначення правового статусу об'єктів, які зазнають уражень під час збройних конфліктів. Останнє вимагає комплексного підходу до оцінки конкретної ситуації з обов'язковим урахуванням норм міжнародного гуманітарного права.

Список використаних джерел та літератури:

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08.06.1977 : Протокол ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

Христов Олександр Леонідович

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID 0000-0002-0088-5844

Феденко Ярослав Ігорович

начальник відділення поліції №4 ДРУП №2

ГУНП в Дніпропетровській області,

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОПТИМІЗАЦІЇ ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ ВЧИНЮЮТЬСЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ БПЛА, РАКЕТНОЇ ЧИ РЕАКТИВНОЇ ЗБРОЇ

Документування та розслідування воєнних злочинів постійно перебуває на порядку денному найактуальніших питань сьогодення. Серед таких

злочинів особливе місце займають ті, які вчинюються із застосуванням БПЛА, ракетної чи реактивної зброї.

Незважаючи на значні результати набуття практичного досвіду щодо вироблення комплексу дій і заходів органами досудового розслідування, оперативними підрозділами та іншими силами (суб'єктами) щодо документування та розслідування воєнних злочинів, вчинених із застосуванням БПЛА, ракетної чи реактивної зброї, - на сьогодні ще залишається чимало проблем, які знижують ефективність цієї діяльності.

Результати роботи відділення поліції №4 ДРУП №2 ГУНП в Дніпропетровській області показали, що основні проблеми лежать у таких площинах:

1. Правове регулювання документування та розслідування воєнних злочинів, вчинених із застосуванням БПЛА, ракетної чи реактивної зброї.

2. Взаємодія та координації дій (заходів) різних суб'єктів, які залучаються до документування та розслідування воєнних злочинів, вчинених із застосуванням БПЛА, ракетної чи реактивної зброї.

3. Професійно кадрове забезпечення вилучення та фіксації матеріальних доказів вчинення воєнних злочинів, вчинених із застосуванням БПЛА, ракетної чи реактивної зброї.

4. Криміналістичні обліки видів, зразків та модифікацій БПЛА, ракетної чи реактивної зброї, яка використовувалася під час вчинення воєнних злочинів.

5. Матеріально-технічне забезпечення вилучення та фіксації матеріальних доказів вчинення воєнних злочинів, вчинених із застосуванням БПЛА, ракетної чи реактивної зброї.

Розглянемо окремі аспекти за сферами цієї проблематики:

1. *Правове регулювання.* Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показали, що до головних проблем правового регулювання, які знижують ефективність документування та розслідування воєнних злочинів відносяться:

- невизначеність конкретного переліку воєнних злочинів у Кримінальному кодексі України (далі - КК України), що вимагає постійного звернення до міжнародних договорів;

- конкуренція норм ст. 438 КК України (Воєнні злочини) з іншими статтями КК України (наприклад: ст. 113 КК України (Диверсія); ст. 437 КК України (Злочин агресії);

- відсутність кримінальної та/або адміністративної відповідальності за привласнення механізмів та/або частин БПЛА, ракетної чи реактивної зброї, яка використовувалася під час вчинення воєнних злочинів (наприклад: 01.06.2025 за адресою: Дніпровський район с. Могилів, вул. Д. буд. 0, на городі впав 1 шахед та не розірвався. В ході виїзду на місце події СОГ ВП №4 ДРУП було виявлено не діючий без бойової начинки БПЛА, в якому був знятий двигун. В ході слідчих (розшукових) дій встановлено, що двигун з БПЛА був демонтований заявником гр. З., який його привласнив для особистих потреб.

Водночас дії гр. 3. не підпадають під ознаки кримінального правопорушення у зв'язку з відсутністю потерпілої сторони (власника БПЛА) [1]);

- відсутність міжвідомчої Інструкції з організації та методики документування і розслідування воєнних злочинів, яка повинна унормовувати та конкретизувати організаційно-тактичні питання (зокрема: процедуру, алгоритми дій та заходів, внутрішню та зовнішню взаємодію і координацію, чіткий розподіл функцій).

2. *Взаємодія та координації дій (заходів) різних суб'єктів.* Узагальнення практики діяльності груп оперативного (швидкого реагування), які прибувають на місце події, показало, що до основних проблем відносяться:

- конкуренція функціональних обов'язків (наприклад: на місцях події ураження БПЛА, ракетної чи реактивної зброї (обстрілів), як правило, працюють 4 основних суб'єкта: 1. Національна поліція України (далі - НПУ): а) слідчі відділи (відділення) територіальних органів поліції; б) пересувна криміналістична лабораторія; в) патрульна поліція; г) вибухотехнічні підрозділи. 2. Державна служба України з надзвичайних ситуацій (далі - ДСНС): а) пожежно-рятувальні підрозділи ДСНС; б) групи піротехнічних робіт ДСНС; в) групи радіаційного, хімічного і біологічного захисту ДСНС. 3. Служба безпеки України (СБУ): а) слідчі органи СБУ; б) оперативні підрозділи СБУ. 4. Прокуратура [2, с. 2]. Водночас їх функціональні обов'язки часто перетинаються. Інколи конкуренція відбувається між спеціалістами-піротехніками, - вибухотехніками різних відомств (СБУ, НПУ, Міноборони) щодо вилучення доказової інформації, зокрема частин чи зразків БПЛА, ракетної чи реактивної зброї);

- повторні вогневі ураження місць нанесення первинних обстрілів з метою збільшення кількості жертв за рахунок ураження підрозділів НПУ, ДСНС та СБУ, які здійснюють невідкладні заходи й дії із документування та розслідування воєнних злочинів, вчинених із застосуванням БПЛА, ракетної чи реактивної зброї [3, с. 6] (ця проблема у контексті взаємодії і координації дій проявляється у кількох аспектах: відсутність несвоєчасне повідомлення про можливий повторний удар – у сільській місцевості на місці події такі групи, як правило, орієнтуються на загальне оповіщення («сигнал тривоги»); відсутність єдиної координації дій щодо забезпечення безпеки усіх суб'єктів;

- відсутність чітких механізмів залучення та сприяння представників громадськості під час ліквідації наслідків ураження БПЛА, ракетної чи реактивної зброї, надання допомоги потерпілим, виявлення та надання інформації, яка має значення для розслідування, зокрема щодо агентури противника, або завербованих громадян України, які причетні до передачі інформації про уражені об'єкти (наведення) тощо. Найбільш ефективними під час виявлення та документування кримінальних правопорушень є використання громадськості у таких формах: 1) надання інформації; 2) надання носіїв такої інформації (фото-, відео- матеріали, листівки, буклети тощо); 3) участь у гласних і негласних слідчих (розшукових) діях та сприяння їх проведенню, а також у заходах оперативного пошуку, фіксації кримінально

протиправної діяльності, впізнанні, встановленні місця знаходження, розшуку фігурантів та їх зв'язків [4, с. 282].;

3. *Професійно кадрове забезпечення.* На підконтрольних територіях, де бойові дії не ведуться, на місце вчинення воєнних злочинів, вчинених із застосуванням БПЛА, ракетної чи реактивної зброї, як правило першими прибувають працівники НПУ. У територіальних підрозділах НПУ, які обслуговують сільську місцевість, відсутні спеціалісти—піротехніки, - вибухотехніки, які здатні оперативно визначити стан можливої детонації БПЛА чи ракети, можливість її деактивації та подальшого вилучення. Між отриманням інформації про ураження БПЛА, ракетною чи реактивною зброєю та прибуттям на місце події відповідних спеціалістів проходить чималий проміжок часу, що інколи унеможливорює прийняття оперативних рішень та здійснення невідкладних заходів й ін.

4. *Криміналістичні обліки.* Перманентне оновлення зразків та модифікацій БПЛА, ракетної чи реактивної зброї, ускладнює їх ідентифікацію. Водночас ідентифікація БПЛА та ракетного озброєння за маркувальним позначенням або інформативними уламками набуває особливої актуальності, оскільки необхідні дієві інструменти для документування воєнних злочинів, вивчення новітніх зразків ракетного озброєння з метою використання доказів воєнних злочинів РФ проти України у міжнародному трибуналі [5, с. 9]. Проте, в оперативному доступі на сьогодні відсутні актуальні банки (бази) даних конкретних зразків та модифікацій БПЛА, ракетної чи реактивної зброї.

Отже удосконалення документування та розслідування воєнних злочинів, які вчинюються із застосуванням БПЛА, ракетної чи реактивної зброї можливо за рахунок оптимізації таких напрямків:

1. Правове регулювання: а) у КК України: конкретизувати склади кримінальних правопорушень, які повинні відповідати міжнародним стандартам; встановити кримінальну відповідальність за викрадення (привласнення) БПЛА, ракетної чи реактивної зброї або їх частин, яка використовувалася під час вчинення воєнних злочинів; б) встановити адміністративну відповідальність за несанкціоноване втручання в обстановку місця події у результаті ураження БПЛА, ракетної чи реактивної зброї або їх частин, яка використовувалася під час вчинення воєнних злочинів; в) прийняти міжвідомчу «Інструкцію з організації та методики документування і розслідування воєнних злочинів», яка повинна унормовувати та конкретизувати організаційно-тактичні питання (зокрема: процедуру, алгоритми дій та заходів, внутрішню та зовнішню взаємодію і координацію, чіткий розподіл функцій). 2. Взаємодія та координації дій (заходів) різних суб'єктів: у міжвідомчій «Інструкції з організації та методики документування і розслідування воєнних злочинів» чітко розмежувати функції та компетенцію суб'єктів, які залучаються до документування та розслідування воєнних злочинів, визначити алгоритми дій, заходи безпеки, передбачити межі та можливості використання представників громадськості. 3. Інтегрувати актуальну систему криміналістичних обліків до ППНП НПУ.

Список використаних джерел та літератури:

1. Інформаційна довідка : ЄО № 3444 від 01.06.2025. ГУНП в Дніпропетровській області. Дніпро. 2 с.
2. Організація і проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування нападів (обстрілів): першочергові слідчі дії : Доповідь. Відділ розслідування злочинів, учинених в умовах збройного конфлікту СУ ГУНП в Дніпропетровській області. 2026. 15 с.
3. Організація і проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування нападів (обстрілів): безпека особового складу на місці події (обстрілу) : Доповідь. Відділ розслідування злочинів, учинених в умовах збройного конфлікту СУ ГУНП в Дніпропетровській області. 2026. 9 с.
4. Христов О. Особливості використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час виявлення та документування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України. *Законодавчі аспекти протидії особливо небезпечним злочинам в Україні* : Міжнар. наук.-практ. круглий стіл. (м. Київ, 14-15 берез. 2024 р.). Київ, 2024. С. 279-282.
5. Ідентифікація ракетної та реактивної зброї Російської Федерації : навч. посіб. 2-е вид., доп. і перероб. / В.М. Коротаєв, Р.С. Кірін, К.О. Чаплинський та ін. Дніпро : ДДУВС, 2024. 432 с.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ, КРИМІНОЛОГІЧНІ, КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ, КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Kaliyev A.A.

Head of the Department of Cybertechnology
and Artificial Intelligence
Academy of Law Enforcement Agencies under
the Prosecutor General's Office of the
Republic of Kazakhstan

**DIGITALIZATION OF CRIME AND NEW EVIDENTIARY
REQUIREMENTS IN CRIMINAL PROCEEDINGS**

Changing crime methods inevitably impact the work of law enforcement agencies. Investigative practice shows that in many criminal cases, key information is no longer obtained through crime scene inspections, but rather through examination of mobile devices, instant messaging, and data from telecom operators and internet services.

As a result, the subject of investigation is increasingly not material objects, but data contained in information systems or transmitted via telecommunications networks.

This raises the question of the readiness of existing procedural mechanisms to handle such information. Current criminal procedure legislation contains general rules for collecting, verifying, and evaluating evidence, but the development of digital technologies has presented law enforcement with a number of new challenges.

As S. Mason notes, the specific nature of electronic evidence stems from the nature of its creation, storage, and transmission in a digital environment [1].

Unlike traditional physical evidence, digital information can simultaneously exist in multiple copies, move between different devices, and be stored on remote servers. For this reason, establishing the origin of information and confirming its immutability acquires independent significance.

Investigative practice shows that difficulties arise already at the evidence discovery stage. Information relevant to a criminal case may be located not only on the user's device, but also on the service provider's servers, in backup copies, or in other information systems. In some cases, the data is located outside the country's borders, requiring the use of international cooperation mechanisms.

According to E. Casey, digital evidence is evidentiary information that exists or is transmitted in digital form [2].

This approach allows us to consider virtually any digital trace generated during the use of information technology as a potential source of evidence.

However, not all digital data can be considered evidence in a criminal case. The mere fact of its discovery does not necessarily guarantee its evidentiary value. Like any other information, it is subject to evaluation in terms of relevance, admissibility, and reliability. It is in addressing these issues that the specific nature of digital evidence becomes most apparent.

In practice, situations often arise where the defense questions not the content of digital information, but the procedure for its acquisition.

The lack of information about how the data was extracted, what technical means were used, and who had access to the information after its discovery can impact the court's assessment of the evidence.

In international practice, this issue is addressed through the concept of a chain of custody.

Its essence lies in the consistent recording of all actions with the object of investigation, from the moment of its discovery until the presentation of the results in court [3]. This minimizes the risk of data loss and the emergence of doubts regarding its authenticity.

These issues are particularly relevant when investigating crimes involving cryptocurrency. Unlike traditional financial transactions, information about the movement of digital assets is recorded in distributed ledgers and requires specialized analytical methods. Moreover, a transaction record alone does not allow for identifying a specific individual without comparison with other evidence.

In our view, the key problem lies not in the lack of procedural tools for working with digital information, but rather in the fact that most of them were originally developed for tangible assets. As a result, law enforcement practices are forced to adapt existing procedures to new types of evidentiary information.

It appears that the further development of criminal procedure will be linked to more detailed regulation of the handling of digital evidence. This concerns not only the rules for the seizure and storage of electronic data, but also the development of unified approaches to its investigation and evaluation.

The analysis conducted allows us to conclude that the digitalization of crime has changed the structure of the evidence base in criminal cases.

Digital traces are becoming an independent source of information about a criminal event, and the effectiveness of their use largely depends on compliance with procedural requirements when obtaining, recording, and examining the relevant data.

List of references:

1. Mason S. Electronic Evidence. 4th ed. London: Institute of Advanced Legal Studies, 2017.
2. Casey E. Digital Evidence and Computer Crime: Forensic Science, Computers and the Internet. 3rd ed. Oxford: Academic Press, 2011.
3. Convention on Cybercrime (Budapest Convention). Budapest, 23.XI.2001.

Kainazarova D.B.

Candidate of Law

Associate Professor of the Department of

Criminal Prosecution

Law Enforcement Academy under the Prosecutor

General's Office of the Republic of Kazakhstan

PREVENTION OF CORRUPTION RISKS IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION OF PUBLIC ADMINISTRATION

Corruption remains one of the most persistent threats to the effective functioning of public institutions, regardless of the country's level of socioeconomic development.

Despite significant improvements in anti-corruption legislation and practices, the search for new mechanisms to prevent corruption remains a pressing task for public administration.

For a long time, the primary focus of anti-corruption policy was on identifying and preventing offenses that had already been committed.

However, practice has shown the limited effectiveness of a purely punitive approach. Bringing perpetrators to justice is essential to ensuring the principle of the inevitability of punishment, but it does not eliminate the causes and conditions that contribute to the emergence of corrupt practices.

In this regard, preventative anti-corruption mechanisms aimed at preventing corruption risks before illegal actions are committed have become increasingly important in recent years.

This approach is consistent with the provisions of the Law of the Republic of Kazakhstan "On Combating Corruption," which identifies the prevention of corruption and the elimination of its preconditions as key areas of state anti-corruption policy [1].

One of the most significant factors in the transformation of anti-corruption policy has been the digitalization of public administration.

The introduction of electronic government services, the automation of administrative procedures, and the development of information systems and digital platforms have significantly changed the nature of interactions between the state, citizens, and businesses. Digitalization has come to be viewed not only as a tool for improving the efficiency of public administration but also as an important means of preventing corruption.

Traditionally, high levels of corruption risks were observed in areas where officials enjoyed significant discretion in decision-making.

Obtaining permits, licenses, approvals, and other administrative services often involved direct contact between citizens and government officials.

It was precisely in such conditions that the conditions arose for abuse of power, undue influence on decision-making, and the receipt of illegal rewards.

The introduction of digital technologies has significantly reduced the incidence of such situations. The digitalization of government services has standardized administrative procedures, reduced the influence of human error, and increased the transparency of decisions.

A significant portion of services are now provided through automated systems without the direct involvement of officials.

Consequently, the likelihood of corrupt contacts between government officials and service recipients is reduced.

This approach is consistent with international trends in the development of anti-corruption policies. The United Nations Convention against Corruption considers increasing transparency in public administration and the implementation of effective control mechanisms as one of the key areas of corruption prevention [2].

International organizations, in turn, increasingly link the effectiveness of corruption prevention to the use of modern technologies and digital governance tools.

However, the widespread belief that digitalization automatically leads to a reduction in corruption appears overly simplistic. Experience shows that the introduction of information technology does not completely eliminate corruption risks, but in many cases merely modifies their manifestations.

While corruption mechanisms were previously concentrated primarily at the stage of direct interaction between officials and citizens, today, certain risks are shifting to the development, implementation, and maintenance of digital solutions.

In particular, processes such as developing technical requirements for government information systems, software procurement, selecting digital service providers, and administering information resources can all be potentially corruptible.

In this context, special attention should be paid to public procurement in the information technology sector. The high cost of digital projects, the difficulty of assessing their technical specifications, and the limited number of qualified specialists often create additional conditions for corruption risks.

As a result, corruption threats may arise not during the provision of a public service, but much earlier, during the creation of the corresponding digital infrastructure.

An equally important problem is the concentration of significant amounts of information in government information systems. Individuals with enhanced access rights to such resources gain the ability to influence data processing, alter individual pieces of information, or use existing information for personal gain. As public administration becomes increasingly digital, this factor will become increasingly important.

Therefore, it seems essential to consider digitalization not as a standalone solution to the problem of corruption, but as a tool whose effectiveness depends on the quality of organizational and legal support.

Automation of processes alone does not guarantee a reduction in corruption risks. On the contrary, inadequate oversight of digital systems can create new opportunities for abuse.

In today's environment, the development of preventive control mechanisms is particularly important. Unlike traditional forms of oversight, which focus on identifying violations that have already occurred, preventive control aims to early identify factors that could lead to corruption. Its primary objective is not to document the consequences of corruption, but to prevent it from occurring.

One of the most promising areas is the use of digital analytics to identify corruption risks.

Modern information systems make it possible to analyze large data sets, identifying atypical management decisions, abnormal financial transactions, conflicts of interest, and other signs of potential violations. This approach creates the opportunity to move from spot checks to continuous monitoring of corruption risks.

The development of mechanisms for openness and accountability in public administration deserves special attention. Expanding the range of open data, publishing information on government expenditures, and developing digital public oversight platforms contribute to increased transparency of government agencies and the creation of additional guarantees of integrity.

International experience shows that the best results are achieved through a combination of several interrelated elements: effective legislation, a developed internal control system, transparent administrative procedures, and modern digital technologies [3].

This pattern is confirmed by the results of Transparency International's Corruption Perceptions Index, which demonstrates the relationship between the level of transparency in public administration and the level of perceived corruption [4].

The absence of even one of these components significantly reduces the effectiveness of anti-corruption policies.

For the Republic of Kazakhstan, further development of corruption risk prevention should be linked not only to the continued digitalization of public services, but also to the implementation of corruption risk assessment mechanisms in information systems at the design and operational stages.

Furthermore, it is important to develop digital internal control tools, enhance the training of civil servants, and improve anti-corruption monitoring.

Thus, the digitalization of public administration opens up new opportunities for preventing corruption and increasing the transparency of government agencies.

At the same time, technological advances are creating new corruption risks that require timely identification and mitigation.

Under these circumstances, further improvement of anti-corruption policy should be linked not only to the automation of processes but also to the development of a comprehensive preventive control system based on a combination of legal, organizational, and digital corruption prevention mechanisms.

List of references:

1. Law of the Republic of Kazakhstan "On Combating Corruption" dated November 18, 2015, No. 410-V.

2. United Nations Convention against Corruption dated October 31, 2003.
3. OECD Public Integrity Handbook. Paris: OECD Publishing, 2020.
4. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2024.

Nataliia Glynska

Doctor of Legal Sciences, Professor
Head of the Department of the Problem of
Criminal Procedure and Judiciary
Academician Stashis Scientific Research Institute
for the Study of Crime Problems
National Academy of Law Sciences of Ukraine
ORCID: 0000-0001-5835-3798

**STANDARDS OF PROPER NOTIFICATION A PERSON OF SUSPICION
IN ABSENTIA PROCEEDINGS: INTERNATIONAL CRITERIA AND
NATIONAL PRACTICE¹**

Proper notification of a person about the nature and grounds of criminal prosecution against them constitutes one of the key guarantees of a fair trial within the meaning of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

The starting point of such notification is the moment when a person acquires the status of a suspect in criminal proceedings, which not only makes them a party of trial and imposes corresponding obligations but also grants them fundamental rights and guarantees associated with that status.

In this regard, a person's awareness (being informed) of the fact and substance of criminal proceedings against them is a necessary precondition for exercising their right to defence.

At the same time, in situations where the person's location is unknown or they are located outside Ukraine, the implementation of this Convention-based right becomes particularly complicated. Therefore, law provides special extraordinary rules for this deals.

In such circumstances, the risk of formalization of the notification procedure significantly increases. The importance of complying with proper legal procedure in the "in absentia" notification of suspicion becomes especially relevant given that, under national law, it is a necessary precondition for initiating *in absentia* proceedings.

In its case-law, the European Court of Human Rights attaches key importance to ensuring that the person is informed of the nature and cause of the accusation against them (Article 6 § 3 (a) of the Convention) as a necessary condition for the

¹ The publication was prepared within the framework of the project "Modernization of Criminal Proceedings in Ukraine in the Context of European Integration" (reg. No. 2025.07/0259) with the support of the National Research Foundation of Ukraine

admissibility of proceedings in their absence (e.g., *Pélissier and Sassi v. France*, *Sejdovic v. Italy*, *Colozza v. Italy*, *Somogyi v. Italy*, etc.).

Given certain deficiencies in national legal provisions, their incomplete compliance with international standards, and the lack of stable practical experience, concerns within the legal community are well-founded regarding the risks that hundreds—and potentially thousands—of judgments rendered in absentia, including for war crimes, may in the future become subject to review by the ECtHR and lead to compensation awards to persons who never served their sentences. A vivid illustration is the case of *Sanader v. Croatia*, where the applicant, convicted in absentia in 1999, received compensation following an ECtHR judgment in 2015.

An analysis of judicial practice reveals several systemic problems in ensuring proper notification in *in absentia* proceedings.

First, there is a tendency toward formal compliance with legal requirements: the prosecution often limits itself to drafting a written notice of suspicion, sending it to the last known address, or publishing it in the media or official sources, without ensuring that the person is actually informed.

Second, there is insufficient activity by the prosecution in establishing the person's location. In practice, not all possible addresses are checked, available registers are not fully used, and measures to contact relatives or verify the person's presence abroad are often not taken.

Third, notification of suspicion is sometimes treated as a procedural formality necessary for further procedural decisions (e.g., declaring a person wanted, initiating special pre-trial investigation, or applying preventive measures).

Fourth, judicial control is often insufficient: investigating judges sometimes limit their review to verifying the formal existence of documents confirming dispatch of the notification, without assessing the effectiveness and sufficiency of measures taken to inform the person.

These issues pose challenges for harmonizing the *in absentia* procedure with international standards

Standards of proper notification of suspicion in *absentia* proceedings

Analysis of Article 6 of the Convention, as well as national and international practice, allows for the formulation of a system of standards of conscientious action by the prosecution:

1. Standard of active action by the prosecution in establishing the person's location.

The prosecution must act with integrity, taking all reasonable measures to establish the person's location and inform them of the criminal proceedings. Such measures may include checking residence data, using state registers, contacting relatives or representatives, and verifying information about the person's presence abroad.

This includes actual “geolocation” of the person to determine the possibility of personal service and to choose the most effective means of notification.

In view of this, the practice of critical assessment by investigating judges of the unfounded allegations of the prosecution regarding the failure to establish the location of the person should be recognized as correct.

An important aspect is preventing abuse of indirect notification methods (mail, email, phone, etc.) when the actual location of the person is known, especially if they are abroad.

2. Standard of taking all reasonable measures to ensure awareness about the criminal proceedings against a person and his rights within the framework of the *in absentia* procedure.

The national model relies on a presumption of awareness, considering notification sufficient if notifications are sent to the last known address and published.

However, this approach does not meet with international standards, as such methods are often ineffective in practice.

In reality, investigative authorities increasingly use additional communication channels (email, social media, messaging apps such as Viber, WhatsApp, Telegram, Signal) to ensure actual awareness.

3. Standard of proof of the fact that a person received information about the progress of criminal proceedings or actively avoided receiving a notification

According to ECHR case-law, proper notification requires actual receipt of information by the accused. Merely sending a notice is insufficient (*C. v. Italy*).

Therefore, the prosecution should aim to obtain evidence proving that the person is aware of the proceedings or is deliberately evading notification or justice.

Even if proper notification was not achieved, the ECHR accepts that awareness may be inferred from circumstances, for example, when the accused deliberately avoids participation (*Demebukov v. Bulgaria*, 2008).

In summary, the legal presumption of a person's awareness in *in absentia* proceedings does not in itself violate the right of access to justice, provided that the prosecution has exercised due diligence and taken all reasonable measures to establish the person's location and ensure that they are informed of the criminal procedure against them. The normative presumption of a person's awareness in *in absentia* proceedings does not in itself violate the rights of a person to access justice only if the standard conscientious action by the prosecution is met, whereby the prosecution takes all reasonably possible measures to establish the location of such a person and ensure that he is informed of the criminal charges brought against him.

Христова Юлія Вікторівна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
ORCID 0000-0001-5175-9242

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВОСУДДЯ

Розроблення та впровадження в IV кварталі 2025 року в Службі судової охорони (далі – ССО) інтерактивної карти «Безпечний суд» обумовило потребу звернутися до аналізу її можливостей для удосконалення кримінологічної діяльності Національної поліції України у сфері захисту правосуддя. Зокрема, зазначений інструмент візуального моніторингу та аналізу безпекової ситуації було інтегровано в роботу оперативно-чергової служби ССО, що надало можливість швидко аналізувати стан організації охорони об'єктів правосуддя. Так, завдяки відображенню актуальних даних на єдиній цифровій панелі чергова зміна має можливість аналізувати поточне навантаження на конкретні установи, динаміку виявлення заборонених до пронесення предметів, загальний рівень безпеки на об'єктах охорони. А отже, співробітники чергової служби ССО можуть миттєво виявляти потенційні ризики та ефективніше координувати роботу підрозділів на місцях [1].

Дана платформа дозволяє в режимі реального часу відстежувати: розташування об'єктів, що перебувають під охороною Служби; режим охорони кожного суду; кількість співробітників, залучених до охорони; рівень навантаження на суди (кількість відвідувачів та судових засідань) тощо [2].

Разом з цим, саме підрозділи Національної поліції здійснюють заходи, у тому числі оперативно-розшукові, щодо запобігання, виявлення, оперативного реагування, припинення та досудового розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя, які їм підслідні, забезпечення громадської безпеки і порядку й поза межами судових установ. Крім цього, про посилення ролі Національної поліції в механізмі забезпечення кримінологічного захисту правосуддя в умовах правового режиму воєнного стану в Україні свідчить надання їй темпоральних повноважень здійснювати конвоювання осіб, затриманих за підозрою в учиненні кримінального правопорушення, узятих під варту, обвинувачених або засуджених до позбавлення волі, охороняти їх у залі суду, а також спеціальні вибухотехнічні роботи за фактами надходження повідомлень про виявлення підозрілих вибухонебезпечних предметів [3], загрозу вибуху, що становить потенційну загрозу як для суддів, так і для учасників судового процесу, яких за 2025 рік надійшло понад 4700 [1].

Для здійснення підрозділами Національної поліції аналітики ризиків правосуддя у попередніх дослідженнях нами було запропоновано розробити інформаційну підсистему «Захист правосуддя» як функціональну підсистему інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України», загальна структура якої складатиметься з компонентів збору інформації, сховища даних, аналітичного модуля з класифікацією загроз безпеці судів/суддів/учасників судового провадження (втручання, погрози, насильство, зрив засідання, корупційні загрози тощо), link-analysis зв'язків між об'єктами, виявлення патернів і тригерів ризику, а також модуля оцінки ризику судового засідання та прогнозування можливих сценаріїв розвитку подій, підсистем візуалізації, управління доступом, формування звітності, інформаційної взаємодії з використанням можливостей системи оцінки СОСТА для прогнозування можливих загроз організованої злочинності у сфері правосуддя, а також технології OSINT) [4, С. 354–355].

Таким чином, беручи до уваги провідну роль підрозділів Національної поліції в механізмі забезпечення кримінологічного захисту правосуддя в сучасних умовах правового режиму воєнного стану, то для удосконалення здійснення аналітики можливих ризиків правосуддя у перспективі доцільно інтегрувати інтерактивну карту ССО «Безпечний суд» із запропонованою нами до розроблення та впровадження інформаційною підсистемою «Захист правосуддя» як функціональної підсистеми інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України».

Список використаних джерел та літератури:

1. Про розгляд звіту щодо діяльності Служби судової охорони у 2025 році : рішення Вищої ради правосуддя від 26.03.2026 № 525/0/15-26. *Вища рада правосуддя* : веб-сайт. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/57970> (дата звернення: 18.05.2026).
2. Зарплати від 17 тисяч та бронювання 80% співробітників: звіт Служби судової охорони за 2025 рік. *Судово-юридична газета* : веб-сайт. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/356871-zarplaty-ot-17-tysyach-i-bronirovanie-80-sotrudnikov-otchet-sluzhby-sudebnoy-okhrany-za-2025-god> (дата звернення: 18.05.2026).
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. Дата оновлення : 12.04.2026. *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 18.05.2026).
4. Христова Ю. В. Кримінологічний захист правосуддя в Україні підрозділами Національної поліції: механізм забезпечення і протидія криміногенним впливам: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2026. 482 с.

Хізанов Олексій Дмитрович
курсант 3-го курсу
Навчально-наукового інституту
поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Ємець Олег Миколайович
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
та національної безпеки
Національної академії внутрішніх справ
ORCID 0000-0002-0864-2302

ДІЯЛЬНІСТЬ КІБЕРПОЛІЦІЇ У ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ РУХУ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ЯК ЗАГРОЗІ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Поширення безготівкових розрахунків, дистанційних платіжних сервісів і цифрових фінансових інструментів істотно змінило механізми обігу коштів, водночас відкривши нові можливості для їх прихованого протиправного перерозподілу. В умовах воєнного стану такі процеси є найбільш актуальними, оскільки стосуються не лише окремих випадків заволодіння коштами, а й стабільності платіжної інфраструктури, захищеності державних ресурсів і загальної фінансової безпеки країни.

Незаконний рух фінансових ресурсів у цифровому середовищі вже давно вийшов за межі звичайної майнової злочинності. Його не можна оцінювати лише як сукупність окремих епізодів шахрайства, незаконних переказів чи технічних маніпуляцій з платіжними інструментами. Небезпека полягає в іншому: у цифровому середовищі протиправні операції швидко проходять через кілька рахунків, платіжних сервісів, підставних осіб, телекомунікаційних каналів і платформ, після чого втрачають очевидний зв'язок із початковим джерелом. На тлі великого обсягу легального безготівкового обігу такі дії розчиняються серед звичайних операцій і перетворюються на системну загрозу для фінансової стійкості держави. За даними Національного банку України, у 2025 році з використанням платіжних карток українських емітентів здійснено понад 8,7 млрд безготівкових операцій, а їх загальна сума перевищила 4,24 трлн грн. Перекази з картки на картку за сумою становили 1 231,9 млрд грн, а оплата товарів і послуг в інтернеті – майже 770 млрд грн [1].

Такий масштаб безготівкового обігу створює сприятливе середовище для схем, у яких незаконний рух коштів маскується під звичайну платіжну активність. За інформацією Національного банку України, сума збитків від незаконних дій та шахрайських операцій з використанням платіжних карток за 2024 рік зросла на 37% і досягла 1,1 млрд грн, а 83% усіх шахрайських випадків і 93% збитків припали саме на Інтернет. На цьому тлі будь-який

масовий перерозподіл коштів через цифрові канали стосується вже не лише інтересів окремих потерпілих, а й довіри до платіжної інфраструктури, стабільності фінансового обігу та захищеності ресурсів, від яких залежить функціонування країни під час воєнного стану [2].

Безпековий зміст цього явища підтверджує і типологічне дослідження Державної служби фінансового моніторингу України за 2025 рік. У ньому прямо вказано на використання віртуальних активів для відмивання коштів, на зв'язок кіберзлочинів із подальшим рухом і приховуванням незаконно отриманих ресурсів, а також на корупційні ризики у сфері військових витрат і державних закупівель. За таких умов незаконний рух фінансових ресурсів торкається вже не лише ринку платіжних послуг, а й ресурсної основи державної стійкості, оборонного сектору, соціальних виплат, гуманітарної допомоги та інших напрямів, від яких залежить функціонування країни. У цій площині протидія таким схемам виходить за межі реагування на окреме майнове кримінальне правопорушення і входить у сферу захисту національної безпеки [3].

За таких обставин діяльність кіберполіції посідає окреме місце, оскільки саме вона дозволяє перейти від фіксації одного переказу або одного рахунку до встановлення всієї цифрової інфраструктури правопорушення. У 2025 році підрозділами кіберполіції зареєстровано понад 2,1 тис. кримінальних правопорушень, повідомлено про підозру близько 1,5 тис. осіб, закінчено розслідування і скеровано до суду з обвинувальним актом понад 2,7 тис. кримінальних правопорушень, а потерпілим відшкодовано понад 342,6 млн грн. Окремо зафіксовано, що в 2025 році до суду скеровано 58 обвинувальних актів щодо організованих груп і злочинних організацій, виявлених працівниками кіберполіції. Ці показники свідчать, що кіберполіція працює не лише з технічною стороною окремого інциденту. Вона встановлює платіжні форми, фішингові ресурси, IP-адреси, електронні кабінети, криптогаманці, канали зв'язку, цифрові сліди користування пристроями та інші елементи, без яких неможливо побачити повну схему незаконного руху коштів [4].

Практична складність у протидії цим діям пов'язана з тим, що незаконний рух фінансових ресурсів відбувається швидко, дробиться на невеликі операції, переходить між різними цифровими середовищами і часто змінює форму ще до моменту первинного реагування. На старті кримінального провадження у розпорядженні слідчого може бути лише заява потерпілого, реквізити одного переказу або фрагмент листування. За такого обсягу відомостей без раннього залучення кіберполіції провадження легко звужується до одного рахунку чи одного епізоду, а зв'язок із ширшою схемою втрачається. Результативнішою є така модель роботи, коли кіберполіція відразу встановлює технічні канали руху коштів, пов'язані цифрові сліди, коло рахунків і платформ, через які проходив подальший перерозподіл ресурсів. Для справ цієї категорії саме така послідовність дій дає можливість побачити не лише вже завдані збитки, а й увесь механізм незаконного руху коштів, який

у період дії воєнного стану може зачіпати фінансову систему, оборонні видатки та інші чутливі для держави ресурси [4].

Отже, діяльність кіберполіції у протидії незаконному руху фінансових ресурсів стосується не лише розкриття окремих майнових кримінальних правопорушень. Вона прямо пов'язана із захистом фінансової стійкості держави, довіри до цифрових розрахунків, безпечного функціонування платіжної інфраструктури та ресурсів, від яких залежить оборона і загальна керованість країни. Кіберполіція встановлює цифрову інфраструктуру правопорушення, технічний механізм руху коштів і ті канали, через які протиправний перерозподіл маскується під звичайні операції. Саме така робота дає можливість побачити не окремий переказ, а всю протиправну систему, яка в умовах воєнного стану становить загрозу не лише приватним інтересам, а й національній безпеці України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Операції з платіжними картками у 2025 році: більшість – безготівкові // Національний банк України. 16.02.2026. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/operatsiyi-z-platijnimi-kartkami-u-2025-rotsi-bilshist-bezgotivkovi> (дата звернення: 14.04.2026).
2. Кількість випадків шахрайства з картками знизилася, збитки за ними зросли // Національний банк України. 12.05.2025. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/kilkist-vipadkiv-shahraystva-z-kartkami-znizilasya-zbitki-za-nimi-zrosli> (дата звернення: 14.04.2026).
3. Типологічне дослідження 2025 / Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2025. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/411/%D0%A2%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%20%D0%94%D0%A1%D0%A4%D0%9C%D0%A3/Typology%202025_UA.pdf (дата звернення: 14.04.2026).
4. Щорічний звіт // Департамент кіберполіції Національної поліції України. 16.02.2026. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/shhorichnyj-zvit-7096/> (дата звернення: 14.04.2026).

Кривопуск Олександр Григорович
доктор філософії (PhD)
доцент кафедри криміналістики та
домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
ORCID 0000-0003-4889-5205

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ЩОДО ВІДОМОСТЕЙ, ОТРИМАНИХ ВІД ІНШИХ ОСІБ (У ПОРЯДКУ СТ. 97 КПК – ПОКАЗАННЯ З ЧУЖИХ СЛІВ)

Показання з чужих слів є специфічним джерелом доказів, робота з яким вимагає спеціальної підготовки та характеризується особливостями проведення окремих СРД, які спрямовані на отримання криміналістично

значущої інформації. У процесі отримання інформації про подію кримінального правопорушення від осіб, які її не сприймали безпосередньо, першочергового значення набувають елементи тактичного забезпечення проведення СРД, в результаті яких отримуються вказані відомості. Від правильності обрання тактичного інструментарію залежить не лише їх допустимість, а й забезпечення виконання завдань кримінального провадження в цілому.

З початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну роль та частота використання показань із чужих слів (hearsay evidence) у кримінальному судочинстві фактично зросли, що зумовлює потребу в більш детальному розгляді цього питання з урахуванням сучасних реалій.

У ч.1 ст. 97 КПК України зазначається, що показаннями з чужих слів є висловлювання, здійснене в усній, письмовій або іншій формі, щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи. Крім цього, ч.3 цієї ж статті законодавцем встановлюються перелік підстав, які суд має право визнати такими, що унеможливають допит особи – первісного суб'єкта сприйняття криміналістично значущої інформації, а саме: відсутність під час судового засідання внаслідок смерті або через тяжку фізичну чи психічну хворобу; відмова давати показання в судовому засіданні, не підкоряючись вимозі суду дати показання; неприбуття на виклик до суду, а її місцезнаходження не було встановлено шляхом проведення необхідних заходів розшуку; перебування особи за кордоном та відмова давати показання [1].

Аналізуючи норми КПК постає одразу кілька питань, які доцільно розкрити задля уникнення двобічного трактування даного визначення з одного боку та забезпечення умов виконання завдань кримінального провадження з іншого. [2, с. 193].

Для більш ґрунтовного розкриття тактичних особливостей одержання інформації від третіх осіб варто з'ясувати природу та сутнісний бік поняття «показання», оскільки тактичні прийоми не можуть йти врозріз із процесуальними вимогами чинного законодавства.

Відтак перш за все доцільно розкрити сутнісний бік поняття показань з позиції процесуального джерела доказів.

Показання – це відомості, які надаються під час допиту (в усній або письмовій формі) (ознака, що стосується процесуальної форми отримання показань). Показання можуть бути надані підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом (ознака, що стосується суб'єкта їх надання). Зв'язок відомостей, які складають зміст показань, з обставинами, що мають значення для кримінального провадження, є ознакою, що стосується змісту показань. Відсутність вказаних ознак позбавляє отримані відомості значення показань як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні [3, с. 173].

Таким чином, Л.В. Омельчук та Т.П. Бичок, пропонують під показаннями із чужих слів розуміти відомості, які надані в усній, письмовій або в іншій формі щодо певного факту, що ґрунтуються на поясненні іншої

особи, мають значення для відповідного кримінального провадження та можуть бути визнані допустимим доказом у випадках, передбачених КПК України [4, с. 321].

Основна доказова база у кримінальному провадженні формується під час досудового розслідування [5, с. 365].

При цьому проведення слідчих (розшукових) дій виступає одним із основних інструментів отримання доказів у процесі досудового розслідування.

Аналізом результатів судово-слідчої практики можна констатувати, що докази, які отримуються в порядку ст. 97 КПК України, у переважній більшості випадків одержуються в процесі проведення допиту.

Перед початком проведення допиту слідчому (дознавачу) доцільно враховувати той факт, що інформація, викладена в ході допиту, має похідний характер у формі «переказу» певної інформації. Іншим важливим моментом є те, що викладені показання мають опосередковане сприйняття.

Виходячи з наведеного, показання, зафіксовані у протоколі допиту, за своєю природою доводять виключно факт комунікації допитуваної особи з особою, яка є безпосереднім носієм криміналістично значущої інформації про подію кримінального правопорушення. Натомість інформація, викладена у протоколі допиту, може бути визнана доказом виключно судом. Тобто показання з чужих слів відносяться до категорії умовно-допустимих доказів, що своєю чергою вносить відповідні корективи на тактичному рівні та встановлює певні процесуальні вимоги.

Серед основних вимог, які забезпечують допустимість та визнання показань з чужих слів належним доказом, виступає необхідність чіткого встановлення джерела інформації, на яку посиляється допитувана особа в процесі проведення СРД.

Необхідним є виключення можливості використовувати як доказ повідомлення та іншу інформацію, джерело яких невідоме [6, с. 39].

У зв'язку з цим перед слідчим (дознавачем) постає завдання встановлення «надійності», а в подальшому — максимальної конкретизації першоджерела інформації. Ідентифікуючи джерело інформації, доцільно зосередити увагу не тільки на встановленні даних особи, а й на визначенні відносин між носієм першоджерела інформації та допитуваним.

Не менш важливою умовою, що формує тактичні особливості допиту в контексті досліджуваного питання, є встановлення обставин, за яких допитуваний отримав інформацію, що стала предметом допиту. У цьому зв'язку слід з'ясувати, чи не була інформація отримана під тиском або внаслідок навіювання зацікавленої особи. Разом із цим варто встановити та проаналізувати весь «ланцюг» передачі інформації.

У процесі спілкування з особою, яка надає показання з чужих слів, слід зосередити увагу на відмежуванні фактичних відомостей від інтерпретацій та висновків допитуваного.

Важливим аспектом виступає врахування вікових особливостей потерпілого, оскільки допит малолітнього (неповнолітнього) вимагає

забезпечення процесуальних вимог. Зокрема вимоги запрошення сторонніх осіб, що може негативно вплинути на результативність та перебіг СРД.

Визначаючи коло осіб, яких планується запросити на допит, поперше, необхідно виходити з кримінально-процесуальних вимог і запрошувати учасників, які є обов'язковими для проведення слідчої (розшукової) дії. Поряд з цим, може виникнути необхідність у запрошенні інших осіб, які надаватимуть технічну допомогу, спеціалістів у певних галузях та ін. Водночас, слід враховувати, що велика кількість осіб у кімнаті для допиту є істотним подразником при роботі з дитиною. Якщо допит відбувається із використанням відео-зв'язку, основний склад повинен знаходитися в іншій кімнаті і спостерігати хід проведення допиту [7, с. 233].

Таким чином, враховуючи викладене у поєднанні із даними, отриманими в процесі опитування представників органів досудового розслідування Національної поліції України встановлено, що для розв'язання тактичних завдань в процесі одержання відомостей від інших осіб, доцільно застосовувати наступні тактичні прийоми: 1) деталізація обставин отримання інформації; 2) штучний розрив відповіді на окремі епізоди, та пояснення логічного зв'язку між ними; 3) проведення повторного допиту за ключовими епізодами; 4) створення слідчим (дізнавачем) ілюзії інформаційної невизначеності; 5) пред'явлення речових доказів та ознайомлення з окремими матеріалами кримінального провадження; 6) викладення інформації у формі вільної розповіді; 6) постановка уточнюючих питань тощо.

Таким чином застосування наведених тактичних прийомів дозволяє перевірити правдивість свідчень допитуваного шляхом деталізації показань та виявлення суперечностей у розповіді. Такий підхід допомагає вчасно виявити викривлення інформації, що виникає в процесі її передачі від однієї людини до іншої. У підсумку, поєднання наведених тактичних прийомів підвищує достовірність показань та забезпечує якісне формування доказової інформації у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіційний сайт Верховної ради України:* веб-сайт URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 24.04.2026).
2. Кривокурс О. Г. Показання з чужих слів: новела кримінального процесуального законодавства України. *Наука – 2013: стан і перспективи* : матер. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 25 квіт. 2013 р.). Кривий Ріг : КФ ДДУВС, друкарня «Конон», 2013. С. 192-194.
3. Шова І. О. Показання з чужих слів як новий доказ у кримінальному процесі України. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. № 2. С. 171-178.
4. Омельчук Л.В., Бичок Т.П. Показання із чужих слів як процесуальне джерело доказів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 320-323. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-4/77>.
5. Ільченко О.В., Зінченко Г.С. Міжнародний досвід щодо визнання

показань з чужих слів доказом у кримінальному провадженні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 362-366. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.65>.

6. Кривопис О.Г. Показання з чужих слів як доказ у кримінальному провадженні в законодавстві України та інших держав. *The Scientific Heritage*. 2022. № 92. С. 37-39.

7. Павлова Н.В. Обов'язкова участь психолога під час допиту дитини, постраждалої від насильства. *Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статеві свободи та статеві недоторканості дітей, шляхи їх вирішення* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 черв. 2020 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 233-236.

Павлова Наталя Валеріївна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правоохоронної діяльності
Університету митної справи та фінансів
ORCID 0000-0002-1572-4648

ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ОТРИМАННЯ ДОСТУПУ ДО ДОКУМЕНТІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ НЕРУХОМОСТІ

Специфіка шахрайства у сфері нерухомості полягає в тому, що майже всі дії юридичного характеру відображаються в документах: договорах, довідках, заявах, свідоцтвах, документах, що посвідчують особу, дозволах контролюючих органів, установчих та реєстраційних документах забудовника, видаткових та прибуткових касових ордерах, платіжних відомостях, довіреностях тощо. Особливе значення має інформація, що міститься на електронних носіях та у державних реєстрах. Ці документи можуть як містити сліди злочину, так і бути безпосереднім знаряддям шахрайського заволодіння правом на нерухомість.

У цьому контексті постає питання щодо найбільш доцільного способу й порядку вилучення таких документів та їх долучення до матеріалів кримінального провадження. Емпіричне дослідження матеріалів проваджень, пов'язаних із шахрайством, засвідчило, що добровільне надання особами предметів і документів, які мають доказове значення, трапляється вкрай рідко. При цьому переважна більшість таких об'єктів надається саме потерпілою стороною.

У разі відмови у добровільній видачі речей, документів або відомостей, процесуальний порядок їх отримання передбачає звернення слідчого з клопотанням до слідчого судді (суду) з метою отримання тимчасового доступу до речей і документів, що перебувають у володінні відповідних осіб. При цьому законодавець покладає на володільців обов'язок надати тимчасовий доступ до об'єктів, зазначених в ухвалі слідчого судді (суду), забезпечити

можливість зняття з них копій, а в разі наявності відповідних підстав – їх вилучення.

Водночас непоодинокими є випадки відмови зазначених осіб у наданні доступу до запитуваних об'єктів. Такий стан речей може свідчити про ймовірні недобросовісні дії з боку представників органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ чи організацій, які здійснювали супровід операцій із нерухомістю та побоюються викриття в разі детального дослідження документації.

Передбачивши таку ситуацію, законодавець закріпив у ст. 166 КПК України правові наслідки невиконання ухвали слідчого судді (суду). Зокрема, у разі невиконання рішення про тимчасовий доступ до речей і документів, слідчий суддя (суд) за клопотанням сторони кримінального провадження, якій було надано таке право на підставі ухвали, має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку [1]. З огляду на це, у разі відмови особи, у володінні якої перебувають речі та документи, видати останні, слідчий змушений переривати процесуальну дію та повторно звертатися до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку. За таких обставин втрачається оперативність розслідування, а за час, необхідний для отримання нової ухвали, докази можуть бути знищені або приховані.

Поділяємо позицію науковців щодо доцільності імплементації до положень КПК України норми, яка б передбачала право слідчого на проведення обшуку негайно після факту відмови особи, у володінні якої перебувають речі та документи, виконати ухвалу слідчого судді про тимчасовий доступ до них [2].

Однак варто зауважити, що такий підхід не є універсальним, оскільки в межах тимчасового доступу до речей і документів може бути вилучено далеко не всі об'єкти. Зокрема, законодавець встановлює певні обмеження щодо тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, і в положеннях ст. 162 КПК України відносить до них: 1) відомості, які можуть становити таємницю вчинення нотаріальних дій; 2) конфіденційну інформацію, зокрема таку, що містить комерційну таємницю; 3) відомості, які можуть становити банківську таємницю; 4) особисту переписку особи та інші записи особистого характеру; 5) інформацію, яка знаходиться в операторів та провайдерів електронних комунікацій, про зв'язок, абонента, надання електронних комунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалість, зміст, маршрути передавання тощо; 6) персональні дані особи, які перебувають у її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних, тощо» [1].

У цьому контексті особи, у володінні яких перебувають речі та документи, нерідко відмовляються надавати до них доступ, посилаючись на об'єктивні причини, що унеможливлюють їх вилучення. Зокрема, нотаріуси обґрунтовують відмову необхідністю дотримання таємниці вчинення нотаріальних дій; представники забудовників апелюють до наявності у документах комерційної таємниці; а працівники банківських установ

посилаються на те, що запитувані відомості становлять банківську таємницю тощо.

Справді, одним із основних професійних обов'язків нотаріуса є збереження таємниці відомостей, отриманих ним під час вчинення нотаріальних дій. Дотримання професійної таємниці покладено і в основу змісту присяги нотаріуса. Водночас у виняткових випадках таємниця вчинення нотаріальних дій може бути розкрита, зокрема в межах кримінального провадження. Інформація щодо вчинених нотаріальних дій може бути отримана шляхом тимчасового доступу до речей і документів, а також за допомогою обшуку [3].

Вилучення таких документів є можливим виключно в межах кримінального провадження та за наявності достатніх підстав вважати, що вони містять відомості, які підтверджують факт вчинення правопорушення. У разі наявності обґрунтованої ймовірності причетності конкретної особи до шахрайства у сфері нерухомості, з метою недопущення втрати часу вбачається доцільним негайне планування та проведення обшуку. Своєчасне та професійне здійснення цієї слідчої (розшукової) дії сприяє отриманню вагомих доказів причетності всіх співучасників до махінацій на ринку нерухомості та забезпечує належне доведення їхньої вини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Павлова Н. В., Птушкін Д. А., Чаплинський К. О. Теоретичні засади методики розслідування шахрайства, пов'язаного з відчуженням об'єктів нерухомого майна громадян : монограф. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 196 с.
3. Нотаріальна таємниця через призму тимчасового доступу до речей та документів, обшуку: URL: <http://yurradnik.com.ua> (дата звернення: 16.03.2018).

Щербина Євген Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ ПРИ ЗАХИСТІ ПРАВА ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Удосконалення праці органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України, є пріоритетним завданням на найближчі чотири роки, про це наголошував Президент України. Одним із способів виконання цієї мети є удосконалення інституту спеціальних знань, зокрема – шляхом вирішення юридичних конфліктів, які виникають під час залучення спеціаліста та експерта до участі у кримінальному провадженні. Більшість таких конфліктів

знаходяться в площині наявної сукупності ризиків та загроз конституційно та процесуально закріпленим правам та свободам сторін та інших учасників кримінального провадження. Зокрема, це також безпосередньо стосується і суб'єктів спеціальних знань, якими є спеціаліст та експерт. Варто зауважити, що протягом останніх років тенденції кримінально-правової та кримінальної процесуальної політики призвели до появи нових форм процесуальних відносин, а також розширення меж, в яких вони функціонують. Найбільш вагомого значення, серед іншого, набуло введення до національного законодавства інституту кримінальних проступків, що мало наслідком розширення переліку прав та обов'язків суб'єктів спеціальних знань.

Водночас, аналіз норм вітчизняного кримінального процесуального законодавства надає підставу для констатації, що більшість конституційних прав людини забезпечується шляхом визначення загальних засад, яким має відповідати форма та зміст кримінального провадження. Ці засади знайшли нормативно-правове закріплення в ст. 7 чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Зокрема, в ч. 1 цієї статті вказано, що зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, відносяться: верховенство права; законність; рівність перед законом і судом; повага до людської гідності; забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла чи іншого володіння особи; таємниця спілкування; невтручання у приватне життя; недоторканність права власності; презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; забезпечення права на захист; доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; безпосередність дослідження показань, речей і документів; забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; публічність; диспозитивність; гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; розумність строків; мова, якою здійснюється кримінальне провадження [1].

Відповідно до судової та правоохоронної практики можна диференціювати захист прав людини під час застосування спеціальних знань за такими критеріями: 1) захист прав підозрюваного/обвинуваченого на всіх стадіях кримінального провадження шляхом забезпечення можливості брати повноцінну участь у досудовому розслідуванні, зокрема – знайомитись з результатами експертного дослідження речових доказів, заявляти відвід учасникам кримінального провадження (це також стосується і спеціаліста та експерта), користуватись технічними засобами та консультацією спеціаліста. В цьому ж контексті також необхідно відмітити низку процесуально визначених випадків, коли слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії можуть проводитись виключно за участі спеціаліста; 2) захист прав потерпілих

осіб, зокрема під час проведення дій, до яких залучається суб'єкт спеціальних знань; 3) забезпечення захисту безпосередньо спеціаліста та експерта шляхом визначення в кримінальному процесуальному законодавстві їх прав та обов'язків; 4) забезпечення принципу змагальності в частині проведення експертиз шляхом забезпечення можливості стороні обвинувачення та захисту призначати повторні, додаткові, комплексні та комісійні експертизи.

Заслуговує уваги також забезпечення належної участі спеціаліста та експерта шляхом визначення вимог до обсягу їх знань в КПК України та Законі України «Про судову експертизу».

Так, в ст. 3 наведеного законодавчого акту зазначено, що судово-експертна діяльність здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження.

В ст. 4 передбачено, що незалежність судового експерта та правильність його висновку забезпечуються: визначенням законом порядком призначення судового експерта; заборонаю під загрозою передбаченої законом відповідальності втручатися будь-кому в проведення судової експертизи; існуванням установ судових експертиз, незалежних від органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування та суду; створенням необхідних умов для діяльності судового експерта, його матеріальним і соціальним забезпеченням; кримінальною відповідальністю судового експерта за дачу свідомо неправдивого висновку та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків; можливістю призначення повторної судової експертизи; присутністю учасників процесу в передбачених законом випадках під час проведення судової експертизи [2].

В кримінальному процесуальному та кримінальному законодавстві України також визначено межі відповідальності суб'єктів спеціальних знань за надання завідомо неправдивого висновку та відмову від виконання покладених обов'язків. Права та свободи спеціаліста та експерта також захищені кримінально-правовою заборонаю на втручання в діяльність судового експерта, перешкоджання з'явленню експерта та спеціаліста та примушування їх до відмови від давання висновку.

Забезпечення прав і свобод людини під час застосування спеціальних знань також реалізовано в ч. 2 ст. 242 КПК України, в якій передбачено підстави обов'язкового призначення експертизи:

- 1) встановлення причин смерті;
- 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
- 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;
- 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;
- 5) визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди,

розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням [1].

Такий підхід зумовлений необхідністю забезпечення належної та правильної кваліфікації кримінального правопорушення та встановлення об'єктивних меж кримінальної відповідальності особі.

Отже, проведене дослідження надало підставу для висновку про наявність взаємоузгодженого механізму нормативно-правового захисту сторін та учасників кримінального провадження як на стадії досудового розслідування, так і під час судового розгляду. Зокрема, це забезпечується шляхом гарантування прозорості та об'єктивності процесу пізнання, встановленню кримінального процесуального порядку застосування спеціальних знань, а також кримінально-правовою охороною прав сторін та учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

Янченко Микита Віталійович

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Університету митної справи та фінансів

Павлова Наталя Валеріївна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правоохоронної діяльності
Університету митної справи та фінансів
ORCID 0000-0002-1572-4648

РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ВЕРСІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЦІЛЕСПРЯМОВАНOSTІ ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ

У сучасних умовах здійснення досудового розслідування особливого значення набуває правильне формування криміналістичних версій та ефективне планування розслідування, оскільки саме ці елементи визначають напрям і результат усієї роботи слідчого. Без чітко сформованих версій неможливо системно підходити до розкриття кримінального правопорушення, адже розслідування тоді носить хаотичний характер і може призводити до втрати важливої інформації.

У практичній діяльності часто виникають ситуації, коли слідчі обмежуються однією основною версією і не розглядають альтернативні варіанти розвитку подій, що може негативно впливати на повноту та об'єктивність розслідування. Крім того, недостатня увага приділяється саме

плануванню, яке повинно включати чітку послідовність слідчих (розшукових) дій, їх логічну взаємопов'язаність та орієнтацію на перевірку висунутих версій.

Це зумовлює необхідність більш глибокого підходу до формування криміналістичних версій та організації планування розслідування, оскільки від цього залежить не лише ефективність роботи правоохоронних органів, а й забезпечення принципів повноти, об'єктивності та законності кримінального провадження [1].

Проблематика криміналістичних версій у забезпеченні планування розслідування була предметом дослідження багатьох українських учених, які зосереджували увагу на питаннях організації досудового розслідування, тактики слідчих дій та підвищення ефективності розкриття кримінальних правопорушень. Зокрема, у працях таких науковців, як В. В. Пяковський, Ю. М. Чорноус, В. В. Копча, А. О. Антощук та інших, розкриваються ключові підходи до формування криміналістичних версій, їх перевірки та належного планування розслідування.

У наукових напрацюваннях зазначених та інших авторів приділяється увага питанням логічної побудови версій, їх взаємозв'язку з доказовою базою, а також ролі планування як інструменту впорядкування діяльності слідчого та визначення послідовності проведення слідчих (розшукових) дій. Втім, коли ми говоримо про криміналістичні версії і планування розслідування, перш за все потрібно зрозуміти, що це дає на практиці. Насамперед, суть полягає в тому, що слідчий не просто проводить окремі слідчі (розшукові) дії, а діє системно, вибудовуючи логічну модель події кримінального правопорушення. Саме завдяки цьому розслідування стає більш послідовним і цілеспрямованим, що дозволяє швидше встановити обставини справи та причетних осіб.

Наприклад, у працях В. В. Копчі підкреслюється, що криміналістичні версії є основою організації розслідування, оскільки вони визначають напрям діяльності слідчого [1]. На нашу думку, це дійсно так, адже без чітко сформованих версій розслідування може бути хаотичним і неефективним. Аналогічно, А. О. Антощук звертає увагу на важливість логічного підходу до побудови версій та їх перевірки. Це дозволяє уникнути помилок і забезпечує більш об'єктивне дослідження обставин справи [2].

З практичного боку криміналістичні версії проявляються у висуненні різних припущень щодо події: хто міг вчинити правопорушення, яким способом, з якою метою та за яких обставин. Наприклад, навіть у простій ситуації може існувати кілька варіантів розвитку подій, і завдання слідчого – перевірити кожен із них. Як слушно зазначає В. В. Пяковський, важливо не обмежуватися однією версією, а розглядати альтернативні варіанти, щоб забезпечити повноту розслідування. Це один із ключових моментів, який має велике значення на практиці [3].

Окремо слід звернути увагу на планування розслідування, що є окремою і важливою частиною діяльності слідчого з розслідування кримінальних правопорушень. Необхідність криміналістичного дослідження окремих видів

кримінальних правопорушень завжди була і є одним із пріоритетних напрямків розвитку криміналістики. Це пов'язано з тим, що, як і в спеціальному відділі цієї науки, так і в криміналістичній методиці аналізується накопичений досвід розслідування, відшукуються найбільш ефективні способи ведення розслідування в окремих категоріях кримінальних проваджень. Вироблені наукою криміналістичні пропозиції стають своєрідним алгоритмом дій у типових слідчих ситуаціях на основі найважливішого інструменту слідчого – підготовленого плану [7, с. 5].

На перший погляд планування може здаватись формальністю, але насправді це важливий елемент організації розслідування, який дозволяє впорядкувати роботу слідчого. Як зазначає Ю. М. Чорноус, планування допомагає визначити послідовність слідчих (розшукових) дій, раціонально використовувати час та ресурси, а також забезпечити перевірку всіх висунутих версій. Без належного планування навіть правильно сформовані версії можуть залишитися неперевіреними або перевірятися неефективно [4].

Утім, на практиці існують певні проблеми. Зокрема, планування іноді здійснюється формально, без реального аналізу ситуації. Це може призводити до втрати важливої інформації або затягування розслідування. Я вважаю, що така ситуація потребує вдосконалення, оскільки сучасні умови вимагають більш чіткого та професійного підходу.

На нашу думку, для покращення ефективності розслідування необхідно поєднувати логічне мислення, знання криміналістики та практичний досвід. Слідчий повинен вміти аналізувати інформацію, будувати обґрунтовані версії та правильно планувати свою діяльність. Також важливо приділяти увагу підготовці фахівців та розвитку їх професійних навичок [5].

В контексті даної проблематики слід констатувати, що криміналістичне версіювання та планування розслідування є фундаментальними складниками методики розслідування кримінальних правопорушень. У сучасних умовах трансформації злочинності ці категорії функціонують не лише як теоретичні дефініції, а як ефективні прикладні інструменти, що детермінують результативність кримінального провадження. Реалізація науково обґрунтованого підходу до висунення версій та алгоритмізація планування виступають гарантами дотримання принципів всебічності, повноти й об'єктивності досудового розслідування.

Безумовно криміналістичні версії та планування розслідування мають надзвичайно важливе значення, оскільки саме вони визначають логіку, послідовність і ефективність діяльності слідчого у кримінальному провадженні. Без чітко сформованих версій та належного планування розслідування може бути несистемним, що ускладнює встановлення істини у справі [6].

Підсумовуючи, можна сказати що криміналістичні версії та планування – це нерозривний тандем, де версія слугує логічним припущенням, а план – чіткою дорожньою картою для його перевірки. Системне поєднання цих елементів дозволяє слідчому відійти від хаотичних дій, уникнути

однобічності розслідування та раціонально використовувати час і ресурси. Саме науково обґрунтований підхід до висунення альтернативних версій у поєднанні з гнучким плануванням є головним запобіжником від слідчих помилок, що забезпечує повноту, об'єктивність та результативність усього кримінального провадження.

Список використаних джерел та літератури:

1. Копча В. В. Криміналістичні версії у досудовому розслідуванні: теорія та практика застосування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. URL: http://lsei.org.ua/6_2021/ (дата звернення: 02.04.2026).
2. Антошук А. О. Планування досудового розслідування у кримінальному провадженні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 4. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2020/4/> (дата звернення: 02.04.2026).
3. Пясковський В. В. Криміналістика: підручник. Київ: Алерта, 2018. URL: <https://www.yakaboo.ua/ua/kriminalistika-pjaskovs-kij.html> (дата звернення: 02.04.2026).
4. Чорноус Ю. М. Організація і планування розслідування кримінальних правопорушень. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. URL: <http://pgpr-journal.kiev.ua/archive/2019/12/> (дата звернення: 02.04.2026).
5. Копча В. В. Особливості формування криміналістичних версій на початковому етапі розслідування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2022. № 94. URL: <http://apdr.in.ua/v94/> (дата звернення: 02.04.2026).
6. Антошук А. О. Тактичні основи перевірки криміналістичних версій. *Юридична наука*. 2021. № 3. URL: <http://jurnal.law.univ.kiev.ua/> (дата звернення: 02.04.2026).
7. Колосовський Є. Ю., Михалюк А. К., Шамрай О. В. Особливості планування розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5/2023. С. 334-336. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/82> (дата звернення: 02.04.2026).

Савчук Олена Юріївна

завідувач лабораторії почеркознавчих та
технічних досліджень документів
Львівського науково-дослідного інституту
судових експертиз експертиз
Міністерства юстиції України
ORCID: 0009-0006-3713-4741

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Сучасний розвиток суспільства характеризується стрімким зростанням транснаціональної злочинності, що проявляється у новітніх формах правопорушень, зумовлених глобалізацією та цифровізацією. У всьому світі спостерігається істотне поширення кіберзлочинів, фінансових махінацій,

торгівлі людьми, незаконного обігу наркотиків та діяльності організованих злочинних угруповань, які діють у межах кількох держав одночасно. Наприклад, однією з найбільших кібероперацій останніх років була ліквідація у 2021 році мережі шкідливого програмного забезпечення **Emotet**. Ця операція об'єднала правоохоронні органи понад 10 країн і показала, наскільки складними для виявлення та розкриття є сучасні злочини. В цих умовах ефективність кримінального провадження безпосередньо залежить від застосування спеціальних знань, серед яких ключове місце займає проведення судових експертиз. Відповідно до положень ст.242 Кримінального процесуального кодексу України, судова експертиза виступає процесуальною формою використання спеціальних знань для встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження [1]. Вона дозволяє перетворити складні наукові дані у доказову інформацію, придатну для використання в суді.

У контексті євроінтеграційних прагнень України особливого значення набуває імплементація міжнародних стандартів у сфері судово-експертної діяльності. Це обумовлено необхідністю забезпечення взаємного визнання результатів експертиз між державами та підвищення довіри до судових експертів України. Гармонізація із стандартами ЄС дозволить українським судово – експертним установам брати участь у міжнародних розслідуваннях. Цікавим фактом є те, що у країнах ЄС результати експертиз, проведених акредитованими лабораторіями, можуть використовуватися у судах інших держав-членів без додаткової перевірки [2]. Це значно пришвидшує розслідування кримінальних проваджень у справах із міжнародною складовою.

У міжнародній практиці судова експертиза (*forensic science*) визначається як міждисциплінарна галузь, що поєднує досягнення різних наук для забезпечення правосуддя. Важливим етапом розвитку цієї сфери стала стандартизація. Зокрема, стандарт ISO/IEC 17025 встановлює вимоги до компетентності лабораторій. Наприклад, у Німеччині та Франції всі державні криміналістичні лабораторії зобов'язані відповідати цьому стандарту. За даними міжнародних досліджень, впровадження стандартів ISO зменшує ймовірність експертних помилок майже на 30%, що безпосередньо впливає на верифікацію висновку експерта та в подальшому – на справедливість судових рішень.

Координацію діяльності експертних установ у Європі здійснює European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI), яка об'єднує понад 70 установ із різних країн. Організація розробляє методичні рекомендації, проводить навчання та сприяє впровадженню інновацій. Наприклад, ENFSI активно працює над уніфікацією методик дослідження вибухових речовин, що стало особливо актуальним після серій терактів у Європі. Крім того, організація регулярно проводить міжлабораторні порівняння, що дозволяє оцінити якість роботи експертів у різних країнах.

Показовим прикладом ефективного використання судової експертизи є ДНК-аналіз. У США функціонує система CODIS (Combined DNA Index System), яка дозволяє автоматично порівнювати генетичні профілі. Завдяки цій системі було розкрито тисячі злочинів, у тому числі з категорії т.зв. «заморожених» або «висячих» справ. Наприклад, у 2018 році за допомогою ДНК-експертизи було ідентифіковано так званого «Golden State Killer», який залишався невідомим понад 40 років. У Великобританії національна база ДНК є однією з найбільших у світі і містить мільйони профілів, що значно підвищує ефективність розслідувань.

Окремим напрямом є цифрова експертиза, яка набула особливої актуальності у зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних технологій. Відповідно до Будапештської конвенції про кіберзлочинність (2001 р.), держави – підписанти повинні забезпечувати ефективні механізми збору та аналізу електронних доказів [3]. Сучасні методи включають відновлення видалених даних, аналіз метаданих та дослідження цифрових слідів у мережі. Наприклад, у розслідуванні справи Silk Road (онлайн-ринку незаконних товарів) саме цифрова експертиза стала ключовим інструментом доведення вини організатора.

Важливу роль відіграє міжнародне співробітництво у сфері протидії організованій міжнародній злочинності. Interpol координує обмін криміналістичною інформацією між країнами, а Europol сприяє створенню спільних слідчих груп. Наприклад, у рамках операції Trojan Shield правоохоронці змогли розкрити сотні злочинів завдяки обміну зашифрованими даними та їх експертному аналізу. Це демонструє, що без міжнародної взаємодії сучасна боротьба зі злочинністю є практично неможливою.

Для ефективного функціонування судово-експертної діяльності в світі приділяється багато уваги питанню незалежності експерта, що впливає з положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 6). Практика Європейського суду з прав людини свідчить, що порушення принципу неупередженості експерта може стати підставою для визнання судового розгляду несправедливим. У багатьох справах ЄСПЛ наголошував на необхідності забезпечення рівності сторін у доступі до експертних доказів.

У більшості країн Європи для забезпечення незалежності експертів застосовуються інституційні та процедурні механізми. Наприклад, в багатьох європейських країнах значна частина експертних установ є автономними від органів поліції, що мінімізує ризики впливу. Також широко застосовується практика альтернативної експертизи, коли сторони можуть залучати власних експертів. Статистика свідчить, що у деяких країнах до 20% експертиз у складних справах перевіряються повторно, що підвищує якість доказування.

Водночас міжнародна практика вказує і на проблеми: високу вартість експертиз, необхідність постійного оновлення обладнання та ризик експертних помилок. Відомі випадки, коли неправильні висновки експертів

призводили до судових помилок, що навіть зумовило розвиток активістського руху за перегляд вироків.

В Україні актуальною залишається потреба у подальшій гармонізації із міжнародними стандартами. Зокрема, необхідно розширювати мережу акредитованих лабораторій та судово – експертних установ, впроваджувати стандарти ISO та розвивати цифрову криміналістику.

Отже, міжнародний досвід свідчить, що судова експертиза є ключовим інструментом забезпечення правосуддя. Її ефективність базується на стандартизації, інноваціях та міжнародній співпраці. Для України важливо не просто переймати цей досвід, а головне - адаптувати його з врахуванням національних особливостей, що сприятиме підвищенню ефективності кримінального судочинства та довіри до правової системи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 30.04.2026)
2. ISO/IEC 17025:2017 General requirements for the competence of testing and calibration laboratories. <https://www.iso.org/standard/66912.html> (дата звернення: 30.04.2026)
3. Конвенція про кіберзлочинність (Будапештська конвенція) від 23 листопада 2001 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (дата звернення: 30.04.2026)
4. Saferstein R. Criminalistics: An Introduction to Forensic Science. 10th ed. Boston : Pearson Education, 2011.
5. Houck M. M., Siegel J. A. Fundamentals of Forensic Science. 3rd ed. Amsterdam: Elsevier Academic Press, 2015.

Білінський Маркіян-Андрій Павлович

судовий експерт лабораторії почеркознавчих
та технічних досліджень документів

Львівського науково-дослідного інституту

судових експертиз Міністерства юстиції України

ORCID: 0009-0002-8136-2961

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ЗГАСЛИХ РЕКВІЗИТІВ ДОКУМЕНТІВ У ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ

Процес природного старіння документів, а також тривалий вплив несприятливих зовнішніх чинників, таких як вологість, інтенсивне світлове випромінювання або термічна дія, часто призводять до часткової або повної втрати візуального сприйняття їхніх реквізитів. Особливе місце серед таких об'єктів у судово-експертній практиці посідають згаслі відбитки печаток та

штампів, які можуть мати визначальне значення для встановлення автентичності документів.

Основна складність дослідження полягає в тому, що барвник, який став невидимим у видимому спектрі, зберігає свої фізико-хімічні властивості, що створює можливість його виявлення із застосуванням спеціалізованих методів. Традиційні підходи, пов'язані з хімічним посиленням штрихів або фотографічними методами, поступово витісняються неруйнівними цифровими технологіями, що забезпечують збереження об'єкта дослідження.

Сучасна методологія технічного дослідження документів базується на використанні відеоспектрального аналізу, який дозволяє досліджувати об'єкти у різних діапазонах електромагнітного спектра. Ключовим інструментом при цьому виступають відеоспектральні компаратори, що поєднують можливості мікроскопії, різноспектрального освітлення та цифрової обробки зображень.

Особливого значення набуває використання інфрачервоного випромінювання, яке дозволяє виявляти залишкові сліди барвника за рахунок різної здатності матеріалів до поглинання та відбиття випромінювання. Практика свідчить, що найбільш ефективним є діапазон 700–1100 нм, який забезпечує можливість диференціації чорнил навіть у випадках значної втрати їх оптичної щільності. Даний підхід демонструє високу ефективність при дослідженні пошкоджених і навіть обвуглених документів [1, с. 694].

Водночас слід враховувати, що ефективність візуалізації істотно залежить від властивостей барвника, типу паперу та умов зберігання документа. У ряді випадків відбувається деградація барвника на молекулярному рівні, що знижує інтенсивність його спектрального відгуку. Таким чином, відновлення згаслих реквізитів можливе лише за умови індивідуального підбору методів дослідження з урахуванням властивостей об'єкта.

У процесі дослідження особливу увагу приділяють виявленню та аналізу ознак друкарської форми. На початковому етапі встановлюються загальні ознаки – форма, розміри, текстовий зміст, структура ободків. Водночас визначальне значення мають індивідуальні ознаки, зокрема мікродефекти, які дозволяють ідентифікувати конкретну друкарську форму.

Особливої складності набувають випадки, коли відбиток зберігся лише частково або характеризується значною втратою елементів. У таких умовах дослідження здійснюється за обмеженого обсягу інформації, що ускладнює формування індивідуалізуючого комплексу ознак. Таким чином, ключовим завданням експерта є не лише виявлення ознак, але й оцінка їх достатності для ідентифікації.

Методика дослідження передбачає послідовне використання різних спектральних режимів – від видимого світла до ультрафіолетового та інфрачервоного випромінювання. Такий підхід дозволяє максимально розкрити потенціал об'єкта дослідження та уникнути втрати інформації [2, с. 53].

Важливим елементом є застосування кососпрямованого освітлення, яке дозволяє виявити мікрорельєф паперу – вдавлення, утворені внаслідок механічного тиску друкарської форми. Це суттєво доповнює результати спектрального аналізу та підвищує інформативність дослідження.

Сучасні цифрові технології забезпечують можливість обробки отриманих зображень, включаючи підвищення контрастності, спектральне розділення та накладання зображень. Використання режимів порівняння дозволяє зіставляти досліджувані об'єкти із зразками, що знижує вплив суб'єктивного фактора [3, с. 195].

Таким чином, багатоспектральний підхід забезпечує комплексний аналіз об'єкта та підвищує ефективність виявлення згаслих реквізитів. Це дозволяє переводити об'єкти з низьким рівнем візуальної інформативності у категорію придатних для криміналістичного аналізу.

Окремо слід зазначити, що результати візуалізації мають оцінюватися у сукупності з іншими результатами техніко-криміналістичного дослідження. Встановлення способу нанесення реквізитів, аналіз їх послідовності та дослідження матеріалів письма дозволяють підвищити доказову значущість експертних висновків. Таким чином, візуалізація згаслих реквізитів є складовою комплексного дослідження документів.

Таким чином, сучасна методологія візуалізації згаслих реквізитів базується на комплексному застосуванні спектральних та цифрових технологій. Використання інфрачервоного та ультрафіолетового випромінювання дозволяє виявляти інформацію навіть за умов її критичної втрати у видимому спектрі. Встановлено, що ефективність візуалізації згаслих реквізитів безпосередньо залежить від ступеня збереженості ознак та можливості формування індивідуалізуючого комплексу, придатного для ідентифікації. У випадках обмеженої інформативності результати дослідження мають оцінюватися з урахуванням усіх встановлених обставин.

Перспективи розвитку даного напрямку пов'язані з удосконаленням цифрових методів обробки зображень та впровадженням технологій штучного інтелекту, що сприятиме підвищенню точності та об'єктивності експертних досліджень.

Список використаних джерел та літератури

1. Dalrymple, B. E. (1983). Visible and infrared luminescence in documents: Excitation by laser. *Journal of Forensic Sciences*, 28, 692–696. DOI 10.1520/JFS11585J.
2. Tetley, C., & Young, S. (2008). Digital infrared and ultraviolet imaging. Part 2: Ultraviolet. *Journal of Visual Communication in Medicine*, 31, 51–60. DOI 10.1080/17453050802131977.
3. De Donno A., Carlucci D., Introna F. The use of infrared rays for identification purposes // *Journal of Forensic Identification*. 2008. Vol. 58. P. 193–202.

Рубець Катерина Володимирівна
старший судовий експерт лабораторії
почеркознавчих та технічних досліджень
Львівського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції України
ORCID: 0009-0000-3587-0522

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

На сучасному етапі розвитку суспільства організована злочинність зазнає суттєвої трансформації, перетворюючись на складні, ієрархічно структуровані системи з високим рівнем інтелектуалізації та технічної оснащеності. Характерними рисами таких угруповань є глибока конспірація, транскордонність та чітка диференціація функціональних ролей учасників. У процесі реалізації злочинних намірів – від фінансових махінацій до незаконного обігу заборонених речовин – неминуче створюється масив документальних джерел, що стають ключовими носіями доказової інформації.

Попри стрімку цифровізацію, рукописні записи та підписи залишаються біометричним ідентифікатором особистості, який пов'язує віртуальні чи анонімні схеми з конкретною фізичною особою. Проте розслідування злочинів, вчинених організованими групами, ускладнюється активною протидією слідству: навмисною зміною почерку, використанням незвичних засобів письма або створенням документів від імені вигаданих осіб.

У контексті кримінального судочинства особливого значення набуває судова почеркознавча експертиза. Вона виступає не просто технічним засобом ідентифікації, а фундаментальним методом об'єктивізації доказів. Наукова база почеркознавства, що ґрунтується на засадах індивідуальності, варіативності та динамічної стійкості письмово-рухової навички, дозволяє експерту виявляти стійкі психофізіологічні ознаки автора навіть за умов свідомої спроби викривлення графічних характеристик.

Це робить почеркознавче дослідження незамінним інструментом для визначення керівної ланки злочинних організацій, встановлення справжньої структури угруповання та реконструкції механізму вчинення правопорушень, де почерк стає відбитком особистості в системі криміналістичної документастики.

З огляду національного законодавства та міжнародних нормативно-правових актів, вбачається відсутність єдиного визначення для поняття «організована злочинність». Інколи під нею розуміють «тривале злочинне підприємництво, яке спрямоване на отримання прибутку від незаконної діяльності, яка часто користується великим суспільним попитом [1, 10].

Відповідно до ч. 3 та ч. 4 ст. 28 Кримінального кодексу України, організовані групи та злочинні організації розглядаються як стійкі ієрархічні об'єднання. Специфіка розслідування таких правопорушень полягає у

необхідності встановлення не лише безпосередніх виконавців, а й організаторів, чия діяльність часто обмежена лише документальним супроводженням або віддаленим керуванням через письмові розпорядження.

Спектр об'єктів дослідження у справах даної категорії є надзвичайно широким. До них належать різноманітні об'єкти: 1) рукописні записи: буквені записи, обсяг яких дозволяє проаналізувати загальні та окремі ознаки почерку, а саме в таких категоріях справ досліджуються розписки, чорнові записи, списки учасників, чорнова бухгалтерія, плани підготовки злочинів, списки розподілу злочинних доходів. тощо); 2) цифрові записи: записи, що складаються з чисел (дати, суми); 3) підписи (зокрема на різного виду документах).

Окрім ідентифікаційних завдань, критичного значення набуває діагностика стану виконавця. Аналіз збиваючих факторів (зокрема штучного походження) дозволяє реконструювати психоемоційний клімат всередині групи та встановити факти тиску на її окремих учасників.

Експертиза матеріалів, пов'язаних з організованою злочинністю, стикається з низкою специфічних проблем:

1. Протидія ідентифікації: навмисна зміна почерку (ліва рука, друкований шрифт).

2. Технологічна інтеграція: поєднання рукописних підписів із цифровими бланками або використання стилусного письма на планшетах.

3. Феномен «корпоративного стилю»: тривала спільна діяльність учасників групи може призводити до запозичення спільних загальних ознак (спосіб оформлення полів, абзаців), що стає додатковим маркером зв'язку між фігурантами.

4. Комплексність дослідження: необхідність встановлення послідовності нанесення штрихів (перетину ліній підпису та друкованого тексту), що є ключовим у справах про фінансові махінації. Інтеграція почеркознавчого аналізу з технічним дослідженням документів, зокрема для встановлення послідовності нанесення штрихів підпису та друкованого тексту, стає вирішальним інструментом у викритті складних фінансових махінацій. У таких випадках почерк виступає надійним біометричним ідентифікатором, який дозволяє персоналізувати відповідальність та встановити роль кожної особи – від рядового виконавця до інтелектуального організатора – у загальній системі документального забезпечення злочинної діяльності.

Почеркознавча експертиза дозволяє не лише встановити автора тексту, а й частково визначити його роль у структурі організації. Системність та акуратність у веденні чорнових записів часто притаманна особам, які виконують логістичні або бухгалтерські функції, тоді як фрагментарні та хаотичні записи частіше належать рядовим виконавцям.

Таким чином, судова почеркознавча експертиза є фундаментом доказової бази у боротьбі з організованою злочинністю. Вона забезпечує об'єктивізацію процесу розслідування, дозволяє простежити канали

документального забезпечення злочинної діяльності та відіграє ключову роль у встановленні істини в складних багатоепізодних кримінальних провадженнях.

Список використаних джерел та літератури:

1. Крамаренко Ю. М., Скок О. С., Шевченко Т. В., Хашев В. Г. Сучасні питання протидії організованій злочинності в Україні та закордоном : монограф. / Ю. М. Крамаренко, О. С. Скок, Т. В. Шевченко, В. Г. Хашев. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 216 с.

Сівцова Оксана Юріївна

провідний юрисконсульт сектору

юридичного забезпечення

Полтавського науково-дослідного

експертно-криміналістичного центру

Міністерства внутрішніх справ України

ORCID: 0009-0001-6768-0675

Сахненко Олена Володимирівна

заступник директора

Полтавського науково-дослідного

експертно-криміналістичного центру

Міністерства внутрішніх справ України

ORCID: 0009-0003-7025-1948

**ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: СУЧАСНІ
ВИКЛИКИ ТА АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ**

Сьогодення характеризується підвищеною увагою до забезпечення основоположних прав людини, що зумовлює необхідність їх гарантування, як невід'ємного елемента правової людиноцентричної держави, де людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою цінністю, незалежно від політичних, економічних, соціальних чи інших умов.

В умовах воєнного стану, питання дотримання прав людини набуває особливого значення. Серед порушень, актуальності набуває проблема торгівлі людьми, що становить загрозу забезпеченню правопорядку, як на міжнародному, так і внутрішньодержавному рівні, оскільки ризики значно зростають, у зв'язку з масовим переміщенням населення у межах країни та за кордон.

Уперше на міжнародному рівні правове визначення торгівлі людьми було закріплено у Протоколі про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року. Це стало загальновизнаним стандартом, оскільки Протокол ратифікований більшістю держав світу та визначає торгівлю людьми як здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози

силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу [1].

Національна соціальна сервісна служба України здійснює облік осіб, яким встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми. Так за 2025 рік налічується 485 осіб яким встановлено відповідний статус в Україні. Водночас із січня по квітень 2026 цей показник сягнув 189 осіб, що становить 38% від загальної кількості випадків, зафіксованих упродовж 2025 року [2].

Аналіз статистичних даних за період з 2022 по 2025 роки свідчить про щорічне зростання кількості осіб зі встановленим статусом, що може свідчити про збільшення, як масштабів проблеми, так і активізацію заходів із виявлення постраждалих та підвищення ефективності роботи уповноважених органів.

За даними Глобального звіту про торгівлю людьми за 2024 рік опублікованого Управлінням ООН з наркотиків та злочинності у 2022 році жертвами торгівлі людьми стали 69 627 осіб, що на 25% більше у порівнянні з допандемічним періодом. Окрім того, за даними звіту, у 2022 році найчастіше жертвами всіх форм торгівлі людьми стали жінки та дівчата, що становить 61 відсоток жертв у всьому світі [3, с. 26].

Зважаючи на зростаючу тенденцію кількості постраждалих, доцільно проаналізувати нормативно-правові акти, що регулюють сферу протидії торгівлі людьми, зокрема фундаментальні міжнародні акти:

- Загальна декларація прав людини, яка проголошує заборону рабства, будучи фундаментальною основою системи прав людини;
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами), що закріплює заборону рабства і примусової праці, виступаючи безпосереднім інструментом забезпечення прав;
- Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, яка тлумачиться і застосовується у сукупності з Європейською конвенцією з прав людини;
- Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності.

Окремо варто виокремити Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам-членам, а саме CM/Rec(2022)21 про запобігання та боротьбу з торгівлею людьми з метою трудової експлуатації, які хоча й не мають обов'язкового характеру, слугують правовим орієнтиром, що можуть бути впроваджені на національному рівні.

Повномасштабна збройна агресія проти України спричинила зміни у різних сферах держави, зокрема й у сфері злочинності, що трансформувало динаміку, характер і механізми торгівлі людьми, що набули нових масштабів, форм і ознак у зв'язку зокрема з масовими переміщеннями населення, знищенням інфраструктури, дефіцитом ресурсів правоохоронної системи.

Наразі в Україні спостерігаються такі тенденції у сфері торгівлі людьми:

1. Підвищення рівня латентної злочинності у зв'язку з перешкодами у здійсненні оперативно-розшукової діяльності чи її повною неможливістю.
2. Посилення вразливості окремих груп населення у зв'язку зі зростанням кількості внутрішньо переміщених осіб, дітей, що залишились без супроводу, тощо.
3. Цифровізація злочинної діяльності, яка пов'язана зі збільшенням злочинів у кіберпросторі, зокрема онлайн-вербування.
4. Зміна географії та структури злочинних угруповань – поширення торгівлі людьми у прикордонних регіонах, на територіях, де державний контроль значно послаблений або відсутній.
5. Виснаження правоохоронної системи – перевантаження підрозділів справами, зниження інтенсивності та ефективності роботи, тощо [4, с.7-8].

Варто зауважити, що в умовах воєнного стану з'явилися змішані форми експлуатації, а саме: 1) експлуатація громадян всередині країни, зокрема там, де безпосередні бойові дії не відбуваються; 2) використання під виглядом «допомоги», з боку волонтерів, працівників гуманітарних організацій чи осіб, які фальсифікують таку діяльність, що проявляється насамперед у залученні до праці чи надання сексуальних послуг в обмін на певні блага; 3) залучення осіб до участі у збройному конфлікті шляхом примусу, обману, тиску чи маніпулювання; 4) експлуатація у сфері репродуктивних послуг – фіксуються випадки примусу до сурогатного материнства, зловживання становищем вагітних, а також торгівля дітьми; 5) використання з метою вилучення органів; 6) залучення дітей до злочинної діяльності; 7) торгівля жінками з метою укладення примусового шлюбу [4, с. 8-9].

Заходи із запобігання торгівлі людьми можуть виражатися у:

1. Запобіганні подіям, що передують експлуатації – зокрема, підвищення рівня обізнаності громадськості, правоохоронних органів, державних установ, щодо проблеми торгівлі людьми.
2. Підвищенні ролі ЗМІ шляхом забезпечення висвітлення заходів із боротьби з торгівлею людьми, та висвітлення проблеми як явища.
3. Запобіганні експлуатації неповнолітніх – шляхом навчання осіб, робота яких дотична до дітей, розробленні навчальних матеріалів.
4. Розробці соціально-економічних програм та проєктів, зокрема для подолання явища безробіття [5].

Окрім цього, варто виокремити заходи щодо посилення взаємодії уповноважених органів, зокрема:

- удосконалення механізмів співпраці з міжнародними організаціями, компетентними органами і установами;
- посилення контролю за діяльністю організацій у сфері працевлаштування за кордоном;
- розвиток та розширення системи надання безоплатної психологічної та правової допомоги, особам, які постраждали від торгівлі людьми.

Отже, проблема торгівлі людьми не втрачає актуальності до сьогодні, трансформуючи свої форми і масштаби, особливо в умовах воєнного стану. Попри всебічне вивчення відповідної проблеми та наявності нормативного врегулювання, як у міжнародних, так і локальних нормативно-правових актах, експлуатація осіб усе ще залишається неподоланою, зумовлюючи необхідність подальшого вивчення цього явища та вдосконалення механізмів протидії йому.

Список використаних джерел та літератури:

1. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 15.11.2000 : станом на 4 лют. 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text (дата звернення: 05.05.2026).
2. Національна соціальна сервісна служба - Кількість осіб, яким Нацсоцслужбою встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми. Національна соціальна сервісна служба України. URL: <https://nssu.gov.ua/protidiya-torgivli-lyudmi/kilkist-osib-yakim-nacsocsluzhboyu-vstanovleno-status-osobi-yaka-postrazhdala-vid-torgivli-lyudmi> (дата звернення: 10.05.2026).
3. United Nations Office on Drugs and Crime. Global report on trafficking in persons 2024. 2024. 176 p. URL: <https://doi.org/10.18356/9789211069891> (дата звернення: 07.05.2026).
4. Торгівля людьми в Україні: практичні інструменти для слідчих Методичні рекомендації. Київ, 2025. 68 с. URL: https://www.unodc.org/poukr/uploads/documents/Pdf/Methodological_recommendations_Human_trafficking-UA.pdf (дата звернення: 05.05.2026).
5. HUMAN TRAFFICKING manual for lecturers and students / H. Khachatryan et al. Yerevan, 2013. 121 p. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/university_manual_humantrafficking_eng.pdf (дата звернення: 07.05.2026).

Serghei Derenev

University assistant of the «Criminal Procedure, Criminalistics and Information Security» department of the «Ștefan cel Mare» Academy of the Ministry of the Interior of the Republic of Moldova
ORCID: 0000-0002-7380-3328

**HOUSE SEARCH AS AN INTRUSIVE EVIDENTIARY PROCEDURE:
THE TENSION BETWEEN THE PUBLIC INTEREST IN ESTABLISHING
THE TRUTH AND THE PROTECTION OF PRIVATE LIFE IN THE
LIGHT OF THE ECTHR'S CASE-LAW**

Importance of the research topic. The house search represents one of the most intrusive evidentiary procedures known to criminal procedural law, placing in

direct opposition two values of equal constitutional weight: the effectiveness of criminal investigation and the inviolability of the home. The actuality of the topic is confirmed by a sequence of five judgments delivered against the Republic of Moldova between 2008 and 2026, which reveal the persistence of identical procedural deficiencies over nearly two decades a finding that suggests the problem exceeds the normative dimension and engages the institutional culture of law enforcement.

Document objectives. The study sets out to identify the convergences and divergences between the domestic regulatory framework and the Convention standard regarding the threshold of suspicion, the mechanism of judicial authorisation, and the procedural safeguards applicable to the house search. On this basis, the article formulates proposals *de lege ferenda* designed to consolidate real not merely formal judicial control over interferences with the home.

Applied methods and materials. The research relies on the logical-juridical and analytical-normative method, supplemented by the comparative method (with reference to Romanian criminal procedural law) and by case-law analysis applied to the relevant judgments of the Strasbourg Court and of the Supreme Court of Justice of the Republic of Moldova. The corroboration of normative sources, jurisprudence, and Moldovan and Romanian specialist doctrine allows the formulation of an integrated diagnosis of the regulatory deficiencies identified.

Discussions. Among the evidentiary procedures employed in the criminal process, a distinct category is formed by those which, by their nature and manner of execution, entail direct interferences with the sphere of private life. This category is distinguished by the high degree of intrusiveness it generates, since it presupposes the restriction of fundamental rights such as the inviolability of the home, bodily integrity, or the confidentiality of private life.

Within this category, the search occupies a central place, representing the evidentiary procedure that exemplifies in paradigmatic fashion the tension between the public interest in establishing the truth and the need to protect the private life of the individual.

Professors Ostavciuc D. and Osoianu T. emphasise that “the requirement of the inviolability of the home represents one of the universally recognised principles of international law, and the limits of State intervention in the right of every person to the inviolability of the home are determined by the content of the term «home» in domestic legislation, as well as by the interpretation of this term by the European Court of Human Rights”. [10]

Nevertheless, as has been pointed out in the specialist literature, “the inviolability of the home cannot halt the course of justice, cannot serve as a means of protecting wrongdoers, cannot lead to the impossibility of taking the measures necessary to save the life or property of a person, to defend national security or public order”. [1]

Art. 125(1) of the Criminal Procedure Code provides that the criminal investigation body is entitled to carry out a search if “from the evidence gathered or from the materials of special investigation activity there results a reasonable

presumption” that, in certain premises or in the possession of a certain person, there may be found instruments, objects, valuables, or documents that could be of importance for the criminal case “and which cannot be obtained through other evidentiary procedures”. This norm enshrines a twofold standard: on the one hand, the existence of a “reasonable presumption” as to the location of the items sought, and on the other hand, the subsidiary character of the search it is justified only where the items cannot be obtained through other evidentiary procedures. Both conditions are cumulative.

It is to be observed that the Moldovan legislator employs the phrase “reasonable presumption”, not “reasonable suspicion” the term consecrated by the case-law of the ECtHR. In *Lisovaia v. Moldova* (2018), the Court held that the search warrant must be based on a reasonable suspicion and must be drafted with sufficient precision. [7]

We consider that Art. 125(1) ought to be aligned terminologically with the Convention standard, by replacing the phrase “reasonable presumption” with “reasonable suspicion based on concrete data”.

Art. 125(3) CPC RM provides that the search is carried out “on the basis of the reasoned order of the criminal investigation body and only with the authorisation of the investigating judge”. [3] The correct procedure presupposes a triple chain of verifications: the criminal investigation officer submits a proposal to the prosecutor, the prosecutor examines the proposal and issues the reasoned order, and the investigating judge authorises the search by reasoned ruling.

The authorisation by the investigating judge presupposes, in accordance with the Decision of the Plenum of the SCJ no. 7/2005, the cumulative verification of the lawfulness, necessity, legitimate aim, and proportionality of the interference. [4]

In *Mancevschi v. Moldova* (2008), the Court was “struck by the general wording” of the warrant and found a violation of Art. 8. [8] In *Bostan v. the Republic of Moldova* (2020), the Court held that the applicants “did not enjoy sufficient procedural safeguards to prevent the risk of abuse of power”. [5] In *Postica v. Moldova* (2025), the Court reiterated its criticism concerning the drafting of warrants in general terms. [9]

The most recent illustration is the case of *Epidavr S.R.L. v. the Republic of Moldova* (2026), in which the Court examined searches carried out at four of the company’s commercial premises, with the seizure of all accounting registers and electronic data carriers. [6] This chronology *Mancevschi* (2008), *Lisovaia* (2018), *Bostan* (2020), *Postica* (2025), *Epidavr* (2026) demonstrates that the same structural deficiency has persisted for nearly two decades.

Art. 128(2) provides for the prohibition of “carrying out searches by exceeding the premises, in other places, on the basis of other documents or pursuing other aims than those indicated in the ruling of the investigating judge”. Art. 127(6) recognises the right of the person to record the conduct of the search by audio-visual means. Art. 128(9) provides for the obligation not to disclose circumstances concerning the intimate life of the person. [3]

The necessity of video recording during the search is also emphasised by the authors Rusnac C. and Păun C.-B., who observe that “the video recording of the conduct of the search constitutes a necessity, determined by the circumstances and conditions existing at the place of the search”. [11] By way of comparison, in Romanian criminal procedural law, Art. 158(5) CPC explicitly provides for a 24-hour time limit for the resolution of the search application. [2]

The practice of the Supreme Court of Justice offers relevant illustrations. The decision in the *Patraman* case (2014) represents the most significant pronouncement of the SCJ in the matter of the exclusion of evidence obtained in breach of fundamental rights, through the direct application of the fruit of the poisonous tree doctrine. [12]

The author Vizdoga D., returning to the *Mancevschi* case, observes that “the ruling authorising the search reproduced almost in its entirety the order of the criminal investigation officer and contained no detail relating to what was to be searched for”. [13]

The analysis carried out demonstrates that the house search, although indispensable for establishing the truth in a criminal case, constitutes one of the most intrusive evidentiary procedures, situated at the epicentre of the permanent tension between the effectiveness of criminal investigation and the effective protection of private life. The normative framework of the Republic of Moldova Arts. 125–128 CPC RM establishes a mechanism of judicial authorisation structured on several levels of control, including a triple chain of verifications and a set of procedural safeguards designed to prevent arbitrariness.

Nevertheless, the examination of the case-law of the European Court of Human Rights against the Republic of Moldova the chronology *Mancevschi* (2008), *Lisoaia* (2018), *Bostan* (2020), *Postica* (2025), *Epidavr* (2026) reveals the persistence of the same structural deficiency over the course of nearly two decades: the drafting of warrants in general terms, the insufficient reasoning of the judicial authorisation, and the absence of effective safeguards against the uncontrolled expansion of the object of the search. The fact that successive legislative interventions have failed to remedy this deficiency suggests that the problem is not exclusively normative, but pertains also to the institutional culture of law enforcement.

The evidentiary standard of the search presents a significant terminological vulnerability: the phrase „reasonable presumption” in Art. 125(1) CPC RM is not equivalent to the „reasonable suspicion” enshrined in the case-law of the ECtHR, the difference implying different standards of certainty. Terminological alignment with the Convention standard would contribute to reducing the margin of discretionary appreciation of the criminal investigation body and to consolidating the predictability of the norm.

The procedural safeguards provided for by Arts. 127–128 CPC RM the presence of the person or of family members, the right to assistance and to formulate objections, the right of audio-visual recording, the prohibition of night-time searches, the obligation to protect intimate life constitute a relatively complete

normative framework. Nevertheless, their practical effectiveness is diminished by the absence of explicit procedural sanctions for their breach.

The practice of the Supreme Court of Justice offers relevant illustrations of the manner in which Convention principles are received in domestic law. The decision in the *Patraman* case (2014), through the direct application of the fruit of the poisonous tree doctrine, demonstrates that the supreme court is willing to sanction evidence obtained through vitiated procedures. However, the inconsistent application of the same principle in the *Mazur* (2018) and *Mazlov* (2015) cases suggests that the standard has not yet been stabilised at the level of judicial practice. In light of the foregoing, we consider the following legislative interventions to be necessary: the terminological alignment of Art. 125(1) with the Convention standard; the explicit reflection of the triple chain of verifications in the text of the norm; the establishment of a time limit of no more than 48 hours for the investigating judge to rule on the lawfulness of a search carried out under urgency; [3] the express procedural sanctioning of the obstruction of the right of audio-visual recording; and the explicit regulation of the situation of a search begun during the day which continues into the night-time interval.

These proposals do not seek to limit the capacity of the criminal investigation authorities to discover and gather evidence, but rather to calibrate the procedural mechanism so that the interference with private life is carried out only to the extent strictly necessary, with verifiable safeguards and with real not formal judicial control.

The house search remains an essential instrument of criminal justice, but its legitimacy depends on respect for the fundamental requirement that, in a State governed by the rule of law, the end does not justify the means, and effectiveness cannot be obtained at the price of arbitrariness.

List of references:

1. Constantinescu, M., Iorgovan, A., Muraru, I., Tănăsescu, E.-S. *The Revised Constitution Annotated — Commentaries and Explanations* [*Constituția revizuită comentată — comentarii și explicații*]. Bucharest: All Beck Publishing House, 2004, p. 53.
2. Criminal Procedure Code of Romania, Law no. 135/2010.
3. Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova.
4. Decision of the Plenum of the Supreme Court of Justice of the Republic of Moldova no. 7 of 04.07.2005, para. 2.1.
5. ECtHR Judgment in *Bostan v. the Republic of Moldova*, 8 December 2020, application no. 52507/09. Available at: <https://agent.gov.md>
6. ECtHR Judgment in *Epidavr S.R.L. v. the Republic of Moldova*, 2 April 2026, application no. 29895/16. Available at: <https://lhr.md>
7. ECtHR Judgment in *Lisovaia v. Moldova*, 16 January 2018, application no. 16908/09. Available at: <https://lhr.md/wp-content/uploads/2018/03/Lisovaia-v-Moldova.pdf>
8. ECtHR Judgment in *Mancevschi v. Moldova*, 7 October 2008, application no. 33066/04. Available on HUDOC.
9. ECtHR Judgment in *Postica v. Moldova*, 2025, application no. 001-229059. Available at: <https://bizlaw.md>

10. Ostavciuc, D., Osoianu, T. *Criminal Investigation [Urmărirea Penală]*. Chișinău: Cartea Militară Publishing House, 2021.
11. Rusnac, C., Păun, C.-B. Some Aspects Concerning the Conduct of the House Search [*Unele aspecte privind efectuarea percheziției domiciliare*]. In: *Scientific Annals of the "Ștefan cel Mare" Academy of the Ministry of the Interior*, no. 18, 2022, pp. 43–49.
12. SCJ, Criminal Panel, Decision no. 1ra-917/14 of 24 June 2014 (Patraman case). Available at: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=2673
13. Vizdoga, D. Doctoral thesis in law. Chișinău, 2024, with reference to the case of Mancevschi v. Moldova.

Ткаченко Альбіна Олександрівна
Голова Асамблеї правників України,
член Асоціації правників України,
викладач кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету,
ORCID: 0009-0001-5237-9660

ОСОБИСТІСНО-РОЛЬОВІ ВЛАСТИВОСТІ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКА ВЧИНЯЄ ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ: КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

В умовах сучасних викликів у сфері радіоекологічної безпеки держави особливої актуальності набуває проблема порушення вимог режиму радіаційної безпеки, зокрема в межах Чорнобильської зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення. Вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 267-1 КК України, посягає на встановлений порядок забезпечення радіаційної безпеки, створює потенційну загрозу життю і здоров'ю населення та характеризуються підвищеним рівнем суспільної небезпечності. Зростання випадків таких правопорушень, а також їх латентний характер зумовлюють необхідність поглибленого кримінологічного аналізу [1, с. 147-149; 2, с. 303].

Водночас, важливою складовою кримінологічного дослідження зазначеного виду кримінальних правопорушень є вивчення особистісно-рольових властивостей особи-злочинця, які відображають специфіку її соціального статусу, характер виконання соціальних ролей та рівень правової інтеграції у суспільство. Саме деформації у сфері рольової поведінки, зокрема невиконання або неналежне виконання соціально зумовлених обов'язків, конфлікт соціальних ролей, ігнорування нормативних обмежень, можуть виступати ключовими криміногенними чинниками формування протиправної поведінки у сфері радіаційної безпеки [3, с. 142].

Разом із тим, багатогранність особистісно-рольових характеристик, їх залежність від соціальних, психологічних та ситуаційних чинників, а також специфіка умов вчинення кримінальних правопорушень у зонах із особливим правовим режимом ускладнюють формування єдиного наукового підходу до

їх кримінологічної оцінки. За таких обставин виникає об'єктивна необхідність комплексного дослідження особистісно-рольових властивостей як складової кримінологічної характеристики особи-злочинця з метою подальшого розроблення науково обґрунтованих заходів запобігання порушенням вимог режиму радіаційної безпеки.

Особа злочинця являє собою складне інтегративне поняття, що охоплює біологічні, психологічні та соціальні аспекти людської природи. До біологічних характеристик належать анатомо-фізіологічні, генетичні, нервово-психічні та інші властивості організму, а також особливості спадковості [4, с. 34].

Біологічні властивості людини у більшості наук розглядаються як соціально нейтральні, однак вони набувають значення у процесі формування особистості та її поведінки. Біогенетичні та психофізіологічні особливості становлять основу розвитку індивіда, але їх реалізація залежить від впливу соціального середовища та умов життєдіяльності. Водночас, біологічна складова не визначає морального чи правового змісту поведінки, а лише опосередковує її формування під впливом зовнішніх факторів [4, с. 34-35].

Психічний компонент особистості охоплює її внутрішній світ – емоційну, волюву та інтелектуальну сфери, а також характер і темперамент, що мають як природне, так і соціальне походження. Ці властивості є відносно стійкими, однак зазнають змін під впливом виховання, соціального середовища та життєвого досвіду, що зумовлює їх психосоціальну природу. Важливу роль у формуванні психіки відіграють комунікація та соціальна взаємодія, у процесі яких особа набуває здатності до усвідомленої поведінки та її саморегуляції.

У наукових підходах до співвідношення біологічного та соціального в особистості підкреслюється їх органічна єдність. Хоча біологічні чинники формують основу розвитку, вирішальне значення у становленні особистості мають соціальні умови та суспільні відносини, які визначають зміст поведінки, систему цінностей і життєві орієнтири індивіда, тоді як біологічне лише опосередковує їх прояв.

Отже, особистість є продуктом суспільних відносин і водночас їх активним суб'єктом, здатним до свідомої діяльності. Навіть у разі вчинення злочину особа не втрачає свого соціального статусу, залишаючись носієм прав і обов'язків, хоча й зазнає певних обмежень у зв'язку з кримінальною відповідальністю.

Злочинці становлять специфічну категорію осіб, для яких характерні відхилення від загальноприйнятих соціальних норм. Як правило, ще до вчинення злочину у них формується негативне ставлення до соціальної дійсності, альтернативна система цінностей і життєвих орієнтирів, що не узгоджується з позиціями законослухняної більшості. Такі особи схильні ігнорувати моральні та правові приписи, а їхній спосіб життя нерідко свідчить про соціальну занедбаність. Водночас, на цьому етапі розвитку особи підстав

для визнання її злочинцем у кримінально-правовому розумінні ще не існує [4, с. 35].

Про особу злочинця можливо говорити лише у зв'язку з вчиненням кримінально караного діяння. Це зумовлено тим, що властивості індивіда, у тому числі й злочинця, проявляються саме через його діяльність. Суспільна небезпечність є матеріальною ознакою злочину, і вчиняючи його, особа набуває відповідної властивості. Таким чином, момент формування поняття «особа злочинця» співпадає з фактом вчинення злочину [4, с. 35].

Наведені ознаки дозволяють визначити особу злочинця як сукупність істотних і відносно стійких соціальних властивостей, а також соціально значущих біопсихологічних особливостей індивіда, які, реалізуючись у конкретному кримінальному правопорушенні, зумовлюють суспільну небезпечність як діяння, так і особи, що його вчинила, у зв'язку з чим вона підлягає кримінальній відповідальності [4, с. 36].

У філософському розумінні структура трактується як внутрішня будова об'єкта чи явища, що передбачає виділення його складових елементів та встановлення між ними системних зв'язків і взаємодії. У цьому контексті структура особи злочинця також є багатокомпонентною і включає сукупність взаємопов'язаних характеристик. До основних елементів такої структури належать соціально-демографічні ознаки, особистісно-рольові властивості, соціально-психологічні якості, особливості правової та моральної свідомості, а також кримінально-правові ознаки. У сукупності ці компоненти дозволяють комплексно охарактеризувати особу злочинця та визначити закономірності кримінальної поведінки [4, с. 37].

Особистісно-рольові властивості особи зумовлюються її соціальним статусом та здатністю усвідомлювати й виконувати відповідні соціальні ролі. Кожна особа займає певні соціальні позиції, які визначають характер її поведінки. Водночас кримінологічне значення мають лише ті прояви рольової поведінки, які мають потенційний криміногенний вплив. До таких належать відхилення у виконанні соціальних ролей, зокрема ухилення від їх реалізації, невиконання пов'язаних обов'язків, невідповідність займаним соціальним позиціям, поєднання несумісних ролей або маргіналізація способу життя. Саме подібні деформації рольової поведінки можуть сприяти формуванню протиправної спрямованості та створювати передумови для вчинення кримінальних правопорушень [4, с. 38; 5, с. 85; 6, с. 63].

У межах кримінологічної характеристики особи злочинця, яка вчиняє діяння, передбачене ст. 267-1 КК України, доцільним є дослідження особистісно-рольових ознак, що дозволяє розкрити механізм формування девіантної поведінки через аналіз соціальних позицій індивіда та рівня виконання ним відповідних рольових функцій [7, с. 75].

Зазначений підхід ґрунтується на тому, що кожна особа одночасно посідає кілька соціальних позицій (професійних, правових, побутових), кожна з яких передбачає систему нормативно визначених вимог. Кримінологічного значення набувають ті випадки, коли спостерігається невідповідність між

соціальною позицією особи та фактичним виконанням нею рольових обов'язків, що створює передумови для формування відхилень від правомірної поведінки [8, с. 71-75].

Для осіб, які порушують вимоги режиму радіаційної безпеки в Чорнобильській зоні відчуження або зоні безумовного (обов'язкового) відселення, характерними є такі особистісно-рольові деформації:

- невиконання або формальне виконання рольових обов'язків, пов'язаних із дотриманням спеціального правового режиму. Воно проявляється у нехтуванні обов'язковими вимогами радіаційної безпеки, інструкціями щодо доступу та перебування у зоні відчуження, що свідчить про зниження рівня правової та службової дисципліни;

- рольова неадекватність соціальному статусу особи, за якої фактична поведінка не відповідає вимогам займаної соціальної позиції (службової, професійної або ситуативної), однак особа продовжує реалізовувати діяльність у сфері підвищеного ризику. Це може стосуватися як службових осіб, так і цивільних суб'єктів, які мають доступ до зони;

- конфлікт соціальних ролей, що полягає у суперечності між нормативно очікуваною поведінкою (дотримання вимог режиму радіаційної безпеки) та фактичними мотивами діяльності (пізнавальний інтерес, екстремальна мотивація, матеріальна вигода або маргінальні практики), що знижує ефективність внутрішнього самоконтролю;

- ухилення від соціально значущих обмежень, яке проявляється у свідомому ігноруванні встановлених заборон і режимних вимог, що свідчить про деформацію правосвідомості та зниження рівня нормативної інтегрованості особи у правове середовище;

- маргіналізаційні тенденції у поведінці, що характеризуються схильністю до ризикованих дій, недооцінкою або ігноруванням наслідків радіаційного впливу та загальним зниженням значущості правових і безпекових обмежень.

Таким чином, особа, яка порушує вимоги режиму радіаційної безпеки, на рівні особистісно-рольових властивостей характеризується переважно не стійкими антисоціальними установками, а ситуативно зумовленою деформацією рольової структури особистості. Ключовим криміногенним чинником є невідповідність між соціальною позицією індивіда та фактичним рівнем виконання нормативно визначених рольових вимог, що в сукупності створює передумови для вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 267-1 КК України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ткаченко П. І. Порушення вимог режиму радіаційної безпеки: кримінально-правовий аналіз. *Право і суспільство*. 2025. № 3. С. 147-155.

2. Ткаченко П. І. Кваліфікуючі ознаки порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Право і суспільство*. 2025. № 5. С. 298-303.

3. Ткаченко П. І. Чорнобильська зона відчуження як об'єкт кримінально-правової охорони. *Нове українське право*. 2025. № 5. С. 136-143.

4. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підруч. / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. Харків : Право, 2009. 288 с.

5. Лесяк Я. О. Особливості протидії злочинності на території Чорнобильської зони відчуження: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ : Київ, 2015. 243 с.

6. Кальман О. Г. Стан і головні напрями попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми : моногр. Харків : Гімназія, 2003. 352 с.

7. Іванов Ю. Ф., Джу́жа О. М. Кримінологія : навч. посіб. Київ : Вид-во. Паливода А.В., 2006. 264 с.

8. Торбеев М. О. Злочини проти радіаційної безпеки: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2019. 281 с.

Ткаченко Павло Ігорович

викладач кафедри права

Навчально-наукового інституту

Дніпровського гуманітарного університету,
асистент-дослідник

Академії політико-правових наук України,

член Асамблеї правників України

ORCID: 0000-0002-2378-8895

Яцюк Тарас Сергійович

аспірант кафедри права та

публічного управління

Університету Короля Данила,

член Асамблеї правників України

ORCID: 0009-0001-7773-6492

КВАЛІФІКУЮЧІ ТА ОСОБЛИВО КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

У сучасних умовах активного використання джерел іонізуючого випромінювання в промисловості, енергетиці, медицині та наукових дослідженнях питання забезпечення радіаційної безпеки набуває особливої уваги. Радіаційна безпека – це не лише технічне чи екологічне стратегічно важливе завдання, а й один із ключових елементів національної безпеки держави. Порухення встановлених вимог у цій сфері може спричинити тяжкі наслідки для життя і здоров'я людей, стану довкілля та функціонування об'єктів критичної інфраструктури [1, с. 149; 2, с. 300].

Структурний аналіз злочинності у сфері забезпечення ядерної та радіаційної безпеки в Україні дозволив визначити співвідношення окремих видів кримінально караних діянь у межах цієї категорії. Отримані дані свідчать, що найбільш поширеним кримінальним правопорушенням є

порушення вимог режиму радіаційної безпеки, передбачене ст. 267-1 КК України. Його частка становить 56,8 % від загальної кількості зареєстрованих злочинів у зазначеній сфері [3, с. 9].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», радіаційна безпека визначається як дотримання допустимих меж радіаційного впливу на персонал, населення та навколишнє природне середовище, встановлених нормами та правилами з безпеки [4]. Головною метою забезпечення радіаційної безпеки є захист людей та довкілля від іонізуючого випромінювання, яке може завдати шкоди їхньому здоров'ю персоналу, а також здоров'ю населення, яке проживає на відповідній території [5, с. 84].

Кримінально-правова норма, що передбачає відповідальність за порушення вимог режиму радіаційної безпеки, спрямована на охорону встановленого правового режиму територій, які зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи. У цьому контексті законодавець визнає суспільно небезпечними та кримінально караними діяння, пов'язані з порушенням визначеного порядку використання й охорони зазначених зон, з урахуванням їх особливого правового статусу та підвищеного рівня екологічної і радіаційної небезпеки [1, с. 150; 2, с. 300].

Суспільна небезпечність цього злочину полягає у створенні загрози життю та здоров'ю людей, а також інших тяжких наслідків унаслідок неконтрольованого переміщення радіоактивно забруднених об'єктів за межі зони відчуження. Основним безпосереднім об'єктом є громадська безпека у сфері обігу продукції та інших матеріальних об'єктів із зазначених територій, додатковими визначається життя, здоров'я та екологічна безпека. Предметом злочину виступають продукти харчування, промислова та інша продукція, тварини, риба, рослини та інші об'єкти, переміщення яких потребує спеціального дозволу і дозиметричного контролю. Об'єктивна сторона виражається у незаконному переміщенні, придбанні або збуті таких об'єктів із Чорнобильської зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення без передбачених дозвільних процедур, за умови усвідомлення їх походження. Склад злочину є формальним і вважається закінченим з моменту вчинення відповідної дії незалежно від наслідків. Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, при цьому мотив і мета значення для кваліфікації не мають [1, с. 151-154; 2, с. 301; 6, с. 619].

Щодо кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак порушення вимог режиму радіаційної безпеки. Так, у теорії кримінального права під кваліфікуючими ознаками розуміють передбачені законом притаманні частині кримінальних правопорушень відповідного виду суттєві обставини, що відбивають типовий, значно змінений порівняно з основним складом кримінального правопорушення ступінь суспільної небезпечності вчиненого й особи винного та вплив на законодавчу оцінку вчиненого й міру відповідальності [7, с. 48]. Кваліфікуючі ознаки, поряд з іншими кримінально-правовими засобами, виконують функцію диференціації кримінальної відповідальності, встановлюючи нові, підвищені порівняно з передбаченими санкціями за кримінальне правопорушення з основним складом межі типового покарання [8, с. 366; 9, с. 618].

Кваліфікуючі ознаки використовуються у кримінальному праві як засіб диференціації кримінальної відповідальності для конструювання більш небезпечного виду діянь і відповідно для визначення у законі нових меж караності порівняно з тими, які передбачені за вчинення основного складу злочину [9, с. 618].

Аналіз відповідних частин ст. 267-1 КК України дозволяє дійти висновку, що кваліфікуючою ознакою переміщення будь-яким способом за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення без надання передбаченого законом дозволу або проведення дозиметричного контролю продуктів харчування рослинного і тваринного походження, промислової або іншої продукції, тварин, риби, рослин або будь-яких інших об'єктів є мета збуту. Дана кваліфікуюча ознака передбачена в ч. 3 ст. 267-1 КК України [1, с. 154].

Поняття «збут» в даному контексті можливо трактувати як умисна передача іншим особам шляхом продажу, обміну, дарування – продуктів харчування рослинного і тваринного походження, промислової чи іншої продукції, а також тварин, риби, рослин та будь-яких інших об'єктів, для переміщення яких за межі зони відчуження або зони безумовного (обов'язкового) відселення закон вимагає отримання спеціального дозволу та проведення дозиметричного контролю [2, с. 303; 6, с. 619].

Дана кваліфікуюча ознака підкреслює наявність спеціальної мети у винної особи, що полягає у отриманні матеріальної чи іншої вигоди від незаконної діяльності, і водночас свідчить про особливо суспільно небезпечний характер діяння, оскільки воно створює ризики для життя та здоров'я людей, а також для радіоекологічної безпеки [2, с. 303].

Частина 4 статті 267-1 КК України передбачає як особливо кваліфікуючі ознаки, крім двох ознак, що стосуються суб'єкта злочину, також спричинення загибелі людей та інших тяжких наслідків. В особливо кваліфікованому складі щодо порушення вимог режиму радіаційної безпеки можливий лише прямий умисел, а щодо загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків – лише необережність (як злочинна самовпевненість, так і злочинна недбалість). У разі порушення вимог режиму радіаційної безпеки та умисного заподіяння шкоди відповідальність настає за сукупністю зазначеного злочину та умисного злочину проти життя, здоров'я чи власності [2, с. 302; 6, с. 620].

Спричинення загибелі людей як особливо кваліфікуюча ознака кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 267-1 КК України, охоплює настання смерті хоча б однієї особи. До інших тяжких наслідків у контексті порушення вимог режиму радіаційної безпеки, зокрема, належать заподіяння тяжкого тілесного ушкодження хоча б одній особі або тілесних ушкоджень середньої тяжкості двом і більше особам [2, с. 302; 6, с. 612].

Список використаних джерел та літератури:

1. Ткаченко П. І. Порушення вимог режиму радіаційної безпеки: кримінально-правовий аналіз. *Право і суспільство*. 2025. № 3. С. 147-155.
2. Ткаченко П. І. Кваліфікуючі ознаки порушення вимог режиму радіаційної безпеки. *Право і суспільство*. 2025. № 5. С. 298-303.

3. Турлова Ю. А., Тернавська А. А., Козлюк Л. Г., Нерсисян А. С., Поліщук С. Г. Кримінологічний аналіз злочинів у сфері ядерної та радіаційної безпеки. *Ядерна та радіаційна безпека*. 2024. № 1. С. 9-18.

4. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : Закон України від 08.02.1995 № 39/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 22.05.2026).

5. Тернавська А. А. Доктринальні підходи до систематизації кримінальних правопорушень у сфері радіоекологічної безпеки. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 1 (31). С. 80-91.

6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

7. Гуторова Н. О. Проблеми вдосконалення кваліфікуючих ознак злочинів у сфері господарської діяльності. *Відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності* : матер. наук.-практ. конф. Харків : «Кроссроуд», 2006. С. 47-50.

8. Марін О. К. Окремі теоретичні основи аналізу системи ознак, що кваліфікують злочин. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матер. XII регіон. наук.-практ. конф. Львів : Юрид. факультет Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2006. С. 366-369.

9. Тагієв С. Р. Кваліфікуючі ознаки складу кримінального правопорушення як засоби диференціації кримінальної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 617-620.

Ткаченко Павло Ігорович

викладач кафедри права

Навчально-наукового інституту

Дніпровського гуманітарного університету,
асистент-дослідник

Академії політико-правових наук України,
член Асамблеї правників України

ORCID: 0000-0002-2378-8895

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ СКЛАДОВІ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ПОРТРЕТА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКА ПОРУШУЄ ВИМОГИ РЕЖИМУ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Кримінально-правові ознаки особи злочинця знаходять свій вияв у деяких формах дозлочинної поведінки особи і найбільш повно виражені в учиненому нею злочині. Серед ознак, які належать до вчиненого злочину, слід назвати ті, що характеризують: спрямованість злочинної поведінки суб'єкта на конкретні суспільні відносини, взяті під охорону законом (безпосередній об'єкт посягання); ступінь і характер суспільної небезпечності вчиненого злочину; способи, обрані для досягнення злочинної мети; мотив, яким керувався суб'єкт злочину; ставлення винного до вчиненого (визнав себе винним чи ні, розкався чи ні) та ін. Перелічені ознаки мають як кримінально-правове, так і кримінологічне значення. Їх виявлення і аналіз дають

можливість всебічно міркувати про вчинений злочин і особу злочинця [1, с. 40].

Кримінально-правові ознаки злочинної поведінки доцільно розкривати через систему конкретних показників, які відображають особливості вчиненого діяння та характер участі особи в ньому. До таких показників відносяться вид учиненого злочину, його вчинення одноособово або у складі групи, а також роль суб'єкта у груповій структурі. Крім того, набуває значення тривалість злочинної діяльності, наявності судимості, спосіб вчинення, предмет посягання, а також вид і розмір призначеного покарання. У сукупності ці елементи дозволяють більш повно охарактеризувати як саме діяння, так і особу злочинця [2, с. 85; 3, с. 63].

Кримінально-правова характеристика особи злочинця охоплює не лише юридичні ознаки складу злочину, а й комплекс даних щодо спрямованості та мотивації злочинної поведінки. Вона включає оцінку форми вчинення діяння (одноособово чи у співучасті) та, у разі групового злочину, визначення ролі особи (виконавець, організатор, підбурювач або пособник). До її елементів також належать інтенсивність злочинної діяльності, наявність чи відсутність судимостей та інші кримінально-правові обставини, що відображають рівень кримінальної активності особи. У сукупності ці ознаки формують кримінально-правове уявлення про особу злочинця та дозволяють відмежувати її від осіб із аморальною чи девіантною, але не злочинною поведінкою [4, с. 75].

Кримінально-правові ознаки особи злочинця знаходять свій прояв у різних формах протиправної поведінки та найбільш повно розкриваються через вчинене нею кримінальне правопорушення або сукупність таких діянь. Для значної частини осіб, які в подальшому вчиняють злочини, ще до моменту реалізації суспільно небезпечного наміру можуть бути характерними певні негативні соціально-поведінкові риси. До таких рис відносять соціальну занедбаність, систематичне відхилення від загальноприйнятих норм поведінки, прояви правового нігілізму, зловживання алкоголем, а також регулярне вчинення неправомірних дій у побутовій сфері чи на робочому місці. Додатково може спостерігатися встановлення зв'язків зі спецконтингентом, зокрема із числа криміногенних або антисоціальних елементів. Вже на передкримінальному етапі зазначені особливості свідчать про поступову деформацію особистості, що створює передумови для подальшої злочинної поведінки [4, с. 75-77].

Щодо фактів порушень вимог режиму радіаційної безпеки, аналіз опрацьованих кримінальних проваджень свідчить, що для них не є характерним високий рівень рецидивної злочинності. У більшості випадків йдеться про осіб, які раніше до кримінальної відповідальності не притягувалися або не мали стійкої кримінальної поведінки. Загалом серед засуджених переважають раніше несудимі особи, тоді як частка осіб із наявною судимістю є значно меншою. Окрему групу становлять особи, у яких судимість у встановленому законом порядку була погашена, що свідчить про

відсутність актуального правового статусу на момент вчинення нового діяння. У сукупності ці дані вказують на переважання випадкових або ситуативно зумовлених форм протиправної поведінки, а не на стійку кримінальну активність у досліджуваній категорії правопорушень [2, с. 87].

З кримінологічної точки зору мотиваційна основа таких діянь у більшості випадків має корисливий характер, хоча може проявлятися у різних формах залежно від соціального статусу особи. Для злочинців характерні прояви правового нігілізму, занижене сприйняття обов'язковості правових норм, а також відчуття відносної незалежності від системи правового контролю.

Важливо підкреслити, що такі особи, як правило, усвідомлюють фактичний характер своїх дій і їх протиправність, діючи з прямим умислом. При цьому, пріоритет надається задоволенню власних потреб, тоді як потенційні наслідки, у тому числі суспільно небезпечні, пов'язані зі специфікою Чорнобильської зони відчуження, фактично ігноруються або недооцінюються.

Порушення вимог режиму радіаційної безпеки подекуди набувають групового характеру, що свідчить про наявність організованої злочинності в сфері радіаційної безпеки. Відтак, аналіз судової практики у справах щодо порушення вимог режиму радіаційної безпеки надає підстави стверджувати, що такі протиправні діяння інколи вчиняються за попередньою змовою групою осіб, майже в усіх випадках наявні корисливі мотиви, а також чіткий, ба-більше ієрархічний розподіл ролей. Крім того, фіксуються випадки організованого порушення вимог режиму радіаційної безпеки за участі посадових осіб правоохоронних органів, що істотно підвищує ступінь суспільної небезпечності цього виду кримінальних правопорушень та свідчить про наявність ознак інституційної деформації і зловживання владними повноваженнями.

Частка злочинів, учинених у стані сп'яніння, є незначною, що свідчить про переважно умисний та заздалегідь обдуманий характер відповідних діянь. Більшість із них пов'язані з незаконним промислом або переміщенням матеріальних цінностей за межі зони відчуження, що зумовлює їх організований, цілеспрямований та свідомий характер [5, с. 75; 6, с. 56-57].

Водночас, у ході проведеного дослідження встановлено, що доцільним є виокремлення двох основних категорій осіб, які беруть участь у групових формах порушення вимог режиму радіаційної безпеки. До першої категорії належать так звані «звичайні» учасники – громадяни України, у тому числі окремі посадові особи правоохоронних органів, дії яких здебільшого мотивовані корисливими інтересами.

Другу категорію становлять так звані «сталкери», серед яких нерідко присутні й іноземці, що цілеспрямовано прибувають на територію України з метою нелегального відвідування Чорнобильської зони відчуження без отримання передбачених законом дозволів і, як правило, без корисливої

мотивації. Їхня поведінка має переважно пізнавально-екстремальний або субкультурний характер.

Зазначена категоризація на сьогодні не формує суттєвих правозастосовних ускладнень у межах чинного кримінального та адміністративного законодавства. Водночас, у контексті законодавчих ініціатив, зокрема проекту Закону України про внесення змін до КУпАП та КК України (реєстр. № 4156), яким передбачається криміналізація незаконного проникнення на територію зони відчуження або зони безумовного (обов'язкового) відселення без відповідного дозволу, участь іноземних осіб у таких діях набуває додаткового значення з точки зору потенційних ризиків та ускладнення механізмів їх правової оцінки.

Зокрема, така участь може містити потенційні загрози розвідувального характеру, пов'язані з можливим збором інформації про режим функціонування об'єктів критичної інфраструктури, особливості охорони та контролю на території зони відчуження. Окрім цього, існує ризик незаконного переміщення радіоактивно забруднених предметів і матеріалів за межі зони, їх подальшого транзиту територією України та можливого потрапляння до цивільного обігу, що створює підвищену радіоекологічну та санітарно-епідеміологічну небезпеку.

У ширшому контексті такі дії можуть набувати і міжнародного виміру безпеки, оскільки неконтрольоване переміщення радіаційно небезпечних матеріалів потенційно здатне впливати на транскордонну екологічну безпеку.

Державна прикордонна служба України повідомила, що протягом 2019 року було затримано майже 200 т.зв. «сталкерів», які незаконно проникали на територію Чорнобильської зони відчуження. Поряд із туристами, які відвідують зазначену територію у встановленому порядку та за визначеними безпечними маршрутами, фіксуються випадки несанкціонованого проникнення осіб поза контрольно-пропускними пунктами з метою екстремального туризму та відпочинку. Зокрема, у 2019 році прикордонники Житомирського загону спільно з підрозділами Національної поліції України та Національної гвардії України виявили 186 осіб під час спроб незаконного потрапляння до зони відчуження. Більшість із них становили т.зв. «сталкери». У порівнянні з 2018 роком відзначається тенденція до незначного збільшення кількості осіб, які вдаються до подібних форм поведінки. Водночас, прикордонник зауважують, що спостерігається розширення географії таких правопорушень за рахунок залучення іноземних громадян. Окрім 133 громадян України, до відповідальності було притягнуто також іноземців, зокрема громадян країн Європейського Союзу (зокрема Литви, Польщі, Румунії, Франції, Чехії та Швеції), а також громадян Сполучених Штатів Америки [7].

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підруч. / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін. ; за заг. ред. В.В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Харків : Право, 2009. 288 с.

2. Лесяк Я. О. Особливості протидії злочинності на території Чорнобильської зони відчуження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ : Київ, 2015. 243 с.

3. Кальман О. Г. Стан і головні напрями попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми : моногр. Харків : Гімназія, 2003. – 352 с.

4. Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія : навч. посіб. Київ : Вид-во Паливода А.В., 2006. 264 с.

5. Торбєєв М.О. Злочини проти радіаційної безпеки: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2019. 281 с.

6. Ткаченко П. І. Кримінально-правова характеристика заздалегідь обдуманого умислу самовільного залишення військової частини або місця служби. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences*. (December 9, 2022; Cambridge, UK). URL: <https://doi.org/10.36074/logos-09.12.2022.16>. (Дата звернення: 28.04.2026).

7. Торік на межі «Чорнобильської зони» прикордонники затримали 186 порушників. *Державна прикордонна служба України*. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/news/24710-Torik-na-mezhi-CHornobilskoii-zoni-prikordonniki-zatrimali-186-porushnikov>. (Дата звернення: 28.04.2026).

Ларкін Михайло Олександрович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності

Запорізького національного університету

ORCID: 0000-0002-4676-460X

МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ, УЧИНЕНИХ ЧЛЕНАМИ МОЛОДІЖНИХ НЕФОРМАЛЬНИХ ГРУП (ОБ'ЄДНАНЬ): ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ

Конституція України декларує: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» (Розділ I, Стаття 3) [1].

Варто підкреслити, що в Конституції України немає окремого розділу, який би закріплював права, обов'язки та гарантії для молоді, проте це закріплено в базовому законі (ЗУ Про основні засади молодіжної політики від 27.04.2021 № 1414-IX). Ст. 4 зазначеного Закону визначає чотири основоположні принципи молодіжної політики в Україні: 1) рівність прав дітей та молоді – недопущення надання привілеїв чи встановлення обмежень

за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, мови, етнічного чи соціального походження, сімейного чи майнового стану, місця проживання або іншими ознаками; 2) участь молоді – створення механізмів та гарантій залучення молоді до безпосередньої участі у формуванні та реалізації молодіжної політики, повага до поглядів та переконань молоді; 3) обґрунтованість – всі рішення з питань молодіжної політики формуються відповідно до потреб і прагнень української молоді, що визначаються за результатами соціологічних опитувань, статистичної інформації, наукових досліджень з урахуванням національного та міжнародного досвіду; 4) міжвідомча та міжсекторальна взаємодія – залучення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів молодіжної роботи, будь-яких інших заінтересованих сторін до формування та реалізації молодіжної політики [2].

Дані дослідження reSCORE у 2024 р. свідчать, що молодь в Україні має погляди та сприйняття подій, схожі зі старшим поколінням, та водночас долає унікальні виклики [3]. Серед цих викликів особливе місце посідає функціонування та діяльність молодіжних неформальних груп (об'єднань) злочинної спрямованості.

Злочинна активність неформальної молоді – це складне соціально-правове явище, з яким стикаються правоохоронні органи різних країн, й Україна не виключення. Особливе місце в цьому сегменті злочинності посідають злочини проти життя та здоров'я особи, що зумовлює необхідність розроблення та впровадження відповідної криміналістичної методики.

Уся система криміналістичних методик розслідування злочинів, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань) складається з чотирьох підсистем, що утворюють чотири рівні методичних узагальнень: 1) комплексна методика; 2) групові методики; 3) окремі методики; 4) мікрометодики [4, с. 128-129].

Саме до групових відноситься методика розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). І її формування, на нашу думку, має складатися з трьох взаємопов'язаних етапів:

1) дослідження феномену злочинності неформальної молоді, слідчої та судової практики та розроблення відповідної комплексної методики розслідування злочинів, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), адже саме комплексна методика виступає базою (орієнтиром) для інших криміналістичних методик;

2) визначення структурних елементів методики розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), це, зокрема: криміналістична характеристика злочинів; криміналістична класифікація злочинів; планування розслідування на початковому етапі; планування розслідування на наступному етапі; подолання протидії розслідуванню;

3) тестування та впровадження механізмів реалізації методики розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань) на практиці.

Таким чином, насильницькі дії з боку різних молодіжних неформальних груп (об'єднань) вимагають розроблення та впровадження різних за рівнем узагальнення криміналістичних методик. Розроблення методики розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань) має забезпечити органи слідства функціонально придатними методичними рекомендаціями. Процес формування вказаної криміналістичної методики розділений нами три етапи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.05.2026).

2. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#n356> (дата звернення: 24.05.2026).

3. Можливості розвитку молоді в Україні: результати дослідження reSCORE у 2024 році / Д. Мартінес та ін. URL: https://api.scoreforpeace.org/storage/pdfs/PUB_UNUkr24_Unlocking-the-Potential-of-Youth-in-Ukraine_UKR_2412_print.pdf (дата звернення: 24.05.2026).

4. Ларкін М.О. Система криміналістичних методик розслідування злочинів, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. №4. Том 1. С. 127-129. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.4.1.28>

Пекарський Сергій Петрович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та інформаційної безпеки
Донецького державного університету
внутрішніх справ
ORCID 0000-0003-0538-0391

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Підрозділи кримінальної поліції Національної поліції України діють в умовах правового режиму воєнного стану вже п'ятий рік. При цьому початок повномасштабної агресії росії проти України поклав відбиток на правове регулювання діяльності підрозділів кримінальної поліції з протидії злочинності.

На сучасному етапі підрозділи кримінальної поліції входять до складу поліції [1, ст. 13]. Відповідно, систему кримінальної поліції становлять територіальні та міжрегіональні територіальні органи. До територіальних підрозділів кримінальної поліції відносяться Департаменти: карного розшуку; міграційної поліції; оперативної служби; оперативно-технічних заходів; забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами; кримінального аналізу; боротьби з наркозлочинністю [2]. Своєю чергою, до міжрегіональних територіальних органів кримінальної поліції відносяться Департаменти: внутрішньої безпеки; кіберполіції; стратегічних розслідувань [2].

Відповідно до вимог чинної Конституції України підрозділи кримінальної поліції їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [3, ст. 19]. Наявні правові засади діяльності підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України структуровані за функціональною ознакою, суспільними відносинами, об'єктом правового регулювання тощо. На нашу думку вважаємо за доцільне запропонувати авторську класифікацію національних та міжнародно-правових актів, що регламентують протидію злочинності підрозділами кримінальної поліції за суб'єктами їх прийняття та юридичною силою, зокрема:

- Конституція України;
- кодифіковані акти: Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України тощо;
- законодавчі акти, які регламентують загальні засади діяльності підрозділів кримінальної поліції, зокрема Закони України: «Про Національну поліцію»; «Про оперативно-розшукову діяльність»; «Про державну таємницю»;
- законодавчі акти, які регламентують окремі напрямки діяльності підрозділів кримінальної поліції, зокрема Закони України: «Про протидію торгівлі людьми»; «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей»; «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про правий статус осіб, зниклих безвісти та особливих обставин» тощо;
- законодавчі акти, які регламентують діяльність підрозділів кримінальної поліції в умовах правового режиму воєнного стану, у складі Сил безпеки та оборони України, зокрема Закони України: «Про правовий режим воєнного стану», «Про національну безпеку», «Про основи національного спротиву» тощо;
- міжнародні нормативно-правові акти (конвенції, пакти, угоди, статuti міжнародних організацій);
- нормативно-правові акти загального спрямування (постанови КМУ, що регулюють інформаційне забезпечення та міжвідомчу взаємодію);

- відомчі нормативно-правові акти МВС України та НПУ, що регламентують конкретні напрями службової діяльності;
- нормативно-правові акти інших правоохоронних органів (Офісу Генерального прокурора, СБУ, Міністерства юстиції), що стосуються суміжних повноважень щодо протидії злочинності;
- нормативно-правові акти, які мають гриф секретності чи містять службову інформацію. Відкритий характер цього дослідження об'єктивно обмежує можливість аналізу нормативно-правових актів, що мають гриф секретності або містять службову інформацію з обмеженим доступом;
- нормативно-правові акти, які регулюють систему професійної підготовки співробітників для підрозділів кримінальної поліції.

Окрему групу формують нормативно-правові акти у сфері інформаційного забезпечення діяльності підрозділів кримінальної поліції. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій невідпинно зростає та є одним із визначальних критеріїв ефективності правоохоронної роботи різних суб'єктів, зокрема і кримінальної поліції.

При цьому констатуємо те, що на сучасному етапі функціонування підрозділів кримінальної поліції можливо будуть внесені зміни у частині правового регулювання. Так, С. І. Халимон зазначає те, що відповідно до Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, розробленого на виконання Дорожньої карти з питань верховенства права, передбачено впровадження оновленого законодавчого регулювання у цій сфері, зокрема прийняття Закону України «Про кримінальну розвідку» [4, с. 378]. На думку науковця реалізація зазначених положень має забезпечити формування сучасної моделі кримінально-розвідувальної діяльності як ефективного інструменту протидії організованим злочинності [4, с. 378].

За результатами Парламентського дослідження щодо законодавчого забезпечення функціонування кримінальної розвідки зазначено те, що прийняття закону про кримінальну розвідку надасть змогу покращити криміногенну ситуацію в державі, ефективніше забезпечувати розподіл сил, засобів та ресурсів, і, як наслідок, – покращити показники й результати у сфері боротьби з організованою злочинністю на шляху інтеграції України в європейський безпековий простір [5].

Відповідно, прийняття Верховною Радою України зазначеного законопроекту внесе значні зміни, оскільки кримінально-розвідувальна діяльність замінить оперативно-розшукову діяльність. Парадигма правового регулювання потребуватиме подальших змін відповідно до положень законодавчого акту. Сподіваємось, що зазначена нами тематика актуалізує наукову дискусію та надасть можливість визначити стратегічні напрямки правового регулювання діяльності підрозділів кримінальної поліції з протидії злочинності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. Дата оновлення 12 квіт. 2026 р. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
2. Структура Національної поліції : Офіційний *вебпортал Національної поліції України*. URL: <https://npu.gov.ua/pro-policiyu/struktura-aparatu-natsionalnoi-politsii-ukrainy>.
3. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. Дата оновлення : 01 січ. 2020 р. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
4. Халимон С. І. Законопроект «Про кримінальну розвідку» у системі протидії організованим злочинності: проблеми та перспективи. *Актуальні питання діяльності Національної поліції як суб'єкту протидії організованим злочинності* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 02 квіт. 2026 р.). Кропивницький, 2026. С. 377-380.
5. Парламентське дослідження щодо законодавчого забезпечення функціонування кримінальної розвідки. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33462.pdf>.

Лукомська Аліна Андріївна

аспірантка кафедри кримінально-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
старший інспектор з особливих доручень сектору організаційно-штатної роботи управління кадрового забезпечення Головного управління Національної поліції Дніпропетровській області
ORCID 0000-0003-0907-9918

**ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ОБСТАНОВКИ
ВЧИНЕННЯ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ
ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНИХ ПОЖЕРТВ ТА БЕЗОПЛАТНОЇ
ДОПОМОГИ**

Діяльність органів досудового розслідування нерозривно пов'язана із встановленням обстановки вчиненого кримінального правопорушення та її головних елементів. Під час досудового розслідування останніми проводиться низка слідчих (розшукових) дій безпосередньо на місці вчинення кримінального правопорушення з метою встановлення обстановки його вчинення. Зокрема, огляд місця події, слідчий експеримент на місці вчиненого кримінального правопорушення за участі підозрюваного, потерпілого, свідків тощо дозволяють відтворити обстановку вчиненого кримінального діяння та зрозуміти її сутність. Вивчення обстановки вчинення кримінального

правопорушення дозволяє висунути версії про правопорушника, залишені ним сліди та інші факти, що мають значення для встановлення об'єктивної істини [1, с. 493]

Так, на думку В. Ю. Шепітька, обстановку вчинення кримінального правопорушення слід розглядати як частину матеріального середовища, що охоплює, крім ділянки території, сукупність різних речей та предметів, поведінку учасників події, психологічні взаємини та стосунки між ними Крім того, як він зазначає, необхідно окремо виділяти місце, обстановку і час скоєного протиправного діяння. Місце дає змогу відповісти на запитання, де його вчинено. Обстановка – це частина матеріального середовища, що разом з ділянкою території включає сукупність різних предметів, поведінку учасників події, психологічні стосунки і взаємини між ними. Що стосується часу, то його врахування дає змогу: а) визначити час події кримінального правопорушення; б) встановити часові зв'язки між фактами; в) з'ясувати черговість подій, дій або фактів; г) обчислити тривалість різних подій та ін. [2, с. 480].

Ми погоджуємось з думкою автора, однак, також необхідно зауважити і на тому, що обстановку кримінального правопорушення не можна ототожнювати виключно із матеріальним середовищем, оскільки слідові картини, які входять у структуру обстановки можуть бути також і ідеальними.

Досліджуючи обстановку вчинення незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, слід виходити з положень Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 № 5073-VI. Відповідно до його змісту, така обстановка формується у межах сфери благодійної діяльності, що охоплює суспільно значущі напрями забезпечення публічних інтересів. До них, зокрема, належать освіта, охорона здоров'я, екологічна безпека, соціальний захист населення, розвиток культури, науки і спорту, забезпечення та захист прав і свобод людини, підтримка територіальних громад, а також сприяння розвитку міжнародного співробітництва [3].

Відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 № 3236-VI, сфери вчинення досліджуваних кримінально-правових діянь кореспондують основним напрямам волонтерської діяльності, що охоплюють надання допомоги соціально вразливим категоріям населення, догляд за хворими, особами з інвалідністю та людьми похилого віку, а також підтримку осіб у складних життєвих обставинах. Окремо передбачено допомогу постраждалим від надзвичайних ситуацій, воєнних дій, збройної агресії, тимчасової окупації, а також внутрішньо переміщеним особам і біженцям. Крім того, до таких напрямів належать ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій, відновлення держави у постконфліктний період, охорона довкілля, захист тварин, збереження культурної спадщини та участь у заходах культурного, спортивного й громадського значення [4].

При цьому аналіз слідчої та судової практики В. М. Шевціва з виявлення, розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень про незаконне

використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги вказує, що найчастіше вказані кримінальні правопорушення вчиняються у наступних сферах: надання допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії правового режиму воєнного стану для сприяння обороноздатності та мобілізаційній готовності країни, захисту населення (79,93 %); надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок дії правового режиму воєнного стану (13,61 %); надання допомоги закладам охорони здоров'я (6,46 %) [5, с. 114-117].

Щодо місця вчинення незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, ними найчастіше є прикордонні регіони, оскільки значна частка гуманітарної допомоги отримується із-за кордону та проходить розмитнення. Зокрема, це Чернівецька, Закарпатська та Львівська області. Крім того, місцями вчинення вказаних кримінальних правопорушень є гуманітарні хаби та пункти видачі гуманітарної допомоги, які функціонують у всіх регіонах України.

Слід зазначити, що місця вчинення окреслених кримінальних правопорушень відрізняються суттєвою варіаційністю з огляду на різноманітність способів їх вчинення. Так, одним із способів отримання пожертв та гуманітарної допомоги, а також їх нецільового використання з метою отримання прибутку є створення відповідних дописів у соціальних мережах. Відповідно місцем учинення вказаних протиправних діянь у такому разі варто вважати й кіберпростір, що значно полегшує зловмисникам досягти протиправного задуму, адже фактичне місцезнаходження правопорушника та місця продажу товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку будуть різнитися.

Так, наприклад, за повідомленнями Служби безпеки України та Національної поліції України, у місті Києві викрито та припинено діяльність протиправної схеми, пов'язаної з незаконним заволодінням благодійними внесками, призначеними для Збройних Сил України. Організатором виступив підприємець у сфері онлайн-торгівлі комплектуючими до безпілотних літальних апаратів та військовим спорядженням. Для реалізації умислу він створив вебсайт та сторінку в Instagram, через які залучав благодійників і приймав замовлення на FPV-дрони та амуніцію, створюючи видимість легальної діяльності та належного постачання. Фактично після отримання коштів або постачав неякісний товар, або не виконував зобов'язання та припиняв комунікацію із замовниками. Для приховування кримінального правопорушення використовувалися реквізити третіх осіб і механізми обготівкування через співучасників та підконтрольних фізичних осіб-підприємців [6].

Наведений приклад наочно підтверджує, що місце вчинення кримінального правопорушення у цій категорії має комплексний характер. З одного боку, таким місцем виступає реальний географічний простір (місцезнаходження організатора у місті Києві), а з іншого – ключове значення набуває кіберпростір, у межах якого здійснюється основна частина злочинної діяльності (створення та функціонування вебресурсів, комунікація з потерпілими, приймання замовлень і координація дій). Це свідчить про поєднання матеріального та віртуального середовищ як єдиного простору реалізації злочинного умислу, що відповідає сучасним криміналістичним уявленням про трансформацію способів вчинення кримінальних правопорушень у цифрову епоху.

Отже, обстановка вчинення незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги має комплексний, багатовимірний характер і формується як у матеріальному, так і у віртуальному середовищі. Вона охоплює сукупність суспільних відносин у сфері благодійної та волонтерської діяльності, специфіку цільового призначення допомоги, місця її акумулювання та розподілу (гуманітарні хаби, прикордонні регіони), а також цифрові канали комунікації й реалізації протиправного умислу. Водночас, аналіз практики свідчить, що саме поєднання реального та кіберпростору, використання соціальних мереж і фінансових посередницьких механізмів істотно розширює можливості приховування протиправної діяльності та ускладнює її виявлення й документування, що обумовлює необхідність врахування вказаних особливостей під час досудового розслідування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кривокурс О.Г. Обстановка та умови вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Юридичний науковий електронний журнал*. Вип. № 8/2022. С. 493-496. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/111>
2. Криміналістика: підруч. 5-те вид., перероб. і доп. / В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2016. 640 с.
3. Про благодійну діяльність та благодійні організації Закону України від 05.07.2012 № 5073-VI.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 21.05.2026).
4. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення: 21.05.2026).
5. Шевців В.М. Час, місце, обстановка незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. *Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики* : тези доп. учасн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 верес. 2022 р.). С. 114–117. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_202220930/article/view/shevtsiv (дата звернення: 21.05.2026).

6. СБУ і Нацполіція викрили шахрая, який виманив у волонтерів 1,5 млн грн під виглядом придбання дронів для ЗСУ. *Публікація Служби Безпеки України*. URL: <https://surl.li/bakqho> (дата звернення: 21.05.2026).

Вакуленко Андрій Едуардович

доктор філософії в галузі права,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID: 0000-0002-5929-5793

РОЛЬ ГЛАСНОГО СПРИЯННЯ ГРОМАДЯН ОПЕРАТИВНИМ ПІДРОЗДІЛАМ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Особливого значення гласного сприяння громадян оперативним підрозділам правоохоронних органів набуває під час оперативно-розшукового запобігання кримінальним правопорушенням.

Як зазначив О. В. Кириченко, оперативно-розшукове запобігання кримінальним правопорушенням, як одну із форм протидії злочинності слід розглядати як діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів, яка здійснюється шляхом використання гласних і негласних засобів, форм і методів оперативно-розшукової діяльності, та яка спрямована на своєчасне виявлення та усунення (нейтралізацію) причин і умов вчинення кримінальних правопорушень, а також недопущення їх вчинення на різних стадіях кримінальної поведінки. Складовими оперативно-розшукового запобігання кримінальним правопорушенням є такі:

- 1) виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, здійснення заходів для їх усунення або нейтралізації;
- 2) виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення кримінальних правопорушень, та вплив на них з метою недопущення вчинення кримінального правопорушення;
- 3) попередження злочинів на стадії здійснення кримінально протиправного наміру до початку посягання;
- 4) припинення кримінальних правопорушень на різних стадіях кримінальної поведінки (готування чи замах на кримінальне правопорушення) [1, с. 16].

Профілактична діяльність здійснюється ще до вчинення кримінально протиправного діяння. При цьому важливо передбачити можливу поведінку і чітко спланувати свою запобіжну діяльність. У цьому випадку не можна говорити про якісь здогадки, а все має ґрунтуватись на виявлених наукою закономірностях протікання такого соціально-правового явища як злочинність. Саме за допомогою реалізації принципу взаємодії оперативних підрозділів з органами державної влади і населенням можливо здійснювати профілактику кримінальних правопорушень, впливати на нейтралізацію

чинників, які сприяють їх вчиненню.

Особливого значення набуває така взаємодія під час попередження та припинення кримінально протиправних проявів, яка виражається у гласній допомозі оперативним підрозділам у недопущенні вчиненні кримінальних правопорушень на різних стадіях кримінально протиправної поведінки. Така допомога може виражатися у виявленні осіб, які мають намір вчинити кримінальне правопорушення, та проведенні з ними виховних заходів; в участі у проведенні оперативно-розшукових заходів з метою документування кримінально протиправних дій; у наданні допомоги правоохоронним органам щодо недопущення вчинення кримінального правопорушення на стадії готування чи замаху та затримання злочинця [2, с. 311].

Гласне сприяння громадян правоохоронним органам під час протидії злочинності може реалізовуватися через їх участь у громадських об'єднаннях. Наприклад, у зарубіжних країнах існують такі громадські об'єднання, як правоохоронне об'єднання «Сусідська взаємодопомога» та громадська організація «Зупини злочинця».

Так, система сусідської взаємодопомоги – це найбільш відомий та ефективний приклад співпраці населення і поліції у протидії злочинності та підвищенні рівня безпеки громадян в районі їх проживання. Сусідська взаємодопомога безпосередньо пов'язана з профілактикою злочинності. Крім того, ця громадська організація спрямована на: 1) зниження рівня злочинності; 2) знайомство жителів, що проживають поруч; 3) посилення почуттів належності до територіальної громади району, причетності до вирішення її проблем, які є джерелом морального задоволення; 4) зменшення неусвідомленого страху перед можливими подіями, оскільки люди краще починають розуміти, в чому полягає реальний ризик; 5) покращення взаємовідносин з поліцією, оскільки люди краще усвідомлюють, яким чином їй можна сприяти і як одержати від неї необхідну допомогу.

У багатьох зарубіжних країнах також існують подібні організації «Взаємодопомога у сфері бізнесу», «Взаємодопомога на дачах» тощо [3, с. 44-45].

Громадська організація «Зупини злочинця», яка існує у багатьох зарубіжних країнах на загальнонаціональному рівні (США, Великобританія, Німеччина, Франція, Японія тощо), забезпечує: допомогу поліції щодо протидії злочинності через її профілактику; розкриття злочинів; надання інформації про підготовку або вчинення злочину; надання інформації про осіб, які вчинили злочини, але не затримані поліцією; сприяння у розшуку злочинців, які приховуються від слідства та суду; встановлення невідомих епізодів злочину, його співучасників та інших причетних осіб; особисту безпеку громадян і через це покращання умов життя цілого району; допомогу в подоланні у громадян почуття апатії, страху перед розплатою з боку злочинців, небажання втягнення у кримінальний судовий розгляд; загальну й індивідуальну превенцію злочинності. Ці завдання досягаються шляхом збору інформації про усі злочини, які були вже вчинені, та ті, що готуються. Кожен,

хто володіє будь-якою інформацією про той чи інший злочин і бажає залишитися невідомим, може передати цю інформацію поліції, повідомивши її загальнонаціональним безкоштовним телефоном, а в деяких випадках і одержати винагороду без ризику порушення анонімності [3, с. 45-46].

Таким чином, з одного боку, гласне сприяння громадян дає можливість отримати інформацію про стан оперативної обстановки на конкретному об'єкті обслуговування; визначити чинники, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, та осіб, які схильні до вчинення або готують вчинення кримінально протиправних діянь, а з іншого боку, усунути зазначені чинники або не допустити вчинення правопорушень з боку кримінально налаштованих осіб.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кириченко О. В. Теоретичні засади формування системи оперативно-розшукової протидії злочинності. *Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення* : матер. І Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 черв. 2021 р.). Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2021. С. 12-17.
2. Хмеленко В. В. Щодо змісту принципу оперативно-розшукового запобігання злочинам «взаємодія з органами державної влади та населенням». *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доповіді Міжн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 листоп. 2013 р.). Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2013. С. 310-311.
3. Музичук О. М. Організаційно-правові основи участі громадян в охороні громадського порядку і боротьбі з правопорушеннями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 192 с.

Бондаренко Артем Олегович

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України Донецького
державного університету внутрішніх справ

Зеленський Сергій Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент, старший
науковий співробітник, доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності ННІ
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції ім. Е.О. Дідоренка
Донецького державного університету
внутрішніх справ

ORCID: 0000-0002-0945-4485

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ПРОТИДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Наркозлочинність є найнебезпечнішим видом організованої злочинності, який зараз має тенденцію до постійного зростання й загрожує національній безпеці України.

Дані правопорушення станом на даний час є найгострішою суспільною проблемою для держави.

Протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів це пріоритетний напрям діяльності правоохоронних органів адже дані злочини сприяють створенню організованих злочинних угруповань, які займаються наркобізнесом [1, с. 140].

Важливо розуміти, що оперативно-розшукова протидія наркозлочинності являє собою комплекс дій і заходів, серед яких важливо виокремити найефективніші:

Найперше, це належна організація оперативно-розшукової діяльності відповідними підрозділами Національної поліції України. Вона носить багатогранний характер і її успішність залежить від багатьох обставин. Основними із них є:

- найбільш доцільні шляхи вирішення;
- раціональне застосування сил, засобів та методів, виходячи з оперативної ситуації, що склалася;
- професійна підготовленість всіх задіяних осіб;
- здатність керівників уміло керувати підлеглими силами і засобами, організовувати взаємодію з іншими службами і підрозділами, здійснювати оперативне супроводження кримінальних проваджень під час досудового розслідування і судового розгляду.

Окремо звернемо увагу на наступний чинник – аналітичне забезпечення.

І. І. Башта зазначає, що оптимально організована інформаційно-аналітична робота забезпечує ухвалення найбільш доцільних управлінських рішень на всіх рівнях системи цих підрозділів, що є однією з основних умов підвищення ефективності діяльності щодо протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин [2, с. 245].

Не менш важливим чинником у протидії незаконному обігу наркотичних засобів є своєчасне виявлення і документування осіб, які займаються вживанням наркотиків і кримінальних правопорушень пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів. Необхідну інформацію оперативні працівники можуть отримувати з різноманітних джерел: лікувальних установ, наркологічних диспансерів, навчальних закладів, повідомлень громадян і посадових осіб, засобів масової інформації, автоматизованих обліків осіб, схильних до цього.

Ключовим аспектом протидії є попередження вчинення даних злочинів. Доцільно було б розробити програму профілактики наркоманії, яка б ураховувала її стан в кожному регіоні України. Крім того, за Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», а саме стаття 7 частина 1, обов'язково вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення кримінальних правопорушень та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, здійснювати профілактику правопорушень [3].

А. Ю. Бабій підкреслює, що боротьбу з наркозалежністю треба проводити не лише там, де вона є станом на даний час, але і там, де може з'явитися [4, с. 163].

Тож, розглянувши основні аспекти протидії наркозлочинності варто наголосити, що злочини пов'язані з цим явищем є небезпечними для суспільства. У боротьбі з наркозлочинністю важливе місце відводиться оперативно-розшуковій діяльності, ефективність якої залежить від багатьох чинників (у тому числі охарактеризованих вище). Але, з урахуванням розвитку технологій, специфіка вчинюваних злочинів може змінюватися і кожен з них, може мати більш індивідуальний характер або розглядатися окремо. Тож, форми і методи боротьби, мають постійно вдосконалюватися в залежності від виникнення нових загроз.

Список використаних джерел та літератури:

1. Попович М. І. Удосконалення правових основ оперативно-розшукової протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 10-1. Т. 2. С. 139-142.

2. Башта І. І. Окремі аспекти удосконалення організації оперативно-розшукової діяльності щодо виявлення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. Вип. 1. С. 241-251.

3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

4. Бабій А. Ю. Правові аспекти запобігання наркозлочинності в Україні. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. Вип. 3. С. 153-163.

Булгакова Юлія Миколаївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КОЕФІЦІЄНТА ІНТЕНСИВНОСТІ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД З 2018 ПО 2025 РОКИ

В теперішніх складних умовах функціонування українського суспільства набуває особливого значення дослідження проблематики змін показників рівня злочинності в Україні з метою їх наукового осмислення. На початку зазначимо, що ми погоджуємося із М.І. Хавронюком, щодо залишення у вжитку терміну «злочинність», оскільки воно відображає статистично узагальнену множину конкретних злочинних подій [1, с.296].

Одним із показників, що відображає кількісну характеристику злочинності в певному суспільстві у певний період часу, є рівень злочинності.

Як зазначав А.П. Закалюк, рівень злочинності – це визначена в абсолютних числах загальна кількість злочинів (в розумінні сучасного законодавства - кримінальних правопорушень) та осіб, які їх вчинили, вчинених на певній території (країна, місто, район) за певний проміжок часу [2, с.156]. Рівень злочинності визначається в абсолютному вираженні, але обов'язково відображається в коефіцієнтах на певну кількість населення [3, с.63]. Ряд науковців вважає, що для характеристики злочинності інтерес становить, зокрема, коефіцієнт інтенсивності злочинності, тобто відношення числа зареєстрованих кримінальних правопорушень до чисельності населення [3, с.63].

Загальна формула визначення коефіцієнта інтенсивності злочинності має таку логіку: абсолютне число кримінальних правопорушень, що вчинені за певний період множать на кількість населення в розрахунку на тисячу, десять тисяч, чи то сто тисяч населення (в нашому випадку ми обрали на 1000 населення) та ділять на чисельність населення, що проживає на території [3, с.63]. Отже, спробуємо, користуючись вищенаведеною формулою, визначити коефіцієнт злочинності в Україні за період з 2018 по 2025 роки в розрахунку на одну тисячу населення.

Так, відповідно до даних Державної служби статистики, у 2018 році в Україні налічувалося 42153201 особа [4], у 2019 – 41902416 осіб [5], у 2020 р. – 41588354 особи [6], у 2021 – 41167336 осіб [7]. У подальшому, через повномасштабне вторгнення Державна служба статистики тимчасово перестала вести облік кількості населення в Україні. Проте, такі дані можна знайти на сайті Міжнародного валютного фонду (далі – МВФ). Так, у 2022 році на вільній території України мешкало 34510000 осіб [8], у 2023 - 34030000 осіб [8], у 2024 – 33340000 осіб [8], у 2025 р. – 32860000 осіб [8].

Відповідно до інформації про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування Офісу Генерального прокурора України у 2018 році було обліковано 487 133 кримінальні правопорушення [9], у 2019 - 444 130 [9], у 2020 році - 360 622 [9], у 2021 - 321 443 [9], у 2022 - 362 636 [9], у 2023 - 475 595 [9], у 2024 - 492 479 [9], у 2025 - 608 101 [9].

Таким чином, використовуючи зазначену формулу, коефіцієнти інтенсивності злочинності за досліджуваними нами роками є наступними: за 2018 – 11,6; за 2019 – 10,6; за 2020 – 8,7; за 2021 – 7,8; за 2022 – 10,5; за 2023 – 14; за 2024 – 14,8; за 2025 – 18,5. Для зручності відобразимо досліджувані нами показники у побудованому нижче графіку.

Графічне відображення результатів дослідження було сформовано за допомогою технологій штучного інтелекту.

Аналізуючи отримані дані, помітно, що у 2018–2021 роках спостерігалася стійка тенденція до зниження коефіцієнта інтенсивності злочинності (з 11,6 до 7,8). Зазначаємо, що в так звані «ковідні роки» (2020–2021 рр.) прослідковуються найнижчі коефіцієнти. Проте починаючи з 2022 року, відбувається різке зростання показників - до 10,5 у 2022 році та до аж 18,5 у 2025 році. Така динаміка прямо корелює з життям суспільства в умовах воєнного стану та повномасштабної збройної агресії проти України.

Отже, можна констатувати факт трансформації криміногенної ситуації в першу чергу під впливом воєнних факторів. Як відомо, війна посилює криміногенні фактори через погіршення соціально-економічного становища населення, масового переміщення людей, зростання психологічної напруги та загальної травматизації населення, послаблення окремих механізмів соціального контролю, збільшення незаконного обігу зброї та наркотиків тощо.

Також, помітно, що після 2022 року спостерігається не просто зростання злочинності, а прискорення темпів її збільшення. Якщо між 2022 та 2023 роками її приріст становив 3,5, то між 2024 та 2025 роками — вже 3,7. Це може свідчити про накопичувальний ефект воєнних та соціально-економічних кризових явищ.

Варто додати, що динаміка коефіцієнтів інтенсивності злочинності демонструє хвилеподібний характер розвитку самої злочинності: період зниження змінюється різким криміногенним сплеском. Для кримінології це є підтвердженням високої залежності рівня злочинності від макросоціальних процесів та криз.

Також доцільно звернути увагу на те, що офіційні показники можуть не повністю відображати реальний стан злочинності через високий рівень її латентності в умовах війни та відсутність можливості виокремлення із

загальної кількості показників населення кількості фізичних осудних осіб, які досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність.

Варто зазначити що в умовах дії воєнного стану частина кримінальних правопорушень може не реєструватися через ускладнення роботи правоохоронних органів, їх евакуацію з територій, де їх місцезнаходження стає небезпечним, окупацію, неможливості своєчасного звернення потерпілих до компетентних органів тощо.

Таким чином, проведений аналіз свідчить про суттєву трансформацію криміногенної ситуації в Україні у 2018–2025 роках. Якщо у 2018–2021 роках спостерігалася тенденція до зниження коефіцієнта інтенсивності злочинності, то починаючи з 2022 року відбулося різке зростання цього показника, що обумовлено комплексом воєнних, соціально-економічних та психологічних чинників. Отримані результати підтверджують значний вплив кризових суспільних процесів на злочинність та актуалізують необхідність удосконалення державної політики у сфері запобігання кримінальним правопорушенням.

Список використаних джерел та літератури:

1. Хавронюк М. Злочинність в Україні у 2019-2024 роках: рівень, структура, динаміка, прогнози. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. Вип. 89. Ч.3. С. 295–303.
2. Закалюк А.П. *Курс сучасної Української кримінології: теорія і практика* / А. Закалюк. Київ : Ін Юре, 2007. С. 424.
3. *Кримінологія: загальна частина. Курс лекцій.* / В. Курило, О. Михайлов, О. Яра. Київ : Кондор, 2006. С. 192.
4. Експрес-випуск. Демографічна ситуація у 2018 році. *Державна служба статистики України*. 20.02.2019. URL: http://db.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2018/express1218.pdf (дата звернення: 25.05.2026).
5. Експрес-випуск. Демографічна ситуація у 2019 році. *Державна служба статистики України*. 18.02.2020. URL: http://db.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2019/express1219.pdf (дата звернення: 25.05.2026).
6. Населення та міграція у 2020 році. *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/13/Arch_nasel_zb.htm (дата звернення: 25.05.2026).
7. Населення та міграція у 2021 році. *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/13/Arch_nasel_zb.htm (дата звернення: 25.05.2026).
8. Population. *International Monetary Fund*. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/LP@WEO/UKR?zoom=UKR&highlight=UKR> (дата звернення: 25.05.2026).
9. Статистика. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika> (дата звернення: 25.05.2026).

Калінін Максим Віталійович

доктор філософії в галузі публічного
управління та адміністрування,
заступник начальника Полтавської
обласної військової адміністрації
ORCID: 0000-0002-6409-9949

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ ПРИМІЩЕНЬ, ЩО Є МІСЦЕМ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК

Недоторканність приватної власності, гарантована Конституцією України, визнається найвищою соціальною цінністю в умовах демократизації нашого суспільства, наближення до Європейських норм формування демократичної, правової держави. Захист приватної власності від протиправних посягань залишається однією з важливих завдань правоохоронних органів, зокрема Національної поліції України. Спад економіки в державі, обумовлений війною, розв'язаною росією, негативно впливає на рівень достатку населення, спостерігається збільшення рівня злочинності корисливої спрямованості, зокрема крадіжок. Так, у 2025 році зареєстровано 28416 крадіжок з яких повідомлення про підозру пред'явлено лише у 16513 випадках, тобто фактично нерозкритими залишається 42 % кримінальних правопорушень [1].

Причин низької ефективності розслідування багато і вони досить різнопланові: недостатня охорона приміщень, як приватних квартир, будинків, так і складів, магазинів, офісів; обрання правопорушниками часу вчинення злочинів, у який відсутні свідки та очевидці; значна завантаженість підрозділів досудового слідства; несвоєчасне сповіщення поліції про вчинення правопорушення; обрання злочинцями витончених способів вчинення правопорушень тощо.

Серед слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання доказової інформації належить огляду. Згідно зі ст. 237 КПК України, з метою виявлення та фіксації обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів [2]. Серед різних видів огляд місця події займає провідне значення з точки зору інформативності. У кримінальних провадженнях щодо крадіжок місцем події у більшості випадків є певні приміщення, де зберігаються предмети злочинного посягання. Завданнями огляду приміщень під час розслідування крадіжок можуть бути наступними: вивчення, з'ясування та фіксація обстановки; відновлення картини, механізму події; виявлення, вилучення, фіксація, дослідження й оцінка слідів кримінального правопорушення і правопорушника та інших виявлених речових доказів; з'ясування характеру впливу особи, яка учинила кримінальне правопорушення, на навколишню обстановку; встановлення за виявленими слідами особи чи осіб, які вчинили кримінальне правопорушення; встановлення потерпілого та очевидців вчиненого кримінального правопорушення; встановлення часу прибуття та

зникнення правопорушника з місця події, способу вчинення злочину; виявлення обставин, що сприяли чи перешкождали вчиненню кримінального правопорушення; виявлення негативних обставин; одержання вихідних даних для організації подальших слідчих (розшукових) дій, розшуку і затримання злочинців по «гарячих» слідах, виявлення викраденого майна; перевірка відомостей, отриманих оперативним шляхом тощо [3, с. 214-215].

Під час розслідування крадіжок приміщення, що підлягають огляду та у яких можуть знаходитись сліди кримінального правопорушення можуть бути класифіковано наступним чином: 1) приватні квартири громадян у багатоквартирних будинках; 2) приватні будинки садибного типу, дачі, як правило одно-, двох-поверхові; 3) складські приміщення, бази зберігання товарів; 4) приміщення магазинів; 5) гаражі, підсобні приміщення, майстерні; 6) офіси, банки, службові приміщення.

Незалежно від виду приміщення етапи проведення огляду і тактичні прийоми, що при цьому використовуються, є майже однаковими, хоча, безумовно, об'єм проведених робіт з пошуку слідів правопорушення у кожному випадку індивідуальний і залежить від предмета посягання, професіоналізму правопорушника, знарядь вчинення злочину та інших чинників. Огляд місця події складається з трьох основних етапів: підготовчого; робочого та заключного [4, с. 336]. Під час розслідування крадіжок підготовчий етап огляду починається з моменту прийняття рішення щодо проведення слідчої (розшукової) дії та включає діяльність слідчого після отримання повідомлення про крадіжку до виїзду на місце події і організаційні дії безпосередньо на місці події.

Після проведення організаційно-підготовчих дій починається робочий етап, під час якого слідчий знайомиться з обстановкою місця події, визначає межі огляду, висуває версії щодо події кримінального правопорушення. Якщо підготовча діяльність слідчого має організаційний характер, на робочому етапі вона є дослідницькою. Метод огляду обирається залежно від конкретної обстановки, однак приміщення, як правило, оглядаються концентричним способом, починаючи або від входних дверей, або від місця проникнення у приміщення. Огляд приміщення зазвичай проводиться не суцільно, а вибірково. Для більш оптимального виявлення слідів складається модель події. Для цього потрібно ознайомитися з обстановкою, встановити положення, стан, приналежність окремих предметів до події, визначити місця можливого розташування слідів, їх взаємозв'язок та механізм утворення, встановити шляхи за якими правопорушники увійшли до приміщення та як вони його покинули. Виходячи зі створеної моделі, встановлюються вузлові ділянки приміщення, що потребують більш ретельного огляду, визначаються предмети, на яких могли бути залишені сліди. Під час огляду доцільно підходити комплексно до пошуку слідів: на одних і тих саме об'єктах можуть бути залишені різні сліди: рук, взуття, знарядь злому, біологічного походження, мікрочастки, сліди запаху тощо. Сліди потрібно виявляти у повному обсязі і під час їх попереднього дослідження не потрібно робити

передчасні висновки щодо значення тих чи інших слідів. Якісний огляд приміщення, що є місцем вчинення крадіжки, дозволяє отримати повну інформацію для проведення успішного розслідування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 № 4651-VI. Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Криміналістика : підруч. / К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська. 2-е вид. перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
4. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. Київ : Кондор, 2005. 588 с.

Гребенюк Микола Павлович

курсант 2 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Пиріг Ігор Володимирович

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ

**ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
У КРИМІНАЛІСТИЧНОМУ РОЗПІЗНАВАННІ ОБЛИЧЧЯ**

Використання штучного інтелекту та нейромереж у криміналістичному розпізнаванні обличчя є одним із найактуальніших напрямів цифровізації криміналістики, оскільки сучасне розслідування кримінальних правопорушень дедалі частіше пов'язане з аналізом великих масивів відео-, фото- та цифрових даних. Камери відеоспостереження, бодікамери поліцейських, записи з мобільних телефонів, банкоматів, транспортних вузлів, прикордонних пунктів і відкритих цифрових джерел створюють значний обсяг візуальної інформації, яку традиційними методами складно швидко опрацювати.

З технічної точки зору криміналістичне розпізнавання обличчя за допомогою нейромереж ґрунтується на алгоритмах комп'ютерного зору та глибинного навчання. Система спочатку виявляє обличчя на зображенні або відеокадрі, далі нормалізує його, тобто враховує кут повороту голови,

освітлення, масштаб, якість зображення, наявність перешкод, після чого формує цифровий біометричний шаблон. Такий шаблон не є «фотографією» у звичайному розумінні, а являє собою математичне представлення індивідуальних ознак обличчя. Далі нейромережа порівнює цей шаблон із шаблонами, що містяться в базі даних, і визначає ступінь схожості. У криміналістиці це може використовуватися для встановлення особи невідомого правопорушника, ідентифікації загиблих або безвісти зниклих осіб, перевірки документів, аналізу відео з місця події, пошуку осіб, які перебувають у розшуку, або перевірки причетності конкретної особи до перебування в певному місці в певний час [1, с. 133].

Особливість нейромережевого розпізнавання полягає в тому, що сучасні алгоритми не обмежуються простим вимірюванням відстані між очима, носом чи губами. Вони аналізують складні сукупності ознак, які людина може не помітити візуально: мікропропорції обличчя, контури, текстурні особливості, просторові співвідношення між зонами обличчя, а також сталі ознаки, що зберігаються навіть за зміни зачіски, віку, міміки або часткового закриття обличчя. Саме тому штучний інтелект має важливе криміналістичне значення: він дозволяє обробляти великі масиви інформації швидше, ніж людина, і виявляти потенційні збіги там, де ручний аналіз був би надто тривалим. Наприклад, INTERPOL повідомляє, що його система facial recognition допомогла ідентифікувати кілька тисяч осіб з моменту створення, а Biometric Hub дає змогу правоохоронцям держав-членів порівнювати фотографії та відбитки пальців із біометричними базами INTERPOL [2, с. 244].

У процесі розслідування використання штучного інтелекту для розпізнавання обличчя можна розглядати у кількох функціональних напрямках. Перший напрям – оперативно-пошуковий, коли система використовується для швидкого встановлення можливих збігів у базах даних або серед відеоматеріалів. Другий напрям – ідентифікаційний, коли результати аналізу застосовуються для порівняння конкретної особи із зображенням, отриманим з місця події. Третій напрям – аналітичний, коли нейромережі допомагають систематизувати велику кількість відеофрагментів, визначити переміщення особи, часову послідовність подій або зв'язок між різними місцями. Четвертий напрям – експертний, коли результати автоматизованого аналізу можуть бути використані як допоміжний матеріал для судової портретної експертизи, але не повинні автоматично підміняти висновок експерта.

Важливо підкреслити, що результат роботи нейромережі не є безумовним доказом вини особи. У кримінальному провадженні України доказами визнаються лише фактичні дані, отримані у передбаченому законом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють обставини, що мають значення для кримінального провадження. Це впливає зі ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України. Тому результат автоматизованого розпізнавання обличчя має оцінюватися разом з іншими доказами: показаннями свідків, відеозаписами, протоколами слідчих (розшукових) дій, висновками експертів, даними

мобільного зв'язку, речовими доказами, документами та іншими матеріалами. Якщо нейромережа лише вказала на ймовірний збіг, це не означає, що особу можна автоматично вважати винною. Такий результат повинен бути перевірений процесуальними засобами [3, с. 34].

Отже, штучний інтелект і нейромережі у криміналістичному розпізнаванні обличчя є потужним інструментом сучасного розслідування, який здатний підвищити швидкість і результативність ідентифікації осіб, оптимізувати аналіз відеоданих і допомогти у розкритті кримінальних правопорушень. Водночас така технологія не може розглядатися як самостійний і безпомилковий доказ. Її результати потребують експертної перевірки, процесуального оформлення, технічного аудиту та оцінки в сукупності з іншими доказами. Найбільш ефективною моделлю є така, за якої нейромережі виконують допоміжну аналітичну функцію, а правову оцінку здійснює людина в межах кримінального процесу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Музичук Е. О. Застосування штучного інтелекту в системі розпізнавання обличчя для підвищення ефективності роботи національної поліції України під час воєнного стану. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. Том 38 № 1 (Part II). 2026. С. 126-135.
2. Несен О. О., Кравченко Н. В. Технічні вразливості нейронних мереж як чинник ризику у правозастосовній діяльності. *Штучний інтелект у правовій практиці: межі та можливості* : зб. тез міжнар. круглого столу (13 берез. 2026 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2026. С. 244-247.
3. Черноус І. О., Сало Д. С., Трофимович О. М. Використання штучного інтелекту для розкриття злочинів. *Перспективи та проблематика інтелектуальних систем*: зб. тез наук.-практ. конф. (м. Київ, 31 трав. 2024 р.). Київ : РВЦ ДУІКТ, 2024. С. 34-36.

Пиріг Ігор Володимирович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-8391-067X

МІСЦЕ ЦИФРОВИХ СЛІДІВ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛІСТИКИ

Останніми роками злочинність трансформується у бік підвищення її наукового та інтелектуального забезпечення, що проявляється у використанні під час вчинення кримінальних правопорушень сучасних комп'ютерних технологій та електронно-обчислюваної техніки. Під час вчинення таких кримінальних правопорушень виникають не тільки сліди у класичному криміналістичному їх розумінні, а й з'являються так звані цифрові, віртуальні або електронні сліди, властивості яких є іншими і, відповідно, новими є засоби

та методи їх виявлення та дослідження, що потребує від науки криміналістики проведення їх дослідження на теоретичному та прикладному рівнях. Теоретичною проблемою на сьогодні є визначення місця цифрових слідів у загальній класифікації, а також процесуальний порядок використання таких слідів у доказуванні. Розробці також підлягають засоби та методи їх виявлення, вилучення, фіксації та дослідження.

Під цифровим слідом (digital footprint) у галузі комп'ютерної інженерії й інформаційних технологій розуміють сукупність інформації, дії користувача у мережі, що він використовує для входу в мережу, будь-яку інформацію, що користувач публікував у мережі, що розглядають у поєднанні з характеристиками пристрою: типом операційної системи, часовий поясом, характеристиками браузера, мовними налаштуваннями тощо [1].

Цифрові сліди утворюються внаслідок впливу на комп'ютерні дані та пов'язані зі змінами, що відбуваються у самій інформації, порівняно з початковим її станом [2, с. 34]. Вони мають певні властивості, що визначають їх відмінність від інших слідів, одна з яких полягає у тому, що виникнення цифрових слідів не викликає змін у навколишньому середовищі [3, с. 21]. Вони у більшості випадків носять інформаційний характер, майже не залишаються у вигляді видимих змін навколишнього середовища, характеризуються змінами комп'ютерної інформації у формі її копіювання, модифікації, блокування, знищення [4, с. 264]. Властивістю цифрових слідів є їх динамічність – можливість перенесення у просторі зі створенням копій та швидкого знищення таких слідів, тобто відсутність нерозривного зв'язку з матеріальним носієм інформації [5, с. 473]. А. В. Коваленко на основі аналізу властивостей електронних (цифрових) слідів кримінального правопорушення визначає їх як комп'ютерні дані, що утворилися або зазнали змін у запам'ятовувальних пристроях електронно-обчислювальної техніки внаслідок дій користувачів, пов'язаних із вчиненням кримінального правопорушення [6, с. 233]. Цифрові сліди виникають під час розслідування та містять інформацію щодо вчиненого кримінального правопорушення, що знаходиться на матеріальних цифрових пристроях і для її виявлення та дослідження потрібні спеціальні криміналістичні знання в галузі комп'ютерних технологій.

Розглянемо місце цифрових слідів у криміналістиці та загальній класифікації слідів. Сліди у криміналістиці в широкому розумінні поділяються на сліди-відображення, сліди-предмети та сліди-речовини, що є загальноприйнятим [7, с. 103]. Щодо класифікації цифрових слідів, думки науковців розділяються. Можна виділити окрему групу науковців, які, на наш погляд, певним чином гіперболізують значення цифрових слідів, відокремлюючи їх в окрему науку або розділ науки криміналістики. Так, В. А. Світличний визначає цифрову криміналістику як окрему прикладну науку про «розкриття злочинів, пов'язаних з комп'ютерною інформацією, про дослідження цифрових доказів, методи пошуку, отримання і закріплення таких доказів» [8, с. 372]. Такої ж думки дотримуються А. С. Колодіна і Т. С. Федорова [9, с. 177]. В. М. Шевчук схиляється до думки, що існує нагальна

потреба у розробленні та формуванні окремого розділу криміналістики, пов'язаного із криміналістичним дослідженням цифрових доказів [10, с. 86].

Ми вважаємо, що зазначені вище пропозиції науковців щодо виділення цифрових слідів в окремий розділ криміналістики, поряд з загальною теорією, криміналістичною технікою, тактикою та методикою, є не перспективним напрямком досліджень та певним перебільшенням значення цифрових слідів. Це повною мірою стосується і виділення цифрової криміналістики в окрему науку. На нашу думку, в існуючій системі криміналістики, цифрова криміналістика має бути розділом криміналістичної техніки, що вивчає закономірності утворення цифрових слідів та засоби і методи їх збирання, дослідження, оцінки та використання у розслідуванні кримінальних правопорушень [11, с. 249]. У цьому питанні ми підтримуємо думки С. І. Перліна та Р. Л. Степанюка, які зазначають, що формування окремої галузі криміналістичної техніки, що включає засоби та методи дослідження цифрових доказів «спрощує завдання з інтеграції досягнень цифрової криміналістики у вітчизняну систему криміналістики, оскільки, з одного боку, не вимагає перегляду самої системи, а з іншого – дозволяє швидко впровадити більшість відповідних наукових положень і практичних рекомендацій» [12, с. 289-290].

Поява нової групи слідів, як і утворення нової галузі, що їх вивчає є однією з закономірностей розвитку криміналістичних знань. У свій час так з'явилися такі галузі криміналістики як акустика, фоноскопія, одорологія. Виділення цифрових слідів в окрему групу обґрунтовано їх властивостями, а саме відсутністю нерозривного зв'язку з матеріальним носієм та можливістю перенесення їх у просторі із створенням копій та швидким знищенням слідів. Не зважаючи на унікальність властивостей цифрових слідів, вони залишаються одним з видів слідів, що вивчається криміналістичною технікою, як розділом криміналістики і, навіть її галуззю – слідознавством.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цифровий слід в Інтернеті. URL: https://osvita-omr.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/lektsyia_tsyfrovyj-slid.-ok.pdf
2. Біленчук П.Д., Романюк Б.В., Цимбалюк В.С. та ін. Комп'ютерна злочинність : навч. посіб. Київ : Атика, 2002. 240 с.
3. Паламарчук Л.П. Розслідування злочинів у сфері використання комп'ютерних технологій : монограф. Київ, 2007. 144 с.
4. Дуда Х.І. Поняття комп'ютерних слідів злочину. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 197. Ч. 1. С. 262–267.
5. Колеснікова І. А. Цифрові сліди: поняття та їх значення при розслідуванні кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10. 2023. С. 472-475.
6. Коваленко А. В. Поняття та сутність електронних (цифрових) слідів кримінального правопорушення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4 (100). С. 226-235.

7. Криміналістика : підруч. / К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська. 2-е вид. перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

8. Світличний В. А. Цифрова криміналістика особливості, можливості та перспективи. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану*. Харків, 2022. С. 371-375.

9. Колодіна А. С., Федорова Т. С. Цифрова криміналістика: проблеми теорії і практики. *Київський часопис права*. 2022. № 1. С. 176-180.

10. Шевчук В. М. Роль цифрової криміналістики у виявленні, фіксації та розслідуванні воєнних злочинів. *Використання цифрової інформації в розслідуванні кримінальних правопорушень*: матер. міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Харків, 12 груд. 2022 р.). / НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків : Право, 2022. С. 82-88.

11. Пиріг І. В. Поняття та властивості цифрових слідів і їх місце в системі криміналістики. Діджиталізація судово-експертної науки в умовах воєнного стану : зб. мат-лів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 08.11.2024). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса, 2024. С. 247-250.

12. Степанюк Р. Л., Перлін С. І. Цифрова криміналістика й удосконалення системи криміналістичної техніки в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3 (99). С. 283-294.

Булгаков Ігор Сергійович

прокурор

Правобережної окружної прокуратури
міста Дніпра

ПЕРЕКЛАДАЧ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ТА НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

У кримінальному процесі перекладач виконує важливу функцію. Цей фахівець забезпечує реалізацію права особи на справедливий суд та ефективний захист. Саме завдяки перекладачу підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, свідок або решта учасників кримінального провадження, які не володіють державною мовою, мають можливість повноцінно розуміти зміст процесуальних дій, знати свої права та обов'язки, а також повноцінно їх реалізовувати.

Варто зазначити, що перекладач фактично виступає «гарантом якісної комунікації» між учасниками кримінального провадження, правоохоронними органами та органами правосуддя, забезпечуючи точність і повноту передачі інформації. Від професійності, незалежності та неупередженості перекладача безпосередньо залежить дотримання загальних засад кримінального провадження. Належне функціонування інституту перекладу у кримінальному

процесі є необхідною умовою реалізації міжнародних стандартів захисту прав людини та здійснення справедливого судочинства.

Проте наразі однією із актуальних проблем сучасного кримінального процесу України є практичні питання функціонування системи залучення незалежних перекладачів до участі у кримінальному провадженні. Незважаючи на закріплення у Кримінальному процесуальному кодексі України права особи користуватися послугами перекладача, механізм практичного забезпечення цього права в певних ситуаціях залишається фрагментарним та недостатньо ефективним.

Варто зазначити, що в Україні діє Порядок ведення Державною міграційною службою України Довідково-інформаційного реєстру перекладачів (далі – Порядок) [1]. Відповідно до пункту 1.3 Порядку, реєстр перекладачів - це веб-сторінка офіційного веб-сайту Державної міграційної служби України, що містить відомості про перекладачів, які можуть залучатися органами державної влади для надання послуг перекладу під час розгляду заяв та проведення співбесід з біженцями та іншими категоріями мігрантів, під час здійснення їх затримання, забезпечення надання їм правової допомоги, розгляду адміністративними судами справ щодо біженців та видворення з України іноземців та осіб без громадянства, здійснення досудового розслідування та розгляду судами кримінальних проваджень і справ про адміністративні правопорушення, вчинені біженцями та іншими категоріями мігрантів на території України [1].

Наголосимо на тому, що цей реєстр має довідково-інформаційний характер. В даному випадку ця система не є однотипною із системою безоплатної вторинної правової допомоги. Як бачимо, можливість залучення перекладача із зазначеного реєстру доступна для осіб зі статусом біженця або для інших категорій мігрантів. Проте постає питання можливості користуватися даним реєстром для категорії осіб, які постійно проживають на території України на законних підставах, проте, будучи належними до певної національної меншини, не володіють належним чином державною мовою. Також, виходячи з тлумачення зазначеного положення, логічно впливає, що біженцям та іншим категоріям мігрантів зі статусом підозрюваного, обвинуваченого чи засудженого наявна можливість бути забезпеченими перекладачем із зазначеного реєстру. Проте як бути решті учасникам та сторонам кримінального провадження? Адже неналежна реалізація права на переклад може призвести до фактичного обмеження права особи на справедливий суд. Зокрема, при використанні опції укладення угоди про примирення сторін. У такому випадку потерпілий має в повній мірі розуміти кожен пункт такої угоди та реалізацію своїх прав як сторони або учасника кримінального провадження. Адже ефективна реалізація прав кожної людини і громадянина гарантована як національним законодавством, так і міжнародними стандартами у сфері прав людини.

Також потребує додаткового удосконалення правове регулювання можливості оперативного забезпечення затриманого перекладачем. Адже

відповідно до частини другої статті 12 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого судового рішення про тримання під вартою [2]. Також відповідно до частини другої статті 278 КПК України, письмове повідомлення про підозру затриманій особі вручається не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту її затримання [2]. Таким чином, забезпечення перекладачем підозрюваного має відбуватися протягом зазначених процесуальних строків, про що, на жаль, не зазначено у розглядуваному нами Положенні.

На нашу думку, така побудова державної політики щодо залучення перекладачів до кримінального провадження потребує удосконалення, зокрема щодо розширення можливостей користування реєстром перекладачів і для іншої (зазначеної нами вище) категорії осіб та оперативності реагування відповідно до кримінальних процесуальних строків. Такі зміни у законодавстві зміцнюватимуть загальні засади рівності осіб перед законом та судом, суттєвіше закріплять статус незалежного перекладача як учасника кримінального провадження та широко утверджуватимуть реалізацію статті 29 Кримінального процесуального кодексу України (мова, якою здійснюється кримінальне провадження) [2].

Таким чином, у цьому контексті пропонуємо запровадження в Україні централізованої державної системи залучення перекладачів у кримінальному процесі за аналогією із системою безоплатної вторинної правової допомоги. Такий механізм дозволив би забезпечити незалежність перекладача від сторони обвинувачення, створити єдиний реєстр сертифікованих перекладачів, встановити чіткі вимоги до їхньої кваліфікації та гарантувати належне фінансування їхньої діяльності за рахунок держави усім сторонам та учасникам кримінального провадження. Створення більш обширної та доступної державної системи залучення перекладачів в Україні сприятиме підвищенню рівня правових гарантій та забезпеченню реалізації загальних засад кримінального провадження.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про затвердження Порядку ведення Державною міграційною службою України Довідково-інформаційного реєстру перекладачів : наказ Міністерства внутрішніх справ від 11.03.2013 № 228.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (станом на 01.04.2026).

Ханькевич Андрій Миколайович

кандидат юридичних наук, професор,
співробітник Інституту Служби безпеки України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
ORCID ID: 0000-0002-6897-347X

СТРУКТУРОВАНІ АНАЛІТИЧНІ ТЕХНІКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕБІАСИНГУ В ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Впровадження проактивної парадигми діяльності органів правопорядку України під час дії правового режиму воєнного стану, коли вони функціонують в умовах зростання обсягів даних та дефіциту часу, докорінно трансформує архітектуру ухвалення рішень під час досудового розслідування, контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності (далі – КРД/ОРД). Управління невизначеністю вимагає опанування алгоритмів обробки масивів даних [1, с. 997]. Замість глибокої аналітичної обробки розвідувальної інформації у слідчих та оперативних працівників виникає ризик розпорошення уваги, втрати критичних доказів та нездатності сформулювати об'єктивну стратегічну картину злочинної активності. Концепція Intelligence-Led Policing (далі – ILP) вимагає переходу від реактивного міркування до управління ресурсами, де аналітика генерує конкретні дії щодо протидії загрозам [2].

Разом з цим реалізація моделі ILP стикається з когнітивними бар'єрами. Домінування мислення «від випадку до випадку» змушує фахівців зосереджуватися на ізольованих інцидентах, через що загальна картина злочинності, її патерни та системні загрози залишаються поза фокусом уваги [1, с. 993].

Стресове середовище провокує когнітивні виклики. Природу мислення за інформаційного дефіциту розкрито в класичній праці Д. Канемана (D. Kahneman) «Thinking, Fast and Slow» [3], адаптованій до вітчизняної психології впливу Є. Кузіною. Авторкою обґрунтовано два режими обробки інформації: *автоматичний* («швидке» мислення – Система-1) та *аналітичний* («повільне» мислення – Система-2).

Автоматичний контур спрацьовує миттєво, спираючись на досвід та емоції, полегшуючи орієнтацію суб'єкта. Він діє ефективно у простих ситуаціях, проте генерує похибки під час оцінки складних, багатofакторних обставин [4, с. 42-44].

Залучення Системи-2 потребує значних інтелектуальних ресурсів, концентрації уваги та критичного аналізу. За дефіциту часу правоохоронці схильні уникати її активації, підсвідомо покладаючись на інтуїтивні евристичні та поверхневі асоціації. Спирання на Систему-1 під час опрацювання розвідувальних даних породжує когнітивні пастки. Виникає ефект «тунельного зору», коли слідчий підсвідомо шукає докази лише для однієї, первинно обраної гіпотези, ігноруючи суперечливі факти. Ця вразливість

призводить до передчасного звуження кола підозрюваних та формування хибних слідчих/оперативних версій.

Нейтралізація цих загроз вимагає жорсткої систематизації інтелектуальної діяльності органів правопорядку. Активувати Систему-2 можливо через застосування логічних процедур, що перемикають мозок на аналітичний режим вирішення проблем. Саме тут виникає необхідність запровадження інструментарію дебіасингу та структурованих аналітичних технік у практику оперативних і слідчих підрозділів. Ухвалення рішень за невизначеності супроводжується ментальними викривленнями, які виступають наслідком еволюційної здатності мозку оптимізувати обробку інформації через спрощені стратегії, що загрожує об'єктивності правоохоронної діяльності.

Фундатори аналітичних технік Р. Гойер та Р. Ферсон (R. Heuer, R. Pherson) до найбільш руйнівних деструкцій мислення відносять підтверджувальне упередження (confirmation bias), передчасне закриття проблеми чи поспішні висновки (premature closure) та евристику доступності або ефект нещодавності (availability heuristic) [5, с. 24-25]. Підтверджувальне упередження змушує працівника шукати дані, які узгоджуються з його первинною гіпотезою, ігноруючи альтернативи. Поспішні висновки провокують припинення збору доказів одразу після знаходження першої прийнятної відповіді, блокуючи вивчення обставин злочину. Евристика доступності змушує оцінювати ймовірність події на основі легкості пригадування аналогічних випадків із досвіду замість спирання на емпіричні дані.

Подолання викривлень можливе за допомогою *дебіасингу* (від англ. «cognitive debiasing») – методу усунення упереджень через стратегії їх усвідомлення й уникнення [4, с. 42]. Алгоритм дебіасингу передбачає послідовні етапи: розпізнавання упереджень, аналіз причин їх виникнення, розуміння базових принципів викривлень, зменшення їхнього впливу на рішення та оцінку результатів корекції [4, с. 43]. Процедури когнітивного дебіасингу переводять діяльність практика з площини інтуїтивних здогадок у простір суворої логічної дисципліни, мінімізуючи ризики фатальних слідчих та оперативних помилок.

Прикладною методологією реалізації дебіасингу виступають структуровані аналітичні техніки (далі – SATs від Structured Analytic Techniques). Цей інструментарій – це систематизовані методи обробки оперативної та доказової інформації, спрямовані на підвищення об'єктивності висновків шляхом примусового подолання когнітивних упереджень [5, с. 2–4]. Застосування SATs трансформує інтуїтивне міркування на прозорий, чітко регламентований та відтворюваний процес, результати якого не залежать від суб'єктів розслідування [5, с. 10].

Фундаментальним механізмом SATs виступає екстерналізація мислення. Внутрішні думки й гіпотези виводяться назовні у прозорий спосіб, що дозволяє іншим учасникам розслідування перевірити й піддати сумніву хід

міркувань [5, с. 11–12]. Процедура зумовлена когнітивними межами мозку: робоча пам'ять здатна одночасно утримувати фіксовану (або лімітовану) кількість елементів, а складність справ геометрично зростає зі збільшенням кількості змінних [5, с. 15–16]. Вирішення проблеми досягається шляхом декомпозиції складної ситуації та її візуалізації за допомогою матриць, концептуальних карт і структурних схем [5, с. 17–18]. Фіксація взаємозв'язків між доказами на носіях усуває ефект інформаційного перевантаження. Це гарантує експліцитність аналізу: кожен крок задокументований, що перешкоджає впливу підтверджувального упередження та передчасного формування хибних версій [5, с. 21–22].

Впровадження проактивних моделей правоохоронної діяльності вимагає перегляду підходів до опрацювання даних. Досліджуючи протидію злочинності, Дж. Реткліфф (J. N. Ratcliffe) доводить безперспективність домінування мислення «від випадку до випадку», за якого зусилля фокусуються на індивідуальних розслідуваннях. Натомість обґрунтовується необхідність переходу до стратегічного менеджменту патернів злочинності (поведінкової специфіки та обставин інцидентів), що становить оптимальний формат опрацювання великих масивів оперативної інформації [2, с. 37].

Перехід до системного аналізу забезпечується прикладним інструментарієм дебіасингу. Найбільш дієвою структурованою технікою, розробленою Р. Гойєром (R. J. Heuer Jr.) для подолання когнітивних обмежень в умовах невизначеності, виступає «аналіз конкуруючих гіпотез» (Analysis of Competing Hypotheses, далі – АСН). Цей інструмент становить собою восьмикрокову алгоритмізовану процедуру, що жорстко скеровує фахівця на одночасну оцінку множинних альтернативних пояснень події [6, с. 94–95]. Людська робоча пам'ять об'єктивно не здатна одночасно утримувати в активному стані кілька незалежних гіпотез і зіставляти їх із кожним наявним доказом [6, с. 96]. З огляду на це, методологія АСН вимагає обов'язкової екстерналізації міркувань шляхом побудови аналітичної матриці, по вертикалі якої фіксуються всі зібрані факти, а по горизонталі – спектр обґрунтованих гіпотез. Парадигма методу зводиться до того, що доказова база застосовується не для пошуку підтверджень вірогідної версії, а для максимально жорсткого спростування кожної з наявних альтернатив [7, с. 1081].

У практичній площині досудового розслідування та КРД/ОРД матрична перевірка гарантує захист від штучного відкидання «незручних» фактів. Найвірогіднішою визнається не та гіпотеза, на користь якої зібрано найбільше підтверджень, а та, що містить найменшу кількість суперечливих або неспростованих доказів. Впровадження такої процедури змушує слідчого чи оперативного працівника критично оцінювати ступінь діагностичності кожного джерела інформації, що системно руйнує ефект когнітивного упередження та мінімізує ризики тактичного обману чи дезінформації з боку злочинного середовища.

Отже, успішна реалізація ІЛР в діяльність органів правопорядку критично залежить від мінімізації суб'єктивних когнітивних упереджень.

Запровадження інструментарію дебіасингу, зокрема структурованих аналітичних технік (SATs), і серед них – методу аналізу конкуруючих гіпотез (АСН), дозволяє перевести інтелектуальну діяльність слідчих та оперативних працівників з площини інтуїтивних здогадок у простір суворой логічної дисципліни. Завдяки екстерналізації міркувань, декомпозиції складних ситуацій та матричному спростуванню альтернативних версій забезпечується прозорість і максимальна об'єктивність аналітичного процесу, що системно захищає від тактичного обману та мінімізує ризики фатальних помилок.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дуфенюк О. М. Невирішені проблеми та нові виклики використання кримінального аналізу оперативними підрозділами Національної поліції. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 2. С. 993–1000. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.147> (дата звернення: 26.05.2026).
2. Ratcliffe J. H. Integrated Intelligence and Crime Analysis: Enhanced Information Management For Law Enforcement Leaders. Washington: Police Foundation, COPS, 2007. 40 p. www.policefoundation.org. URL: https://www.academia.edu/37575525/Integrated_Intelligence_and_Crime_Analysis_Enhanced_Information_Management_for_Law_Enforcement_Leaders (дата звернення: 13.04.2023).
3. Krämer W. Kahneman D. Thinking, Fast and Slow. 2011. Т. 55. 915 с. URL: <https://doi.org/10.1007/s00362-013-0533-y> (дата звернення: 21.11.2025).
4. Кузіна Є. І. Психологічні механізми інформаційного впливу на особистість дорослої людини : дис. ... д-ра філософії в галузі психології : 19.00.07. Кривий Ріг, 2020. 200 с. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/7441> (дата звернення: 27.05.2026).
5. Heuer R. J. Jr., Pherson R. H. Structured Analytic Techniques for Intelligence Analysis. 2nd ed. Thousand Oaks, CA : CQ Press, 2015. 361 p.
6. Heuer J. R. Psychology of Intelligence Analysis. Center for the Study of Intelligence, Central Intelligence Agency, 1999. 214 с. URL: <https://www.goodreads.com/book/show/40775618> (дата звернення: 27.05.2026).
7. Dhami M. K., Belton I. K., Mandel D. R. The “analysis of competing hypotheses” in intelligence analysis. Applied Cognitive Psychology. 2019. Т. 33, № 6. С. 1080–1090. URL: <https://doi.org/10.1002/acp.3550> (дата звернення: 29.05.2026).

Ткачук Дмитро Валерійович

кандидат педагогічних наук,

заступник начальника кафедри прикордонної

безпеки факультету професійної освіти та

лідерства

Національної академії Державної прикордонної

служби України імені Богдана Хмельницького

ORCID ID 0009-0001-1127-5742

ПРОБЛЕМАТИКА ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕМІЩЕННЮ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

В умовах триваючої збройної агресії російської федерації проти України, посилення гібридних загроз та ускладнення воєнно-політичної обстановки особливої актуальності набуває проблема протидії незаконному переміщенню зброї та боєприпасів через державний кордон України. Незаконний обіг зброї становить одну з найбільш небезпечних форм транскордонної злочинності, оскільки створює передумови для активізації диверсійної діяльності, терористичних проявів, функціонування організованих злочинних угруповань та дестабілізації безпекової ситуації в державі. Під час воєнного стану ризики незаконного переміщення озброєння суттєво зростають через збільшення обсягів військової техніки та зброї, активізацію нелегальних каналів постачання, а також спроби використання державного кордону для забезпечення протиправної діяльності.

Аналіз досвіду охорони державного кордону органами та підрозділами Державної прикордонної служби України свідчить, що незаконне переміщення зброї та боєприпасів здійснюється із застосуванням новітніх способів приховування, використанням безпілотних літальних апаратів, транспортних засобів подвійного призначення, підроблених документів. Особливу небезпеку становить діяльність організованих транснаціональних злочинних угруповань, які мають розгалужену структуру, значні фінансові ресурси та здатність швидко адаптуватися до змін оперативної обстановки. У зв'язку з цим органи охорони державного кордону змушені діяти в умовах постійного ускладнення оперативно-службової діяльності прикордонних підрозділів та необхідності оперативного реагування на нові виклики.

Однією з важливих проблем у сфері протидії незаконному переміщенню зброї та боєприпасів через державний кордон України є недостатній рівень науково-методичного забезпечення процесів оцінювання складності обстановки та прийняття управлінських рішень. Існуючі підходи до організації оперативно-службової діяльності переважно базуються на практичному досвіді, експертних оцінках та евристичних методах, що не завжди дозволяє забезпечити належний рівень об'єктивності, оперативності й адаптивності реагування на зміни обстановки. Водночас сучасні умови вимагають комплексного врахування значної кількості взаємопов'язаних чинників,

зокрема рівня воєнно-політичної напруженості, активності злочинних угруповань, інтенсивності незаконного переміщення зброї, наявних ресурсів прикордонних підрозділів та можливих сценаріїв розвитку кризових ситуацій.

Суттєвою проблемою залишається також складність своєчасного прогнозування каналів незаконного переміщення зброї та визначення оптимального складу сил і засобів для реагування на загрози. У низці випадків органи управління прикордонних загонів змушені приймати рішення в умовах дефіциту часу, неповноти інформації та високої динаміки змін оперативної обстановки. Це може призводити до нераціонального застосування ресурсів, перевантаження підрозділів та зниження ефективності заходів із припинення протиправної діяльності.

Одним із пріоритетних напрямів вирішення зазначених проблем є удосконалення науково-методичного апарату оцінювання складності обстановки на державному кордоні та забезпечення вибору оптимальних варіантів реагування на її зміни. Реалізація такого підходу передбачає формування системи показників оцінювання рівня загроз, класифікацію кризових ситуацій, пов'язаних із незаконним переміщенням зброї та боєприпасів, а також розроблення алгоритмів підтримки прийняття управлінських рішень органами управління прикордонних загонів.

Важливим напрямом підвищення ефективності протидії незаконному переміщенню зброї є впровадження сучасних інформаційно-аналітичних технологій, автоматизованих систем моніторингу обстановки та засобів аналізу ризиків. Їх використання дозволить здійснювати своєчасне виявлення ознак підготовки протиправної діяльності, прогнозувати можливі сценарії розвитку обстановки та забезпечувати раціональний розподіл сил і засобів на найбільш загрозливих напрямках. Не менш важливого значення набуває посилення міжвідомчої взаємодії між Державною прикордонною службою України, правоохоронними органами, розвідувальними структурами та міжнародними партнерами у сфері обміну інформацією щодо каналів незаконного обігу зброї та діяльності транснаціональних злочинних угруповань.

Крім того, підвищення ефективності протидії незаконному переміщенню зброї та боєприпасів потребує вдосконалення професійної підготовки персоналу органів охорони державного кордону, розвитку практичних навичок дій у кризових ситуаціях та впровадження сучасних методів моделювання оперативної обстановки. Особливого значення набуває здатність органів управління оперативно адаптувати форми й способи оперативно-службової діяльності до змін характеру загроз та умов прикордонної безпеки.

Таким чином, удосконалення системи оцінювання складності обстановки на державному кордоні, впровадження сучасних інформаційно-аналітичних технологій, розвиток міжвідомчої взаємодії та підвищення рівня професійної підготовки персоналу є важливими умовами підвищення ефективності протидії незаконному переміщенню зброї та боєприпасів через

державний кордон України. Реалізація зазначених заходів сприятиме зміцненню прикордонної безпеки держави, підвищенню обґрунтованості управлінських рішень та своєчасному реагуванню на сучасні безпекові виклики.

Макаров Данііл Денисович

курсант Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Пиріг Ігор Володимирович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики та
домедичної підготовки Дніпровського
державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМАТИКА ДОПУСТИМОСТІ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ

Проблематика допустимості цифрових доказів посідає центральне місце в сучасній теорії доказування, оскільки цифровізація суспільних відносин призвела до появи нових джерел інформації та специфічних процесуальних ризиків. Цифрові дані – електронні документи, метадані, записи камер відеоспостереження, інформація з месенджерів, скріншоти, дані мобільних операторів, GPS-логи, хмарні файли тощо – стали ключовими носіями доказового значення у кримінальних, цивільних та адміністративних провадженнях. Їхня правова природа, способи фіксації та збереження відрізняються від традиційних матеріальних носіїв, що зумовлює складність розуміння критеріїв допустимості та меж використання у доказуванні.

Однією з основних проблем є перевірка автентичності цифрового доказу, оскільки електронні дані можуть бути легко змінені без видимих слідів. Органи правопорядку повинні встановити, чи походить інформація від конкретного автора, чи не була вона змінена, сфальсифікована або частково відредагована. Складність полягає в тому, що навіть метадані можуть бути змінені за допомогою спеціального програмного забезпечення, а відтак ключовим залишається забезпечення належного ланцюга збереження (chain of custody). У практиці українських судів нерідко виникають ситуації, коли учасники процесу надають скріншоти листування в месенджерах без підтвердження їх походження, що ставить під сумнів їхню доказову силу [1, с. 225].

Не менш важливою проблемою є відсутність уніфікованих методик вилучення, дослідження та збереження цифрових доказів. Норма ст. 99 КПК України визначає електронні носії як джерела доказів, однак не містить детальних вимог щодо їх обробки. У практиці розслідування кримінальних правопорушень це призводить до різних підходів правоохоронців до копіювання, фіксації й аналізу інформації. Відсутність єдиних підходів до процесу виявлення та вилучення цифрових доказів та електронних пристроїв,

на яких вони зберігаються, може стати підставою для визнання доказів недопустимими згідно норм Кримінального процесуального кодексу України [2]. Крім того, цифрові дані часто зберігаються в іншій юрисдикції, наприклад на серверах іноземних компаній, що ускладнює їх отримання.

Окремою проблемою є визначення належності та допустимості цифрових доказів, отриманих приватними особами. Такі докази можуть бути отримані випадково або цілеспрямовано, але за обставин, що не порушують приватність іншої особи. Суди стикаються з дилемою: з одного боку, європейська практика (зокрема ЄСПЛ) допускає використання таких доказів, якщо вони є єдиним способом встановити істину; з іншого – українське законодавство вимагає суворого дотримання конституційних гарантій недоторканності приватного життя. Тому, судова практика коливається між широким і вузьким підходами: від прийняття скріншотів листування, зроблених однією зі сторін, до повного їх відхилення через відсутність підтвердження технічної достовірності.

Дискусійним залишається питання належного підтвердження справжності цифрового доказу експертизою. Далеко не всі дані потребують експертного підтвердження, але суди часто безпідставно вимагають проведення комп'ютерно-технічної експертизи навіть тоді, коли автентичність доказу не заперечується сторонами. Водночас у провадженнях, де цифрові дані є ключовими (наприклад кіберзлочини, булінг в інтернеті, шахрайство через банківські додатки), відсутність експертного висновку може поставити під сумнів справедливість прийнятого рішення. Проблема ускладнюється браком кваліфікованих експертів у галузі цифрової криміналістики та недостатнім техніко-криміналістичним забезпеченням експертних підрозділів [3, с. 54].

Ще одним важливим аспектом є ризик маніпуляцій цифровими доказами з боку сторін чи третіх осіб. Поширені випадки редагування аудіо- та відеофайлів, використання технологій deepfake, зміни геолокаційних даних, штучного формування листування в месенджерах тощо. У багатьох випадках судді не мають достатньої компетентності в галузі цифрових технологій для критичної оцінки таких доказів, що створює ризики як неправильного прийняття доказу, так і необґрунтованої відмови [4, с. 178].

Отже, проблема допустимості цифрових доказів потребує системного вирішення шляхом оновлення законодавства, розширення технічної підготовки суддів та слідчих, уніфікації стандартів цифрової криміналістики та посилення судового контролю за дотриманням прав людини під час обробки електронної інформації. Розвиток цифрових технологій зумовлює необхідність формування стабільних, передбачуваних і технічно обґрунтованих критеріїв допустимості цифрових доказів, що забезпечить ефективність судочинства та довіру суспільства до правосуддя в умовах сьогодення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Караман К. В. Сучасна парадигма криміналістичного значення цифрових слідів у кримінальному провадженні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. С. 224-233. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/560?articlesBySimilarityPage=4>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Квашук О. Д. Використання електронних доказів у кримінальному провадженні. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2025. С. 50-56. URL: <https://cuj.dnuvs.ukr.education/index.php/cuj/article/view/109>.
4. Колодіна А. С., Федорова Т. С. Цифрова криміналістика: проблеми теорії і практики. *Київський часопис права*. 2022. С. 176-180. URL: <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/151>.

Форостянова Марія Ігорівна

курсантка Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Пиріг Ігор Володимирович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСОБИ ЗА ВІДЕОЗАПИСОМ

Ідентифікація особи за відеозаписом є одним із найактуальніших напрямів сучасної криміналістики, що зумовлено стрімким поширенням систем відеоспостереження, використанням відеореєстраторів, мобільних пристроїв із функцією відеофіксації та іншими технологічними досягненнями. Відеозаписи все частіше стають важливими джерелами доказової інформації у кримінальних провадженнях, що актуалізує питання методології та процесуального оформлення їх використання для встановлення особи.

Значення відеозображень як засобів фіксування криміналістично значущої інформації постійно зростає. Вони дозволяють зафіксувати не лише статичні ознаки зовнішності людини, а й динамічні характеристики, такі як хода, жестикуляція, міміка, що значно розширює можливості ідентифікації. Водночас використання відеоматеріалів ставить перед практиками низку складних питань щодо їх процесуального оформлення, оцінки якості та методики проведення експертних досліджень.

Відповідно до ст. 99 КПК України, документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, що можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. До документів можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації [1]. Водночас, відеозапис може визнаватися й речовим доказом, якщо він містить ознаки вчинення протиправного діяння та його збереження має значення для кримінального провадження.

Важливим є забезпечення збереження відеозаписів у незмінному вигляді. Відповідно до ч. 2 ст. 100 КПК України, сторона кримінального провадження, якій надано речовий доказ або документ, зобов'язана зберігати їх у стані, придатному для використання у кримінальному провадженні [1]. Речові докази, які отримані або вилучені слідчим, прокурором, оглядаються, фотографуються та докладно описуються. Особливу увагу слід приділяти забезпеченню цілісності електронних даних, виготовленню резервних копій, дотриманню процедури передачі матеріалів на експертизу.

Процесуальні аспекти використання відеозаписів у кримінальному провадженні регулюються кримінальним процесуальним законодавством. Відеозапис може бути отриманий у встановленому законом порядку шляхом його добровільного надання учасниками провадження або на підставі ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів [1]. Недотримання процесуального порядку отримання відеозапису може призвести до визнання його недопустимим доказом. Належне процесуальне оформлення включає складання протоколу огляду відеозапису, опис технічних характеристик носія інформації, умов виявлення та вилучення матеріалів. Залучення спеціаліста при роботі з відеоматеріалами дозволяє вже на стадії досудового розслідування провести попередню оцінку можливості ідентифікації особи та визначити необхідність призначення експертизи [2, с. 41].

Значення матеріалів відеозапису у кримінальному провадженні полягає у можливість ідентифікації особи за її відеозображенням. Реалізація цього завдання можливе у формі проведення портретної експертизи. Криміналістична ідентифікація особи за ознаками зовнішності ґрунтується на двох основних наукових положеннях криміналістичної габітології: індивідуальності та відносній стійкості ознак зовнішності людини. Індивідуальність полягає у неповторності сукупності анатомічних і функціональних ознак конкретної особи, а відносна стійкість означає збереження цих ознак протягом певного періоду часу, незважаючи на вікові зміни та інші фактори [3, с. 341].

Типовими питаннями, що вирішує така експертиза, є: чи зображена на відеозаписі особа, фотознімки якої надано для порівняння; одна чи різні особи зображені на відеозаписах, що досліджуються; чи зображена на груповому відеозаписі особа, зразки зображень якої представлено [4]. Висновок

експертизи може бути категоричним (позитивний чи негативний висновок про тотожність), ймовірним, або ж експерт може дійти висновку про неможливість вирішення поставленого питання через недостатню якість матеріалів.

Основними об'єктами портретної експертизи за відеоматеріалами є: відеокадри (статичні зображення, отримані з відеозаписів), відеофрагменти, що відображають динамічні характеристики особи, та порівняльні матеріали у вигляді достовірних фотографій чи відеозаписів досліджуваної особи [4]. Для проведення якісної експертизи важливо, щоб досліджувані та порівняльні зображення були зроблені в подібних умовах освітлення, за близьких ракурсів, а особи на них перебували приблизно в одному віці.

Методика проведення портретної експертизи за відеозаписом включає декілька етапів. На підготовчому етапі експерт ознайомлюється з матеріалами, що надійшли на дослідження, оцінює їх якість та придатність для ідентифікації. Детальне дослідження передбачає виділення окремих кадрів з відеозапису, їх покращення за допомогою спеціального програмного забезпечення, виявлення та фіксацію ідентифікаційних ознак зовнішності [4]. На порівняльному етапі здійснюється зіставлення виявлених ознак на досліджуваних та порівняльних об'єктах. Оцінка результатів та формулювання висновків завершують експертне дослідження.

Якість відеозапису є визначальним чинником успішності ідентифікації. До основних критеріїв якості належать: достатня роздільна здатність зображення, що дозволяє виявити індивідуальні ознаки зовнішності; належна контрастність та освітленість, які забезпечують чіткість елементів обличчя; відсутність значних спотворень, пов'язаних із ракурсом зйомки або швидкістю руху об'єкта. Сучасні методи комп'ютерної обробки зображень дозволяють підвищити якість відеоматеріалів, виділити необхідні фрагменти, здійснити порівняльні дослідження з використанням спеціалізованого програмного забезпечення. Застосування методів цифрової обробки зображень, тривимірного моделювання, автоматизованих систем розпізнавання обличчя розширює можливості експертів, але потребує відповідної кваліфікації та дотримання методичних рекомендацій.

Судова практика свідчить, що висновки портретної експертизи за відеоматеріалами активно використовуються судами при доказуванні у кримінальних провадженнях. Водночас суди критично оцінюють такі висновки, звертаючи увагу на якість досліджуваних матеріалів, процесуальний порядок їх отримання, повноту порівняльних зразків, обґрунтованість висновків експерта.

До проблемних аспектів ідентифікації особи за відеозаписом належать: часто недостатня якість відеозображень, отриманих із систем відеоспостереження; складнощі порівняння зображень, зроблених у різних умовах освітлення та під різними кутами; обмежені можливості ідентифікації за частково прихованим обличчям; питання процесуального оформлення відеоматеріалів, отриманих із приватних джерел. Подолання цих проблем

потребує вдосконалення технічних засобів фіксації, розвитку експертних методик, підвищення кваліфікації спеціалістів та експертів.

Перспективним напрямом є розробка та вдосконалення методики ідентифікації за функціональними ознаками зовнішності, що дозволяє проводити дослідження навіть за умови часткового приховування обличчя. Особливості ходи, постави, жестикуляції можуть слугувати додатковими ідентифікаційними ознаками, що підвищує надійність висновків. Інтеграція традиційних криміналістичних методів із сучасними технологіями штучного інтелекту та машинного навчання відкриває нові можливості для автоматизації процесів ідентифікації, хоча остаточна оцінка результатів залишається прерогативою експерта.

Підсумовуючи, криміналістична ідентифікація особи за відеозаписом є важливим інструментом розслідування кримінальних правопорушень, що базується на науково обґрунтованих положеннях габітології та використовує сучасні технічні можливості. Ефективність такої ідентифікації залежить від якості вихідних матеріалів, компетентності експертів, належного процесуального оформлення та дотримання методичних рекомендацій. Подальший розвиток цього напрямку має супроводжуватися вдосконаленням нормативно-правової бази, методичного забезпечення експертних досліджень, технічного оснащення експертних установ та підвищенням кваліфікації фахівців у галузі портретної експертизи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 01.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 13.11.2025).
2. Пиріг І. В., Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні : навч. посіб. Дніпро : ДДУВС, 2019. 180 с.
3. Криміналістика : підруч. / К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська. 2-е вид., перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
4. Портретна експертиза. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. URL: <https://kndise.gov.ua/expertise/facial-forensic-examination> (дата звернення: 13.11.2025).

Чепік Артем Максимович

курсант Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Пиріг Ігор Володимирович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки Дніпровського
державного університету внутрішніх справ

ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП, ЩО ВИКРАДАЮТЬ ГУМАНІТАРНУ ДОПОМОГУ

В умовах повномасштабної війни питання забезпечення цільового використання гуманітарної допомоги набуло критичного значення для українського суспільства. Актуальність дослідження характеристики організованих груп, що викрадають гуманітарну допомогу, зумовлена масштабами цього негативного явища та необхідністю вдосконалення методів протидії таким злочинам з боку правоохоронних органів.

За даними Офісу Генерального прокурора, з моменту введення в дію статті 201-2 Кримінального кодексу України (24 березня 2022 року) по кінець 2024 року зареєстровано 680 кримінальних правопорушень за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. Проте до суду надійшло лише 62 справи, що свідчить про складність виявлення та доказування таких злочинів [1]. Значна частина цих кримінальних правопорушень вчиняється не поодинокими особами, а організованими групами, що мають розгалужену структуру та корупційні зв'язки.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу», гуманітарна допомога визначається як цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, що надається із гуманних мотивів отримувачам, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, важким фінансовим становищем або виникненням надзвичайного стану [2].

Для розуміння специфіки злочинних формувань, що викрадають гуманітарну допомогу, необхідно звернутися до положень кримінального законодавства щодо організованої групи. Згідно з ч. 3 ст. 28 КК України, злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його приготуванні або вчиненні брало участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися в стійке об'єднання для вчинення цього або іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи [3]. Організована злочинна група характеризується стабільністю складу, жорсткою дисципліною та певними правилами поведінки [4, с. 422].

Організовані групи, що викрадають гуманітарну допомогу, характеризуються чіткою ієрархічною структурою та розподілом ролей між учасниками. Як правило, такі групи включають наступні категорії осіб:

Організатори – особи, які створюють злочинне формування, розробляють схеми незаконного заволодіння гуманітарною допомогою, налагоджують корупційні зв'язки з посадовими особами. Часто організаторами виступають особи, які мають досвід ведення бізнесу або працювали в державних структурах, що займаються розподілом гуманітарної допомоги.

Посередники – представники благодійних організацій або державних установ, які забезпечують доступ до гуманітарних вантажів, надають документи для легалізації походження товарів, створюють формальні підстави для переміщення гуманітарної допомоги. За даними досліджень, саме наявність інсайдерів у системі розподілу гуманітарної допомоги є критичним чинником успішності злочинних схем.

Виконавці – особи, які безпосередньо здійснюють викрадення, транспортування та зберігання гуманітарних вантажів, займаються їх подальшою реалізацією через неофіційні канали збуту.

Прикривачі – корумповані посадові особи в органах влади, правоохоронних структурах або на митниці, які сприяють безперешкодному переміщенню гуманітарної допомоги та протидіють виявленню злочинів. Як зазначається у журналістському розслідуванні резонансної справи на Львівщині, такі групи можуть мати вплив у державних органах [5].

Організовані групи використовують різноманітні способи незаконного заволодіння гуманітарною допомогою та її легалізації. Основними способами є:

а) створення фіктивних благодійних організацій – реєстрація юридичних осіб, які формально мають статус отримувачів гуманітарної допомоги, але фактично створюються для розкрадання. Згідно з положеннями законодавства, гуманітарна допомога може надаватись широкому колу отримувачів, включаючи благодійні організації [3], що створює можливості для зловживань;

б) підробка документів – виготовлення фальшивих документів про цільове використання гуманітарної допомоги, підміна накладних, маніпуляції з обліковими даними в Автоматизованій системі реєстрації гуманітарної допомоги;

в) часткове розкрадання вантажів – відбір частини гуманітарної допомоги під час транспортування або зберігання з подальшою заміною звітних документів. Такий спосіб ускладнює виявлення злочину, оскільки формально вантаж доставляється за призначенням, але в неповному обсязі;

г) переадресація гуманітарних вантажів – зміна кінцевих отримувачів гуманітарної допомоги з легальних благодійних організацій на підконтрольні злочинній групі структури;

д) комерціалізація гуманітарної допомоги – продаж товарів, що надійшли як гуманітарна допомога, через торгівельні мережі, ринки або інтернет-майданчики. Дослідники відзначають, що саме продаж гуманітарних товарів є найпоширенішою формою незаконного використання [6].

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень дозволяє виділити типові ознаки організованих груп, що викрадають гуманітарну допомогу:

Планування злочинної діяльності – групи діють не спонтанно, а за заздалегідь розробленими схемами, що передбачають етапи отримання, транспортування та реалізації гуманітарної допомоги.

Стійкість зв'язків – учасники груп підтримують тривалі стосунки, вчиняють множинні епізоди незаконного заволодіння гуманітарною допомогою протягом тривалого часу.

Конспірація – використання заходів конспірації для приховування злочинної діяльності, включаючи застосування шифрованих каналів зв'язку, використання підставних осіб, створення видимості легальної діяльності.

Матеріально-технічна база – наявність приміщень для зберігання гуманітарних вантажів, транспортних засобів для їх переміщення, каналів збуту для реалізації викраденого.

Ефективна протидія організованим групам, що викрадають гуманітарну допомогу, вимагає комплексного підходу. Необхідно посилити контроль за переміщенням гуманітарних вантажів через митний кордон України, удосконалити систему обліку та звітності в Автоматизованій системі реєстрації гуманітарної допомоги, забезпечити прозорість діяльності благодійних організацій.

Підсумовуючи, організовані групи, що викрадають гуманітарну допомогу, являють собою стійкі злочинні формування з чіткою ієрархічною структурою, розподілом ролей та наявністю корупційних зв'язків. Їх діяльність характеризується плановістю, використанням складних схем легалізації викраденого та значним суспільним резонансом. Удосконалення криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються організованими групами, розробка спеціальних методик розслідування та посилення міжвідомчої взаємодії сприятимуть підвищенню ефективності протидії цьому виду організованої злочинності та забезпеченню цільового використання гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел та літератури:

1. Протягом великої війни зафіксовано 680 кримінальних правопорушень щодо використання гуманітарної допомоги, жертв. Skil'ky Skil'ky Info. 2025. URL: <https://skilky-skilky.info/protiahom-velykoi-viyny-zafiksovano-680-kryminalnykh-pravoporushen-shchodo-vykorystannia-humanitarnoi-dopomohy-rozhertv/> (дата звернення: 26.11.2025).

2. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22.10.1999 № 1192-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14> (дата звернення: 26.11.2025).

3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 07.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 26.11.2025).

4. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правова заборона щодо незаконного використання гуманітарної допомоги: сумнівна законодавча

новела. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 2 (98). С. 99–115.

5. «Причетна до афери з «гуманітаркою» організована злочинна група, яка має вплив в державних органах...». Вільне життя. 2023. URL: <https://wz.lviv.ua/ukraine/492994-prychetna-do-afery-z-humanitarkoiu-orhanizovana-zlochynna-hrupa-iaka-maie-vplyv-v-derzhavnykh-orhanakh> (дата звернення: 22.11.2025).

6. Шевчук А.В. Боднарук О.М. Кримінальна відповідальність за розкрадання гуманітарної допомоги. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/267678> (дата звернення: 22.11.2025).

Статіва Іван Ігорович

кандидат юридичних наук,
старший детектив Четвертого підрозділу детективів
Четвертого Головного підрозділу детективів
Національного антикорупційного бюро України

ПРО ПОТРЕБУ В ОБШУЦІ ОСОБИ ЯК ОКРЕМІЙ СЛІДЧІЙ (РОЗШУКОВІЙ) ДІЇ

Непоодинокими є випадки отримання інформації, що певні предмети або документи, які можуть мати доказове значення у кримінальному провадженні, зберігаються певною особою при собі. Здебільшого це: (1) предмети, вилучені з цивільного обороту, зберігання яких є кримінальним правопорушенням, (2) предмети, у тому числі гроші, зберігання яких само по собі не є протиправним, але які в конкретному випадку отримані особою в ході протиправної діяльності (вкрадені цінності, отримана неправомірною вигодою), (3) документи у паперовій чи електронній формі, в яких зафіксовані обставини діяння, яке сторона обвинувачення вважає протиправним.

Використання цих предметів і документів у доказуванні потребує їх вилучення, а в деяких випадках також і фіксації факту їх зберігання певною особою. Способом їх вилучення є обшук особи, котра їх зберігає. Але кримінальне процесуальне законодавство передбачає лише два випадки проведення обшуку особи. Перший – це обшук особи, яка перебуває у місці проведення обшуку житла чи іншого володіння (ч. 5 ст. 236 КПК України [1]). Другий – обшук особи, яка затримана уповноваженою службовою особою (ч. 3 ст. 208 КПК України [1]). «Окремого» обшуку особи чинний КПК України не передбачає на відміну від КПК України 1960 року та КУпАП¹.

¹ Відповідно до ч. 1 ст. 177 КПК України 1960 року обшук проводиться... в певному приміщенні або місці чи в якій-небудь **особи** [1]. Подібна за змістом дія, хоч і з назвою «особистий огляд і огляд речей», передбачена у ст. 264 КУпАП [2].

Враховуючи норму, закріплену в ч. 2 ст. 19 Конституції України, яка зобов'язує органи державної влади та їх посадових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [3], проведення обшуку особи за межами двох вищезазначених процесуальних ситуацій, фактично є реалізацією органами досудового розслідування чи прокуратури своїх повноважень, не передбачених КПК України, а тому результати такого обшуку особи в силу вимог п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК України [1] є недопустимим доказом.

За таких умов ми маємо ситуацію, коли поставлені перед стороною обвинувачення завдання кримінального провадження не повною мірою забезпечені наданим інструментарієм для вирішення таких завдань (у даному випадку відсутні дозволені засоби збирання доказів). Це провокує сторону обвинувачення вдаватися до певних процесуальних хитрощів, а в окремих випадках, нажаль, навіть до зловживань, щоб надати обшуку особи законного процесуального вигляду.

До таких альтернативних засобів в першу відносяться вищезазначені обшук житла та затримання особи.

У багатьох випадках проведення цих заходів цілком відповідає закону. Приміром, якщо неправомірна вигода передається в приміщенні, у слідчих не може бути впевненості, що особа триматиме її виключно при собі. По-перше, через великий обсяг грошей вони можуть бути в пакеті, сумці чи навіть валізі. По-друге, особа може не одразу брати собі кошти, а сказати десь їх покласти, щоб створити видимість непричетності до їх отримання. Тому оптимальним буде провести обшук усього приміщення, а не тільки особи. Те саме стосується і затримання, якщо метою його застосування є не тільки обшук затриманої особи, але й намагання забезпечити її подальшу належну поведінку.

Однак можуть бути ситуації, коли підстави для обшуку приміщення чи затримання формально існують, але вони проводяться тільки заради обшуку особи. Приміром, при розслідуванні службових та економічних злочинів може виникнути потреба вилучення телефону особи, в якому міститься листування між певним колом залучених осіб, відомості про її дії в цифровому середовищі. Але вилучити такий телефон у законний спосіб можливо лише в ході обшуку приміщення або затримавши таку особу.

Насправді такі ситуації шкодять обом сторонам. Очевидно, що особа, у якої обшукується житло, а тим більше затримана, зазнає більшого втручання у свої права та свободи, ніж це могло бути при її «особистому» обшуці, якби він був передбачений як окрема слідча дія. Але і сторона обвинувачення теж має витрачати додатковий ресурс. Інколи встановити місце проживання чи службовий кабінет потребує часу, а також несе ризик розконспірації. Особа може зберігати певні предмети чи документи при собі обмежений час і позбудеться їх до того, як опиниться у приміщенні чи автомобілі, де можна було б провести обшук (навіть невідкладний). Зрештою, обшук приміщення вимагає залучення більше працівників і займає більше часу. Окремо слід зауважити, що наявність за місцем роботи чи проживання охорони та засобів

відеоспостереження ускладнює несподіваний початок обшуку, що дає можливість особі знищити певні дані, якщо такі були.

Однак є ситуації, коли підстави обшуку всього приміщення певної особи або її затримання є вкрай сумнівними. Приміром, певна особа підійшла до приміщення, дізналася про те, що в ньому проводиться обшук і відмовляється заходити всередину. Або навпаки, є припущення, що певна особа винесла якийсь доказовий об'єкт з місця проведення обшуку.

З досвіду обговорення подібних ситуацій автору відомо, що деякі судді вважають правильним обшукувати таких осіб в межах процедури їх затримання. Саме такий алгоритм відповідає засаді добропорядності діяльності сторони обвинувачення. Так, це більш ресурсовитратно для сторони обвинувачення і створює додаткові душевні переживання обшукуваній особі, однак це явно правильніше, ніж проводити ті самі дії, але маскувати їх під огляд місця події¹, і тим більше правильніше, ніж силою заводити особу до приміщення, в якому проводиться обшук.

Однак підстави вважати, що особа зберігає при собі потрібні слідству предмети чи документи, не завжди вагомі. Одна справа, коли це зафіксовано в ході негласних слідчих (розшукових) дій, які проводяться паралельно з обшуком, або навіть особисто почуті чи побачені слідчим під час обшуку. Інша справа, коли припущення ґрунтуються на усвідомленні значимості особи в структурі організації (керівник, бухгалтер, уповноважений з публічних закупівель тощо) або взагалі на інтуїції. Не завжди слідчий буде готовий взяти на себе відповідальність за рішення про затримання (хай навіть короточасне).

Зрештою, можливі ситуації, коли людина, яка має при собі певні доказові об'єкти, очевидно не причетна до розслідуваного злочину. Тому її затримання є завідомо незаконним. Приміром, перехожі знімають на телефон певну злочинну подію. Це може бути бійка, дорожньо-транспортна пригода, викидання коштів, отриманих як неправомірна вигода, або щось інше, що привернуло увагу оточуючих. Фактично, отримання відеозапису можливо тільки за добровільною згодою володільця. Але успіх такого вилучення залежить тільки від рівня комунікаційних навичок працівників.

Таким чином, можна зробити такі висновки. Відсутність у кримінальному процесуальному законодавстві такої окремої слідчої (розшукової) дії, як обшук особи, не відповідає практичним потребам доказування. Фактично, законодавець надав недостатні засоби для виконання завдань кримінального провадження.

Неможливість проведення окремого обшуку особи провокує сторону обвинувачення на проведення обшуку усього приміщення чи затримання особи, які вочевидь є більш обтяжливі для обшукуваного.

В цьому контексті доречно згадати, що у ст. 2 КПК України завданнями кримінального провадження серед іншого визначено, щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного

¹ Практика знає випадки обшуку особи в рамках огляду місця події, однак Верховний суд до неї ставиться критично [4].

учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [1]. На думку автора, ці вимоги правильніше було б віднести не до завдань, а до обов'язкових умов виконання цих завдань. Але очевидно, що дозвіл на проведення обшуку особи як окремої слідчої (розшукової) дії сприяв би як зменшенню процесуального примусу до обшукуваних осіб, так і підвищенню ефективності доказуванню у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text>.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Постанова Верховного суду від 03.06.2024 у справі № 759/5346/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119653307>.

Воліков Тарас Анатолійович

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
проблем юриспруденції та психології
Науково-дослідного інституту
Дніпровського гуманітарного університету
ORCID ID 0000-0002-2387-1410

**УМОВИ, ЯКІ СПРИЯЮТЬ СТВОРЕННЮ БАНД ТА
ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ**

Профілактика кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю банд та злочинних організацій, насамперед повинна бути спрямована на недопущення формування цих організованих злочинних об'єднань. Слід зазначити, що оперативно-розшукова профілактика є специфічним видом діяльності правоохоронних органів, що здійснюється оперативними підрозділами цих органів, спрямований на недопущення вчинення кримінальних правопорушень, а також своєчасне виявлення та усунення (нейтралізацію) причин і умов, що сприяють їх вчиненню [1, с. 206]. Таким чином, однією із складових оперативно-розшукової профілактики є своєчасне виявлення та усунення (нейтралізацію) причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень.

В кримінології умови, що сприяють вчиненню конкретних кримінальних правопорушень, розглядають у двох аспектах, тобто умови, які сприяють формуванню мотивації та криміногенному формуванню особи, та умови, які сприяють вчиненню безпосередньо кримінального

правопорушення. Вони, тобто умови, викликають намір подальшого кримінально протиправного прояву [1, с. 33].

На наш погляд, до загальних умов, які сприяють існуванню кримінальних правопорушень, які сприяють створенню банд і злочинних організацій, відносяться чинники правового та організаційно-управлінського характеру. Зокрема, до них можна віднести:

1) значні прогалини щодо забезпечення державної політики у сфері протидії злочинності, у тому числі недосконалість чинних нормативно-правових актів, які спрямовані на протидію організованих злочинності;

2) недостатньо ефективна протидія організованих злочинності взагалі та створенню банд і злочинних організацій зокрема з боку правоохоронних органів, а саме: а) відсутність комплексних та систематичних підходів щодо вивчення стану бандитизму й діяльності злочинних організацій, програмно-цільового планування, пріоритетних напрямів протидії їм; б) оперативні підрозділи та органи досудового слідства використовують не завжди ефективні методи викриття й розслідування кримінальних правопорушень, що вчинюються цими організованими злочинними об'єднаннями; в) під час оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування не виявляються причини та умови, що сприяють створенню банд і злочинних організацій; г) недостатньо використовуються запобіжні заходи, спрямовані на усунення детермінант організованої злочинної діяльності та ін.;

3) зниження ролі громадськості у протидії злочинності.

До більш конкретних недоліків у правоохоронній діяльності, які сприяють існуванню банд і злочинних організацій, належать: неготовність деяких підрозділів Національної поліції діяти в умовах суттєвої зміни кримінологічної ситуації, яка відображає процеси консолідації, кооперування і професіоналізації кримінального світу; недостатньо цілеспрямований пошук осіб – можливих учасників банд і злочинних організацій; низький рівень оперативної роботи з контролю за діяльністю лідерів організованих злочинних угруповань, недосконалі тактичні прийоми документування їх діяльності; недостатнє технічне забезпечення правоохоронних органів [3, с. 125].

На поширення банд і злочинних організацій впливають бойові дії, які відбуваються в країні. Це пов'язано з тим, що:

по-перше, поширення тенденцій щодо міграції злочинного елементу з тимчасово окупованих територій на підконтрольну українській владі територію;

по-друге, масово розповсюджується зброя, що сприяє активізації кримінально протиправної діяльності.

Одним із чинників, що детермінує створення банд і злочинних організацій, є вплив засобів масової інформації на формування негативних соціально-психологічних властивостей особи злочинців. За допомогою зазначених інформаційних джерел популяризується культ «успішних злочинців». І хоча автори публікацій, новин або кінофільмів не ставлять за

мету пропаганду такої субкультури, але фактично їх продукція в певному сенсі їх рекламує.

Таким чином, до загальних умов, які сприяють вчиненню зазначених кримінальних правопорушень, належать: 1) недосконалість оперативно-розшукового законодавства та правового регулювання протидії організованих злочинності; 2) неефективна протидія організованих злочинності з боку правоохоронних органів; 3) зниження ролі громадськості у протидії злочинності; 4) відставання форм і методів негласної роботи; 5) корумпованість в органах державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органах тощо; 6) негативний вплив інформаційних джерел (засобів масової інформації, Інтернету) та ін.

Своєчасне виявлення самого факту створення банди і злочинних організацій, притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб, забезпечує запобігання вчинення цими організованими злочинними утвореннями можливих кримінальних правопорушень.

На сьогодні професійна підготовка працівників оперативних підрозділів не в повній мірі відповідає вимогам часу, серед них збільшується кількість молодих фахівців, які не мають відповідного досвіду. Слід зазначити, що в органах Національної поліції з року в рік погіршується робота з персоналом, у результаті чого через різні причини зі служби звільняється суттєва кількість працівників оперативних підрозділів, які мають значний досвід роботи, що призводить насамперед до втрачання наступності поколінь. Тому одним із актуальних питань за цим напрямом є напрацювання сучасних підходів щодо підготовки висококваліфікованих фахівців для підрозділів кримінальної поліції.

На наш погляд, до спеціальних умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, які пов'язані зі створенням банд і злочинних організацій, слід віднести:

- 1) недоліки в діяльності оперативних підрозділів щодо виявлення осіб, які мають намір об'єднатися в злочинне утворення;
- 2) недосконалість методики щодо виявлення кримінальних правопорушень, які пов'язані зі створенням банд і злочинних організацій, та осіб, які їх вчинили;
- 3) недостатня кількість висококваліфікованих працівників та різке «омолодження» працівників оперативних підрозділів, діяльність яких спрямована на протидію організованим злочинним об'єднанням.

Усунення перерахованих вище чинників, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, які пов'язані зі створенням банд і злочинних організацій, є головним в оперативно-розшуковому запобіганні цим злочинам.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кириченко О. В., Шевченко О. А. Оперативно-розшукова профілактика злочинів як вид діяльності ОВС України. *Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС*. 2009. №2. С. 199–206.

2. Бузало П. М., Денисов С. Ф., Кириченко О.В. Кримінологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 192 с.
3. Воліков Т. А. Теоретико-прикладні засади оперативно-розшукової протидії підрозділами кримінальної поліції злочинам, які пов'язані зі створенням банд та злочинних організацій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2021. 233 с.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

Serghei Derenev

University assistant of the «Criminal
Procedure, Criminalistics and Information
Security» department of the «Ștefan cel
Mare» Academy of the Ministry of the Interior
of the Republic of Moldova

ORCID: 0000-0002-7380-3328

Laurențiu Scobici

Senior Officer of the Legal Section of the
«Ștefan cel Mare» Academy of the Ministry of
the Interior of the Republic of Moldova

THE SOCIO-ECONOMIC IMPACT OF THE DEGRADATION OF WATER RESOURCES IN THE DNIESTER RIVER BASIN

*This article is developed within the framework of the scientific research project: 25.80012.0807.22TC, National
Security, Societal Resilience in the Face of Humanitarian Crises and Geopolitical Risks*

Importance of the research topic

The degradation of water resources constitutes a systemic challenge whose consequences exceed the strictly environmental dimension, generating cumulative effects on the productive sectors, the access of communities to essential resources, and the operational capacity of public institutions. The actuality of the topic is amplified by the strategic dependence of the Republic of Moldova on the Dniester River a transboundary watercourse which supplies the majority of localities in the central and southern part of the country and whose protection requires effective coordination with Ukraine.

Document objectives

The study sets out to identify the channels through which the degradation of water resources is transformed into socio-economic vulnerability, by examining the economic, social, institutional, and transboundary dimensions of this phenomenon. On this basis, the article seeks to evaluate the effectiveness of the existing national and bilateral framework and to highlight the institutional conditions necessary for transforming formal cooperation into a functional mechanism for the prevention of and response to risks.

Applied methods and materials

The research relies on the analytical-normative method applied to national legislation (the Waters Law no. 272/2011, Law no. 303/2013, Government Decision no. 932/2013) and to the relevant European framework (the Water Framework Directive 2000/60/EC), supplemented by the analysis of bilateral and multilateral instruments concerning the protection of the Dniester River basin. The materials

used include the Rome Agreement of 2012, the institutional documents of the Moldovan-Ukrainian Dniester Commission, and the Protocol on Water and Health, the corroboration of these sources allowing the formulation of an integrated diagnosis of the vulnerabilities identified.

Discussions

Water resources constitute one of the foundations of human security and of socio-economic stability, having an essential role in the functioning of contemporary societies. Water is not only a vital element for the subsistence of the population, but also an indispensable production factor in agriculture, industry, and energy, as well as a support for the maintenance of natural ecosystems.

For this reason, any form of degradation of the quality or availability of water generates multiple effects that propagate simultaneously at the economic, social, and institutional levels. In the Republic of Moldova, the legal framework for the management of this resource is enshrined in the Waters Law no. 272 of 23 December 2011 [7], which establishes the principle of management on the basis of the hydrographic basins of the Dniester and the Danube-Prut and the Black Sea, in accordance with the Water Framework Directive of the European Union [4].

The degradation of water resources generates direct economic effects both at the macroeconomic level and at the level of individual households. Water represents an essential input for multiple economic sectors, and the diminution of its quality or availability determines an increase in production costs, a reduction in efficiency, and a disruption of economic chains.

The increased complexity of filtration and the use of supplementary technologies generate significant costs for water operators, which are subsequently transferred to consumers or borne from public budgets, under conditions in which Law no. 303/2013 on the public water supply and sewerage service places responsibility for public systems on the local public authorities [8].

The degradation of water resources directly affects essential economic sectors. Agriculture, dependent on water for irrigation and the maintenance of soil fertility, suffers significant losses through the reduction of yields and the compromising of crop quality in the case of the use of contaminated water. Industry, in particular the food, energy, and chemical branches, is in turn vulnerable, being often obliged to bear additional costs for technological adaptations or even to temporarily interrupt its activity.

From a social perspective, water pollution generates imbalances in access to safe resources, accentuating the differences between the urban and rural environments. While in the urban environment treatment infrastructure generally allows for the limitation of effects, even at additional cost, in the rural environment the dependence on individual or semi-centralised sources frequently leads, in the event of water contamination, to the impossibility of its use, in the absence of viable alternatives.

This difference generates forms of structural vulnerability, in which rural communities are exposed to a greater extent to the risks associated with the degradation of water resources. At the same time, access to safe water becomes

dependent on the individual capacity to identify and use alternative sources, persons with low incomes being less able to bear the additional costs. These limitations may affect not only the use for drinking, but also daily activities, generating social tensions in areas where resources are already limited.

The National Programme for the implementation of the Protocol on Water and Health in the Republic of Moldova for the years 2016-2025 [5], adopted on the basis of the obligations assumed through the Protocol on Water and Health [9], explicitly recognises the association between water quality and public health, identifying the risks generated by pollution with nitrates, fluorine, and ammonium in several districts of the country.

The vulnerability generated by the degradation of water resources must be analysed not only as a punctual consequence of pollution incidents, but as a cumulative process which affects the capacity of communities and institutions to manage long-term risks. A first element consists in the dependence of communities on limited water sources, evident in the case of the Dniester River, which supplies the majority of localities in the central and southern part of the country.

In such situations, a pollution incident does not produce effects only on water quality, but determines the immediate mobilisation of the authorities, the activation of intervention mechanisms, and the use of operational measures to limit the propagation of contamination.

The national monitoring system, established by Government Decision no. 932/2013 [6], provides for investigative monitoring in cases of accidental pollution; however, its effectiveness depends on the effective operational capacity of the authorities involved.

Another relevant factor consists in the fragility of infrastructure, in particular in areas where the systems of abstraction, treatment, and distribution are outdated or insufficiently developed. Under these conditions, the capacity to prevent or limit the effects of pollution is reduced, and interventions are often reactive rather than preventive. From an institutional perspective, vulnerability is amplified by the fragmentation of competences between the central authorities, the environmental agencies, and the local public administration, as well as by the absence of clear cooperation mechanisms.

The degradation of water resources acquires a distinct geopolitical dimension in the case of transboundary watercourses, where the use, protection, and monitoring of the resource depend on the interaction between several states.

In this context, the bilateral Moldovan-Ukrainian relations concerning the Dniester River are regulated, initially, by the 1994 Agreement on the joint use and protection of frontier waters [2], and subsequently, in a much more comprehensive form, by the Rome Agreement of 29 November 2012 on cooperation in the field of the protection and sustainable development of the Dniester River basin [1].

This latter instrument led to the establishment of the Moldovan-Ukrainian Dniester Commission [3], a joint body which coordinates monitoring activities, the exchange of information, and the joint management of risks.

The strategic importance of shared waters derives from the fact that they simultaneously sustain water supply, economic activities, ecological equilibrium, and the security of communities in several jurisdictions. The quality of transboundary cooperation thus becomes a determining factor of the effectiveness of the response the rapid exchange of information, the compatibility of monitoring mechanisms, and the existence of clear alert procedures may significantly reduce the magnitude of the effects.

From this perspective, the management of transboundary waters requires not only technical measures of prevention and control, but also the consolidation of stable institutional relations, capable of transforming formal cooperation into a functional mechanism for the management of risks.

Ultimately, the degradation of water resources may generate, in time, conditions favourable to the emergence of forced mobility, in particular in communities where water has a direct importance for subsistence, agriculture, and the maintenance of a minimum standard of living.

The link between environmental degradation and migration is not always immediate or linear; however, water insecurity, the reduction of agricultural productivity, and the increase of adaptation costs may act as factors of cumulative pressure on the population. Degraded water thus becomes an element which, together with poverty, economic vulnerability, and weak institutional capacity, may influence the decision to relocate, particularly in the rural environment.

The analysis highlights that the degradation of water resources does not represent a sectoral ecological problem, but systemic phenomenon whose economic, social, and institutional effects are indissociable, being borne disproportionately by vulnerable communities.

The ensuring of the water security of the Republic of Moldova depends, consequently, both on the consolidation of the operational capacity of national institutions and on the transformation of transboundary cooperation — in particular through the Moldovan-Ukrainian Dniester Commission — from a formal framework into a functional mechanism for the prevention of and response to risks.

List of references:

1. Agreement between the Government of the Republic of Moldova and the Cabinet of Ministers of Ukraine on cooperation in the field of the protection and sustainable development of the Dniester River basin, signed in Rome on 29 November 2012; ratified by the Republic of Moldova on 22 January 2013, ratified by Ukraine in 2017.

2. Agreement between the Government of the Republic of Moldova and the Government of Ukraine on the joint use and protection of frontier waters, signed in Chişinău in 1994.

3. Commission for the sustainable use and protection of the Dniester River basin (the Dniester Commission), established under the Rome Agreement of 2012; institutional information available on the official page of the Ministry of the Environment of the Republic of Moldova.

4. Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy (the Water Framework Directive).

5. Government Decision of the Republic of Moldova no. 1063 of 16.09.2016 on the approval of the National Programme for the implementation of the Protocol on Water and Health in the Republic of Moldova for the years 2016-2025.

6. Government Decision of the Republic of Moldova no. 932 of 20.11.2013 for the approval of the Regulation on the monitoring and systematic recording of the state of surface waters and groundwaters.

7. Waters Law no. 272 of 23.12.2011, Official Gazette of the Republic of Moldova, 2012, no. 81, art. 264.

8. Law no. 303 of 13.12.2013 on the public water supply and sewerage service, Official Gazette of the Republic of Moldova, 2014, no. 60-65, art. 123.

9. Protocol on Water and Health to the 1992 Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes, signed in London on 17 June 1999, ratified by the Republic of Moldova by Law no. 207-XVI of 29 July 2005.

Алфьорова Тетяна Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID 0000-0003-1208-8153

КІБЕРХАРАСМЕНТ ЯК СУЧАСНА ФОРМА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЦИФРОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Цифровізація суспільних відносин суттєво змінила форми міжособистісної комунікації, способи професійної взаємодії, навчання, громадської активності та реалізації права на свободу вираження поглядів. Водночас цифрове середовище стало простором не лише для реалізації прав людини, а й для нових форм їх порушення. Одним із таких явищ є кіберхарасмент - систематична або разова, але особливо інтенсивна небажана поведінка в цифровому середовищі, спрямована на приниження, залякування, переслідування, дискредитацію або психологічний тиск на особу.

Проблематика кіберхарасменту безпосередньо пов'язана із загальною темою забезпечення правопорядку та протидії злочинності, оскільки такі дії, як правило, пов'язані із посяганням на честь, гідність, приватність, психологічну безпеку, рівність та дискримінацію особи. Особливо небезпечним є те, що цифрове середовище забезпечує оперативне поширення образливого чи принизливого контенту, можливість анонімного переслідування, тривале збереження інформації в мережі та повторну віктимізацію постраждалої особи. Одним із найбільш небезпечних видів та

форм кіберхарасменту, які загрожують його впровадженню у комунікаційне майбутнє суспільства на тривалі роки, є його прояви серед дітей та молоді.

У сучасній українській правовій системі термін «харасмент» як самостійна правова категорія прямо не закріплений. Найближчими за змістом є поняття «сексуальне домагання» та «наси́льство за ознакою статі», передбачені Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [1], а також поняття «утиск», визначене у Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» як небажана для особи та/або групи осіб поведінка, метою або наслідком якої є приниження їх людської гідності за певними ознаками або створення стосовно такої особи чи групи осіб напруженої, ворожої, образливої або зневажливої атмосфери [2].

У науковій літературі звертається увага на те, що в українському правовому дискурсі харасмент часто ототожнюється із сексуальним домаганням, хоча за змістом це поняття є ширшим. Так, Р. Бутинська зазначає, що харасмент може небажану нав'язливу увагу, жарти, сексуальні натяки, дотики, погрози, шантаж, переслідування, маніпуляції та інші дії, які принижують гідність особи або порушують її особисті межі [3, с. 286]. Подібну позицію висловлюють Л. Вакарюк та А. Бурка, які наголошують, що харасмент не варто зводити лише до сексуальних домагань, адже він проявляється у різних сферах соціальної взаємодії та є проблемою глобального характеру [4, с. 88-89].

Особливого значення ця проблема набуває в цифровому суспільстві. А. Бурка та Л. Вакарюк, досліджуючи онлайн-харасмент у трудових правовідносинах, підкреслюють, що інтеграція соціальних мереж у повсякденне життя призвела до стирання меж між робочим і приватним простором, а зростання дистанційної роботи сприяло збільшенню скарг на агресивні дії в інтернеті [5, с. 362]. Авторки слушно зазначають, що переслідування у соціальних мережах не обов'язково обмежується традиційним робочим часом, а суб'єктом такого переслідування може бути не лише колега чи керівник, а й клієнт, постачальник або інша особа [5, с. 361].

З урахуванням зазначеного, кіберхарасмент доцільно визначати як небажану вербальну, візуальну, текстову або іншу поведінку, що здійснюється з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, соціальних мереж, месенджерів, електронної пошти, цифрових платформ чи інших онлайн-засобів, метою або наслідком якої є приниження гідності особи, залякування, переслідування, створення ворожого, образливого чи принизливого середовища, порушення приватності або обмеження можливості особи вільно реалізовувати свої права.

До основних форм кіберхарасменту можна віднести: надсилання образливих, принизливих або погрозливих повідомлень; систематичне небажане листування; поширення принизливої інформації, зображень або відеоматеріалів; створення фейкових акаунтів з метою дискредитації; публічне висміювання або цькування; переслідування через соціальні мережі; небажані коментарі щодо статі, зовнішності, віку, національності стану

здоров'я, професійного статусу чи інших ознак; цифровий сталкінг; онлайн-атаки, спрямовані на витіснення особи з професійного, освітнього чи громадського простору.

Кіберхарасмент має розглядатися не лише як етична чи комунікативна проблема, а як форма порушення прав людини. Він може посягати на право на повагу до гідності, право на приватне життя, право на рівність і недискримінацію, право на безпечні умови праці, право на освіту, свободу вираження поглядів та участь у суспільному житті. У цьому контексті важливо враховувати висновок Вікторії Філіппової та Валерії Філіппової про те, що харасмент може виступати одним із витончених методів дискримінації, який породжується, зокрема, нерозвиненою загальною та організаційною культурою [6].

Міжнародно-правовою основою для осмислення цієї проблеми є Конвенція МОП №190 про викорінення насильства та домагань у сфері праці. У ній насильство і домагання визначаються як неприйнятні форми поведінки або загрози такої поведінки, метою, результатом або можливим наслідком яких є заподіяння фізичної, психологічної, сексуальної чи економічної шкоди [4, с. 90]. Хоча Конвенція насамперед стосується сфери праці, її підхід є корисним для формування ширшого розуміння харасменту, зокрема в онлайн-середовищі.

В Україні вже існують окремі правові механізми, які можуть застосовуватися у випадках кіберхарасменту. Наприклад, антидискримінаційне законодавство передбачає заборону утиску; законодавство про рівні права жінок і чоловіків містить визначення сексуальних домагань та насильства за ознакою статі; КЗпП України містить норму про заборону мобінгу; окремі дії можуть кваліфікуватися за нормами цивільного, адміністративного або кримінального законодавства. Водночас ці норми є фрагментарними і не охоплюють повною мірою специфіку цифрового переслідування.

На цю проблему звертають увагу і дослідниці А. Бурка та Л. Вакарюк, які зазначають, що українське законодавство не тільки не надає визначення харасменту, але і не встановлює спеціальної відповідальності за такі дії, тому постраждалі фактично змушені захищати свої права в межах законів про рівні права жінок і чоловіків та про запобігання дискримінації. Авторки обґрунтовано роблять висновок про необхідність доповнення національного законодавства терміном «харасмент», визначенням його можливих форм і встановленням відповідальності [5, с. 361].

Науково обґрунтованим видається внесення змін передусім до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», оскільки саме цей закон має загальний характер і поширюється на різні сфери суспільних відносин. До статті 1 цього Закону доцільно додати визначення харасменту як форми небажаної поведінки, пов'язаної з певними ознаками особи або її належністю до певної соціальної групи, метою чи наслідком якої

є приниження людської гідності, створення ворожої, образливої, принизливої або залякуваної атмосфери.

Окремо доцільно передбачити поняття кіберхарасменту. Пропонується така редакція: «Кіберхарасмент – це форма харасменту, що вчиняється з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, електронних комунікацій, соціальних мереж, цифрових платформ, месенджерів або інших онлайн-засобів та полягає у небажаній поведінці, спрямованій на приниження гідності особи, залякування, переслідування, дискредитацію, порушення приватності або створення щодо особи ворожого, образливого чи принизливого цифрового середовища».

Також доцільно внести зміни до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», доповнивши його положеннями про онлайн-форми сексуальних домагань та насильства за ознакою статі. Це дозволить охопити ситуації, коли домагання або приниження здійснюються не безпосередньо, а через електронні повідомлення, соціальні мережі, відеозв'язок, публікацію зображень, коментарів або іншого цифрового контенту.

Отже, першочерговими напрямками вдосконалення законодавства України мають стати нормативне закріплення понять «харасмент» та «кіберхарасмент», визначення основних форм кіберхарасменту, доповнення антидискримінаційного, гендерного та трудового законодавства відповідними положеннями, запровадження процедур реагування на повідомлення про такі дії, встановлення гарантій захисту постраждалих осіб, розвиток просвітницьких і профілактичних заходів. Саме такий комплексний підхід дозволить розглядати кіберхарасмент не як побутову або моральну проблему, а як реальну загрозу правам людини, цифровій безпеці та правопорядку в демократичному суспільстві.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення: 24.05.2026).
2. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення: 24.05.2026).
3. Бутинська Р. Харасмент як вид гендерної дискримінації у сфері праці. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 80, ч. 1. С. 283-288.
4. Вакарюк Л.В., Бурка А.В. Правове регулювання протидії харасменту в сфері праці: національний та зарубіжний досвід. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 85, ч. 2. С. 88-95.

5. Бурка А. В., Вакарюк Л. В. Онлайн харасмент у трудових правовідносинах. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 361-365.

6. Філіппова В. Д., Філіппова В. В. Мобінг і харасмент як детермінанти міжособистісних відносин у структурах державного органу. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2019. № 1.

Мосейко Анжела Геннадіївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID 0000-0002-4103-3453

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ

Сучасний етап розвитку правової держави в Україні характеризується інтенсивною цифровізацією та необхідністю адаптації національного судочинства до викликів четвертої промислової революції. Впровадження систем штучного інтелекту (ШІ) в адміністративний процес перестає бути суто технологічним питанням, трансформуючись у фундаментальну правову проблему забезпечення розумних строків розгляду справ та оптимізації судового менеджменту. Актуальність дослідження зумовлена тим, що чинний стан цифровізації, зокрема функціонування підсистеми «Електронний суд», наразі обмежується лише комунікаційною складовою [1], тоді як інтелектуальний потенціал алгоритмічних систем залишається поза межами належного нормативного регулювання. В умовах підготовки до рекодифікації галузевого законодавства та гармонізації вітчизняного права із стандартами Європейського Союзу, критичного значення набуває пошук балансу між процесуальною ефективністю та збереженням антропоцентричного характеру правосуддя. Водночас міжнародний досвід підтверджує, що ШІ суттєво підвищує ефективність судового менеджменту за умови збереження провідної ролі судді [2]. Тому розвиток галузі має відбуватися не лише технічно, а й через формування етичних і процесуальних меж застосування алгоритмів [3].

Водночас важливо враховувати специфіку адміністративного процесу, де ШІ може стати інструментом для швидкої обробки типових справ. На міжнародному та національному рівнях активно обговорюється впровадження стандартів, які б гарантували, що використання алгоритмічних систем не порушуватиме право на справедливий суд [4]. Орієнтиром для такої імплементації має стати Європейська етична хартія про використання штучного інтелекту в судових системах та їхньому середовищі, прийнята CEREJ. Цей документ встановлює п'ять засадничих принципів: дотримання основоположних прав, недискримінації, якості та безпеки, прозорості

(неупередженості), а також принцип «під контролем користувача». Саме ці стандарти мають слугувати «дорожньою картою» для адаптації національного адміністративного законодавства, забезпечуючи, щоб алгоритмізація не нівелювала право особи на справедливий суд та ефективний засіб юридичного захисту у спорах із державою [5].

Розвиток законодавства у цій сфері має відбуватися паралельно з рекодифікацією галузевих актів і забезпечувати баланс між ефективністю використання ІІІ та дотриманням фундаментальних прав людини [1; 3]. Важливим є також чітке визначення компетенції суб'єктів владних повноважень і меж їх дискреції при використанні алгоритмів, а також запровадження запобіжників проти алгоритмічної упередженості [6]. Водночас імплементація ІІІ повинна здійснюватися з дотриманням конституційних засад правосуддя та європейських антропоцентричних стандартів, щоб запобігти «дегуманізації» судового процесу і зберегти роль судді як гаранта справедливості [7].

Дослідження зарубіжного досвіду, зокрема практики країн ЄС та США, свідчить, що впровадження штучного інтелекту в судочинство відбувається за двома основними напрямками: функціональним (автоматизація технічних процесів) та інтелектуальним (підтримка прийняття судових рішень). Важливим теоретичним аспектом є визначення меж «цифрового правосуддя», де ІІІ виступає не альтернативою судді, а засобом оптимізації процесуальної форми. Такий підхід дозволяє суттєво знизити корупційні ризики та усунути суб'єктивний фактор при вирішенні типових адміністративних спорів [8].

Водночас, правова трансформація адміністративного судочинства вимагає розв'язання фундаментальної дилеми між технологічною ефективністю та збереженням процесуальних гарантій. Це означає, що будь-яке програмне рішення, яке використовується в адміністративному процесі, повинно бути об'єктом судового контролю, а результати його роботи - доступними для розуміння та перевірки сторонами спору, що відповідає сучасним доктринальним поглядам на розвиток правової держави в цифрову епоху [8].

У теоретичному аспекті важливим є питання правосуб'єктності ІІІ. Інтелектуальні системи, попри автономність, не можуть нести повну юридичну відповідальність, що зумовлює правову невизначеність. Тому ІІІ доцільно розглядати як «квазісуб'єкт», діяльність якого підлягає контролю судді [9]. Окремим напрямом є цифровізація адміністративного судочинства, де ІІІ забезпечує оперативність і уніфіковане застосування норм права. Водночас така трансформація має відбуватися з дотриманням принципу правової визначеності та гарантій захисту прав осіб [10].

Напрямом модернізації є використання ІІІ для автоматизації обробки великих масивів юридичних даних, що скорочує час підготовки справ і підвищує ефективність суду. Це сприяє формуванню «розумного» правосуддя та розвитку цифрової держави, забезпечуючи більш доступний і швидкий судовий захист [11].

Важливим емпіричним підтвердженням складності впровадження автоматизованих систем є сучасна практика Верховного Суду у справах за участю суб'єктів владних повноважень. Зокрема, аналіз постанови КАС ВС у справі № 640/11321/20 свідчить про те, що результати автоматизованого моніторингу (зокрема, визначення платника податків як "ризикового" алгоритмічними системами ДПС) визнаються судом лише допоміжним інструментом. Суд наголошує, що автоматизований висновок не може бути самостійною підставою для прийняття акта індивідуальної дії, оскільки це нівелює встановлений ч. 2 ст. 2 КАС України обов'язок органу влади щодо обґрунтованості та прозорості своїх рішень. Така правова позиція утверджує роль людини-контролера ("human-in-the-loop") як необхідного запобіжника від "алгоритмічного свавілля", гарантуючи особі право на розуміння логіки прийнятого щодо неї рішення та реальну можливість його оскарження [12].

Підсумовуючи викладене, впровадження штучного інтелекту в адміністративне судочинство України є необхідним, проте має здійснюватися за умов чіткого правового регулювання, прозорості алгоритмів і дотримання права на справедливий суд. Орієнтація на європейські стандарти дозволить забезпечити ефективне поєднання технологічного розвитку із принципом верховенства права.

Список використаних джерел та літератури:

1. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2025. № 4-2.* URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/07/4-2.pdf> (дата звернення: 23.05.2025).
2. Берназюк О. О. Міжнародний досвід використання штучного інтелекту в правосудді : презентація Верховного Суду. 2025. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/122_AI_international_experience_bernaziuk.pdf (дата звернення: 26.05.2025).
3. Ера III і роль верховних судів у цифровій трансформації правосуддя. *Офіційний вебпортал Верховного Суду.* URL: <https://so.supreme.court.gov.ua/authors/1350/era-shi-i-rol-verkhovnykh-sudiv-utsyfrovii-transformatsii-pravosuddia> (дата звернення: 23.05.2025).
4. Штучний інтелект у правосудді : консультація. *Центр демократії та верховенства права (CEDEM).* URL: <https://cedem.org.ua/consultations/shtuchnyi-intelekt-u-pravosuddi/> (дата звернення: 23.05.2025).
5. European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment. *Council of Europe.* 2018. URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> (дата звернення: 26.05.2025).
6. Деркач В. Г. Використання штучного інтелекту в судовому процесі України: правові, етичні та процесуальні аспекти. *Юридична наука і безпека (Law and Safety).* 2025. № 3. URL: https://lsej.org.ua/3_2025/111.pdf (дата звернення: 26.05.2025).

7. Берназюк Я. Ера ШІ й роль верховних судів у цифровій трансформації правосуддя. *Юридична Газета*. 2025. № 4 (792).
8. Василенко М. Д., Слатвінська В. М. Штучний інтелект в судовій практиці: особливості та його можливості (міжгалузеве дослідження). *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 271–278. URL: https://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/4_2022/39.pdf (дата звернення: 23.05.2025).
9. Ільчишин Н. В. Роль штучного інтелекту в адміністративному судочинстві України: виклики цифрової держави. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2025. № 38-3. С. 245–253. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/05/38-3.pdf> (дата звернення: 27.05.2025).
10. Бліхар М. М. Адаптація адміністративного судочинства до викликів цифрового суспільства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2026. Вип. 93, ч. 3. С. 38–44. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/354478/340750> (дата звернення: 24.05.2025).
11. Колтун Ю. М. Судочинство та цифрове суспільство: сучасні виклики на прикладі адміністративного судочинства. *Академічні візії*. 2026. Вип. 51. С. 1-6. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/2795/2639> (дата звернення: 25.05.2025).
12. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у справі № 640/11321/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=94022453> (дата звернення: 27.05.2025).

Борисенко Світлана Ігорівна

викладач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID 0009-0001-9227-7917

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ВЛАСНОСТІ ПРИ УКЛАДЕННІ ДОГОВОРІВ ДАРУВАННЯ ТА ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

У сучасних умовах євроінтеграції вітчизняної правової системи особливої актуальності набуває вдосконалення механізмів захисту суб'єктивних прав учасників договірних відносин. Питання цивільно-правового захисту прав власності при укладенні договорів дарування та довічного утримання є стратегічно важливим, оскільки воно безпосередньо стосується забезпечення майнової безпеки та соціальних гарантій громадян. Для аналізу механізмів захисту прав власності необхідно чітко розмежувати правову природу правочинів, що регулюють перехід такого права.

Згідно з ч. 1 ст. 626 ЦКУ, *договором* є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та

обов'язків. У контексті вашої теми договір виступає підставою набуття права власності (ст. 334 ЦКУ), що вимагає дотримання принципів свободи договору та справедливості [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 717 ЦКУ, за *договором дарування* одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність. Ключова ознака для захисту прав це безоплатність. Будь-яка умова про зустрічне зобов'язання (гроші, послуги) робить такий договір удаваним [1].

Згідно зі ст. 744 ЦКУ, за *договором довічного утримання* (догляду) одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або іншу нерухомість або рухоме майно, що має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно. *Ключова ознака для захисту прав*: Оплатний (але не грошовий у повному розумінні) та тривалий характер відносин [1].

Система цивільно-правового захисту в цій сфері охоплює комплекс заходів, спрямованих на юридичне підтвердження права власності та запобігання зловживанням під час розпорядження майном. Ключовими механізмами такого захисту виступають обов'язкове нотаріальне посвідчення (ст. 719, 745 ЦКУ), державна реєстрація прав відповідно до Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень", а також накладення заборони відчуження за договором довічного утримання (ст. 754 ЦКУ), що виступає гарантом інтересів відчужувача [2]. Практична реалізація зазначених механізмів підтверджується сталою позицією Верховного Суду (зокрема, у постанові від 18 грудня 2019 року по справі № 127/23136/17), де наголошується на імперативному характері нотаріального посвідчення правочинів щодо відчуження нерухомого майна. Суд роз'яснює, що момент виникнення права власності у набувача за договором довічного утримання безпосередньо пов'язаний з актом нотаріального посвідчення, що автоматично запускає дію системи державних гарантій захисту прав відчужувача [3]. Більше того, судова практика підтверджує, що недотримання встановленої законом форми правочину (ст. 219, 220 ЦКУ) унеможлиблює його реєстрацію та подальше виконання, тим самим виконуючи превентивну функцію: запобігання передчасному або неправомірному переходу титулу власника. Таким чином, нотаріальне посвідчення виступає не просто формальністю, а базовим елементом цивільно-правової безпеки, який фіксує справжню волю сторін та обмежує можливість оспорювання правочину в майбутньому.

У договорі дарування специфічним інструментом захисту є право на його розірвання у разі вчинення обдаровуваним злочину проти дарувальника або виникнення загрози безповоротної втрати дарунка (ст. 727 ЦКУ). Крім того, ст. 724 ЦКУ дозволяє дарувальнику відмовитися від виконання договору в майбутньому, якщо його майнове становище істотно погіршилося [1].

Найбільш затребуваним у судовій практиці способом захисту є визнання договору недійсним внаслідок помилки (ст. 229 ЦКУ). Це особливо актуально для осіб похилого віку, які помилково сприймають дарування як довічне утримання. Як свідчить правова позиція Верховного Суду у постанові від 03 жовтня 2018 року (справа № 759/17065/14-ц), ключовим критерієм для встановлення помилки є невідповідність внутрішньої волі особи її зовнішньому волевиявленню щодо юридичної природи правочину. Суд акцентує на тому, що при оцінці помилки дарувальника необхідно враховувати сукупність суб'єктивних та об'єктивних чинників: похилий вік відчужувача, стан його здоров'я, факт продовження проживання у спірному приміщенні після укладення договору, а також оплату ним комунальних послуг. Такий підхід дає змогу судам розмежувати безоплатне відчуження майна від фактичних відносин довічного утримання, забезпечуючи пріоритет реального змісту правовідносин над їхньою формальною фіксацією, що є критично важливим для захисту прав вразливих категорій громадян [4].

Цивільно-правовий захист забезпечує також стабільність прав обдаровуваного, який стає повноправним власником з моменту прийняття дарунка (ст. 722 ЦКУ), що виключає свавільне позбавлення майна колишнім власником. На відміну від безоплатного дарування, договір довічного утримання є відплатним та алеаторним правочином, що зумовлює особливі форми захисту власності (Глава 57 ЦКУ) [1]. Підтримуючи позицію Р. А. Бориславського, слід зазначити, що хоча договори дарування та довічного утримання є спорідненими способами набуття права власності, вони мають принципово різну спрямованість: від безоплатної передачі майна до складного механізму взаємних прав та обов'язків, спрямованих на соціальне забезпечення відчужувача. Це підкреслює необхідність усвідомленого вибору суб'єктами цивільних правовідносин конкретної договірної конструкції для мінімізації ризиків втрати контролю над нерухомим майном [5].

Ключовим превентивним засобом за договором довічного утримання є обмеження розпорядження майном (ст. 754 ЦКУ). Хоча набувач стає власником у момент посвідчення договору, законодавча заборона на відчуження чи заставу майна до смерті відчужувача гарантує останньому право на користування житлом. Ефективність захисту посилюється вимогою деталізації обов'язків щодо догляду (ст. 751 ЦКУ) та правом на безперешкодне проживання відчужувача [1].

Процесуальний захист реалізується через розірвання договору у разі його невиконання набувачем (ст. 755 ЦКУ). Юридичним наслідком є повернення власності відчужувачу без компенсації понесених набувачем витрат (ст. 756 ЦКУ). Водночас закон захищає інтереси сторін через розподіл ризиків: випадкове знищення майна не звільняє набувача від обов'язків утримання (ст. 748 ЦКУ), проте забезпечує йому захист від претензій спадкоємців, оскільки право власності переходить за життя відчужувача [1].

Стабільність цивільного обороту забезпечується також через механізм правонаступництва: у разі смерті набувача його обов'язки за договором

довічного утримання переходять до спадкоємців, а в разі їхньої відмови - майно повертається відчужувачу. Це гарантує безперервну майнову безпеку та соціальний захист особи.

Порівняльний аналіз свідчить, що захист при даруванні є вразливим через безповоротність переходу права власності. Натомість договір довічного утримання створює «гарантійний буфер» у вигляді заборони відчуження майна (ст. 754 ЦКУ), що балансує інтереси сторін та охоплює спадкові інтереси: у разі неналежного догляду майно повертається відчужувачу, зберігаючись у спадковій масі його родини. Важливим аспектом є протидія удаваним правочинам (ст. 235 ЦКУ), де захист реалізується через відновлення фактичних відносин у судовому порядку.

Фундаментальна відмінність полягає в парадигмі: довічне утримання захищає право на гідні умови життя через майновий еквівалент, тоді як дарування лише юридично супроводжує акт безоплатної передачі майна. Попри переваги утримання, поширеною проблемою залишається приховування фактичного догляду за формою дарування, що потребує застосування інституту недійсності через помилку або обман.

Дослідження підтвердило, що договір довічного утримання надає вищий рівень гарантій, передбачаючи пряме повернення власності у разі порушення умов набувачем. Для мінімізації ризиків вразливих верств населення доцільно запровадити обов'язкову фіксацію нотаріального роз'яснення наслідків правочину та законодавчо розширити підстави для розірвання дарування у випадку крайньої нужди дарувальника.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.05.2026).
2. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 51. Ст. 553. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text> (дата звернення: 05.05.2026).
3. Постанова Верховного Суду у справі № 127/23136/17 (провадження № 61-41151св18) від 18.12.2019. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86505455> (дата звернення: 05.05.2026).
4. Постанова Верховного Суду у справі № 759/17065/14-ц (провадження № 61-277св18) від 03.10.2018. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77037112> (дата звернення: 05.05.2026).
5. Бориславський Р. А. Договори купівлі-продажу, дарування, довічного утримання: як способи набуття права власності. *Актуальні проблеми приватного та публічного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні* : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 31 жовт. 2025 р.). Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 10–13. URL:

Дюкарєв Микита Вікторович

здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

ORCID: 0009-0002-3556-2540

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Сьогодні охоронна діяльність в Україні набуває особливого значення для захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Ринок охоронних послуг в Україні в умовах триваючої збройної агресії Російської Федерації проти України зазнав суттєвої трансформації. У зазначеному аспекті, важливо розкрити адміністративно-правове регулювання охоронної діяльності в Україні як складової категорії правоохорона.

Розкриття нормативно-правової основи здійснення охоронної діяльності слід розпочати з положень Конституції України. Зокрема, статтями 13, 41 та 42 Основного Закону закріплені право власності, його захист державою та право на незаборонену законом підприємницьку діяльність [1].

Поряд із Конституцією, Закон України «Про охоронну діяльність» від 22.03.2012 № 4616-VI визначає організаційно-правові принципи здійснення господарської діяльності у сфері надання послуг з охорони власності та громадян. Згідно зі статті 1 цього Закону, охоронна діяльність є наданням послуг з охорони власності та громадян [2].

Також до правової основи потрібно віднести Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 № 222-VIII, яким врегульовано суспільні відносини у сфері ліцензування видів господарської діяльності, визначає виключний перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, встановлює уніфікований порядок їх ліцензування, нагляд і контроль у сфері ліцензування, відповідальність за порушення законодавства у сфері ліцензування видів господарської діяльності. Згідно п. 30) ч. 1 статті 7 цього Закону, охоронну діяльність віднесено до переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню [3].

Важливо відмітити що Законом України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII, а саме пп. 19), 20) статті 23 серед інших повноважень поліції закріплює здійснення: охорони об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також прийняття участі у здійсненні державної охорони; здійснення на договірних засадах охорони фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності, а також об'єктів критичної інфраструктури, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України [4].

Зі свого боку до підзаконної нормативно-правової основи охоронної діяльності в Україні належать постанови Кабінету Міністрів України, накази МВС України та Національної поліції. Зокрема, Ліцензійні умови провадження охоронної діяльності, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 18.11.2015 № 960 [5]. Ними встановлено вичерпний перелік документів, що додаються до заяви про отримання ліцензії на провадження охоронної діяльності, а також організаційні, кадрові і технологічні вимоги до матеріально-технічної бази ліцензіата, обов'язкові для виконання під час провадження охоронної діяльності. Сюди ж можна віднести Інструкцію про організацію службової діяльності органів поліції охорони під час виконання заходів з фізичної охорони об'єктів, затверджену наказом МВС України від 07.07.2017 № 577. Цією Інструкцією визначені основні засади службової діяльності органів і підрозділів поліції охорони, спрямовані на організацію та виконання заходів з фізичної охорони об'єктів і майна усіх форм власності, фізичних осіб, прийнятих під охорону на договірних засадах [6].

Загалом, аналіз стану адміністративно-правового регулювання охоронної діяльності в Україні свідчить про наявність низки проблем системного характеру. Серед іншого це стосується розпорошеності норм, якими врегульовано досліджувану сферу між нормативно-правовими актами різної юридичної сили.

Ми вважаємо, що поліпшення поточного стану справ у цій сфері можливе за рахунок запозичення зарубіжного досвіду, що може бути імплементований в Україні. У зазначеному аспекті В. Каленяк доходить висновку, що приватні охоронні організації в зарубіжних державах посідають чільне місце в системі органів, які здійснюють профілактику правопорушень. У деяких державах відсутній поділ на приватну охоронну та детективну діяльність, що на погляд фахівця є недоцільним і підтверджується досвідом країн, де регулювання приватної охоронної та детективної діяльності здійснюється двома різними нормативними актами. У таких випадках здійснюється принципове розмежування їхньої компетенції [7].

Так само, О. Є. Щоткевич акцентує на тому, що нормативне закріплення повноважень з охоронної діяльності не повинно являти собою монополізацію надання послуг одним із уповноважених учасників взаємодії: чи є це суб'єкти охоронної діяльності, або ж правоохоронні органи, що можуть виконувати відповідні завдання самостійно або разом із членами громадських формувань з охорони громадського порядку та кордону. Мінімальні стандарти, що можуть забезпечити гармонійне функціонування та спільну діяльність усіх трьох ланок в охороні прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтриманні публічної безпеки і порядку, наданні поліцейських послуг, а також захисті державного кордону та охороні суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, повинні визначати особливості навчання, добору кадрів, володіння спеціальними засобами і зброєю. Взаємодія суб'єктів охоронної діяльності з

правоохоронними органами та громадськістю у зарубіжних країнах має національні, етнічні відмінності, що обумовлюють наявність чи відсутність її адміністративно-правового регулювання [8, с. 720].

В якості висновку потрібно наголосити на тому, що адміністративно-правове регулювання охоронної діяльності в Україні має здійснюватись на основі чіткого розподілу повноважень державних та приватних суб'єктів здійснення такої діяльності. З урахуванням вивчення зарубіжного досвіду та сталого курсу України на європейську інтеграцію, вбачається доцільним уточнення компетенції приватних суб'єктів надання охоронних послуг. Це дозволить покращити стан правоохорони у суспільстві, працевлаштувати частину демобілізованих військових та створити умови для сталого розвитку України у повоєнний період.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про охоронну діяльність : Закон України від 22.03.2012 № 4616-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17#Text>
3. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>
4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
5. Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.11.2015 № 960. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2015-%D0%BF#Text>
6. Про організацію службової діяльності поліції охорони з питань забезпечення фізичної охорони об'єктів : наказ МВС України від 07.07.2017 № 577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0989-17#Text>
7. Каленяк В. Приватна охоронна діяльність: зарубіжний досвід та можливість його використання в Україні. URL: <http://personal.in.ua/article.php?ida=504>
8. Щоткевич О. Є. Адміністративно-правове регулювання спільної діяльності суб'єктів охоронної діяльності, правоохоронних органів та громадськості: зарубіжний досвід. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 9. С. 717-720.

Лисенко Богдан Олександрович

курсант 3-го курсу

Навчально-наукового інституту

поліцейської діяльності

Національної академії внутрішніх справ

Куцик Катерина Володимирівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Національної академії внутрішніх справ

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Упровадження цифрових технологій у судочинство є закономірним наслідком еволюційного розвитку суспільства та гострою необхідністю в умовах сучасних викликів, зумовлених, зокрема, воєнним станом, процесами рекодифікації приватного права, необхідністю продовження євроінтеграції тощо. Цифровізація покликана зробити правосуддя більш ефективним, прозорим та наближеним до потреб громадян; вона створює реальні передумови для скорочення строків розгляду справ, оптимізації процесуальних процедур та суттєвого зменшення адміністративного і фінансового навантаження на судову систему. Разом з тим, вона породжує нові виклики щодо забезпечення безперешкодного доступу до судочинства, кібербезпеки та захисту фундаментальних прав людини.

Відповідно до ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), основним завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [1]. В умовах активних бойових дій на значній території України, зумовлених ними масштабних міграційних процесів, а також руйнування об'єктів критичної інфраструктури реалізація цього завдання суттєво ускладнюється. Попри це, забезпечення здійснення громадянами права на судовий захист є пріоритетним, і повинне реалізовуватися через створення умов для безперебійного функціонування запроваджених електронних сервісів.

Одним із найбільш значущих та фундаментальних кроків цифрової трансформації судочинства в Україні стало запровадження та функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС). Рішенням Вищої Ради Правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 було затверджено Положення про порядок функціонування окремих підсистем ЄСІТС, серед яких, зокрема, «Електронний кабінет», «Електронний суд» та підсистеми відеоконференцзв'язку. Таким чином, в рамках цивільного процесу України електронне правосуддя реалізується у формі електронного

судочинства, котре здійснюється за допомогою використання ІКТ «ЄСІТС (ЄСІКС)» та її підсистеми «Електронний суд» як засобів здійснення електронного правосуддя [2, с. 165].

Варто зауважити, що електронне правосуддя не є простою зміною паперового носія на цифровий – це повноцінна реалізація судової влади у формі електронного судочинства, визначальним фактором ефективності якого є адаптивність процесуального законодавства до технологічних інновацій. Використання інформаційних технологій передбачає автоматизацію та здійснення таких функцій, як можливість для учасників процесу отримувати повну інформацію про перебіг справи, знайомитися з усіма матеріалами справи без обов'язкової фізичної присутності та із використанням власних засобів фотозйомки та копіювання у приміщенні конкретного суду; надсилати та отримувати процесуальні документи та докази через об'єднану електронну мережу; функціонування сайтів судів, на яких можна знайти інформацію щодо конкретного розгляду; доступ до судових актів тощо. Деякі напрямки впровадження інформаційних технологій у судочинство України вже отримали свою реалізацію на практиці: Єдиний державний реєстр судових рішень, автоматизована система документообігу в судах, можливість сторін брати участь у судових засіданнях у режимі відеоконференції, обмін електронними документами між судом та учасниками судового процесу паралельно з документами у паперовому вигляді [3, с. 340]. Щодо останнього аспекту, то слід вказати, що завдяки запровадженню електронному документообігу вже вдалося суттєво зменшити час на технічну обробку справ апаратом суду, спростити процедури подання позовних заяв, клопотань, апеляційних скарг, а також підвищити рівень поінформованості учасників процесу щодо руху їхньої справи.

Поряд із впровадженням електронного документообігу, особливу увагу слід приділити відеоконференцв'язку під час здійснення судочинства у цивільних справах. Відповідно до ч. 1 ст. 212 ЦПК України, учасник справи або його представник має гарантоване право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за умови наявності відповідної технічної можливості [1], а відтак його як законодавче закріплення, так і технічне забезпечення дозволяє учасникам процесу брати участь у судових засіданнях дистанційно та сприяє значній економії процесуального часу і ресурсів сторін. В сучасних реаліях, коли фізична присутність у залі судових засідань може бути ускладнена різними об'єктивними факторами (хвороба, перебування на лікуванні/реабілітації, проходження військової служби, виїзд/переїзд особи-учасника судового процесу) можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції є дієвим механізмом забезпечення фундаментального принципу змагальності сторін. Окрім цього, Концепція ЄСІКС, затверджена наказом Державної судової адміністрації України 30.04.2025 № 178, визначає підсистему «Відеоконференцв'язок» як функціональну підсистему ЄСІКС, призначену для забезпечення дистанційних комунікацій шляхом текстових

повідомлень в приватних і групових чатах, приватні та групові аудіо- та відеодзвінки, яка також може бути застосована для проведення онлайн-нарад, здійснення прийому громадян тощо [4, с. 25].

У той же час треба зазначити, що розглядаючи цифровізацію як позитивне явище, необхідно критично оцінювати її вплив на рівень доступності правосуддя для різних соціальних та демографічних груп. Проблема так званої «цифрової нерівності» або «цифрового розриву» залишається надзвичайно гострою для людей похилого віку, осіб з інвалідністю, жителів віддалених сільських або деокупованих територій, де відсутній стабільний доступ до мережі Інтернет. За таких умов цифровізація не повинна перетворюватися на інструмент прихованої дискримінації. Забезпечення рівного доступу до суду та засобів правового захисту, передбаченого європейськими стандартами, вимагає від держави збереження альтернативних, традиційних каналів звернення до суду для тих категорій населення, які не можуть скористатися цифровими послугами [5, с. 464].

Незважаючи на переваги цифровізації судочинства існують певні проблемні моменти, а саме: високий ризик втрати важливої інформації; відсутність повного технічного оснащення судів; забезпечення взаємозв'язку та уніфікування електронного документообігу суду з іншими електронними державними системами тощо. Важливим моментом при впровадженні електронного правосуддя є дотримання паритету між доступом до інформації про учасників процесу, їх процесуального статусу та дотриманням прав і свобод людини та громадянина, тобто з одного боку, йдеться про персональні дані, а з іншого - державні судові органи надають інформацію про осіб, які потрапили до сфери судочинства [3, с. 341]. В цьому контексті слід зауважити, що Вища рада правосуддя рішенням від 13.01.2026 № 26/0/15-26 внесла зміни до Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, які створюють чітку правову основу для використання інформації з ЄСІТС як належних і допустимих електронних доказів, мінімізують ризики оскарження судових рішень з мотивів «незаконної обробки персональних даних» та спрощують мотивування судових рішень у частині оцінки електронних доказів та даних, отриманих з ЄСІТС [6].

Підсумовуючи викладене, слід наголосити, що цифровізація цивільного судочинства в Україні покликана не лише зменшити бюрократичні перешкоди, але й суттєво покращити якість правосуддя. Розвиток безпечних, інклюзивних та стійких до кіберзагроз електронних сервісів є ключовим інструментом гарантування правопорядку на сучасному етапі державотворення. Цей інструментарій сприятиме справедливому, неупередженому та своєчасному розгляду і вирішенню приватно-правових спорів, захищаючи законні права та інтереси громадян в умовах реалій сьогодення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 28.04.2026).
2. Зубашков М. Проблема співвідношення понять «електронне правосуддя», «електронне судочинство» та «електронний суд» в цивільному процесі України. *Нове українське право*. 2024. Вип. 3. С. 165–172. URL: <https://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/630/573> (дата звернення: 07.05.2026).
3. Ніколенко Л. М. Електронне правосуддя як спосіб підвищення ефективності судового розгляду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Серія ПРАВО. Вип. 71. С. 338–341. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/08/58.pdf> (дата звернення: 07.05.2026).
4. Концепція ЄСІКС, затверджена наказом Державної судової адміністрації України 30.04.2025 № 178. https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/normatyvno-pravova%20baza/N_178_2025_dodatok.pdf (дата звернення: 07.05.2026).
5. Святошнюк А. Л. Цифровізація цивільного судочинства. *Збірник матеріалів конференції «Право 2025»*. 2025. С. 463–464. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/bitstreams/9fd4f818-6d2d-4f91-816c-6c531e576c75/download> (дата звернення: 07.05.2026).
6. Рішення Вищої Ради Правосуддя від 13.01.2026 № 26/0/15-26 «Про затвердження Змін до Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0026910-26#Text> (дата звернення: 07.05.2026).

Бунчужна Валерія Євгенівна

здобувач вищої освіти 2-го курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції національної
поліції України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Логінова Марина Вікторівна

викладач кафедри цивільно правових
дисциплін Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

**НІКЧЕМНІ ПРАВОЧИНИ ТА ЇХ ПРАВОВІ НАСЛІДКИ У КОНТЕКСТІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ**

Нікчемні правочини є одним із ключових інститутів цивільного права України, оскільки вони безпосередньо пов'язані із забезпеченням законності цивільного обороту, захистом прав учасників майнових і немайнових відносин та недопущенням використання правочинів у супереч закону. Відповідно до ст.

202 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов’язків. Однак не кожен правочин породжує юридичні наслідки. Якщо під час його вчинення порушуються вимоги закону, такий правочин може бути недійсним. Особливе місце серед недійсних правочинів займають саме нікчемні правочини, тобто такі, недійсність яких прямо встановлена законом і які не потребують окремого судового рішення для визнання їх недійсними. Це прямо передбачено ч. 2 ст. 215 ЦК України: нікчемний правочин є недійсним у силу закону, а його визнання судом недійсним не вимагається [1].

Правова природа нікчемного правочину полягає в тому, що він вважається недійсним із моменту його вчинення. Тобто сторони формально можуть укласти договір, підписати документи, передати майно чи кошти, однак з погляду права такий правочин не створює тих юридичних наслідків, на які сторони розраховували. Основна відмінність нікчемного правочину від оспорюваного полягає в тому, що оспорюваний правочин вважається чинним доти, доки суд не визнає його недійсним, а нікчемний є недійсним автоматично. Наприклад, якщо договір укладений із порушенням обов’язкової нотаріальної форми у випадках, коли така форма прямо передбачена законом, або якщо правочин спрямований на порушення публічного порядку, він може бути нікчемним незалежно від того, чи зверталася сторона до суду. Саме тому нікчемність є більш суворою формою правової реакції держави на порушення вимог цивільного законодавства [2, с. 401].

Загальні вимоги до чинності правочину визначені ст. 203 ЦК України. Зокрема, зміст правочину не повинен суперечити ЦК України, іншим актам цивільного законодавства, інтересам держави і суспільства, його моральним засадам; особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності; волевиявлення учасника має бути вільним і відповідати його внутрішній волі; правочин має вчинятися у формі, встановленій законом; він має бути спрямований на реальне настання правових наслідків. Недодержання цих вимог у передбачених законом випадках може бути підставою для нікчемності. Отже, нікчемний правочин – це не просто «помилкова» або «невигідна» угода, а правочин, у якому порушення є настільки істотним, що закон не визнає за ним юридичної сили від самого початку.

Цивільний кодекс України містить низку конкретних прикладів нікчемних правочинів. Наприклад, нікчемним є правочин, що обмежує можливість фізичної особи мати не заборонені законом цивільні права та обов’язки. Також нікчемними можуть бути правочини, які порушують вимоги щодо форми, якщо закон прямо встановлює такий наслідок. Окрему групу становлять правочини, що порушують публічний порядок. Такі правочини є особливо небезпечними, оскільки вони спрямовані не лише проти приватних інтересів сторін, а й проти загальних засад правопорядку. Наприклад, правочин, метою якого є незаконне заволодіння майном, приховування незаконної діяльності або порушення конституційних прав особи, не може

отримати правовий захист. У цьому проявляється охоронна функція цивільного права: закон не дозволяє використовувати форму договору для прикриття незаконної або аморальної поведінки [3, с. 84].

Правові наслідки нікчемного правочину регулюються насамперед ст. 216 ЦК України. Основне правило полягає в тому, що недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю. Це означає, що сторони повинні бути повернуті у становище, яке існувало до вчинення такого правочину. Такий механізм називається реституцією. За загальним правилом застосовується двостороння реституція: кожна сторона зобов'язана повернути другій стороні все одержане за правочином, а якщо повернення в натурі неможливе – відшкодувати вартість одержаного. Наприклад, якщо за нікчемним договором купівлі-продажу одна сторона передала майно, а інша – гроші, то майно має бути повернуте продавцю, а гроші – покупцю. Якщо ж майно вже знищене, спожите або відчужене третім особам, виникає питання про грошове відшкодування його вартості.

Водночас правові наслідки нікчемного правочину не завжди обмежуються лише реституцією. Якщо внаслідок вчинення такого правочину одній зі сторін або третій особі завдано збитків чи моральної шкоди, може поставати питання про їх відшкодування. Крім того, у певних випадках закон може передбачати спеціальні наслідки недійсності. Наприклад, якщо правочин був спрямований на порушення публічного порядку або мав протиправну мету, наслідки можуть бути суворішими, ніж звичайне повернення сторін у попередній стан. Це пояснюється тим, що цивільне право не повинно створювати вигідних умов для осіб, які свідомо діють всупереч закону. Саме тому суд, розглядаючи спір, пов'язаний із нікчемним правочином, оцінює не лише сам факт формального порушення, а й зміст правочину, мету його укладення, поведінку сторін та реальні наслідки для цивільного обороту. Важливо підкреслити, що хоча нікчемний правочин не потребує визнання його недійсним судом, судова процедура все одно може мати значення. На практиці сторони часто звертаються до суду не для того, щоб «визнати» нікчемний правочин недійсним, а для застосування наслідків його недійсності: повернення майна, стягнення коштів, скасування реєстраційних дій, припинення незаконного володіння тощо. Тобто суд у таких справах не створює факт недійсності, а лише підтверджує його та визначає, які саме правові наслідки мають бути застосовані. У цьому полягає практична складність нікчемних правочинів: з одного боку, вони є недійсними автоматично, але з іншого – для реального захисту порушеного права особа часто змушена звертатися до суду. Судова влада України також звертає увагу, що підставою недійсності правочину є недодержання вимог, установлених законом, саме на момент його вчинення [4, с. 131].

Отже, нікчемні правочини є важливим правовим механізмом захисту законності у сфері цивільних відносин. Їх сутність полягає в тому, що закон не визнає юридичної сили за правочинами, які прямо порушують імперативні норми цивільного законодавства, публічний порядок або основні вимоги до

чинності правочину. Основними правовими наслідками нікчемності є відсутність передбачених сторонами юридичних результатів, повернення одержаного за правочином, можливість відшкодування збитків та застосування спеціальних наслідків у випадках, визначених законом. Значення цього інституту полягає не лише у відновленні майнового становища сторін, а й у запобіганні зловживанню правом, прикриттю незаконних дій формою договору та порушенню стабільності цивільного обороту.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Вовк М. З., Юркевич Ю. М. Проблеми тлумачення договорів в Україні в умовах гармонізації з правом європейського союзу. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 2(20). С. 394-405.
3. Гречишкін Є.Ю., К.Р. Резворович. Актуальні питання теоретичного визначення недійсних правочинів у межах цивільного права. Матер. Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Дніпро, 12 груд. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 84-85.
4. Цивільне право : навч. практикум. кол. авт. : К Р. Резворович (заг. ред.), М. П. Юніна, А. С. Ділігул та Логінова М.В. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 220 с.

Лежнєва Тетяна Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету
ORCID: 0000-0001-7823-9132

Черноп'ятов Станіслав Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету
ORCID: 0000-0003-4209-5215

**ЗАХОДИ СУДУ ЩОДО ПРИМИРЕННЯ ПОДРУЖЖЯ У ПРОЄКТІ
ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ (№ 15150)**

Сімейний кодекс України [1] (далі – «СК») передбачає в межах процедури позовного розірвання шлюбу специфічну дію – «заходи суду щодо примирення подружжя» (далі також «**Примирення**», або «**Заходи**»). За ч. 1 ст. 111 СК, «суд вживає заходів щодо примирення подружжя, якщо це не суперечить моральним засадам суспільства».

Процесуально-правове забезпечення **Примирення** надано у ч. 7 ст. 240 Цивільного процесуального кодексу України [2] (далі – «ЦПК»), відповідно до якої у справі про розірвання шлюбу суд може зупинити розгляд справи і призначити строк для примирення подружжя, який не може перевищувати шість місяців. А відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 251 ЦПК, суд зобов'язаний зупинити

провадження у справі у разі надання сторонам у справі про розірвання шлюбу строку для примирення подружжя.

Регулювання **Примирення** розширено у **Проекті** Цивільного кодексу України № 15150 від 09.04.2026 [3] (далі – **Проект**) (ст. 1512), який також передбачає (підп. 4 п. 3 Прикінцевих положень) суто редакційні зміни до відповідних статей ЦПК, які не змінюють суті регулювання.

В цій роботі оглянемо основні новели **Проекту** щодо **Примирення**, а також звернемо увагу на те, що **Проект** лишає без змін, а також на доречність **Примирення** як такого.

1. «Основна» норма. Повноваження суду. Відправна норма лишається майже незмінною: за ч. 1 ст. 1512 **Проекту**, «суд може вживати заходів для примирення подружжя, якщо це відповідає доброзвичайності» (ч. 1).

За ст. 6 **Проекту**, доброзвичайність – це сукупність моральних норм та принципів, стандартів етичної поведінки та загальновизнаних уявлень про належну поведінку, усталених у суспільстві. Тобто, по суті, це ті самі «моральні засади суспільства», до яких звертається чинна ч. 1 ст. 111 СК.

Суттєвіша відмінність є у тому, що умовою вжиття **Заходів** за ч. 1 ст. 111 СК є «несуперечність» моральним засадам, а за ч. 1 ст. 1512 **Проекту** – «відповідність» доброзвичайності. Ця малопомітна різниця трохи зміщує акценти у пізнавальній діяльності суду: СК скоріше орієнтує на те, аби не було встановлено явної суперечності моральним засадами; натомість **Проект** – на пошук норм доброзвичайності, які мають позитивно передбачати **Заходи**.

Крім того, як чинне, так і перспективне регулювання не надає відповіді на питання, що ж саме суд має оцінювати на несуперечність (відповідність) моральним засадам (доброзвичайності) – чи то заходи щодо **Примирення**, які планується вжити, чи то саме **Примирення** як наслідок **Заходів**, чи ж то вжиття цих **Заходів** саме судом.

Із матеріально-правових норм як СК, так і **Проекту** через використання дієслова «вживає» в теперішньому часі однини без супроводження будь-якими уточненнями не є достатньо зрозумілою деонтична модальність відповідного повноваження суду: чи він зобов'язаний вживати **Заходів**, якщо це можливо, чи це є його дискреційним повноваженням. Перший варіант, хоч і хибний, у **Проекті** підсилюється детальною регламентацією строків для **Примирення** та випадків, коли вони не встановлюються, підсилюючи враження, що якщо немає перепон для вжиття **Заходів**, вони повинні бути вжиті судом.

Правильна відповідь на це питання знаходиться у відповідних процесуальних нормах: ч. 7 ст. 240 ЦПК (у т.ч. у редакції **Проекту**) через вживання модального дієслова «може» однозначно свідчить, що вжиття **Заходів** є дискреційним повноваженням суду.

2. Зміст Заходів. Ані чинне, ані перспективне регулювання не визначають змісту **Заходів**. Суд як суб'єкт владних повноважень зобов'язаний діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Тому суд не може вживати будь-які **Заходи**, які не передбачені матеріальним чи процесуальним правом. Більше

того, у зупиненому провадженні по справі взагалі не може проводитися будь-яких дій, крім розгляду питання про поновлення провадження.

Помилково було б вважати, що конкретними **Заходами** можуть бути передбачені ЦПК укладення мирової угоди, позасудове врегулювання спору шляхом медіації, проведення врегулювання спору за участю судді, сприяння судом під час розгляду справи по суті суд сприяє примиренню сторін. Адже це самостійні заходи, які є застосовними у всіх (або ж більшості) категорій справ, не регулюються нормами про **Примирення**, та не є ексклюзивними для спорів про розірвання шлюбу.

Тому **Заходи** по суті зводяться до зупинення провадження у справі на визначений «строк для примирення» та відповідному відстроченні вирішення справи по суті. Передбачається, що за цей час сторони тим чи іншим чином примиряться.

3. Строк для примирення. На це питання СК не дає відповіді; її доводиться віднаходити у ч. 7 ст. 240 ЦПК: строк для **Примирення** (і строк зупинення провадження) не може перевищувати шість місяців.

Проект цей недолік частково виправляє, встановлює строки для **Примирення** вже на рівні матеріального регулювання, а також запроваджує їх диференціацію:

1) якщо подружжя має малолітню дитину або дитину з інвалідністю і не дійшло згоди щодо юридичних наслідків розірвання шлюбу (далі – **Згода щодо наслідків**), – до шести місяців для **Примирення** (ч. 2 ст. 1512);

2) якщо подружжя має малолітню дитину або дитину з інвалідністю і дійшло **Згоди щодо наслідків** – один місяць (ч. 3 ст. 1512).

4. Інші випадки незастосування. СК (ч. 2 ст. 111) цілком раціонально передбачає сімейне насильство як перешкоду до застосування **Заходів**. **Проект** у цьому сенсі йде далі і говорить вже і про «іншу протиправну поведінку, яка містить ознаки кримінального правопорушення» (ч. 5 ст. 1512).

Крім того, відповідно до ч. 4 ст. 1512, строк для **Примирення** не встановлюють, якщо до звернення до суду із заявою про розірвання шлюбу було встановлено режим окремого проживання подружжя, що тривав не менше шести місяців, а також якщо подружжя не має малолітньої дитини або дитини з інвалідністю і дійшло **Згоди щодо наслідків**.

5. Допустимість інституту Примирення як такого з точки зору його легітимної мети. Інститут **Примирення** є одним із обмежень розірвання шлюбу. У більш ранній праці співавторкою було надано дефініцію обмеження розірвання шлюбу: «встановлені позитивним правом додаткові умови та процедури, необхідні для реалізації волі до розірвання волі одного із подружжя, які є більш обтяжливими, аніж умови та процедури, необхідні для реєстрації шлюбу» [4, с. 190], а також обґрунтовано, що «будь-яке обмеження права людини на розірвання шлюбу та/або його реалізацію мусить бути виправданим лише міркуваннями виключної необхідності» [4, с. 189]. Співавтори повністю підтримують та поділяють такі висновки, а також

зазначають, що така виправданість має встановлюватися, в першу чергу, наявністю легітимної мети.

Сама назва **Заходів** – «заходи примирення подружжя» – явно виражає основну легітимну мету, яку декларує законодавець, а саме – збереження шлюбу. Однак детальніший аналіз частин 2–4 ст. 1512 **Проекту** свідчить, що дійсна мета законодавця зміщується до стимулювання подружжя дійти згоди щодо юридичних наслідків розірвання шлюбу. **Згода щодо наслідків** є відносно¹ новим інститутом у **Проекті** (ст. 1515) та посутньо зводиться до договірного врегулювання подружжям питань: 1) розподілу батьківської відповідальності; 2) виконання обов'язку утримувати дитину; 3) поділу спільного майна; 4) утримання подружжя. Добрі наміри законодавця тут, якщо не очевидні, то можуть бути за бажанням віднайдені та навіть обґрунтовані: сприяти урегульованості відносин та запобігати майбутнім спорам. Однак такі мотиви, на наше переконання, не є достатньо істотними аби становити легітимну мету обмеження права людини на розірвання шлюбу.

Відтак інститут **Примирення** у тому вигляді, в якому він представлений у **Проекті**, видається недоречним, оскільки йому бракує легітимної мети.

6. Висновки, або ще трохи про Волю сторін. Воля сторін, як у СК, так і у **Проекті**, до уваги не береться. Подружжя, яке законодавець у **Проекті** намагається примирити руками суду, як і раніше відіграватиме у процесі **Примирення** пасивну роль об'єкта, але не активного суб'єкта, як мало б бути. Законодавець планує зобов'язати суд врахувати при вирішенні питання про примирення безліч обставин та факторів – наявність, вік та стан здоров'я дітей, погодження юридичних наслідків розірвання шлюбу, попередня сепарація, делінквентність подружжя, і навіть абстрактну «відповідність доброзвичайності» – однак жодним чином не згадує про волю подружжя. Остання не має жодного значення як за чинним, так і за перспективним регулюванням.

У більш ранній праці співавторкою вже обґрунтовувалася необхідність застосування **Примирення** виключно за згодою подружжя [5, с. 220–221]. Співавтори повністю підтримують та поділяють такі висновки. Надання визначальної ролі саме згоді подружжя на **Примирення** буде універсальною відповіддю та вирішенням усіх окреслених нами проблем інституту примирення (як за СК, так і за **Проектом**): (1) буде знято питання про модальність повноважень суду; (2) питання відповідності моральним засадам (доброзвичайності) навіть не виникатиме, бо спільна воля сторін до примирення не може бути аморальною; (3) питання змістовного наповнення **Заходів**, строків **Примирення** та їх диференціації зможуть бути цілком віднесені до сфери відповідальності та доброї волі сторін; (4) природним чином відпаде необхідність у будь-яких винятках, коли **Примирення** не застосовується; (5) легітимна мета **Примирення** відповідатиме як публічному інтересу в збереженні шлюбу, так і приватній свободі шлюбу.

¹ Очевидним є зв'язок із договорами, які є передумовою розірвання шлюбу за рішенням суду за спільною заявою подружжя, яке має дітей (ст. 109 СК).

Тому пропонується правове регулювання **Примирення** будувати навколо ідеї принципової допустимості **Примирення** та вжиття **Заходів** виключно за наявності вільної згоди кожного із подружжя.

Список використаних джерел та літератури:

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
3. Проект Цивільного кодексу України № 15150 від 09.04.2026 (редакція 09.04.2026). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69837> ; <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/3405381>
4. Лежнєва Т.М. Обмеження розірвання шлюбу: до постановки проблеми. *Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення*: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 черв. 2022 р.). Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет». 203 с. С. 188–192.
5. Лежнєва Т.М. Лібералізація позовного розірвання шлюбу: досягнення і перспективи. *Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення*: матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 27 черв. 2025 р.). Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет». 2025. 237 с. С. 219–222.

Черноп'ятов Станіслав Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету
ORCID: 0000-0003-4209-5215

Лежнєва Тетяна Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету
ORCID: 0000-0001-7823-9132

**ТРИВАЛІСТЬ ВІДСУТНОСТІ НА РОБОТІ ЯК КВАЛІФІКУЮЧА
ОЗНАКА ПРОГУЛУ: НОВЕЛИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

Поняття прогулу, його юридичний склад як дисциплінарного правопорушення є доволі усталеним як у законодавстві, так і у практиці його застосування. Особливо це стосується темпоральної характеристики прогулу. Відповідно до п. 4 ст. 40 Кодексу законів про працю України [1], трудовий договір може бути розірваний роботодавцем у випадку прогулу (в тому числі відсутності на роботі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин. Відповідно до п. 24 постанови Пленуму Верховного Суду

України від 06.11.1992 № 9 «Про практику розгляду судами трудових спорів» [2], згідно з п. 4 ч. 1 ст. 40 КЗпП прогулом визнається «відсутність працівника на роботі як протягом усього робочого дня, так і більше трьох годин безперервно або сумарно протягом робочого дня без поважних причин». Актуальність такого тлумачення підтверджується систематичним його застосуванням Верховним Судом із посиланням на цю постанову Пленуму Верховного Суду України.

Тому здебільшого на практиці спірними аспектами прогулу, які отримують відображення, у т.ч., у висновках Верховного Суду, є: 1) оцінка поважності тих чи інших причин відсутності на роботі за тих чи інших обставин; 2) питання гарантій та процедур щодо фіксування прогулу та наступного звільнення працівника за прогул; 3) питання судового доказування.

І тому досить неочікуваним виявився висновок Верховного Суду, висловлений у постанові від 02.12.2025 у справі № 398/3043/23 [3] та включений до тематичного огляду судової практики [4, с. 7–8], – про те, що самовільне залишення вчителем учнів без нагляду та непроведення запланованих уроків вважається прогулом без поважних причин, незалежно від того, що тривалість такої відсутності була меншою за три години, оскільки це є грубим порушенням обов'язків педагогічного працівника та створює загрозу для життя і здоров'я дітей [4, с. 7] (далі – **Висновок**).

За обставинами справи, педагогічний працівник був звільнений за прогул. Фактичною підставою звільнення була його відсутність на роботі, коли він мав провести два уроки. У цей день, відповідно до графіку роботи, робочий час працівника становив всього 2 години.

Верховний Суд виснував, що дії працівника були правильно кваліфіковані роботодавцем як прогул, і мотивував цей висновок так: (1) хоча «тривалість робочого часу позивача 17 травня 2023 року становила всього 2 години» однак «вочевидь, що цей час не є робочим часом протягом дня, так як для педагогічного працівника робочим часом є не лише проведення уроку/уроків, а й інше педагогічне навантаження»; (2) «навіть в ці 2 години позивач не проводив уроки з учнями, самовільно залишив учнів без нагляду, не виконував свої безпосередні трудові функції (ведення уроків), а такі його дії створюють особливу суспільну небезпеку, оскільки відсутність вчителя на запланованих уроках ставить під загрозу життя і здоров'я дітей, які залишилися без нагляду відповідальної особи, порушує дисципліну та безпеку освітнього процесу, що є грубим порушенням обов'язків педагогічного працівника»; (3) «позивач жодних дій для правового вирішення питання відсутності на роботі не вчинив, не звернувся до роботодавця із заявами про надання йому відпустки зі збереженням чи без збереження заробітної плати».

Тобто, Верховний Суд: (1) вважав, що у певний день педагогічний працівник може вчинити прогул не лише стосовно робочого часу, який є абсолютно визначеним графіком роботи (планом, розкладом тощо) на цей день, але і щодо абстрактного «іншого, окрім проведення уроків,

педагогічного навантаження»; (2) надав правового значення співвідношенню тривалості гіпотетичного прогулу та загальної тривалості роботи у відповідний день; (3) надав правового значення наслідкам гіпотетичного прогулу; (4) надав правового значення поведінці працівника щодо «вирішення питання відсутності на роботі».

Вважаємо, що **Висновок** та його мотивування є дискусійними з огляду на наступне.

1. Особливістю трудової функції педагогічних працівників та її обліку є те, що стосовно одних видів робіт конкретний проміжок часу (день, години, хвилини) для їх безпосереднього виконання встановлений локальними актами та ухваленими на їх основі планами, графіками, розкладами (це передусім навчальні заняття, інші види робіт, які передбачають синхронну взаємодію зі здобувачами чи іншими особами); стосовно ж інших видів робіт застосовується підсумований облік робочого часу, масштабами якого можуть бути тижні, місяці, чверті, квартали, триместри, семестри, навчальний рік, календарний рік тощо.

Тому висновок суду про те, що, будь-який робочий день педагогічного працівника, окрім запланованих на нього навчальних занять або інших передбачених планами, графіками, розкладами робіт, обов'язково включає фактичне виконання певної частини іншого педагогічного навантаження, не відповідає ані специфіці трудової функції працівників освіти, ані відповідному правовому регулюванню.

2. Темпоральна характеристика прогулу виражена в законі у абсолютному (більше трьох годин на робочий день), а не у відносному (напр., «більше 3/8 робочого часу на робочий день») масштабі. Тому співвідношення тривалості гіпотетичного прогулу та загальної тривалості робочого часу у відповідний день не може мати правового значення.

3. Відповідно до п. 22 постанови Пленуму Верховного Суду України від 06.11.1992 № 9 «Про практику розгляду судами трудових спорів», прогул є дисциплінарним проступком, а звільнення за п. 4 ч. 1 ст. 40 КЗпП України є дисциплінарним стягненням.

Склад прогулу як дисциплінарного стягнення сформульований у законі як формальний склад, тобто такий склад правопорушення, для кваліфікації якого має значення лише протиправне діяння (тобто, відсутність на роботі принаймні більше трьох годин протягом робочого дня), але не наслідки такої відсутності (реальні чи потенційні).

За таких обставин неповнота формального складу правопорушення (зокрема, відсутність на роботі менше трьох годин протягом робочого дня) за жодних обставин не може бути скомпенсована та переважена будь-якими реальними чи потенційними наслідками такої відсутності, і таке правопорушення не може бути кваліфіковане саме як прогул.

4. У питаннях кваліфікації відсутності працівника на роботі як прогулу закон надає правове значення лише поважності причин такої відсутності, але не ступеню відповідальності, добросовісності та старанності працівника,

зокрема у питаннях щодо усунення чи пом'якшення наслідків такої відсутності. Тобто, поведінка працівника у зв'язку із усвідомленою ним неможливістю бути присутнім на роботі не має кваліфікаційного значення, якщо сама причина такої відсутності є поважною. І навпаки – активні дії працівника щодо усунення чи пом'якшення наслідків своєї відсутності не матимуть жодного кваліфікаційного значення, якщо сама причина відсутності не буде поважною.

5. Відповідно до п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України [5], виключно законами України визначаються діяння, які є дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них. Це положення слід розуміти так, що ці питання не можуть бути предметом регулювання підзаконними нормативно-правовими актами (див. п. 1.1. резолютивної частини Рішення Конституційного суду України від 30.05.2001 № 7-рп/2001 [6]), а отже вони тим більше не можуть бути предметом регулювання (на відміну від тлумачення) і актами Верховного Суду.

Тобто, Верховний Суд дещо вийшов за межі тлумачення норми права та надання висновку про її застосування, і натомість по суті встановив спеціальне правило кваліфікації прогулу в частині його тривалості відносно окремо визначеної категорії працівників – педагогічних працівників – у окремо визначених обставинах – коли невиконана внаслідок прогулу трудова функція полягала саме у проведенні запланованих уроків. На думку Верховного Суду, в таких випадках тривалість відсутності на роботі вже не має кваліфікаційного значення. Отже, фактично, **Висновок** встановлює спеціальну норму права, яка регулює відносини спеціальної дисциплінарної відповідальності педагогічних працівників; тобто **Висновок** виходить за межі тлумачення права та фактично є формою правотворчості; також слід відзначити, що **Висновок** є не на користь людини та працівника як слабшої сторони у трудових відносинах.

Однак навіть за таких умов **Висновок** є корисним з огляду на те, що він актуалізує далеко не нову матеріально-правову проблему доцільності чинної наразі темпоральної ознаки прогулу. Вважаємо, що вартою уваги та реалізації є пропозиція вчених про кваліфікацію як прогулу лише відсутності працівника на роботі протягом усього робочого дня (зміни) [7, с. 298] незалежно від їх тривалості [8, с. 177]. Такий підхід відповідає практиці розвинених країн світу [див.: 9, с. 199], позиції Міжнародного бюро праці [див.: 10, с. 57], а також втілений у нині актуальному проекті Трудового кодексу України [11].

Список використаних джерел та літератури:

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
2. Про практику розгляду судами трудових спорів Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.1992 № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-92>
3. Постанова Верховного Суду від 02.12.2025 у справі № 398/3043/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132278913>
4. Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо розірвання трудового договору з ініціативи

роботодавця на підставі п. 4 ч. 1 ст. 40 КЗпП України. Рішення, внесені до ЄДРСР, з 2023 року до квітня 2026 року / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного цивільного суду департаменту аналітичної та правової роботи / Відпов. за вип.: суддя ВС у КЦС Шипович В. В. Київ, 2026. 34 с.

5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

6. Рішення Конституційного суду України від 30.05.2001 № 7-рп/2001 у справі № 1-22/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-01>

7. Сімутіна Я.В. Юридичні факти в механізмі правового регулювання трудових відносин : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Київ. 2018. 463 с.

8. Жернаков В.В. Відповідальність за прогул: проблеми регулювання. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3 (74). С. 171–178.

9. Зеленський В.М. Проблеми правового регулювання припинення трудових правовідносин в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Київ. 2021. 509 с.

10. Кравцов Д.М. Підстави розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця у разі порушення працівником своїх трудових обов'язків за проектом Трудового кодексу України. *Право та інновації*. 2017. № 2 (18). С. 55–62.

11. Проект Трудового кодексу України № 14386 від 15.01.2026 (редакція 19.01.2026). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69516> ; <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/3275426>

Шевченко Андрій Андрійович

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Біла Альона Валеріївна

старший викладач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID: 0000-0002-8271-8539

СПАДКОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ У ПРАКТИЦІ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО СУПРОВОДУ

У сучасних умовах глобалізації, активізації міграційних процесів, європейської інтеграції України та збільшення кількості громадян, які проживають, працюють або володіють майном за кордоном, особливої актуальності набувають спадкові правовідносини, ускладнені іноземним елементом. Забезпечення права особи на спадкування є складовою конституційних гарантій права власності та права на судовий захист [1]. Зазначена категорія справ характеризується підвищеною складністю правового регулювання, оскільки передбачає необхідність визначення

компетентної юрисдикції, встановлення застосовного права, визнання та виконання іноземних рішень, а також забезпечення належного захисту прав спадкоємців у транскордонних правовідносинах. У цьому контексті важливого значення набуває діяльність юридичних клінік закладів вищої освіти, які сприяють реалізації права особи на отримання правової допомоги та доступ до правосуддя [4].

Актуальність дослідження обумовлена зростанням кількості спадкових спорів, ускладнених іноземним елементом. Аналіз правозастосовної практики свідчить, що іноземний елемент у спадкових правовідносинах може проявлятися через особу спадкодавця або спадкоємця, які є іноземними громадянами чи постійно проживають за межами України, через знаходження спадкового майна на території іншої держави або через виникнення юридичного факту смерті спадкодавця за кордоном. За таких обставин виникає необхідність застосування колізійних норм міжнародного приватного права та врахування особливостей міжнародного співробітництва у сфері спадкування [3].

Відповідно до статті 70 Закону України «Про міжнародне приватне право» спадкові відносини регулюються правом держави, в якій спадкодавець мав останнє місце проживання, якщо інше не передбачено законом або заповітом [3]. Водночас згідно зі статтею 71 зазначеного Закону спадкування нерухомого майна визначається правом держави місцезнаходження такого майна (*lex rei sitae*) [3]. Отже, законодавець закріплює диференційований підхід до визначення застосовного права, що, своєю чергою, нерідко породжує колізії законодавства різних держав та ускладнює реалізацію спадкових прав.

Право на спадкування та порядок його реалізації регламентуються також положеннями Цивільного кодексу України, який визначає підстави спадкування, коло спадкоємців, порядок прийняття спадщини та оформлення спадкових прав [2]. Водночас правове регулювання спадкових відносин з іноземним елементом не обмежується виключно національним законодавством. У практичній діяльності нерідко виникає необхідність легалізації або апостилювання документів, отриманих за кордоном, підтвердження дійсності іноземних заповітів та використання документів іноземного походження у нотаріальному та судовому провадженні.

У зазначених правовідносинах юридичні клініки виконують важливу соціально-правову функцію. Зокрема, вони здійснюють первинне консультування щодо визначення компетентної юрисдикції та застосовного права, надають допомогу у підготовці документів для оформлення спадкових прав, сприяють легалізації та апостилюванню документів, готують процесуальні документи для звернення до суду, а також забезпечують правовий супровід соціально вразливих категорій осіб [4]. Особливої актуальності така діяльність набула в умовах воєнного стану, коли значна кількість громадян України перебуває за межами держави та стикається з труднощами реалізації спадкових прав.

Судова практика підтверджує складність правозастосування у сфері спадкових правовідносин з іноземним елементом. Так, у постанові Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 13 березня 2023 року у справі № 398/1796/20 було сформульовано правовий висновок щодо необхідності застосування положень Закону України «Про міжнародне приватне право» у випадках, коли у спадкових правовідносинах наявний іноземний елемент [5]. Суд наголосив, що факт смерті спадкодавця за кордоном є юридично значущою обставиною для визначення порядку реалізації спадкових прав та застосування відповідних колізійних прив'язок.

Крім того, у практиці Верховного Суду порушувалося питання реалізації права іноземців на обов'язкову частку у спадщині. Аналіз відповідних правових позицій свідчить про необхідність врахування законодавства держави громадянства спадкоємця при визначенні його правового статусу та наявності підстав для реалізації спадкових прав. Такий підхід демонструє складність взаємодії різних правових систем та необхідність комплексного застосування норм матеріального і колізійного права.

Варто зазначити, що одними з найпоширеніших проблем, з якими стикаються клієнти юридичних клінік, є затримки з отриманням документів з іноземних реєстрів, невідповідність форми заповіту вимогам законодавства різних держав, спори щодо визначення кола спадкоємців, питання оподаткування спадкового майна та виконання зобов'язань спадкодавця за кордоном. Крім того, на практиці нерідко виникають труднощі з поданням заяв про прийняття спадщини особами, які постійно проживають за межами України. У таких випадках юридичні клініки надають консультативну допомогу щодо оформлення довіреностей, підготовки документів для подання через консульські установи або засобами поштового зв'язку.

Аналіз діяльності юридичних клінік дозволяє дійти висновку про необхідність удосконалення механізмів правового супроводу спадкових справ з іноземним елементом. З цією метою доцільним видається розроблення спеціалізованих методичних рекомендацій щодо ведення таких категорій справ, розширення співпраці з нотаріусами, консульськими установами, центрами безоплатної правової допомоги та громадськими організаціями, впровадження практикоорієнтованих форм навчання, зокрема моделювання судових процесів з міжнародного приватного права, а також використання сучасних цифрових платформ для транскордонного документообігу.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному розгляді юридичних клінік як складової механізму забезпечення доступу до правосуддя у сфері спадкових правовідносин, ускладнених іноземним елементом. Запропонований підхід дозволяє розглядати клінічну юридичну освіту не лише як засіб формування професійних компетентностей майбутніх правників, а й як ефективний інструмент захисту майнових прав громадян в умовах транскордонної мобільності населення.

Таким чином, проведене дослідження дає підстави стверджувати, що спадкові правовідносини з іноземним елементом належать до найбільш

складних категорій приватноправових відносин, оскільки потребують комплексного застосування норм національного законодавства та міжнародного приватного права [2; 3]. За таких умов юридичні клініки виступають важливим інституційним механізмом забезпечення доступу до правової допомоги та ефективного захисту спадкових прав громадян [4]. Подальший розвиток цього напрямку клінічної юридичної освіти сприятиме вдосконаленню правозастосовної практики, підвищенню рівня правової культури населення та посиленню гарантій реалізації права на спадкування в умовах сучасних глобалізаційних процесів [1; 4].

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.05.2026).
2. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. Дата оновлення: 25.05.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.05.2026).
3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. Дата оновлення: 31.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 21.05.2026).
4. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. Дата оновлення: 25.05.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 20.05.2026).
5. Постанова Верховного Суду від 13.03.2023 у справі № 398/1796/20. ІРЕХ: веб-сайт. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=109871518> (дата звернення: 25.05.2026).

Буряк Дар'я Миколаївна

здобувачка вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Біла Альона Валеріївна

старший викладач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID: 0000-0002-8271-8539

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОГО ВИГЛЯДУ ЮРИСТА ПІД ЧАС ПРОВАДЖЕННЯ ПРАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасних умовах трансформації правової системи України, посилення ролі професійної етики та стандартизації юридичної діяльності в контексті євроінтеграційних процесів особливої актуальності набуває проблема визначення етичних засад зовнішнього вигляду юриста. Зовнішній вигляд правника у цьому контексті слід розглядати не як другорядний елемент індивідуальної самопрезентації, а як складову професійної деонтології, що

виконує функцію невербальної комунікації та опосередковано впливає на ефективність здійснення правничої діяльності, рівень довіри до правника та сприйняття інститутів правосуддя загалом.

Актуальність досліджуваної проблематики зумовлена тим, що у сфері правозастосування зовнішній вигляд юриста виступає елементом професійної репрезентації, який впливає на формування первинного враження про фахівця, рівень довіри з боку клієнтів, суду та інших учасників правовідносин. У процесуальній діяльності, зокрема у судовому засіданні, де значення має не лише зміст правової позиції, а й форма її подання, зовнішній вигляд виступає допоміжним фактором комунікативної ефективності. Таким чином, формування єдиних підходів до етичних вимог зовнішнього вигляду юриста є важливим завданням юридичної науки та практики.

Нормативно-правовою основою досліджуваного питання є положення Конституції України, відповідно до статті 59 якої кожен має право на професійну правничу допомогу [1]. Реалізація цього права передбачає не лише доступ до кваліфікованого правника, але й дотримання ним стандартів професійної етики, які охоплюють як поведінкові, так і зовнішні аспекти професійної діяльності. Крім того, Правила адвокатської етики закріплюють обов'язок адвоката діяти добросовісно, підтримувати авторитет адвокатури та сприяти зміцненню довіри до правничої професії [2]. У цьому аспекті зовнішній вигляд розглядається як елемент загальної професійної культури правника.

У науковій доктрині юридичної деонтології підкреслюється, що зовнішній вигляд юриста є складовою його професійного іміджу, який формується під впливом сукупності етичних, естетичних та соціально-психологічних факторів. Як зазначається у спеціальній літературі, естетична складова професійного образу правника базується на принципах стриманості, охайності та відповідності діловому стилю, що сприяє формуванню позитивного сприйняття юридичної професії у суспільстві [3, с. 148]. Водночас у межах сучасних досліджень наголошується на необхідності розглядати зовнішній вигляд як елемент професійної комунікації, який впливає на ефективність взаємодії між учасниками правничого процесу.

З огляду на викладене, до основоположних етичних засад зовнішнього вигляду юриста доцільно віднести принципи професійної охайності, стриманості, доречності, нормативної нейтральності та комунікативної адекватності. Принцип охайності передбачає систематичне дотримання належного стану одягу, взуття та загального зовнішнього вигляду, що відображає повагу до суду, клієнта та професійного середовища загалом. Принцип стриманості полягає у недопущенні надмірної візуальної експресії, яка може відволікати увагу від змісту правової позиції та порушувати баланс процесуальної комунікації.

Принцип доречності означає відповідність зовнішнього вигляду характеру правничої діяльності, ступеню формалізації процесу та соціальному контексту професійної взаємодії. Натомість принцип нормативної

нейтральності передбачає відсутність візуальних елементів, які можуть створювати додаткові семантичні або соціальні асоціації, не пов'язані з професійною роллю юриста. Принцип комунікативної адекватності, у свою чергу, відображає здатність зовнішнього вигляду сприяти ефективній професійній взаємодії та не створювати бар'єрів у сприйнятті правничої позиції.

Особливого значення набуває питання уніфікації ділового стилю як базового стандарту зовнішнього вигляду юриста. У цьому контексті Business Formal виступає усталеним професійним кодом, який забезпечує нейтральність, формалізованість та передбачуваність зовнішньої репрезентації правника. Така уніфікація сприяє зниженню впливу суб'єктивних факторів сприйняття та забезпечує концентрацію уваги на змісті правової аргументації, а не на зовнішніх характеристиках її носія.

З позиції юридичної психології зовнішній вигляд виконує функцію первинного когнітивного маркера, що впливає на формування довіри та оцінку професійної компетентності юриста. У межах судового процесу це набуває особливого значення, оскільки первинне сприйняття правника може опосередковано впливати на загальну ефективність комунікації та сприйняття правової позиції. Відповідно, зовнішній вигляд виступає елементом, що опосередковано сприяє реалізації принципів змагальності та рівності сторін.

Водночас слід підкреслити, що етичні вимоги до зовнішнього вигляду юриста не мають імперативного дискримінаційного характеру та не встановлюють жорстких гендерно-обумовлених або соціально-обмежувальних стандартів. Вони ґрунтуються на принципах рівності, професійної універсальності та однакового застосування етичних вимог до всіх представників юридичної професії незалежно від індивідуальних соціальних характеристик. Відмінності у зовнішньому оформленні не впливають на зміст професійних стандартів, які залишаються єдиними для всіх правників.

Додатково слід зазначити, що формування належного зовнішнього вигляду юриста тісно пов'язане з концепцією професійної відповідальності та саморегуляції юридичної спільноти. У цьому аспекті зовнішній вигляд виступає елементом самодисципліни правника, що відображає рівень його професійної культури та внутрішньої правової етики. Таким чином, він виконує не лише зовнішню репрезентативну функцію, але й внутрішню регулятивну функцію професійної поведінки.

Наукова новизна дослідження полягає у системному та міждисциплінарному підході до аналізу зовнішнього вигляду юриста як елементу професійної етики, що інтегрує положення юридичної деонтології, теорії правничої комунікації та правничої психології. Такий підхід дозволяє розширити традиційні уявлення про професійну етику юриста та включити до її змісту невербальні форми професійної взаємодії як важливий інструмент реалізації правничої функції.

Таким чином, зовнішній вигляд юриста є невід'ємною складовою професійної етики, що виконує комплексну функцію забезпечення довіри до правничої професії, підвищення ефективності комунікації та зміцнення авторитету правосуддя. Дотримання принципів охайності, стриманості, доречності та професійної нейтральності є необхідною умовою належного здійснення правничої діяльності та формування високих стандартів правової культури у суспільстві.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 24.05.2026).
2. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09.06.2017. URL: <https://unba.org.ua> (дата звернення: 24.05.2026).
3. Цюзік Г. І., Осмолян В. А. Зовнішній вигляд юриста як невід'ємна естетична складова юридичної деонтології. Європейські перспективи. 2022. № 2. С. 145–152. URL: <https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2022-2/145-.pdf> (дата звернення: 20.05.2026).
4. Скакун О. Ф. Юридична деонтологія : підруч. Харків : Еспада, 2020. 400 с.
5. Про формений одяг працівників органів державної виконавчої служби: наказ Міністерства юстиції України від 04.12.2018 № 3798/5. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE32832?an=248> (дата звернення: 22.05.2026).

Біла Альона Валеріївна

старший викладач кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету,
адвокат АБ «Альони Білої»
ORCID: 0000-0002-8271-8539

Векшин Ігор Ігорович

юрист,
помічник судді Дніпровського районного суду
Дніпропетровської області

**ЗАХИСТ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У ПОРЯДКУ
ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА: ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ ТА
РЕАЛІЗАЦІЇ**

Актуальність даної теми полягає у тому, що суб'єкти господарювання під час провадження господарської діяльності потребують захисту з боку держави у разі посягання на їхні права, а оскільки Україна є правової, демократичною державою, у якій визнається та діє принцип верховенства права, то відповідно до приписів ст. 55 Конституції Країни, кожен має право

на судовий захист порушеного права або інтересу у тому числі суб'єкт здійснення господарської діяльності, який на законних підставах реалізує свою спеціальну правосуб'єктність шляхом провадження конкретного виду як комерційної, так і некомерційної (без мети отримання прибутку) діяльності. Таким чином, з огляду на вищеперераховане зумовлена актуальність даної теми у наші дні [1].

Метою написання даної статті є розкриття важливості поняття захисту суб'єктів господарювання під час здійснення господарської діяльності з точки зору чинного законодавства, розкриття загального поняття господарська діяльність, суб'єкт господарювання, розкриття сутності та природи судового захисту суб'єктів господарювання та аналіз важливості подальшого розвитку інституту захисту права суб'єктів господарювання.

З огляду на викладене слід зазначити про те, що питання забезпечення реалізації права і закону завжди гостро стоять у будь-якій державі. В економіці недостатній захист прав та інтересів суб'єктів господарювання відчувається дуже сильно. За найменшого прояву слабкості від держави (чи то на рівні прийняття неякісних законів, чи то через неякісну роботу правоохоронних органів, чи то через неефективність судової влади та виконавчої дисципліни) значні фінансові ресурси залишають державу, а іноземні інвестиції обходять таку державу та її суб'єктів господарювання. Основою справжнього верховенства права, тобто переваги права над «неправом», є ефективне розв'язання колізій, конфліктів, суперечностей у суспільстві. Важливе значення має забезпечення стабільності в економіці, яка впливає на стабільність у суспільстві. Питанню створення належних умов для нормального господарювання присвячено численні наукові праці в різних матеріальних і процесуальних галузях права. Але розроблення дійових юридичних засобів і механізмів неможливе без чіткого уявлення про природу та сутність явищ, на які вони мають впливати. Найбільш яскравим проявом конфлікту права з «неправом» є правовий спір у сфері господарювання. Розробляючи систему і структуру органів із розв'язання правових спорів, механізми їх вирішення, які б забезпечували бажаний у правовій державі результат, необхідно визначитися з теоретичними і практичними аспектами правового регулювання захисту прав суб'єктів господарювання.

У цьому контексті важливо підкреслити процесуальний аспект реалізації права на захист у господарському судочинстві. Важливим елементом є дотримання принципу змагальності сторін, який закріплює рівність процесуальних можливостей учасників справи щодо подання доказів та обґрунтування своєї позиції. Водночас у практиці господарських судів нерідко виникають ситуації процесуальної асиметрії, що впливає на баланс інтересів сторін та ефективність судового розгляду.

Ефективне та своєчасне розв'язання спорів у сфері господарювання є засобом усунення дезорганізуючих чинників та підтримання в рівновазі соціально-економічної системи держави. Інтенсивність, кількість та значущість конфліктів набагато підвищуються на етапах економічних та

інших реформ. На жаль, для українського суспільства реформи стали перманентним явищем. У нас постійно тривають процеси перетворення механізмів регулювання та управління економікою, продовжується трансформація відносин власності, з'являються нові економічні явища, нові правила господарювання з поступовим відмиранням старих та заміною їх на загальновизнані в світі. Боротьба між старим і новим, з одного боку, є чинником, який сприяє появі численних спорів між учасниками ринкових правовідносин, а з іншого - перемога у цій боротьбі значною мірою залежить від правильного вирішення таких конфліктів, від перемоги в кожному конкретному випадку нових прогресивних принципів і реформаторських тенденцій, визначених правом [4].

Окремої уваги потребує проблема доказування у господарських спорах, зокрема щодо використання електронних доказів. У сучасних умовах цифровізації господарської діяльності виникає необхідність належного процесуального регулювання електронної переписки, цифрових договорів та даних із інформаційних систем, що потребує уніфікованих підходів судової практики до їх оцінки та допустимості.

Положеннями ч. 1 ст. 4 Господарського процесуального кодексу України визначено про те, що право на звернення до господарського суду в установленому цим Кодексом порядку гарантується. Ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи у господарському суді, до юрисдикції якого вона віднесена законом [2].

З огляду на викладене під захистом прав суб'єктів господарювання під час здійснення господарської діяльності розуміється комплекс різного роду заходів, які у свою чергу спрямовані на протидію порушенню здійснення законної діяльності учасникам господарських правовідносин.

Під господарською діяльністю слід розуміти діяльність у сфері суспільного виробництва, спрямована на виробництво та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. З огляду на викладене господарська діяльність тісно пов'язана з ринковими відносинами, які забезпечують рух та реалізацію продукції суб'єктів господарювання [3].

З приводу поняття суб'єкт господарювання, том під цим терміном слід розуміти учасника відносин, який виготовляє продукцію, товари, надає послуги споживачам.

Сутність та правова природа захисту суб'єктів господарювання полягає у тому, щоб держава створила надійні механізми захисту учасників господарських відносин та забезпечила реалізації їх прав на захист від різного роду посягань. Подальший розвиток інституту захисту права суб'єктів господарювання має важливе значення для правової, демократичної держави, у якій визнається та діє принципи верховенства права та забезпечуються права кожного учасника господарських правовідносин.

Водночас у сучасних умовах цифровізації та глобалізації економіки особливої актуальності набувають питання альтернативного врегулювання

спорів. Розвиток медіації та третейського розгляду дозволяє зменшити навантаження на судову систему та забезпечити більш оперативне вирішення господарських конфліктів, що відповідає європейським стандартам правосуддя.

Також у межах євроінтеграційних процесів важливим є врахування практики Європейського суду з прав людини, зокрема щодо гарантій справедливого суду та розумного строку розгляду справ. Це сприяє підвищенню рівня правової визначеності та довіри суб'єктів господарювання до судової системи України.

Крім того, проблемним аспектом залишається тривалість розгляду господарських спорів, що негативно впливає на економічну діяльність підприємств. Затягування процесу може призводити до втрати фінансових ресурсів та зниження ефективності виконання судових рішень, що потребує подальшого вдосконалення процесуальних механізмів.

Таким чином, з аналізу наведеного можна дійти такого висновку, що захист прав суб'єктів господарювання є невід'ємною складовою принципи верховенства права, який у свою чергу покликаний забезпечити порядок і в регулюванні господарських правовідносин в цілому. Держава дбає про захист прав суб'єктів господарювання шляхом створення різного роду механізмів посягання на їх права. В основному ефективне поновлення прав суб'єктів господарювання відбувається під час судового розгляду, коли суддя безпосередньо ухвалюючи рішення захищає права суб'єкта господарювання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України редакція від 01.01.2020 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 30.04.2026).
2. Господарський процесуальний кодекс України від 31.10.2025 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 30.04.2026).
3. Хомко Л. В., Барабаш О. О. Правове регулювання господарської діяльності: навчальний посібник (у таблицях і схемах). Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 224 с.
4. Дерев'янко Б. В., Туркот О. А. Захист прав суб'єктів господарювання : навч. посіб. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф. Б. В. Дерев'янка; 2-е вид., переробл. і доповн. МВС України, Донецький юридичний інститут. Львів : Ліга-Прес, 2019. 150 с.

Біла Альона Валеріївна

старший викладач кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету,
адвокат АБ «Альони Білої»

ORCID: 0000-0002-8271-8539

Коссович Антон Олегович

головний спеціаліст Самарівського
міськрайонного суду Дніпропетровської області

ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Земельні правовідносини в Україні становлять одну з ключових сфер правового регулювання, оскільки земля відповідно до ст. 14 Конституції України визнається основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [1]. У цьому контексті забезпечення правопорядку у сфері земельних відносин виступає важливою складовою загальної системи протидії правопорушенням, охорони публічних інтересів та гарантування сталого розвитку територій.

Теоретико-правовий підхід до забезпечення правопорядку у земельному праві ґрунтується на поєднанні публічно-правових і приватно-правових засад регулювання. З одного боку, держава реалізує функцію імперативного контролю за використанням та охороною земель через систему уповноважених органів, зокрема у сфері державного земельного контролю та кадастрового обліку. З іншого боку, забезпечується диспозитивність земельних правовідносин, що проявляється у свободі розпорядження земельними ділянками в межах закону, а також у гарантіях захисту прав власників і землекористувачів.

Адміністративно-правові засоби забезпечення правопорядку у сфері земельних відносин включають здійснення державного нагляду (контролю) за використанням та охороною земель, проведення планових і позапланових перевірок, застосування заходів адміністративної відповідальності за самовільне зайняття земельних ділянок, порушення цільового призначення земель, псування ґрунтів та недодержання вимог земельного законодавства. У цьому механізмі ключову роль відіграють Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру та органи місцевого самоврядування, які реалізують делеговані повноваження у сфері контролю за земельними ресурсами.

Приватно-правовий аспект забезпечення правопорядку проявляється через систему судового захисту земельних прав, договірне регулювання оренди та купівлі-продажу земельних ділянок, а також застосування цивільно-правових способів захисту, зокрема витребування майна з чужого незаконного володіння, визнання правочинів недійсними та усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою. Важливим є те, що саме судова форма

захисту забезпечує найбільш ефективне відновлення порушених земельних прав у разі конфлікту інтересів між приватними та публічними суб'єктами.

У цьому контексті слід підкреслити, що сучасна судова практика формує підвищені стандарти доказування у земельних спорах. Зокрема, значна увага приділяється встановленню добросовісності набувача земельної ділянки, законності первинного набуття права власності, а також дотриманню процедур державної реєстрації речових прав. Це свідчить про ускладнення правозастосовної діяльності та необхідність більш глибокого аналізу юридичних фактів у земельних правовідносинах.

Міжнародно-правовий вимір регулювання земельних відносин проявляється через імплементацію стандартів Європейського суду з прав людини, зокрема у справах щодо захисту права власності відповідно до ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Практика ЄСПЛ виходить із необхідності забезпечення справедливого балансу між суспільними інтересами держави та індивідуальними майновими правами особи, що має особливе значення у сфері земельних відносин [2].

Крім того, сучасні євроінтеграційні процеси зумовлюють поступову гармонізацію земельного законодавства України з правовими стандартами Європейського Союзу, зокрема у частині екологічної безпеки земель, раціонального використання природних ресурсів та прозорості земельного ринку. Це формує нову модель земельного управління, орієнтовану на принципи сталого розвитку.

В умовах воєнного стану в Україні особливої актуальності набувають проблеми охорони земельного фонду, фіксації воєнних пошкоджень ґрунтів, відновлення деградованих територій та запобігання незаконному використанню земель. Це потребує посилення цифрових інструментів моніторингу земель, удосконалення Державного земельного кадастру та впровадження сучасних геоінформаційних систем для оперативного реагування на порушення.

Додатково слід зазначити, що цифровізація земельних відносин сприяє зниженню корупційних ризиків, однак одночасно породжує нові виклики, пов'язані з безпекою даних, точністю кадастрової інформації та захистом прав власників у разі технічних помилок або зловживань у реєстраційних процедурах.

Таким чином, земельно-правові механізми забезпечення правопорядку є комплексною системою взаємопов'язаних правових засобів, що охоплюють адміністративні, цивільно-правові, процесуальні та міжнародно-правові інструменти, спрямовані на охорону земель як особливо цінного національного ресурсу.

Внаслідок вищеведеного, проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що ефективність забезпечення правопорядку у сфері земельних відносин залежить від узгодженості публічно-правових і приватно-правових механізмів, рівня розвитку державного контролю та якості судового захисту. Водночас сучасні трансформаційні процеси, пов'язані з євроінтеграцією,

цифровізацією та умовами воєнного стану, зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення земельного законодавства, посилення гарантій прав власників та забезпечення прозорості земельного обігу, що у сукупності сприятиме зміцненню принципу верховенства права у сфері земельних відносин.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D0%B5%D1%80> (дата звернення: 23.05.2026).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ) 1950 р. Протокол № 1. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG (дата звернення: 25.05.2026).
3. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 № 2768-ІІІ.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 24.05.2026).

Танких Дмитро Валерійович

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Булгакова Юлія Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМ ЕКСТРЕНОЇ
ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ**

Більше двох десятиліть тому світова спільнота перейшла до нової цифрової епохи у своєму розвитку, і зараз наше життя вже не можна уявити без смартфона у кишені та ноутбука в офісі. Відеофіксація господарської діяльності чи правопорушення стала звичайним явищем, а обліковий запис в соціальних мережах у сучасного покоління часто з'являється ще з перших днів народження. Звісно, такі зміни сприяють поліпшенню якості життя та надають безмежні можливості для реалізації їх в сфері громадської безпеки та правопорядку, які залежать від своєчасного реагування на надзвичайні ситуації усіма залученими службами різного спрямування. Точкою відліку взаємодії є дзвінок в службу екстреної допомоги, яка координує подальші дії поліції, рятувальної та швидкої медичної служб тощо.

Для зручності комунікації між населенням, що потребує допомоги, та правоохоронними органами, медичної та інших служб в країнах ЄС ще у 1991 році був запроваджений єдиний короткий номер екстреного виклику 112 [1], американський аналог, всім відомий за номером 911, який використовувався у США з кінця 1960-х, законодавчо закріплений тільки у

1999 році, як номер для виклику екстрених служб по всій країні [2]. Звісно, що інші номери для надання допомоги також діють, але уніфікація була потрібна для того, щоб забезпечити своєчасну реакцію усіх відповідних служб після одного дзвінка на єдиний номер.

Україна, яка прагне бути частиною європейської спільноти, в період підготовки до проведення Чемпіонату Європи з футболу у 2012 р. намагалась швидко впровадити в містах проведення футбольних матчів на нашій території таку ж систему екстреної допомоги, як і в країнах ЄС, а прийнятий Закон України «Про систему екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112» [3] повинен був цьому посприяти, але протягом наступних 10 років в нашій державі нічого фактично не змінилось.

Реальні дії по впровадженню єдиного номеру екстреної комунікації, створення спеціальних центрів обробки звернень, формування політики реагування на правопорушення та надзвичайні ситуації, а також надання інших невідкладних послуг населенню були розпочаті у 2022 році на тлі повномасштабного вторгнення РФ на територію України, оскільки за перші шість місяців воєнного стану навантаження на служби екстреної допомоги населенню різко зросло, а середня кількість щоденних екстрених викликів зросла на 45 % [4, с. 1]. Слід зазначити, що створення сучасних комунікаційних центрів є частиною вимог ЄС щодо забезпечення громадського правопорядку та надання допомоги населенню у країнах європейської спільноти. Ці виклики стали рушієм для внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення системи екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112. Закон України № 2581-IX, який набрав чинності 30.12.2022, став тим фундаментом, на якому зараз будується українська «Служба 112» – комунікаційний центр, який забезпечує організацію надання екстреної допомоги населенню у разі загрози виникнення або виникнення екстрених ситуацій [5].

Протягом останніх трьох років в Україні відкрили чотири сучасні комунікаційні центри «Служби 112», які зараз працюють у Києві, Львові, Дніпрі, а з 2026 року і в Одесі. Кожен центр опрацьовує ті звернення, які надходять з підпорядкованих за територіальним принципом областей. Таким чином, населення всієї підконтрольної території України має можливість звернутися по допомогу, набравши номер 112 з будь-якого телефону. Досить важливим є той факт, що американський 911 також може бути використаний, оскільки звернення тих осіб, які перебувають на території України і пам'ятають лише його, для української служби не є проблемою – всі дзвінки будуть перенаправлені на 112, а створений у 2025 році мобільний застосунок «112 Ukraine» дозволяє використовувати мережу Wi-Fi, коли відсутній телефонний зв'язок [6]. В березні 2026 року в застосунок були додані нові функції: відеовиклик оператору «Служби 112», який володіє жестовою мовою, та автоматична передача геолокації користувача [7].

Варто зазначити, що передача геолокації абонента є важливим елементом сучасної системи екстреної комунікації, оскільки це дозволяє

екстреним службам з високою точністю визначити місце перебування особи, яка потребує допомоги. Така технологія має назву AML (Advanced Mobile Location). Її використання дозволяє з точністю до 5 метрів визначити місце розташування людини, яка дзвонить, за допомогою даних американської навігаційної системи GPS або європейської Galileo.

Польща, яка більше 20 років є членом Європейського Союзу (далі – ЄС), єдина з країн європейської спільноти, яка не використовує AML, хоча вже 12 років працює над впровадженням єдиного європейського номера 112, а строки повної інтеграції AML в польську систему перенесені на 2027 рік. Ускладнення зумовлені повільними темпами імплементації норм права ЄС у національне законодавство Польщі, а також внутрішніми конфліктами у владі. В результаті країна отримала санкції: одноразовий штраф 4 млн. євро та щоденний штраф 50 тис. євро до дати усунення цих порушень [8].

Польська система позиціонування за номером 112 використовувала дані з базових станцій мобільного зв'язку, але похибка таких вимірювань, обумовлена технічними характеристиками застарілого обладнання, досягає від 100 м до більш як 5 км. Проведений аудит Найвищою контрольною палатою (Najwyższa Izba Kontroli) наводить такий випадок, коли до фактичного місця розташування особи, яка потребує допомоги, було 500 м, але ця точка на карті, як з'ясувалось на місці, була на іншому березі річки Вісли і службам екстреної допомоги знадобилось подолати 76 км через найближчий активний міст, а витрати часу, які необхідні для надання екстреної допомоги, збільшились до 1 год 19 хв [8].

Цікавим фактом отримання геолокації абонента є досвід Південної Кореї. Національна поліція у співпраці з Міністерством науки та інформаційних технологій цієї східної країни протягом 2019-2023 рр. розробили та впровадили систему «Visual 112», через яку оператор служби екстреної допомоги та поліція може бачити та чути все, що відбувається поряд із людиною, яка потребує допомоги. Для такої взаємодії оператор надсилає текстові повідомлення з гіперпосиланням, щоб постраждала особа могла таємно від нападника, перейшовши за посиланням, надати відео з телефону, а поліція змогла потім відстежити місце перебування абонента та максимально швидко відреагувати [9]. Впровадження такої системи дозволяє також дітям та особам з обмеженими можливостями повідомити про необхідність надання допомоги. Корейська «Visual 112» не потребує встановлення окремого додатка, а точність інформації про геолокацію абонента досить висока, оскільки служба отримує інформацію, що зберігається саме в телефоні абонента, а не з даних мобільного оператора.

Отримання геолокації абонента в американській службі екстреної комунікації після впровадження сучасних систем реагування дозволяє надавати допомогу постраждалим та оперативно реагувати на надзвичайні ситуації не тільки особовому складу екстрених служб, але і «новим помічникам». Протягом 2017-2020 рр. у США був реалізований пілотний проєкт для тестування та оцінки інтеграції цивільних та громадських операцій

з використанням безпілотних літальних апаратів (БпЛА, дронів), який зараз знайшов практичне використання під назвою «Дрон як перший рятувальник» (Drone as First Responder, DFR). Дрони розміщують на будівлях установ, що задіяні в екстреній допомозі населенню, або спеціально облаштованих локаціях, де вони чекають сигналу від оператора екстреної служби. За необхідності та можливості такого використання оператор дає сигнал, та дрон починає рух до місцезнаходження абонента або місця події. Керування БпЛА проводить спеціаліст екстреної служби, який може на підставі отриманих даних з дрона, передавати відео на мобільні пристрої рятувальників, керівників та командного складу, щоб вони могли бачити саме те, що бачить дрон, оскільки в деяких випадках час прибуття на місце події у дрона в декілька разів швидший ніж у всіх задіяних служб. Варто зазначити, що при певних ситуаціях, на підставі отриманих даних з дрона, виїзд особового складу взагалі може бути скасований. Після «надання допомоги» дрон повертається на місце дислокації для підзарядки, збереження даних, що були отримані під час вильоту, та чекає наступного сигналу. Багато громад позитивно схвалили такі нововведення, але є певні законодавчі обмеження щодо польотів БпЛА над містами з цивільним населенням, отримання ліцензій на польоти та втручання в приватне життя населення США. Програма DFR, по суті, надає повітряну розвідку службам швидкого реагування ще до їх прибуття на місце події, щоб вони могли застосувати відповідну тактику, інструменти та ресурси під час надзвичайної ситуації [10].

Звісно, нові технології та можливості для органів правопорядку та громадської безпеки мають сприяти більш швидкій та якісній допомозі населенню під час виникнення надзвичайних ситуацій. Впровадження сучасних єдиних систем екстреного зв'язку дає змогу оптимізувати взаємодію між усіма задіяними службами та скорочує час від прийняття виклику до прибуття рятувальників. Водночас використання інноваційних засобів моніторингу та аналізу дає змогу приймати оперативні рішення ще до прибуття особового складу на місце події. Проте фінансування цих заходів та їхнє належне правове регулювання залишають багато питань, які кожна держава вирішуватиме самостійно. І саме від цього буде залежати, чи дійсно найвищою соціальною цінністю є людина, її життя, здоров'я та безпека.

Список використаних джерел та літератури:

1. Council Decision of 29 July 1991 on the introduction of a single European emergency call number. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/1991/396/oj/eng> (дата звернення: 22.04.2026).
2. Wireless Communications and Public Safety Act of 1999 : Public Law 106—81— Oct. 26, 1999. Senate and House of Representatives of the United States of America. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-106publ81/pdf/PLAW-106publ81.pdf> (дата звернення: 22.04.2026).
3. Про систему екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112 : Закон України від 13.03.2012 № 4499-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4499-17#Text> (дата звернення: 17.04.2026).

4. Бондаренко О. та інші народні депутати України. Пояснювальна записка до проекту Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення системи екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112. Апарат Верховної Ради України. 4 с. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFilezip/1411875> (дата звернення: 19.04.2026).

5. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення системи екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112 : Закон України від 07.09.2022 № 2581-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2581-20#Text> (дата звернення: 19.04.2026).

6. Леонід Тимченко: Ефективність і швидкість – основа роботи Служби 112 в Одесі. *Урядовий портал*. 30.03.2026. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/leonid-tymchenko-efektyvnist-i-shvydkist-osnova-roboty-sluzhby-112-v-odesi> (дата звернення: 22.04.2026).

7. Жестова мова та геолокація: у застосунку 112 Ukraine з'явилися нові функції. *Укрінформ*. 13.03.2026. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4100796-zestova-mova-ta-geolokacia-u-zastosunku-112-ukraine-zavilisa-novi-funkcii.html> (дата звернення: 24.04.2026).

8. Telefon alarmowy 112 – system wymaga poprawek. *Najwyższa Izba Kontroli*. 05.06.2025. URL: <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/telefon-alarmowy-112.html> (дата звернення: 22.04.2026).

9. Yoon Min-sik. Just tap the screen: Police discreetly rescue callers reporting dating violence. *The Korea Herald*. 30.04.2025. URL: <https://www.koreaherald.com/article/10477584> (дата звернення: 18.04.2026).

10. Dr. Steve King, Shay Major, Marlis McCollum. Drone as First Responder programs: a new paradigm in policing. MITRE, 2023. URL: <https://www.mitre.org/sites/default/files/2023-08/PR-23-2677-DFR-Drone-First-Responder-Programs.pdf> (дата звернення: 20.04.2026).

Біла Альона Валеріївна

старший викладач кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету
адвокат АБ «Альони Білої»
ORCID: 0000-0002-8271-8539

Соколов Сергій Андрійович

старший викладач кафедри права
Західнодонбаського інституту
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія
управління персоналом»
ORCID: 0009-0009-8545-9606

**ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ АДВОКАТУРИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ПРАВОВОГО ПРОСТОРУ: ОСВІТНІ СТАНДАРТИ, ПРОФЕСІЙНА
ЕТИКА ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА ЄС**

Набуття Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі (далі - ЄС) актуалізувало системні трансформації національної правової системи, серед яких особливе місце посідає реформування інституту

адвокатури. Адвокатура як конституційно-правовий інститут, покликаний забезпечувати реалізацію права на професійну правничу допомогу, виступає ключовим елементом гарантування права на справедливий суд та ефективний захист прав і свобод людини. У цьому контексті її інтеграція до європейського правового простору є не лише інституційним завданням, а й складовою ширшого процесу гармонізації правової системи України з *acquis communautaire*.

Інтеграція української адвокатури до європейського правового простору є комплексним та багаторівневим процесом, що охоплює нормативну гармонізацію, трансформацію правової освіти, уніфікацію професійних стандартів та імплементацію європейських етичних принципів. У науковій літературі обґрунтовано, що ефективна інтеграція адвокатури передбачає не лише формальне запозичення правових норм, але й глибинну зміну професійної правосвідомості адвокатів, що забезпечує реальну відповідність європейським стандартам правничої професії [1, с. 15].

Одним із ключових напрямів інтеграційного процесу виступає модернізація освітніх стандартів підготовки правників. Традиційна модель юридичної освіти в Україні тривалий час характеризувалася домінуванням національно-правового підходу, що в умовах євроінтеграції є недостатнім для формування конкурентоспроможного правника. Сучасний адвокат повинен володіти комплексними знаннями права Європейського Союзу, практики Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ) та Суду ЄС, а також вміти застосовувати їх у національному правозастосуванні.

У цьому контексті особливого значення набуває запровадження компетентнісної моделі юридичної освіти, що передбачає не лише засвоєння нормативного матеріалу, але й формування практичних навичок правозастосування, юридичного аналізу та аргументації. Важливим компонентом є також розвиток іншомовної компетентності, зокрема володіння юридичною англійською мовою як мовою міжнародної правової комунікації. Окремо слід відзначити необхідність розвитку *soft skills* - навичок медіації, переговорів, правового консультування та публічної комунікації, які є невід'ємною складовою європейської моделі правничої професії.

Не менш важливим є впровадження системи безперервного професійного розвитку адвокатів (*Continuing Legal Education*), яка у державах-членах ЄС є обов'язковим елементом підтримання професійної кваліфікації. Така система має бути орієнтована на регулярне оновлення знань у сфері права ЄС, міжнародного приватного права, транскордонного судочинства та захисту прав людини.

Суттєвим компонентом європейської інтеграції адвокатури є уніфікація стандартів професійної етики. Українські Правила адвокатської етики в цілому корелюють із положеннями Кодексу поведінки європейських адвокатів, затвердженого Радою адвокатських асоціацій та правничих товариств Європи (ССВЕ), однак практична імплементація цих стандартів залишається неоднорідною. Зокрема, існують відмінності у підходах до

визначення конфлікту інтересів, меж адвокатської таємниці та допустимих форм адвокатського маркетингу.

Європейська модель адвокатської етики базується на принципах незалежності, доброчесності, лояльності до клієнта та поваги до суду. У цьому контексті особливого значення набуває принцип інституційної незалежності адвоката, який передбачає відсутність будь-якого зовнішнього впливу на здійснення професійної діяльності. Водночас в українських умовах реалізація цього принципу може ускладнюватися системними проблемами функціонування судової системи та інституційними дисбалансами.

Окрему увагу слід приділити питанням транскордонної адвокатської діяльності. Відповідно до стандартів ССВЕ, адвокат, який здійснює діяльність у міжнародному контексті, зобов'язаний дотримуватися як правил професійної етики держави походження, так і правил держави прийняття. Така модель «подвійної етичної відповідальності» вимагає високого рівня професійної підготовки, правової обізнаності та етичної гнучкості [2, с. 88].

Третім ключовим напрямом інтеграції є практичне застосування права Європейського Союзу та практики Європейського суду з прав людини. Визнання практики ЄСПЛ джерелом права в Україні стало важливим етапом європеїзації національної правової системи. Водночас аналіз судової та адвокатської практики свідчить про недостатній рівень системного застосування європейських правових стандартів.

У багатьох випадках посилення на практику ЄСПЛ має декларативний характер і не супроводжується належним правовим аналізом принципів, сформульованих у відповідних рішеннях. Натомість ефективне застосування європейського права передбачає використання методології Суду ЄС та ЄСПЛ, зокрема принципів пропорційності, правової визначеності та телеологічного тлумачення норм права.

З урахуванням перспектив подальшої європейської інтеграції України, особливого значення набуває також застосування положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, які в окремих випадках можуть мати пряму або квазі-пряму дію в національній правовій системі. Це вимагає від адвокатів не лише формального знання тексту міжнародних договорів, але й розуміння механізмів їх імплементації та судового застосування.

Як справедливо зазначається у науковій літературі, ефективність правничого захисту в умовах євроінтеграції безпосередньо залежить від здатності адвоката інтегрувати інструментарій європейського права у національну правозастосовну практику [3, с. 42].

Таким чином, інтеграція української адвокатури до європейського правового простору є складним, поетапним та багатовимірним процесом, який охоплює реформування освітніх стандартів, гармонізацію професійної етики та підвищення ефективності застосування права ЄС. Її успішна реалізація передбачає формування нового типу адвоката - висококваліфікованого, незалежного та професійно мобільного правника, здатного діяти в умовах єдиного європейського правового простору.

У підсумку, можна стверджувати, що лише комплексна модернізація адвокатури дозволить забезпечити її повноцінну інтеграцію до європейської правової системи та створити передумови для ефективного захисту прав людини відповідно до європейських стандартів верховенства права.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вільчик Т. Б. Конституційно-правові засади реформування адвокатури України : монограф. Харків : Право, 2020. 424 с.
2. Хартія основоположних принципів європейської адвокатської професії та Кодекс поведінки європейських адвокатів : затверджені Радою адвокатських асоціацій та правничих товариств Європи (ССВЕ) 25.11.2006 р. (коментар ССВЕ від 2016 р.). Київ : ВКДКА, 2017. 112 с.
3. Дроздов О. М., Дроздова О. В. Практика ЄСПЛ як джерело права в кримінальному провадженні: окремі аспекти застосування адвокатом. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2019. № 1 (19). С. 38-45.

Іванішко Дмитро Русланович

здобувач вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Дніпровського гуманітарного університету

Біла Альона Валеріївна

старший викладач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

адвокат АБ «Альони Білої»

ORCID: 0000-0002-8271-8539

**АДВОКАТСЬКА ТАЄМНИЦЯ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ПРОБЛЕМИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ. ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА В
СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Адвокатура в Україні є одним із ключових інститутів правової системи, покликаним забезпечувати реалізацію конституційного права особи на професійну правничу допомогу. Відповідно до ст. 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу, а держава забезпечує функціонування інституту адвокатури як гарантії реалізації цього права [1]. У цьому контексті адвокатська таємниця виступає базовою гарантією незалежності адвокатської діяльності та необхідною умовою формування довірчих відносин між адвокатом і клієнтом.

Правове регулювання адвокатської таємниці в Україні здійснюється Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Правилами адвокатської етики, а також нормами кримінального процесуального законодавства. Відповідно до ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, його помічнику, стажисту або іншим

особам, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, у зв'язку із здійсненням адвокатської діяльності. До такої інформації належать, зокрема, відомості про клієнта, зміст консультацій, поради, документи, підготовлені адвокатом, а також інші дані, отримані під час надання правничої допомоги [2].

Правова природа адвокатської таємниці характеризується комплексністю та міжгалузевим характером. Вона поєднує у собі ознаки професійної таємниці та процесуальної гарантії права на захист. З функціональної точки зору адвокатська таємниця виконує щонайменше три ключові функції: забезпечує конфіденційність правовідносин між адвокатом і клієнтом, гарантує незалежність адвокатської діяльності та сприяє ефективній реалізації права на захист. Таким чином, її збереження є не лише професійним обов'язком адвоката, а й елементом верховенства права.

Законодавство України передбачає систему гарантій захисту адвокатської таємниці. Зокрема, адвокат не може бути допитаний як свідок щодо обставин, які становлять адвокатську таємницю, а документи адвокатського дос'є підлягають спеціальному режиму охорони. Окрім того, проведення обшуку, огляду чи тимчасового доступу до речей і документів адвоката допускається лише за участю представника ради адвокатів регіону, що є процесуальною гарантією недопущення порушення адвокатської таємниці.

Водночас у правозастосовній практиці існує низка проблем, пов'язаних із фактичним забезпеченням адвокатської таємниці. Однією з найбільш актуальних є ризики неправомірного доступу до адвокатських дос'є під час проведення слідчих (розшукових) дій, що може призводити до розкриття конфіденційної інформації клієнта. Такі випадки підривають довіру до інституту адвокатури та створюють загрозу порушення права на захист.

Окремої уваги потребує проблема цифровізації адвокатської діяльності. Використання електронних засобів комунікації, хмарних сховищ та цифрових реєстрів підвищує ризики витоку конфіденційної інформації. У цьому контексті постає необхідність удосконалення нормативного регулювання кібербезпеки адвокатської діяльності та впровадження додаткових технічних і організаційних гарантій захисту адвокатської таємниці.

Важливим елементом забезпечення адвокатської таємниці є дотримання професійної етики. Відповідно до Правил адвокатської етики, адвокат зобов'язаний дотримуватися принципів незалежності, конфіденційності, добросовісності та пріоритету інтересів клієнта. Ці принципи формують основу професійної поведінки адвоката та забезпечують належний рівень довіри до адвокатури як інституту.

У сучасних умовах особливого значення набуває принцип конфлікту інтересів. Адвокат не має права приймати доручення або продовжувати його виконання у випадку, якщо існує суперечність між інтересами різних клієнтів або власними інтересами адвоката. Дотримання цього принципу є ключовою

передумовою забезпечення незалежності та об'єктивності адвокатської діяльності.

Крім того, належне функціонування інституту адвокатури неможливе без системи безперервного професійного розвитку адвокатів. Постійні зміни законодавства, розвиток судової практики та інтеграційні процеси зумовлюють необхідність регулярного підвищення кваліфікації адвокатів як умови забезпечення якісної правничої допомоги.

Варто також зазначити, що на рівні європейських стандартів адвокатська таємниця розглядається як один із фундаментальних елементів права на справедливий суд. Зокрема, у практиці Європейського суду з прав людини підкреслюється, що втручання у конфіденційність комунікації між адвокатом і клієнтом допускається лише за наявності чітко визначених законом підстав та за умови дотримання принципу пропорційності [3].

Таким чином, адвокатська таємниця є системоутворюючим елементом інституту адвокатури, що забезпечує реалізацію права на захист і функціонування правової держави. Її ефективний захист потребує не лише належного нормативного регулювання, а й удосконалення правозастосовної практики, особливо в умовах цифровізації та інтеграції України до європейського правового простору. Паралельно ключового значення набуває дотримання високих етичних стандартів адвокатської діяльності, які виступають гарантією професійної незалежності та довіри суспільства до адвокатури.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 25.05.2026).
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 22.05.2026).
3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Michaud v. France», заява № 12323/11. HUDOC: веб-сайт. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-115523%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-115523%22]}) (дата звернення: 25.05.2026).

Ludmyla Prisniakova

Candidate of Psychological Sciences,

Associate Professor

Head of the Department of Psychology

Dnipro Humanitarian University

MATHEMATICAL MODELING OF THE MEDIATION PROCESS

Among the few works on modeling psychological and legal processes, it is necessary to consider works devoted to the new and extremely important problem

of mathematical modeling of the mediation process, which in many cases is more effective than the system of punishment by imprisonment.

The psychological aspects of the mediation process are of perhaps the most important importance, because reconciliation is not only consent to certain terms of the contract, but also forgiveness of the one who caused the trauma to the victim, it is also the understanding by the offender of the harm he caused, and his responsibility for his actions, and his desire to correct the created evil and embark on a different, honest path of life. As can be seen, the introduction of mediation aims not only to reduce the number of prisoners, which is burdensome for the economy of any state, but also to dehumanize justice - the transition to corrective justice, in which not punishment, but compensation is the main goal, changing the policy of repression and punishment to the policy of reeducation and compensation.

The mediation process has the peculiarity that in addition to the parties, a neutral and impartial person - the mediator - takes part in it. The above analysis of the psychology of the mediation process allowed the author of the work to draw up an equation of the information state of the reconciliation process, which corresponded to a catastrophe of the assembly type. The following variables were taken as the basis of the mathematical model: the potential of conflict tension of the victim from the harm caused to him $0 < \bar{L} < 1$, the coefficient of compensation to the victim from the offender $m_{np} \sim 1$, the function of the success of the reconciliation of the parties $C = \Re \mu m_{\mu} / A_m$, which depends on external and internal factors - on the individual characteristics of the victim (his morality and the mobility of nervous processes μ), on the professionalism of the moral principles of the mediator A_m , on the amount of losses that the victim is forced to make for reconciliation m_{μ} .

$$(\bar{L} + a / m_{np}^2) / (m_{np} - m_*) = C \quad (1)$$

m_{np} - compensation to the victim

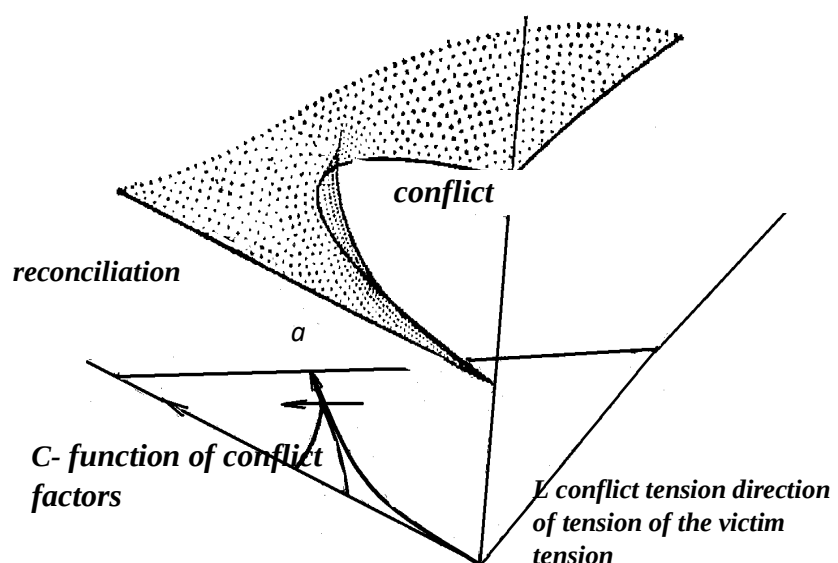

Fig. 1. Assembly type disaster in coordinates: L - conflict tension, m_n - compensation to the victim, C - function of conflict factors

Thus, the author of the work reduced the description of the process of reconciliation of two parties to the process to a three-dimensional space with Cartesian coordinates. $\bar{L} - m_{np} - C$.

An equation for the information state of the reconciliation process corresponding to a disaster of the collection type. The resulting mathematical relationships made it possible to calculate the magnitude of conflict tension and its development depending on the standards and behavioral characteristics of the offender and the victim.

Наукове видання

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ
В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Матеріали

VI Міжнародної науково-практичної конференції

(5 червня 2026 року, ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»)

Оригінал-макет – *Мірошник А.Д.*

